De regenboogkleuren van Nederlands taal

Jac. van Ginneken en H.J. Endepols

bron
Jac. van Ginneken en H.J. Endepols, *De regenboogkleuren van Nederlands taal*. L.C.G. Malmberg, Nijmegen 1917

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/ginn001rege01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

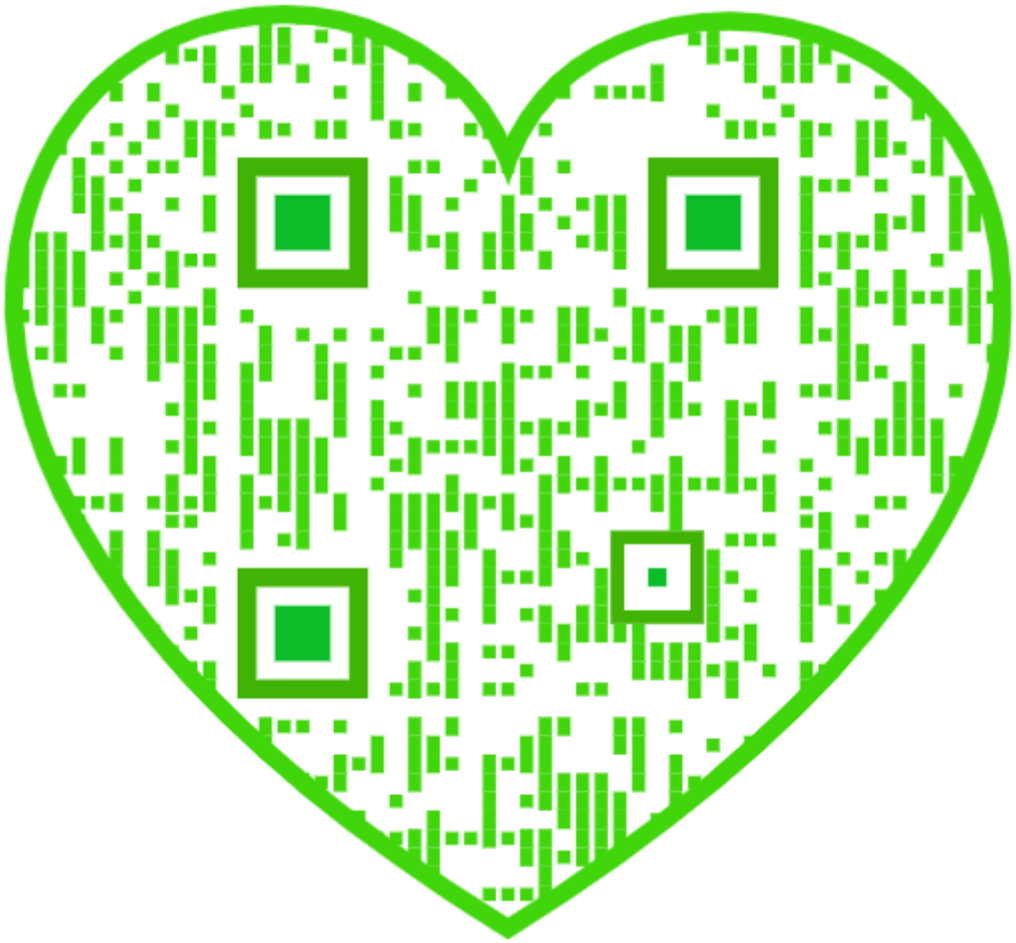

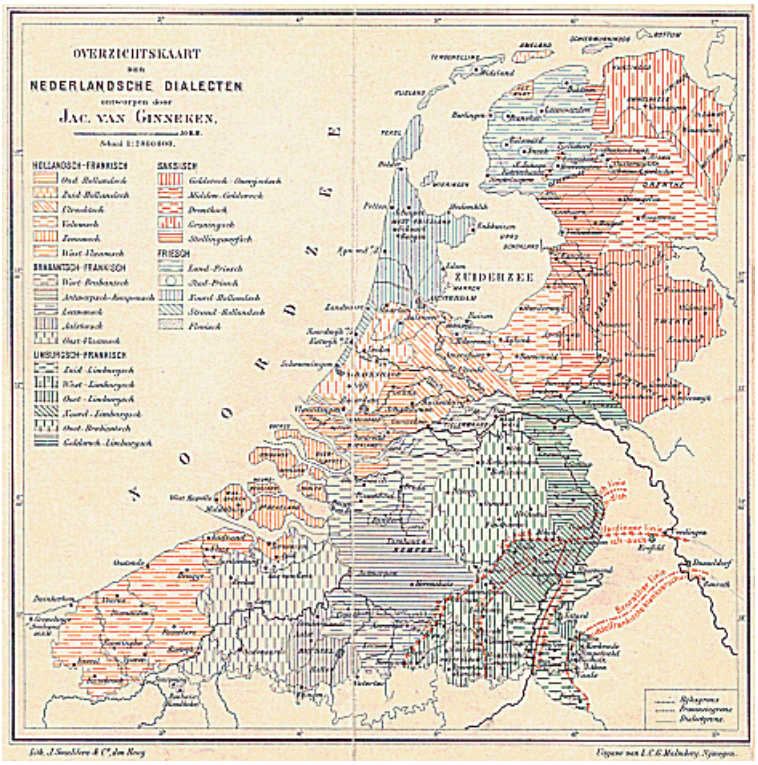

Overzichtskaart der Nederlandsche dialecten
Ontworpen door Jac. van Ginneken.
Uitgave van L.C.G. Malmberg, Nijmegen.

Eerste hoofdstuk. - Taal en taalgemeenschap.

1. Taal als maatschappelijk verschijnsel.

Lang voordat wij op school zijn, kunnen wij *spreken* d.w.z. wij kunnen door een bepaalde wijze van spraakklanken te gebruiken onze gedachten en gevoelens aan onze omgeving kenbaar maken.

De wijze, waarop wij dat doen, noemt men met een algemeen woord *taal*. Zij, die op ongeveer dezelfde wijze de spraakklanken gebruiken en dus gemeenschappelijk met elkander kunnen omgaan, zijn leden van eenzelfde taalgemeenschap, spreken *dezelfde taal*.

Zij, die op een geheel verschillende wijze de spraakklanken gebruiken, spreken een *vreemde taal*.

Een taalgemeenschap kan zich over meer dan een volk of staat uitstrekken. De taalgemeenschap of taal, welke men aanduidt met den naam *Nederlandsch*, strekt zich ver buiten het koninkrijk Nederland uit.

2. Eenheid in verscheidenheid.

Niet alle leden ééner taalgemeenschap spreken juist op dezelfde wijze. Menschen van buiten spreken heel anders dan menschen uit de stad. Wij hooren in de eerste plaats soms geheel andere klanken bij hetzelfde woord. Maar in de tweede plaats hooren wij de menschen van buiten vaak geheel andere woorden bezigen, dan wij zelf gebruiken of plegen te hooren. Hoe komt dit?

Wij moeten bedenken, dat ieder mensch zijn eigen organen heeft, waarmede hij de klanken vormt, maar ook, dat iemand, wiens gedachten en gevoelens verschillen van die van een ander, anders móet spreken dan deze, aangezien het spreken bestaat in het uitdrukken van gedachten en gevoelens. Zoo zullen boeren, die zich bezig houden met het bebouwen van het land of met veeteelt, een geheel anderen gedachtenkring hebben dan stadsmenschen. Hun taal zal ook anders moeten zijn, en men zou kunnen spreken van *boerentaal*.

3. Elke groep van menschen heeft een eigen groeptaal.

De menschen kunnen verdeeld worden in allerlei groepen volgens heel verschillende beginselen, zooals beschaving, bezigheid, levenswijze, lichaamsbouw enz. Sommige verdeelingen zijn uit een oogpunt van taal van weinig of geen belang. Iedereen begrijpt onmiddellijk, dat het verschil in huidskleur niet noodzakelijk gepaard gaat met een verschil in taal. Maar bij een verschil in bezigheid (boeren en stadsmenschen!) zal een verschil in taal niet uitblijven. Wanneer vakmenschen als timmerlui, metselaars, smeden, geneesheeren, advokaten enz. spreken, vooral wanneer zij spreken over hun vak, dan gebruiken zij vaak termen, welke de niet-vakmenschen niet kennen. Hun taal heeft bijzondere eigenaardigheden, voortkomende uit hun bezigheid: zij verschilt van groep tot groep.

Wij zouden van dit standpunt uitgaande, alle menschelijke taal kunnen

verdeelen in groeptalen volgens de bezigheid van de leden van elke groep en dus al wat ter wereld gesproken wordt, kunnen verdeelen in boerentaal, jagerstaal, handelstaal enz. enz. Toch zouden zich hier onmiddellijk groote bezwaren voordoen. De overeenkomst b.v. der boerentalen in Europa, om daar maar eens bij te blijven, is namelijk kleiner dan haar verschillen, omdat de Europeesche boeren niet allen behooren tot eenzelfde taalgemeenschap in een anderen zin: nl. in den zin van het gebruik der spraakklanken op ongeveer dezelfde wijze, en in de combinatie van die klanken tot de namen der dingen enz. Er zijn toch Nederlandsch sprekende boeren, maar ook Fransch en Duitsch sprekende boeren.

4. Het Nederlandsch.

De taal, welke wij nader zullen beschouwen, is onze moedertaal, *het Nederlandsch*, dus ook een taalgemeenschap van een aantal menschen, die een zeker aantal spraakklanken op een eigenaardige wijze gebruiken om hun gedachten en gevoelens kenbaar te maken. In iedere taal heerscht groote verscheidenheid, samenhangend met de geschiedenis, den aard en de gebruiken van elk volk. Willen wij derhalve ons eenigszins een voorstelling vormen van het Nederlandsch, dan moeten wij ook min of meer de geschiedenis, den aard en de gebruiken van de Nederlanders zelf kennen. Wij moeten weten, van wie zij afstammen, wat zij in vroeger eeuwen zooal hebben beleefd en gedaan, en hoe dientengevolge thans hun karakter is; van welken aard verder het land is, dat zij bewonen; waarmede zij zich vooral bezighouden enz.

5. De Nederlanders zijn Indo-Germanen.

Tot de meest beschaafde volkengroepen behooren de Indo-Germanen en onder deze staan de West-Europeanen zeker het hoogst. Nederlanders behooren derhalve tot de meest beschaafde volken der wereld. Onze taal zal derhalve zijn *de taal van een zeer beschaafd volk*. Wij zijn omgeven door allerlei andere zeer beschaafde volken, waarvan wij gemakkelijk de denkbeelden en de gedachtenwereld in ons kunnen opnemen en met elkaar vergelijken, zoodat wij in staat zijn een onpartijdig oordeel te vormen en voor ons het beste te kiezen.

Niettegenstaande de algemeene overeenkomsten in beschaving van alle West-Europeesche volken, bestaan er tusschen hen toch nog kenmerkende verschillen. Twee groote groepen onderscheidt men: de groep der *Germanen* en der *Romanen*. In ons land hebben voornamelijk Germanen gewoond. Wij stammen in hoofdzaak af van Germanen en zullen dus ook in de algemeen-Germaansche eigenschappen deelen. In overeenstemming hiermede zal onze taal de eigenschappen eener Germaansche taal hebben.

Voordat de Germanen zich in ons land vestigden, woonden er echter reeds andere volken nl. de *Kelten*, die op hunne beurt een *Oer-Europeesche*

bevolking hadden onderworpen. Deze Kelten nu, die in ons land evenals in Frankrijk zeer talrijk waren, en het in hun midden levende oervolk, vermengden zich met de Germanen, en hun talen deden haar invloed ook op de Germaansche talen hier te lande gelden. In onze taal zijn dus Keltische en Oer-Europeesche invloeden werkzaam geweest.

6. Karakter en geschiedenis der Germanen.

De Germanen zijn over het algemeen ernstiger en zwaarder op de hand dan de Romanen. Degelijkheid, werkzaamheid, ordelijkheid, gehoorzaamheid, volharding behooren tot hun goede eigenschappen. Maar hun deugden kunnen ontaarden in sombere zwaartillendheid, kleingeestige vormelijkheid en akelige koppigheid. Hun karakter heeft zich in den loop der geschiedenis natuurlijk min of meer gewijzigd. Van den grootsten invloed is o.a. geweest, dat de Germanen voor een deel de beschaving van Grieken en Romeinen overgenomen hebben, hoewel in mindere mate dan de Romanen, zoodat zij meer zich zelve bleven. De Germanen gingen verder, evenals de Romanen, over tot het Christendom, waarvan zij de leerstellingen in daden omzetten en waarvan zij de gedachtenwereld overnamen. De talen der Germanen weerspiegelen dit alles. Hoe dit ook in het Nederlandsch het geval is, zal later uiteengezet worden.

7. Franken, Friezen en Saksen.

Het Nederlandsch heeft derhalve het Germaansch karakter in het algemeen; maar meer in het bijzonder zal het die Germaansche eigenschappen hebben, welke het eigendom waren der Germaansche stammen in ons land: der *Franken, Friezen* en *Saksen*. Hun eigenschappen zullen later afzonderlijk in het licht gesteld worden.

8. Gesteldheid van het land.

Van den grootsten invloed op het karakter van een volk is de aard van het land. Bedenken wij, dat ons land een echt waterland is, dat de Nederlanders in het water hun vriend en vijand hadden. Hun land moest met taaie volharding verdedigd worden door dijken en dammen tegen de dreigende verwoestingen van rivieren en zee. Hun Germaansche degelijkheid werd zoodoende een bij uitstek nationale deugd, al ging zij gepaard met een zekere tot langzaamheid geworden bedachtzaamheid.

Elke polder vormde een afzonderlijk gebied, vandaar dat onze geheele geschiedenis beheerscht wordt door het particularisme van provincies, steden en dorpen. Maar het water was ook de bron van welvaart: daar was het terrein van den handel. De Nederlanders werden zeevaarders en kooplieden, vertrouwd met de gevaren van wind en water, kloek en standvastig in den strijd tegen de golven, met een vast Godsvertrouwen, maar tevens slim en geslepen op het gebied van den handel, met veel menschenkennis en gezond verstand.

In de aardrijkskunde leeren wij, dat ons land een zeeklimaat heeft:

zachte winters met veel regen en koele zomers. Geen strakblauwe hemel met verblindend licht welft zich over de lage landen; maar bewolkte luchten, een atmosfeer met vocht doortrokken, en het dientengevolge getemperd licht geven aan het Nederlandsche landschap een eigenaardig karakter. Kleuren van heel andere schakeeringen dan die, welke schitteren onder de Italiaansche zon, treffen hier het oog en ontwikkelden het gevoel voor gloedlooze verzadigde tinten. Is het wonder, dat Nederland zoovele wereldberoemde schilders voortbracht met een eigen koloriet?

9. De geschiedenis van ons voorgeslacht.

Tot de vorming van het Nederlandsche volkskarakter droeg de vrijheidsoorlog tegen Spanje zeer veel bij. Allerlei sluimerende talenten werden wakker gemaakt, de langdurige strijd staalde ons ras en drukte er den stempel op van koel, geduldig volhouden, vastberaden moed, kloek beleid, kracht in tegenspoed. Helden te water en te land stonden op, admiraals en veldheeren, wier roem de grenzen van ons land ver overschreed. Het winnen van onze nationale onafhankelijkheid in bitteren strijd: maakte ons zelfbewust en fier, en leerde ons de vrijheid als een der kostbaarste schatten van een volk beschouwen.

Het grootste gedeelte van ons volk ging in dezen tijd langzaam tot de Hervorming over, waardoor een Protestansche - men zegt zelfs een Calvinistische - stempel op ons volkskarakter werd gedrukt. Zij, die dit meenen, vereenzelvigen echter ten onrechte de officieele, heerschende, toonaangevende partij met het volk in al z'n lagen. Want de meerderheid (Libertijnen en Katholieken) is nooit steil-Calvinistisch geweest. Juist dáárom dan ook heeft dit Calvinistisch karakter van taal en stijl in de 19de eeuw, toen ook de andere richtingen zich meer konden doen gelden, veel van zijn scherpe kanten, zijn steilheid verloren; al leeft het in sommige kringen thans weer op.

10. Groepen van Nederlanders.

Om het Nederlandsch te kennen, moeten wij behalve de geografische toestanden van ons land en zijn geschiedenis, ook de verschillende soorten van Nederlanders uit den tegenwoordigen tijd kennen. Wij moeten weten, welke Nederlanders in het bijzonder behooren tot de afstammelingen der Franken, Saksen en Friezen en nog heden het Frankische, Saksische en Friesche land bewonen. Want tusschen hen is nog altijd een opmerkelijk verschil.

Naast deze verdeeling in groepen volgens de afstamming en de woonplaats, dienen wij groepen te onderscheiden van een geheel andere soort, namelijk naar de familie en den leeftijd, naar de levenswijze enz.

Het spreekt van zelf, dat men in theorie op allerlei wijzen een verdeeling in groepen zou kunnen maken, waarbij aan elke groep een bijzondere taal eigen zou zijn. Voor ons doel is dit echter niet noodig.

11. Indeeling der taal in groepen.

Om een algemeen overzicht te krijgen van het Nederlandsch, verdeelen wij dit volgens drie beginselen, die de meest typeerende verschillen doen uitkomen, nl.:
1. Het beginsel van het geografisch bijeenwonen of de afstamming, de zoogenaamde LOCALE groepen.
2. Het beginsel van familie, sekse en leeftijd, de zoogenaamde FAMILIALE groepen.
3. Het beginsel van stand, staat, vak, godsdienst of partij, de zoogenaamde SOCIALE groepen.

Deze 3 hoofdgroepen vallen weer in verschillende kleinere groepen uiteen.

12. De grenzen der taalgroepen loopen dooreen.

Eenige punten moet men nu bij de volgende besprekingen der groepen goed in het oog houden:

Deze groepen zijn vaak slechts weinig van elkander gescheiden. De groepen der Friezen en der Limburgsche Franken liggen vrij ver van elkaar af (fig. 1), maar de groep der Friezen en Hollanders zullen dicht naast elkaar liggen, ja elkaar zelfs snijden en punten gemeen hebben (fig. 2).

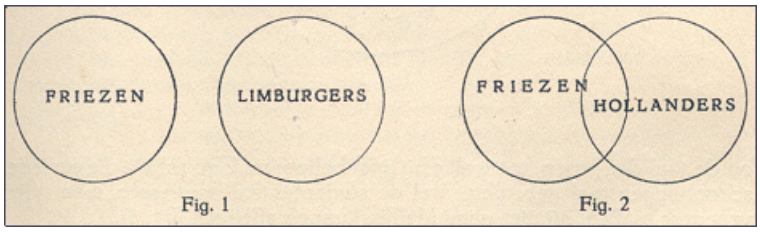

Fig. 1 Fig. 2

Een Nederlander behoort nooit tot slechts ééne groep. Als een leeraar tegelijk advokaat is, dan zal hij deel uitmaken van de groeptaal der leeraren, maar ook van die der advokaten. Het zal afhangen van de belangrijkheid van zijn ambt als leeraar of advokaat, welke der twee groeptalen bij hem de voornaamste is. Indien hij iemand van middelbaren leeftijd is, dan zal zijn taal behooren tot de mannentaal en houdt hij van muziek, dan behoort hij daarenboven tot de groep der musici. Is hij eindelijk een Fries of een Saks of een Frank, dan zal hij nog behooren tot de groep der Friezen, Saksen of Franken (fig. 3 zie vlgd. blz.).

13. Veranderlijk karakter der groeptalen.

De groeptalen veranderen voortdurend. Een der oorzaken is o.a. het gemakkelijk te begrijpen feit, dat de leden eener groep vaak niet dezelfde blijven. Het duidelijkst komt dit wel uit bij de groepen volgens den leeftijd. Een schooljongen zal, als hij student wordt, zijn schooljongenstaal

laten varen en zijn woorden en uitdrukkingen gaan ontleenen aan de studententaal.

Ieder nieuw lid van een groep begint met den invloed der nieuwe groep lijdelijk te ondergaan, maar langzamerhand zal hij ook invloed uitoefenen

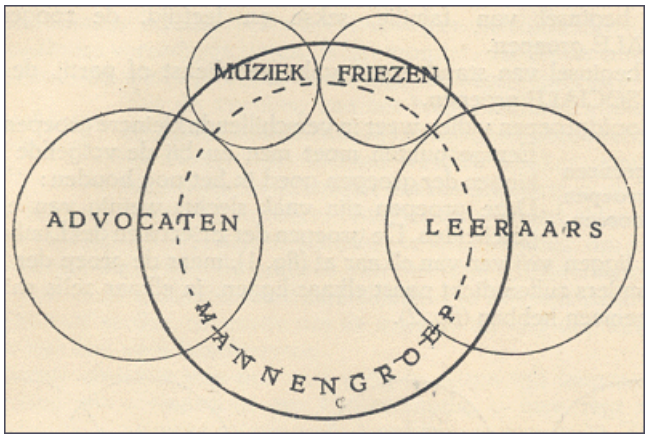

Fig. 3

op de taal der groep, tot welke hij gaat behooren. Zoo zal hij, die eerst de schooljongenstaal gebruikte, wel de studententaal aannemen, maar zijn vroegere taal zal hij niet onmiddellijk kunnen afleggen (fig. 4).

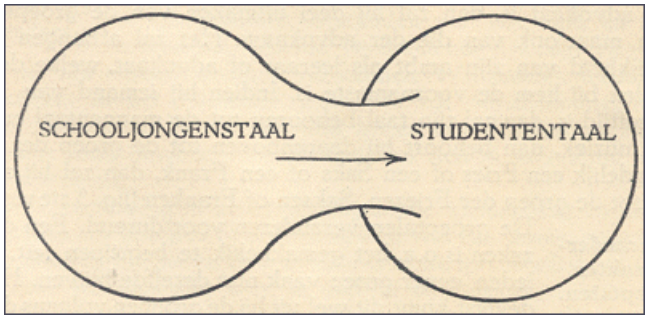

Fig. 4

Behalve den leeftijd, dragen nog andere oorzaken er toe bij, in de groeptalen een voortdurende beweging te brengen. De sporttaal was voor een klein aantal jaren in ons land nog van zeer geringen omvang, maar breidde zich in verband met de toenemende beoefening van de sport hoe langer hoe meer uit. Voor de uitvinding der vliegmachines bestond geen vliegerstaal. Omgekeerd bestond in de dagen der valkenjacht een krachtige taalgroep der valkeniers. Deze groep is met de vermindering van de valkenjacht hoe langer hoe meer ingekrompen en leeft nog slechts in een klein dorpje - Valkenswaard - voort. Sedert Augustus 1914 breidde zich de militaire groeptaal uit tot een omvang, als zij nooit ter wereld had gekend, omdat nog nooit misschien de militaire belangen zoo aller hoofden en harten beheerscht hebben, als nu het geval is.

Deze voortdurende verandering en beweging der groeptalen doet ook het Nederlandsch als geheel onophoudelijk veranderen. Het Nederlandsch is een levende taal, d.w.z. het wijzigt zich, breidt zich uit of krimpt in. Als een organisme - een plant of een dier b.v. - bestaat het uit verschillende samenwerkende organen (groeptalen) ieder op zich zelf te onderscheiden, maar onderling ten nauwste verbonden.

Het stralende witte licht van Neerlands effen taal zullen wij dus pas kunnen waardeeren in den vollen rijkdom van zijn koele verzadiging, als wij het ontleed zullen hebben in al zijne samenstellende tinten: de regenboogkleuren van Nederlands Taal.

Oefening I.

1. Wat is het verschil tusschen *taal* en *spreken?* - 2. Geef nog eenige voorbeelden van het verschijnsel, dat een taal zich uitstrekt over de staatkundige grenzen van een land? - 3. Hoe komt het, dat niet alle leden eener zelfde taalgemeenschap op dezelfde wijze spreken? Waarin bestaan de verschillen? - 4. Wat zijn groeptalen? - 5. Noem eenige groepen van menschen, die in taal verschillen, ofschoon ze tot een zelfde taalgemeenschap behooren. - 6. Tot welke groep van volken behooren de Nederlanders in het algemeen en meer in het bijzonder? Waardoor onderscheidt zich deze groep? - 7. Waardoor is het karakter der Germanen sterk gewijzigd? - 8. Welke historische gebeurtenissen hebben grooten invloed gehad op de toonaangevende kringen van het Nederlandsche volk? - 9. Bewijs, dat het klimaat en de aardrijkskundige toestanden invloed hebben uitgeoefend op de vorming van het Nederlandsch. (Zie ook Oefening II). - 10. Geef twee voorbeelden, dat een Nederlander tot verschillende groeptalen behoort. Teeken b.v. eens in kringetjes, tot welke groeptalen je zelf moet gerekend worden. - 11. Van welken aard zijn de veranderingen, welke in een groeptaal kunnen voorkomen; hoe en waardoor ontstaan die? - 12. In welke groote afdeelingen en onderafdeelingen kunnen wij het Nederlandsch verdeelen? Waarop berust deze verdeeling? - 13. Zeg het volgende in beeldspraak naar de gegeven aanwijzingen; en voeg er eenige andere uitdrukkingen bij: ontleend aan hetzelfde bedrijf enz. Een

mensch is slechts voor een deel de oorzaak van zijn eigen geluk (*smeden*). - Van een goede gelegenheid moet je gebruik maken (*sm.*). - Wie iets in het openbaar doet, staat bloot aan critiek (*timmeren*). - Vitten (*scheepstimmerwerf*). - Het onaangename fraai voorstellen (*pil*). - Hij heeft die ziekte al meer gehad (*dokter*). Achteruitgaan (*wal*). - Indien nog een vonk van liefde of haat over is, kan deze licht weer aangewakkerd worden (*ijs*).

Oefening II.

1. Zoek verder eens welke van de volgende uitdrukkingen ontleend zijn aan: 1° het weven, 2° den handel, 3° de visscherij, 4° de veeteelt, 5° het dijk- en polderwezen: Iemand aan zijn angel krijgen. - Koop geven. - Een spiering uitwerpen om een kabeljauw te vangen. - Dat brengt geen zoden (zet geen aarde) aan den dijk. - Rouwkoop. - Iets op touw zetten. - Achter het net visschen. - Munt uit iets slaan. - Voor goede munt aannemen. - Aan den haak slaan. - Schering en inslag. - Een dam opwerpen tegen. - Van alle markten thuis zijn. - Met den gouden hengel visschen. - Iets voor een appel en een ei verkoopen. - Gods water over Gods akker laten loopen. - Hij is zoo glad als een aal. - Hij is te vangen als een aal bij den staart. - Iemand afschepen. - Met gesloten beurzen betalen. - Haring of kuit van iets willen hebben. - Bekocht zijn. - In troebel water visschen. - Oude koeien uit de sloot halen. - Iemand aan den dijk zetten. - Goedkoop is duurkoop. - Het hek is van den dam. - Als het kalf verdronken is, dempt men den put. - Over één kam scheren. - De koe bij de horens vatten. - Loven en bieden. - Door de mazen kruipen. - Men noemt geen koe bont, of er zit een vlekje aan. - Bij het scheiden van de markt leert men de kooplui kennen. - Een melkkoetje. - Opgeld doen. - Er gaan veel makke schapen in een hok. - In de wol geverfd zijn. - Iemand onder de sim hebben. - Door de spitsroeden loopen. - Hij heeft een snoek gevangen. - Veel varkens maken de spoeling dun. - Een klein vischje, een zoet vischje. - Zet naast deze uitdrukkingen, zoo mogelijk Fransche, Duitsche of Engelsche met dezelfde beteekenis, en vergelijk de verschillende beeldspraak. - Ken je nog andere soortgelijke uitdrukkingen in het Nederlandsch of in het dialect van je streek? - 2. Wat beteekenen de volgende uitdrukkingen en waaraan zijn ze ontleend: In zak en asch zitten. - Bij Jacobs stam behooren. - De vleeschpotten van Egypte. - Het sjibboleth. - Enakskind. - Fiolen laten zorgen. - Tabernakelen bouwen. - Den eersten steen op iemand werpen. - De hand in eigen boezem steken. - Zijn handen in onschuld wasschen. - Van Pontius naar Pilatus zenden. - Zijt gij een vreemdeling in Jeruzalem? - Als Paulus op de Corinthiërs ging hij er op af. - Per pedes apostolorum.

Oefening III.

1. Zoek eens eenige termen en uitdrukkingen, die wijzen op: a) bedachtzaamheid en langzaam overleg; b.v. Peuteren. - Zachtjes aan, dan breekt het lijntje niet. - Haast je langzaam. b) oprechtheid en flinkheid: b.v. Recht door zee. - Goed Zeeuwsch, Goedrond. - Frank en vrij. - 2. Wat beteekenen de vlg. uitdrukkingen? (Hoe bevestigen zij het gezegde in

nr. 4?): Praten als Brugman. - Een huishouden van Jan Steen. - Zich met een Jantje van Leiden ergens van af maken. - Jongens van Jan de Wit. - Leiden in nood of Leiden in last. - Op z'n elf-en-dertigste. - Naar Kuilenburg gaan. - Er uitzien als de dood van Yperen. - Van den prins geen kwaad weten. - Akkoord van Putten! - Op den eersten April verloor Alva zijn bril. - Volgens Bartjens. - Dat zijn ze, die Wilhelmus blazen. Deze uitdrukkingen kunnen dan ook niet letterlijk in vreemde talen vertaald worden. Waarom niet? - 3. Geef van de volgende uitdrukkingen eens op, aan welke taalkringen ze ontleend zijn: 1° het ridderwezen; 2° Katholieke gebruiken en godsdienst; 3° oude rechtspraak en straffen; 4° gildewezen. Steen en been klagen. - Meesterstuk. - Voor galg en rad opgroeien. - Radbraken. - Zijn sporen verdiend hebben. - Kiezen of deelen. - Aan de kaak stellen. - Een lans voor iemand breken. - Een doodzonde. - Bij den duivel te biechten gaan. - Iemand de duimschroeven aanzetten. - De kogel is door de kerk. - Galgemaal. - Gelijke monniken, gelijke kappen. - Den genadeslag geven. - Iemand den handschoen toewerpen. - De vierschaar spannen. - Met St. Juttemis. - In 't krijt treden. - Kap en keuvel. - De kap op den tuin hangen. - Zijn proefstuk leveren. - De jongste schepen wijst het vonnis. - Een stem in het kapittel hebben. - In het harnas jagen. - Iemand het kruis nageven. - Korte metten maken. - Door de spitsroeden loopen. - Den staf over iemand breken. - In pontificaal zijn.

14. De Regenboogkleuren.

Voor ééne fout dient men echter in de beoordeeling van al deze uitdrukkingen en spreekwoorden op te passen. Men moet namelijk niet denken, dat de oorspronkelijke beteekenis er overal nog heden mee verbonden wordt. Integendeel. De meeste Nederlanders, die thans deze zegswijzen gebruiken, weten gewoonlijk op geen stukken na te zeggen, waar ze vandaan komen; en soms zelfs niet, wat de woorden, die er in voorkomen, beteekenen. En dit is dan ook heelemaal geen schande, als ze maar goed de tegenwoordige beteekenis kennen. - Trouwens, zoo moet het zijn. Juist doordat deze uitdrukkingen uit een beperkte groeptaal in het Algemeen Beschaafd Nederlandsch overgingen, moesten ze hun lokale kleur verliezen. De Regenboogkleuren mogen het oog voor een oogenblik bekoren, veel nuttiger en op den duur ook aangenamer is het witte licht, waarin alle kleuren van den regenboog samenvloeien.

Verbeeld je eens, dat wij om Nederlandsch te spreken, op het eene oogenblik in eens alles als gildebroer, en vlak daarna al het andere als ridder moesten bedoelen! de eene minuut als scheepstimmerman, en de tweede als veeboer moesten denken en leven! Daarin schuilt juist de voortreffelijkheid van een algemeene taal, dat zij uit al de bijzondere kringen de kern van bruikbare levenswijsheid en gevoelservaring uitkiest, maar al de lokale bijzonderheden als nuttelooze bast of schil verwerpt.

Tweede hoofdstuk. - Het Algemeen Beschaafd Nederlandsch en de Nederlandsche dialecten.

1. Het witte licht.

Het Algemeen Beschaafd is de taal, welke door geheel ons land wordt gesproken en wel door de meer ontwikkelden, de meer beschaafden. Het is een Nederlandsch, waarin de dialectische verschillen, de leeftijdseigenaardigheden en technische vaktermen niet op den voorgrond treden. Indien het A.B. geschreven wordt volgens een vaste spellingsconventie, helpt dit natuurlijk om de nog bestaande uitspraakverschillen langzamerhand te doen verdwijnen. Dit Algemeen Beschaafd is het Nederlandsch, dat tot nog toe uitsluitend op de scholen geleerd werd.

Zoowel het A.B. als de dialecten en andere groeptalen worden volgens vaste regels gesproken en geschreven, al geschiedt dit meestal onbewust vooral bij de dialecten. Deze regels, waarvan de verklaring en aanwijzing *spraakkunst* heet, zijn afgeleid uit de taal en niet gemaakt vóór de taal. Indien de taal dus verandert, dan zullen ook de regels gewijzigd worden.

2. De zeven kleuren.

Het A.B. heeft zich ontwikkeld uit de verschillende Nederlandsche dialecten en andere groeptalen en blijft nog steeds veel van zijn bestanddeelen voortdurend aan deze ontleenen. Een dialectisch woord, uitdrukking of klank wordt echter niet vanzelf Algemeen Beschaafd Nederlandsch. Slechts, wanneer zulk een woord, uitdrukking of klank algemeen gebruikt wordt, gaat het tot het Algemeen Beschaafd Nederlandsch behooren.

3. Alle lichte kleuren naderen tot wit.

Er volgt hieruit, dat de grenzen tusschen A.B. en dialect of andere groeptaal niet scherp te trekken zijn. Ieder b.v. hoort wel onmiddellijk, dat een klank als *skaop* geen A.B. is, maar bij andere klanken zal de eene ze A.B. noemen, een tweede daarentegen van dialect spreken. Verschillende Nederlanders voelen de uitspraak *srijven, sreeuwen, sril* als die van het A.B., terwijl velen ze als dialect beschouwen. Er is een tijd geweest, dat het wederkeerend voornaamwoord *zich* volstrekt niet tot het toenmalige A.B. behoorde, maar alleen gebruikt werd in het oosten van ons land. Langzamerhand werd het gebruik van *zich* echter zoo algemeen, dat het door iedereen als A.B. beschouwd wordt.

4. Morgen- en avondrood.

Niet elk dialect en groeptaal levert evenveel bestanddeelen op voor het A.B. De invloed van een dialect op het A.B. hangt ten nauwste samen met de belangrijkheid van de streek, waar een dialect gesproken wordt. Nu eens ontleent het A.B. zijn bestanddeelen aan het eene, dan weer aan het andere dialect in verband met de tijdelijke belangrijkheid van een bepaalde streek. Zoo gaat het ook met de andere groepen.

Oefening.

1. Wat is A.B. Nederlandsch? - 2. Waaruit heeft het A.B.N. zich ontwikkeld? Waarvan hangt het aandeel af, dat de samenstellende bestanddeelen op de vorming van het A.B.N. hebben? - 3. Herinnert gij u wel eens klanken, woorden of uitdrukkingen te hebben hooren gebruiken door beschaafde menschen, afwijkende van het u bekende A.B.N. dat op de school geleerd wordt? - 4. Welken invloed oefent een algemeen gevolgde spelling uit op het A.B.N.? - 5. Wat is spraakkunst? - 6. Waarom zal een spraakkunst van Nederlandsch, Fransch, Duitsch of Engelsch na een bepaalden tijd veranderen, van Latijn of Grieksch niet?

5. De dialecten of tongvallen.

De meeste menschen weten wel zoo ongeveer, wat een dialect is en kunnen in de practijk een dialect heel goed van A.B. onderscheiden. Verschillende leerlingen spreken zelf een tongval of hooren er een in hun omgeving. Meestal komt het voor bij die menschen, die op dezelfde plaats blijven wonen, en zooals de plattelandsbewoners, niet dikwijls in aanraking komen met personen uit andere streken.

Wat wij nu in het vervolg onder dialect verstaan, is een taal in klanken, verbuiging enz. afwijkend van het A.B. en gesproken door een groep van Nederlanders, die bij elkaar wonen.

Eigenlijk heeft ieder dorp, iedere stad, iedere streek een min of meer van het A.B. afwijkend dialect. Iedere Nederlander behoort dus tot een bepaalde dialectgroep, al zal dit niet in ieders taal even sterk uitkomen. Soms, bij overigens zeer beschaafde Nederlanders, is de dialectische invloed zoo sterk, dat men ook in hun A.B. onmiddellijk kan hooren, waar zij geboren en getogen zijn.

6. Dialectovergangen en grenzen.

Er zijn ook Nederlanders, die achtereenvolgens tot verschillende dialectgroepen kunnen behooren. Iemand, die in zijn jeugd uit Limburg naar Gelderland verhuist, zal eerst een Limburgsch dialect hebben aangeleerd om in Gelderland iets van het Geldersch dialect over te nemen. Wel is waar leert men een dialect het gemakkelijkst in de jonge jaren en ondervindt hiervan het sterkst den invloed.

Waar men zich meestal een onjuiste voorstelling van maakt, zijn de grenzen van een dialect. Dit gaat gewoonlijk niet plotseling in een ander over. Scherp omlijnd is b.v. de Zuid-Friesche taalgrens, maar bijna altijd liggen tusschen twee dialecten, overgangstalen, die de eigenschappen van de beide dialecten vermengen. Soms dringen woorden, uitdrukkingen of zelfs grammatische vormen of klankovergangen uit het gebied van het eene naar het andere. (Zie de isoglossenkaartjes van West-NoordBrabant). In elk dialect zijn natuurlijk weer kleinere groepen te onderscheiden. Niet alleen verschillen het Roermondsch, het Venloosch en het Maastrichtsch van elkaar, maar dorpen onder den rook van de bedoelde steden

gelegen, vertoonen kenmerkende verschillen met de stadsdialecten.

7. Hoe de grenzen ontstaan.

De grenzen van een dialect en van de kleinere groepen zijn vaak een gevolg van verkeersgrenzen. Rivieren, heuvels, moerassen, heiden brengen niet alleen een scheiding te weeg tusschen bewoners, maar ook tusschen hun taal. Worden ten gevolge van een beter verkeer de grenzen opgeheven, dan gaan de dialectgroepen meer en meer op elkaar gelijken.

Omgekeerd kunnen verkeerswegen de verspreiding van een dialectgroep bevorderen. Zoo kan het gebeuren, dat in verschillende dialecten langs een rivier gelegen, eenzelfde eigenaardigheid teruggevonden wordt, welke ontbreekt in dialectgroepen, een eind verder van de rivier gelegen.

Dat in vroeger dagen de verschillen tusschen de dialectgroepen nog grooter waren, is nu wel duidelijk, vooral wanneer men zich de afzondering van dorpen en steden herinnert en denkt aan de talrijke staatkundige grenzen en grensjes van vroeger.

8. Dialecten zijn zeer vaste taalgroepen.

Eenige eigenschappen zijn aan alle dialecten gemeen, waardoor zij zich onderscheiden van de sociale en familiale taalgroepen:

De dialecten behooren over het algemeen tot de meest vaste groepen, d.w.z. zij blijven zich met enkele uitzonderingsgevallen in hun gebied handhaven. Slechts zeer zelden zal, zoolang de oude verkeersgrenzen dezelfde blijven, een dialect verdwijnen, en de historische veranderingen dringen meestal slechts langzaam door. Vele dialecten vertoonen dan ook nog dezelfde eigenaardigheden, welke reeds eeuwen geleden er in voorkwamen. Zoo vinden wij in het Zuid-Limburgsch van nu bijna al de afwijkingen terug, waardoor de Limburgsche Sermoenen uit de Middeleeuwen zich onderscheidden van de andere Middelnederlandsche literatuur (o.a. de klankvoorbarigheid: zie Hoofdstuk V).

De taal van den Amsterdammer Breederoo (± 1600) en het Friesch van Gijsbert Japiks (± 1625) heeft tal van overeenstemmingen met het Amsterdamsch en Friesch der twintigste eeuw.

9. Soms sterk afwijkend van het Algem. Besch.

Een tweede kenmerk der dialecten is, dat zij zeer ver van het Algemeen Beschaafd kunnen afwijken: vooral de klinkers zijn vaak geheel anders. Bij de familiale en sociale taalgroepen liggen de verschillen op een geheel ander terrein. Een gevolg van de sterke verschillen is dan ook, dat vreemdelingen bijna nooit een dialect volkomen kunnen aanleeren. Beets laat b.v. in zijn Camera Obscura een Limburgschen voerman Limburgsch spreken. Maar hetgeen hij den man laat zeggen, is een mengelmoes van half dialectische, half gefantazeerde klanken (zie daarover in Hoofdstuk V: bladzijde 61).

10. Indeeling der Ned. dialecten.

De Nederlandsche dialecten onderscheiden wij in: I. De dialecten, gesproken op het oude Nederlandsche stamgebied. II. De dialecten, die de Nederlanders in hun grootere of kleinere koloniën over de geheele wereld verspreid hebben.

De eerste afdeeling wordt weer onderverdeeld in: A. HET FRANKISCH waarin we onderscheiden: 1°. Het Hollandsch-Frankisch. 2°. Het Brabantsch-Frankisch. 3°. Het Limburgsch-Frankisch. - B. HET SAKSISCH. - C. HET FRIESCH.

De tweede afdeeling wordt onderverdeeld in: 1° Het Neger-Hollandsch (uitgestorven). - 2° Het Ceylonsch (bijna uitgestorven). - 3° Het Afrikaansch. - 4° Het Noord-Amerikaansch. - 5° Het Oost-Indisch. - 6° Het West-Indisch. Deze dialecten worden, gelijk men ziet, ver over de staatkundige grenzen van het koninkrijk der Nederlanden en de Nederlandsche bezittingen gesproken. Van de dialecten der eerste afdeeling vindt men er toch in België en Noord-Frankrijk, terwijl, behalve het Oost- en West-Indisch, al de dialecten der tweede afdeeling buiten het tegenwoordig Nederlandsch gebied liggen.

Men zal misschien vragen, waarom wij zoo'n scherp onderscheid maken tusschen de dialecten der eerste en tweede afdeeling. Daarop kan het antwoord kort zijn. De Nederlandsche dialecten op eigen grond verkeeren toch in heel andere omstandigheden, als hunne broertjes en zusjes op vreemden bodem. Terwijl het Nederlandsch van Holland en België sedert eeuwen de oudste brieven heeft, en daarom zoo diep met geheel het volksleven is samengegroeid; mist het Nederlandsch op vreemden grond al deze op eeuwenlange ervaringen berustende aanpassing. Ja het vindt er zelfs concurrenten in de talen der inboorlingen, die zich juist in al deze voordeelen verheugen. Het Nederlandsch moet daar dus willens of onwillens wel den invloed van ondergaan. Vandaar het afwijkend karakter.

Oefening.

1. Wat is een dialect? Wie spreken het meestal? - 2. Ken je een dialect? Maak een opstelletje in dit dialect over een onderwerp naar keus, en geef de verschillen aan tusschen dit dialect en het op school geleerde Nederlandsch. - 3. Wanneer men meer dan één dialect heeft leeren spreken, welk van beide kent men dan het beste? Waarom? - 4. Heb je in het A.B.N. van je omgeving wel eens gemerkt, dat sprekers dialectische woorden, uitdrukkingen of klanken gebruikten? Schrijf deze afwijkingen van het A.B.N. op. - 5. Wat weet je van de grenzen van een dialect? - 6. Welken invloed oefenen verkeerswegen en verkeersgrenzen uit op de uitbreiding van een dialect? - 7. Noem de twee voorname eigenschappen van dialectgroepen, waardoor zij zich van de andere taalgroepen onderscheiden. - 8. Schrijf de verdeeling op der Nederlandsche dialectgroepen. - 9. Noem van elke dialectgroep volgens het kaartje eenige plaatsen. - 10. Waarom wijken de dialecten der 2de afdeeling zoover van die der 1e afdeeling af?

Derde hoofdstuk. - Het Hollandsch-Frankisch.

1. Grenzen van het Frankisch.

De Franken woonden oorspronkelijk in het Oosten van ons land, het oude *Salland*. Later vestigden zij zich in Brabant en veroverden een groot deel van de daaraan grenzende landen tot aan den grooten weg Keulen-Boulogne. Deze weg is nu nog in hoofdzaak de grens van het Frankisch-Germaansch taalgebied. Zooals wij reeds zeiden op blz. 2, woonden in het door de Franken veroverde gebied veel Kelten, en misschien ook een door de Kelten onderworpen oerbevolking.

De taal van de Kelten en de vroegere bevolking heeft een vrij sterken invloed uitgeoefend op het Germaansch der Franken, een invloed, welke zich o.a. toont in klankverschijnselen, die weinig of niet voorkomen in de taal der Saksen en Friezen, onder wie geen Kelten woonden.

2. Frankische eigenaardigheden.

Ol en *al* worden voor *d* of *t* in het Frankisch bijna altijd *ou* of *au* (b.v. gold > goud, alt > oud), in het Saksisch nooit, in het Friesch weinig. Men merke op, dat in het Fransch eenzelfde overgang voorkomt: *de le* > du, à le > au, alter > autre, cheval > chevaux.

Frankisch is ook de overgang van lange *î* tot *ij*. De Saksers en Friezen zeggen nog *mîn*. In de zeventiende eeuw (bij Huygens) rijmde *ijver* nog op *liever*. In Holland zeggen oude menschen nog *ielen* voor *ijlen* en iedereen zegt *iep* voor *ijp, uitsliepen* voor *uitslijpen*.

Eindelijk de *ui*. Oorspronkelijk gelijk aan de Fransche *oeu* is zij een Frankische klankontwikkeling der oude Frankische *uu*, waarvoor 't Friesch en Saksisch dikwijls nog *oe* hebben. - De drie klanken *ou, ij* en *ui*, meestal met half-open mond gesproken, wijzen op een groote smijdigheid van articulatie en geven aan onze taal een eigenaardige kleur.

Oefening.

1. Waar woonden oorspronkelijk de Franken en over welke deelen van ons land, België en Frankrijk breidden zij hun taal uit? - 2. Vergelijk de Frankisch-Germaansche taalgrens in het Zuiden met de staatkundige grenzen van Frankrijk en België en zeg, waar de staatkundige grenzen dezer landen overeenstemmen met de taalgrens, waar niet. - 3. Zet naast de volgende woorden het daarmede overeenstemmende woord uit het je bekende dialect. Indien je geen dialect kent, zet er dan het Duitsche woord naast: houden, hout, inhoud, koud, ouders, woud, zout. - 4. Zoek tien woorden met *ij* of *ui* en zet ernaast: een dialectisch woord of een Duitsch. - 5. Wat kun je naar aanleiding van vraag 3 en 4 opmerken?

3. Het Hollandsch-Frankisch en zijn groepen.

Het Hollandsch-Frankisch taalgebied strekt zich voornamelijk langs de kust uit van de Veluwe tot Duinkerken, den weg, waarlangs de Franken in de vijfde eeuw na Christus hun veroveringstochten uitbreidden.

Natuurlijk deden zich in dit taalgebied weldra allerlei verschillen voor, waartoe stamverschillen, verkeersgrenzen, kerkelijke en staatkundige indeelingen (bisdommen!) medewerkten.

De taalgroep van Utrecht werd langzamerhand de belangrijkste, later echter kreeg Zuid-Holland de leiding. Natuurlijk waren er in de Utrechtsche en Zuid-Hollandsche groep weer min of meer krachtige kleinere groepen te onderscheiden, ieder met haar eigen geschiedenis.

De groepen, welke wij op het oogenblik als de belangrijkste nader zullen beschouwen zijn:

HET WEST-HOLLANDSCH van de steden Rotterdam, Delft, Den Haag, Leiden met hunne landelijke omgeving.

HET UTRECHTSCH in de provincie Utrecht en een gebied ten Noorden en ten Zuiden.

HET ZEEUWSCH op de Zeeuwsche eilanden met Goeree en Overflakkee en een deel van Staats-Vlaanderen.

HET WEST-VLAAMSCH in het Belgische Vlaanderen, een deel van Zeeuwsch-Vlaanderen en van Noord-Frankrijk.

Er zijn nog andere groepen, zooals het Oost-Hollandsch, het Noord-West-Veluwsch enz., maar deze zijn niet zoo belangrijk.

Veeteelt, land- en tuinbouw, visscherij en handel zijn naast bloeiende industrieën: scheepsbouw, steenbakkerijen, aardewerk- en cacaofabrieken enz. de voornaamste middelen van bestaan. Ieder dezer bezigheden doet een afzonderlijke groeptaal ontstaan binnen de grenzen van het dialect.

4. De West-Hollanders.

De West-Hollanders vertoonen zeer kenmerkende eigenschappen en karaktertrekken. Ietwat onverschillig, standvastig en behoudingsgezind zijn zij vol wilskracht, die soms in koppigheid ontaardt. Hun oprechtheid en waarheidsliefde wordt onder bepaalde omstandigheden een niets ontziende lompe ruwheid Reeds in de 16de eeuw was bij de Zuid-Nederlanders ‘Hollandsche botmuylen’ een bekend epitheton ornans voor hun Noorderbroeders. Al hun daden geschieden met kalmte en bedaardheid. Bijna nooit betrapt men den echten Hollander op een lyrische ontboezeming. Het lijkt hem vernederend, en hij schaamt er zich voor. Met koel nuchter verstand ontleedt hij elke daad, en dat overdrijving iets goeds is, dat slechts moet over drijven, is een waarheid door den Saksischen Schaepman te vergeefs in Holland verkondigd.

5. Belangrijkheid van Holland.

In den loop der geschiedenis werd Zuid-Holland de voornaamste provincie. Het West-Friesche Amsterdamsch kon alleen niet op tegen de Academiestad Leiden, de residenties 's Gravenhage en Delft met de synodenstad Dordrecht, en het handelsnijvere Gouda, die van ouds belangrijke middelpunten waren; terwijl de koopmansstad Rotterdam, en het polytechnische Delft sedert-

dien hielpen aanvullen, wat aan alouden invloed mocht zijn teloor gegaan. De taal dezer provincie werd in verband met haar staatkundig overwicht dan ook de belangrijkste dialectgroep in het Frankische taalgebied en vormt nog heden de kern van het A.B.: deze dialectgroep staat dus van zelf ook het dichtst bij het A.B. en verschilt er het minste van.

Oefening.

1. Welke zijn de grenzen van het Hollandsch-Frankisch taalgebied? - 2. Schrijf de voornaamste Hollandsch-Frankische taalgroepen, op, en noem uit iedere taalgroep eenige belangrijke steden. - 3. Welke sociale taalgroepen in ieder dezer steden zijn je uit de aardrijkskunde bekend? (Ken je uitdrukkingen in het A.B., ontleend aan een dezer sociale taalgroepen?) - 4. Waarom zal het Utrechtsch een tijdlang een overwegenden invloed op de andere taalgroepen hebben gehad? Waarom later het West-Hollandsch?

In het volgende stuk typeert een bewoner van den Haag verschillende taalhebbelijkheden zijner stadgenooten:

6. Haagsch dialect. aant.
Een Hagenaar over Hagenaars.

Het is bekend, iedere stad geeft zich zelve de eer van den mooisten tongval van 't Nederlandsch te spreken. Ook in den Haag is de spraakmakende gemeente te zeer op haar goed recht gesteld, dan dat zij niet dadelijk iedereen, die de stelling mocht verkondigen: ‘Het plat-Haagsch is leelijk’, zou beschuldigen van algeheel gebrek van gevoel voor 't eigenaardige, dat hare taal oplevert.

De Hagenaar dan houdt er, met over het hoofd zien van al wat spraakkunsten dienaangaande in onfeilbaarheid verkondigen, een eigen meervoudsvorm op *əs* op na. Zoo zal hij u vertellen van *paardəs*[1] die op hol gegaan zijn, van *meidəs*, die de glazen niet willen wasschen, van *mannəs*, die met elkaar gevochten hebben, van *deurəs*, die met den harden storm van gisteren, niet tegen den wind bestand bleken, en nog van vele andere *əssen* meer. Hij is verder met het zonderlinge gebrek behept van de *t's* der derde personen en verleden deelwoorden weg te nemen, en die te voegen bij sommige eerste personen. Hij vraagt u dan of ge ook weet ‘wie (d)ər vandaag *preek*’, of ‘wie (d)ər vərledən week *gəpreek heef*’, doet u mededeeling van het feit ‘dat de goot *verstop* is’, en dat het water niet *loop*’, maar vertelt u tevens: ‘ik *gaat* verhuizen, “ik denk, dat ik morgen *niet ən komp* (welluidende uitspraak voor *komt*), maar dat ik thuis *blijf*’.

Ook legt hij een bijzondere voorliefde aan den dag voor het woord *zijndə*, dat hij zelfs dan gebruikt, wanneer een voorafgaand *als*, of zooals hij zegt *as*, het overbodig maakt. Bijv. een metselaarsknecht is niet tevreden met de maatregelen van zijn meester, en zegt nu: ‘as ik, *as baas zijnde*, huizən bouwdə, dan zou ik’, etc., een oud man zegt: ‘toen ik *as jongə zijndə*, nog wat vivər (levendiger) was, reed ik ook schasə (schaatsen)’, en de eene vrouw spreekt tot de andere: ‘as ik *as moedər zijndə* niks over mə kinderen tə zeggən heb, dan *ken ik wel na bed gaan*’, (d.i. dan ziet het er slecht voor me uit).

1) In dezen tekst is, evenals in vele der volgende stukken, de stomme e door een omgekeerd e-tje weergegeven.

Wat ook den Hagenaar uit velen kenmerkt, is zijne voorgewende bekendheid met vreemde talen, bij voorkeur met het Fransch, en werkelijk ergelijk is de vervorming, die hij de vloeiende woorden dier welluidende taal doet ondergaan. Met zeer veel verbeelding toch spreekt hij van ‘de weinige *conversaasjə*’, die hij in deze ‘*contrijən*’ der stad heeft; van dingen die hij moet nalaten om zijne ‘*reputaasjə*’ niet te schaden, of wel van de ‘*grootə ficansjə*’ zijner kinderen. Zelfs schijnt de uitgang *aasjə* zoozeer zijne goedkeuring te hebben weggedragen, dat hij dien ook plaatst achter geheel Hollandsche stammen, zoodat hij iemand die huiverig is, vraagt, of hij de *bibbəraasjə*’ heeft. Het woord *volstrekt* vervangt hij liefst door *gaar*, zoodat hij b.v. opmerkt, dat het heden, ‘10en November nog *gaar* niet koud is, of dat hij er *gaar* niks in ziet, (volstrekt geen lust heeft) langer dan zes uur 's avonds te werken’.

Een geheel bijzonderen uitroep heeft de Hagenaar tot zijn dienst, daar waar hij uwe verwondering wil gaande maken. Laat ik dit met een enkel voorbeeld ophelderen. Stel dat de Hagenaar u vertelt van het ongeluk eenen metselaar overkomen, die aan het werk was. Hij zegt dus: ‘De man wil een eindje achteruit gaan, maar stap mis en *nee laat ies nou* morsdood zijn!’

Het zal u ook geen raadsel blijven, wat den Hagenaar beweegt, iemand die ruzie met hem zoekt, te vragen, ‘*nou geen Jan Klaassən te makə*’, als ik u mededeel, dat de inwoners der residentie, en vooral zij onder hen, die den militairen stand omhelsd hebben, op niets zoo belust zijn als op het luchtige paleis van den Nederlandschen polichinel.

De Hagenaar is ook in staat onzen tegenwoordigen woordenklovenden en woordenziftenden etymologen een bewijs aan de hand te doen voor het ontstaan van ons woord *maar*, uit *nə warə*. Immers ook in zijne woorden kunnen we duidelijk de *w* met de *m* hooren afwisselen. De eerzame burger toch wordt 's nachts opgeschrikt door de zangen van een uitgelaten bende, die de mededeeling behelzen: ‘En *me* gaan nog niet naar huis, - Nog lang niet - Nog lang niet’, en die tengevolge hebben, dat gezegde eerzame burger zich op eenigszins treurigen toon tot zijne wederhelft wendt met de woorden: ‘dat*tə mə* nou na twaləvə nog niet eens rustig slapə kennə’, waarna deze haar verstoorden echtgenoot kalmeert, zeggende: ‘kom Jan, lan*əmə* der ons maar niet aan storə’.

We zagen het reeds, de Hagenaar staat met de taalkunde op gespannen voet. Nog eenige staaltjes daarvan zal ik u geven. De Hagenaar verbuigt het persoonlijke voornaamwoord van den derden persoon aldus:

Enkelvoud.	**Meervoud.**
1° n.v. *zijn* (spr. uit *zéam*)[1)]	1° n.v. *hun* of *hullie*, of *zullie*
2° n.v. -	2° n.v. - - -
3° n.v. *zijn*	3° n.v. *hun*
4° n.v. *zijn*	4° n.v. *hun* of *zə*.

1) *ê* als in 't Fransche être. Men moet dezen klank met de *a* laten samenvloeien.

Voorbeelden.

Zijn heef 'et gedaan. Ik heb 't *zijn* gegeven. Ik heb *zijn* in 't Bosch gezien. *Hun* zijn verhuis.

Hier is de verbuiging van 't pers. v.n.w.d., van den 1sten persoon:

Enkelvoud.	**Meervoud.**
1o n.v. *ik*.	1o n.v. *me*, of *wijlie*.
2o n.v. -	2o n.v. - -
3o n.v. *mə* met nadruk *mijn*.	3o n.v. *ons*.
4o n.v. *mijn* of *mən*.	4o n.v. *ons*.

Misschien krijgt men geen beter overzicht van de Haagsche taal dan uit den volgenden brief, dien ik onderschept heb. Hij is van een soldaat, die naar Leiden is overgeplaatst, aan zijn meisje.

Leije, 15 Maart 1884.

Gəliefdə Keetjə,

Deezə is dienəndə, uw tə laate weetə, asdat ik nog frits en gəzondt, hoopendə van uw van 't zelfdə geliefdə Keetjə, ik kos u niet nalaatə u tə schrijvə, nu zə mijn overgəplaas hebbə naar Leijə, də kos is bes, daarvan niet; maar jə bəgrijp, ik nou niet elkə dag bij jə kan kommə, maar met Augustus komp ik met groot vərlof, zoodat asdat wə dan samə der eens op uit zellə. Mijn broer is met tə məneuvərs na Utreg. De luitnant van mə kompie zeg, as ik goed oppast, dan mag ik een Zondag naar də Haag. Heef u dan u uitgaansdag? Daar ik verdərs niet veel nieuws meer weet, maar hoe is het mettə vijt in u vinger? Dus een Zondag komp ik. Dan ganəmə als 't mooi weer is na Schevəlingə, na zeerus. Wijlie hebbə ən bestə luitnant, die zoowat frans ken parleeë, ik heb mijn been verzwikt. Ik breek af met te pen, maar niet met et hart. Zijt verder gegroet van u geliefde Jan v. den Brug.

7. Plat Scheveningsche jongenstaal.

Het volgende is een typisch staaltje van dit dialect, dat in z'n onvervalschte platheid alleen nog maar voortleeft onder de lagere burgerstanden. Het is een verhaal van een onbeschaafden twaalfjarigen *Scheveningschen* jongen, niet uit een visschersfamilie maar uit de kleine burgerij. Er komen dan ook verschillende ruwe woorden in dit stuk voor, die een beschaafde jongen niet zal overnemen.

Spijbelen. aant.

Nou! Toen dezə meestər d'r krek was, had zijn *(hij)* də eerstə Vrijdag də bestə z'n poot opgəstokə en gəvraagd, of-ie na də leering moch. Allə kindərə haddə-n'əm angəkekə, net of zə dochtə, dat-ie gek was; maar zə zeeë niks. Mossə-zə gədurfd hebbə! ie had zə toch zóó də pootə gəbrokə! - 't Had-ie zoo lekker vijf weekies volgəhouə. Toen was-ie gesnapt, door də bovənmeestər aant. 1), die niet op school was. Liep-ie met 'n peukie *(sigaar)* in z'n smoel, bij mankə Jaap. Gongə zə na 't plantsoen t'een-ən-twintigə, nog al niet lollig! niet hoogər as drie cent də kaart; dat zettə-jə vast-op 'n aas. Zijn had 't al-əs

1) Een sterretje verwijst naar de aanteekeningen achterin.

gədaan op 'n zevən en 't nòg gəwonnə; jə kon d'er niet op an. Jə had 't vaak, dat jə met 'n tien en 'n boer in jə pootə zat; doch jə, dat d'r nòg 'n tien kwam; was 't 'n vrouw en dan kreeg jə 'n negən; vast! Was 't maar 'n acht, dan had-jə də bout gewonnə[1]; nòu hong-jə. Zijn won altijd: kon 'əm niks bommə, of-ie verloor of won; had tòch centə gənoeg; kreeg-ie van z'n moedər, as-t-ie d'r om vroeg. Z'n vader moch 't nooit wetə! Nou, diè gaf niks weg; 'n pak op jə dondər kon jə krijgə! As zijn wa *(wat)* gədaan had, kreeg-t-ie met 't rietjə. 't Had-ie al 'əns weggəstopt, maar toen had-ie met də blootə hand op z'n kop gekregə; pats! pats! van dik hout zaag-jə plankə! 't Was krek, of zə z'n test vol speldə priktə. - Gong nətuurlijk də bovəmeestər 't verklappə an z'n meestər; də engərt, jongəs pestə, dat kondə zə! 's Middags mos-ie blijvə; kon-ie də sommətjəs makə, die zə in die vijf wekə gədaan haddə, as zijn na də leering gong. Was-ie scheef in də bank gaan leggə, met z'n kop op də armə. Maar die bəroerling zee niks; zat maar an z'n tafəl werk na tə kijkə. Mos-ie tot vijf uur zittə; toen zee də vent: ‘Miel kom hier!’ Was-ie naar 'əm toe gəsjouwd; schuurdə-n-ie met z'n schoenə ovər də grond: as hij pestə wou, kon zijn 't ook! Maar nog zee də knul niks; liet-ie 'əm wel 'n kətier zoo staan; toen keek-ie 'əm an, met zukkə rarə oogə; nee, daar was-ie nou bəroerd van gəwordə - niks boos, hoor, hij was heeləbal niet woeiənd. - Gaf zijn 'n hand, zee: ‘Miel, 'k dacht niet 'n bedriegər in də klas tə hebbən, 't spijt mə dat jij 't bent; dag, jongə !’

Daar had-ie 's nachts van gəgriend, in z'n bed; zag-ie weer die oogə in de zwartə kamər: trok-ie də kop ondər də dekəs, maar 't gaf niks, zə blévə vóór 'əm! Z'n broer was wakkər gəwordə; had 'əm uitgəvloekt! Diè kon stikkə, wis niet wat zijn had! D'andərən dag had-ie z'n sommə maar gəmaakt, anders zat-ie d'r nog zoo lang an vast. - Daar was-ie vaak voor gəpest! Dat kon jə die meestər zoo stiekumpies levərə, zondər dat də andərə kindərə d'r erg in haddə. Maar zijn voeldə-n-ə't! 'n Veertien dagə na dat gəvallətjə met die leering - 't was zijn al lang vərgetə - toen haddə ze van Vlissingər Michiel gəhad. Nou, wàt echt! Die klom op 'n torən..... Was niks an, met laddərs, kon zijn ook best: had əns 'n kraaiənest uitgəhaald in 'n boom; kon ie də torə van 'n stad heel ver zien, 't leek krek 'n griffəlpunt, maar jə zag best, dat 't 'n torə was; 't kwam van də vertə. - Later was-ie də baas van 'n hoop schepə. Kon-ie maar kommədeerə. Joeg də vijand op də vluch, en zijn məkeerdə nooit niks. Maar 'n mətroos had 't goed bij 'əm. Van die fijnə heerən most-t-ie, nou! - 't Had-ie uit 'n boek van Kees; diè had d'r wel dertig; zə stonnə in 'n kassie net as op school, met nommərs d'r op. Zijn mog d'r altijd in lezə. Zattə zə in də wintər bij 't kachəltjə lekkər tə rookə zijn, en dan las Kees voor; nam zə ook uit 't Nut, voor twee centə 'n fijn boek, 'n heelə week! -

Toen də meestər uitvərteld had, zee-d-ie tegə suffə Arie: Weet jij wel, Arie,

1) Het spel gewonnen.

waarom ik də Ruijter zoo'n flinkə man vind?' Dat kon die knul nətuurlijk niet raajə. - Zou-ie 't zelf wel zeggə: 'Kijk, dat die grootə man, die zoo'n ondeugendə rakkər in z'n jeugd was, nooit één keer iemand [+]heeft bədrogən. Want bədriegən is 't slechtstə, wat ik ken'. - Oe, ie was door də grond gəgaan. Had 'n steek in z'n borst gəvoeld, mos də hand d'r tegən houë. Maar geen één had z'n rooiə kop gəmorkə, də meestər ook niet, want die had zijn nog niet eens angəkekə; die was daadlik naar 't raam gəloopə, bij z'n blommətjəs en dee-net, of-t-ie wat bəzondərs zag. 't Had-ie door z'n ooghaartjəs gəzien. -

[+]**Scheveningsche jongenstaal.**

Latər had-ie weer wat gədaan, maar dat kon-ie niet helpə. - Haddə zə in 't speelhalfuurtjə roovərtjə gəspeeld. Zijn was 't oppərhoofd, had z'n jas omgəkeerd. Mos də pelisie 'əm vangə met z'n mannə. Laggə zə onder də brug bij 't kanaal. Eindəlijk warə zə gəvondə en toen haddə zə gəloopə! Spiering sloeg-ie tegən də grond, dikkə Jan donderdə d'r overheen. Zə konnə 'əm niet krijgə! Maar ineens had Piet gəroepə: 'Də klas is weg!' Was-'t allang over də tijd! Mossə zə 't heelə uur achter in də klas staan. Zee Kees Proppie zachies: 'Krek looiə soldaatjəs', maar ie was d'r dərekt uit gəduvəld. Warə zə alləmaal bang gəwordə van die oogə: krek of-ie jə wou opvretə. Gong də meestər niet om 12 uur na huis: Albert mos maar an də juffrou zeggə, dat-ie niet thuis kon kommə en of zə hem 'n botərham wou sturə. Andərə kindərə mossə briefies naar hun ouərs brengə, dat zə op school mossə blijvə. - Nou, had-ie al 'əns eerdər gəhad, met David. Riep-ie, dat-ie hongər had! Scheurdə də meestər z'n eigə brood middədoor en gaf zijn də helft; maar-ie had 't niet gənomə! David had-ie buitə school op z'n zieləment gəgevə, omdat-ie gəlachə had, dat də meestər zijn d'r tusschə nam. - Toen vroeg də meestər, wie 't zoo mooi had bədacht, om weg tə loopə, en tə laat tə kommə. Was zijn na vorə gəloopə, zee-d-ie: 'Meestər, ik had zə meegənomə na 't kanaal; kin je veel echtər roovertjə-spelə!'

Də meestər draaidə z'n eigə om; daar ston zijn nou voor piet-snot! 't Was toch zoo. 's Middags na vierə mos zijn-alleen blijvə, effə maar! Mos-ie bij 'əm kommə; had də meestər 'əm 'n poot gəgevə, zee-d-ie: 'Miel 't wordt goed, jongə, dag vent!' - Had-ie wrachtig van gəsjinkt *(gehuild)*; nou, kon-ie niks aan doen; wier altijd zoo raar, as-'t-ər zoò-wat was! -

Nou gəlooft də meestər 'əm altijd. Zijn kin 'əm net zoo hard nemə as-t-ie wil. Doet 't nooit, kin-jə snappə; də vent komt d'r toch achtər! -

Oefening.

1. Welke uitgangen voor het meervoud van de zelfstandige naamwoorden komen in het dialect van dezen kwajongen voor? - 2. Zoek uit ditzelfde stuk bewijsplaatsen voor twee andere Haagsche eigenaardigheden, waarvan in het voorafgaande stuk gesproken wordt. - 3. Schrijf de onbeschaafde woorden en uitdrukkingen op uit 'Spijbelen' en zet er achter, wat een beschaafde jongen in het A.B. daarvoor zou zeggen. - 4. a) Schrijf eenige schooljongensuitdrukkingen op ontleend aan de school. b) Andere

woorden voor *spijbelen, naar de leering gaan, verklappen, engert, schoolblijven, pesten, grienen, een rooien kop krijgen, roovertje spelen*. c) Noem de jongensspelen eens op, die je kent, beschrijf ze en zeg in welken tijd van het jaar, dat ze gewoonlijk worden gespeeld. Je moogt over een of ander ook een opstel maken.

8. De Utrechtenaars.

In menig opzicht bestaat er tusschen den Hollander en den Utrechtenaar overeenkomst. De lagere bevolking is soms uiterst ruw, hetgeen bij volksfeesten nog al eens aan den dag komt. De Utrechtenaar is even onbuigbaar als de Hollander, en zijn tot oproerigheid geneigde trots bracht in de Middeleeuwen vaak de bisschoppelijke heerschappij in gevaar. De betere standen hebben, misschien onder invloed van den Utrechtschen adel, een zekere elegantie en zwierigheid, die men bij den Hollander zelden aantreft. Aan dezelfde oorzaak is wellicht ook een zekere voorliefde voor praal toe te schrijven, die zich bij sommige gelegenheden duidelijk openbaart. Aan den uiterlijken schijn brengt men in 't Sticht niet ongaarne een offer.

De kale Utrechtsche edelman, die voor rijk wil doorgaan, is al in de 18de eeuw een voorwerp van spot voor zijn tijdgenooten in blijspel en roman.

9. Het Utrechtsch dialect.

In het nu volgend stuk ontmoeten wij twee hoofdtypen der Utrechtsche burgerij: eerst de ruwe roerige bruiloftsgasten uit de achterbuurt, en daarna het fijn-gedistingueerd-doende slim-deftig studentje uit den hoogeren stand.

De dom van Utrecht. [aant.]

‘De Dom van Utrecht’ mag zich verheugen in een vrij algemeene bekendheid, en 't mag er bijgevoegd worden, zijne reputatie is, zoowel binnen- als buitenlands niet slecht. Niet alleen dat hij hoog is, maar hij heeft ‘bevallige proportiën’ en is rijk. Nu als men rijk is, is het dikwijls niet moeilijk hoog te zijn, en zelfs zonder bevallige proportiën kan men zich dan de ‘achting der wereld’ verwerven.

Maar de Dom van Utrecht verdient respect. Vijf eeuwen reeds heeft hij 's levens stormen getart en wat om hem viel, hij stond pal. Nog even fier als voor vijfhonderd jaren heft hij zijn spits naar den hemel, en vertoont aan gansch den wijden omtrek met zijn windwijzer het beeld der menschlievendheid: St. Maarten, zijn mantel met zijn zwaard in tweëen snijdende om een naakten bedelaar de helft te geven.

Edoch! er bestaat nòg een Dom van Utrecht, minder hoog, minder oud, minder algemeen bekend en.... ook minder merkwaardig genoeg om er eenige oogenblikken van aandacht aan te wijden.

Het is een groot gebouw, dat van oudsher den naam van De Dom van Utrecht draagt. Het staat op de Ganzenmarkt, achter het stadhuis, op welks achterplaats het een uitgang heeft. Het gebouw op zich zelf heeft niets wat bijzonder de aandacht trekt, maar sinds eenige jaren is er het hoofdbureau van politie in gevestigd, en als zoodanig levert het zeer veel merkwaardigs op.

't Is Woensdagavond in 't begin van Mei. 's Morgens waren er in deze stad een groot aantal huwelijken gesloten. De burgerlijke stand had het zeer druk gehad, en de dominé had een heele kerk vol huwelijken tegelijk ingezegend.

't Is Woensdagavond in 't begin van Mei. In het bureau van politie is een ruim vertrek, waarop vier cellen uitkomen. Ofschoon 't nog niet laat is, is een dier cellen reeds bezet; men hoort achter een dier gesloten deuren een zware, maar geregelde ademhaling. 't Is een dronkaard, die daar zijn roes uitslaapt.

't Wordt inmiddels later: de wachthebbende inspecteur heeft zijn post betrokken en achter het hek der gerechtigheid plaats genomen.

[+]Wet en recht te koop of te huur! Onvermogende pro Deo! Wie zal er van gediend wezen?

Het duurt niet lang of er komen liefhebbers. Men hoort ze al in de verte aankomen. Een huwelijk cum annexis! Om de verhitte hoofden wat af te koelen, was men met het geheele gezelschap, wel toegerust met de noodige flesschen jenever, een wandelingetje door Utrecht's straten gaan maken, waarbij men al hossende en zingende den rustigen ingezetenen mededeelde, dat men ‘van nacht gəpierəwierəwied’ had en nog volstrekt geen plan had, om te scheiden ‘zoolang als de lepel in de breipot stak’, en meer van dergelijke intieme huiselijke aangelegenheden, waarmede anderen eigenlijk minder te maken hebben. Ongelukkigerwijs was, wat voortaan één moest zijn, hossende, drinkende en zingende in tweeën gevallen, en het ‘jeudig echtpaar’ was op dien eersten dag des huwelijks elkaar in het haar gevlogen, en natuurlijk hadden vaders, moeders, getuigen en gasten zich in den strijd gemengd. Dat achtten een paar eerzame klabakken hinderlijk voor de rust en veiligheid der Stichtsche burgers, en rukten daarom de belhamels, in casu de pas gehuwden, in. Het geheele gezelschap vergezelde hen, en nauwelijks in de wacht gekomen, ving de moeder van den heer des huizes tegen den inspecteur aan: ‘Aach, məneer də commissaris! (wat een menschenkennis lag er in 't gebruik van dien titel) aach, məneer də commissaris, u mot ət niet soo erg opnemən. 't Is een bruilof van mə zoon Tienəs, ziet u! Die 's vandaag gətrouwd met Keegie Kors, van də frutvrouw op hət Zand, ziet u. - Neen, houwə jullie jə nou is stil. Laa-mij-n-ət məneer nou maar is vertellə. - Ziet u, məneer! en nou haddə mə van avond pləzierig bij məkaar gəzetən, zoo as ons soort van minsə dat dan doet: voor də messies en də vrouwə een glaasie brandəwijn mit suiker en voor də manlui een borreltjə bitter, Ja, jə lach ər om məneer! maar 't ken bij ons zooveul nie lijə, da bəgreppie. Neen, is 't nou waar of niet? Wij kennə geen wijn drinkə, wat seg u dər nou van? Nou! en nou zattə mə zoo pləzierig bij məkaar en toe zeit er in eens een: wə mostən is wa chaan loopə. En toen zee ik nog, neen, laamə dat nou niet doen, want dan krijg ie səwijlə nog las mittə pəlisie en wat hebbie dəran. Maar zə mostən en zə zouwə gaan loopə. Nou wa sij jə doen. Ik en mə man gonge-n-ook mee. Wə wouwə dan toch ook geen spulbrekərs zijn, ook niet. Nou ət ging gəlukkig alləmaal heel goed. Daar is niks geen gəmeenigheid gəbeurd, wə

[+]**Utrechtsch plat.**

hebbə heel fesoendəlijk loopə zinge, vraag u dàt maar an də rəgentə. Maar nou zijnə mə bijna thuis, en daar zeit Tienəs niks anders dan dut simpələ woord - en wərachtig hij zeê ət uit gekheid, məneer! want as tər een is die Tienəs ken dan bin ik 't en hij sel zoo ies nie zeggən as tie ət meent. Maar daar vlieg zij mə-n-in eens op - zə is altijd zoo driftig, ik hepp ət tər al zoo dukkəls gəzeid, məneer: als hij is wa seit, zee ik, hou jij dan jə mond, maar zə ken nooit tər mond houwə. En das verkeerd, məneer! gəloomə! Een vrouw mot ondərdanig wezə, zeg ik maar. Och lievə God, as ik zoo had willə doen, mit mijn man: Moordən en doodslagən warən dər gəbeurd, məneer! niewaar man!' De man legde een bevestigende verklaring af, en de inspecteur vond gelegenheid om te vragen wat Tienes dan toch eigenlijk gezegd had. 'Och, məneer, hij meendə-n-ət niet. 't Was maar gekheid van əm. Hij zee: ik bin een stommə bl... dakkie gənomə heb. Maar 't was maar uit gekheid, dattie 't zee!'

'Ja maar gustərə zee die ət toch ook al teugə mə', viel hier de echtvriendin huilende in, terwijl zij haar hand hield op het blauwe oog, dat haar wederhelft haar zooeven geslagen had.

'En trouw jij dan zoo'n vent nog, die je den dag te voren zoo iets zegt?' Aldus de inspecteur. Zij bloosde.

'Nou komaan, jullie moeten het samen maar zien te vinden. Rukt nu maar uit, en geen lawaai meer langs de straat of jelui slaapt hier ieder op een brits, hoor je!' De stoet trekt af; de aanraking met autoriteiten brengt altijd eenige rust in de gemoederen, en vóór zij de gemeenschappelijke woning betraden, waren Kee en Tienus weer verzoend. 'Voor zoolang as ət duurt', mompelde de klepper (*nachtwacht*), die hen achterna was gegaan.

't Stond niet stil. Het incident was nog niet vergeten - en dergelijke incidenten vergeet men op het bureau van politie al zeer spoedig - of 'al weer wat anders', zei de inspecteur.

'Meneer, asjeblieft! mag ik u dat maar zoo geven!' zei een student, en tegelijk wierp hij den inspecteur een uithangteeken voor de voeten, zooals de bakkers hier voor hunne winkels uitsteken, om aan te duiden dat zij Utrechtsche theerandjes verkoopen. 'Meneer, asjeblieft! Onbeheerd op den openbaren weg gevonden! Ik was juist op weg om het naar dit heiligdom in veiligheid te brengen, toen een dienaar der politie het mij wilde ontnemen. Daartegen verzette ik mij met al de kracht, die in mij is. Niemand anders dan ik heeft het gevonden, en ik wil dus ook als vinder in uwe registers figureeren, want als na een jaar en zes weken de wettige eigenaar zich niet mocht hebben opgedaan, dan zal ik het als mijn rechtmatig eigendom opeischen!'

'Zoo hebt u dat gevonden? Zeker boven de deur van Van Rennes op de Mariaplaats, he?'

'Haast zou ik gevraagd hebben, waaraan ziet meneer de inspecteur dat zoo gauw? Maar gij zoudt die vraag misschien als een zelfbeschuldiging opvatten, en ik verheel daarom mijne verbazing over uwe scherpzinnigheid. Bovendien

zie ik nu ook, dat de naam van den oprechten theerandjesbakker er in roode letteren op staat. Maar ik verklaar u plechtig, meneer! dat ik drie blokken gevonden heb, liggende op de straat - die drie blokken namelijk. - Ik struikelde er over en viel, en neem daarom deze gelegenheid te baat u te verzoeken maatregelen te nemen, dat de veiligheid der studeerende jongelingschap door dergelijke voorwerpen niet meer bedreigd worde. Ik zou mij anders genoodzaakt zien mij tot den wijzen en achtbaren raad dezer....'

'Breng hem in arrest!' Met dit kort bevel werd een einde aan de speech gemaakt, en met eenige moeite werd de 'eerlijke vinder' gebracht in het ruime vertrek, waarop de vier cellen uitkomen, in ééne waarvan Kareltje nog altijd lag te slapen.

Nog nauwelijks was de deur van het vertrek achter hem gesloten, of weer werd er een in het bureau gebracht: een lange student tusschen twee kleppers, van welken ieder hem met ééne hand een pols omkneld hield, terwijl hunne andere hand zich bevond tusschen zijn hals en zijn boordje. In elke hand had de student een viertal schelknoppen. Zoo werd hij voor den inspecteur geplaatst. 'Wederom voert het noodlot mij voor uwe balie, o heer! Ik ben het slachtoffer van een betreurenswaardig misverstand!' - 'Hoe kom je aan die bellen?' vroeg de inspecteur; 'zeker ook gevonden, he? Je vrind van de theerandjes zit al boven!'[+]

'Ik vraag wel excuus, ik heb geen vrienden van theerandjes; ik....

'Wij hebben hem gepakt', viel een der kleppers in, 'terwijl hij bezig was nog een bel te moeren en deze reeds bij zich had'.

'Misverstand! Betreurenswaardig misverstand, veroorzaakt door de duisternis des nachts! Wanneer de heer inspecteur zijn dienaren gelasten wil hunne handen van mijn hals te verwijderen, daar deze mijne ademhaling een weinig bemoeilijken, dan zal ik het hem in minder dan geen tijd ophelderen'. Nadat men hem had losgelaten, vervolgde hij: 'Ik ben pas lid geworden van het vischgezelschap "De gekreukelde hoed". Wij zouden dezen nacht gaan visschen, en als jongste lid rustte op mij de verplichting om mijne medeleden te gaan wekken. Dat is de reden, waarom ik mij in dit nachtelijk uur op straat bevind. En wat nu het bezit dier schellen aangaat, mijn waarde heer! een studentengrap niets dan een studentengrap! Kennelijk met geen ander doel, dan om mij op mijne posteriores te laten vallen, hadden mijne medeleden het ijzerdraad van de schellen aan de binnenzijde losgemaakt, en bij den eersten ruk schoot de knop er uit. Niet minder dan driemalen is de list gelukt en tuimelde ik achterover. Toen werd ik voorzichtiger en....'

'Vent je liegt! De vischtijd is immers nog niet eens geopend!'

'Meneer! Dàt gaat u niet aan. Wij waren voornemens in eene naburige gemeente te gaan visschen, en tegen die overtreding hadden dus de autoriteiten aldaar te waken'.

'Kom vooruit maar!' Dit korte woord was voldoende, om hem niettegen-

[+]**Utrechtsche studententaal.**

staande zijn luidruchtig protest spoedig in gezelschap van den theerandjesvinder te brengen.

Oefening.

1. Vergelijk het dialect uit ‘Spijbelen’ en het dialect gesproken door de bruiloftsgasten uit ‘De Dom van Utrecht’ met het A.B.N. Wat lijkt het meest op het A.B.N.? In welk opzicht? - 2. Zou het zuiver dialect zijn, wat de woordvoerster in ‘De Dom van Utrecht’ tegenover den Commissaris van politie gebruikt? Licht uw antwoord nader toe. - 3. Schrijf eens de deftige uitdrukkingen op, welke beide studenten gebruiken en zet er naast de uitdrukkingen en woorden, die men er meestal voor gebruikt. - 4. Welke woorden voor *politieagent, in arrest brengen, inspecteur van politie, politie-bureau, een nacht in 't politie-bureau doorbrengen* zijn u bekend? - 5. Ken je nog andere uitdrukkingen, die op de politie betrekking hebben? asjeblieft geen platte. - 6. Wat beteekenen de volgende studentenuitdrukkingen: Dispuut, nabroodje, groenenkroeg (groenenboekje, groenenpet), kast, ploerterij, ploert, ploertin, donderjool (kroegjool, snertjool), bakken, stralen, wanboffen, lijk-zijn (lijk-slaan), den pokel snijden, klabakkarium, proleet, prol, palurk, boef, varken, fleuren, donderjagen, cum halen, op cum fleuren, dazen, zwammen, straal negeeren, de rijacademie, de zuipacademie, uitsmijtersmarsch, diës, responsie-college, zijn eerste (tweede) nat, varium, groote rijpartij, kleine rijpartij, noviet, getapt type, repetitor, knuppel-commissaris, moeren, lustrum, senaatsavond, reünist, krachtpatser (krachtpee), thee slaan, klaplooper.

10. De Zeeuwen.

De Zeeuwen behooren tot het krachtigste en ondernemendste deel der bevolking van ons land. De voortdurende strijd met het water (luctor et emergo), de kaapvaart uit den tijd der republiek evenals hun stoutmoedige handelsondernemingen en zee-tochten - Abel Tasman ontdekte een nieuw werelddeel - maakten de Zeeuwen tot een krachtig, zelfbewust volk, waaruit groote zeehelden voortkwamen. De Ruijter en Tromp zijn namen onscheidbaar verbonden aan de roemrijkste dagen van het verleden. Van Zeeuwen en Hollanders luidde het dan ook in een volkslied:

> Waer dat men reijst of rotst of rend,
> End' waer men henen gaet,
> Daer vint men 't sij oock op wat ree,
> d'Hollander end' de Zeeuw:
> Sij loopen door de woeste zee
> Als door het bosch de leeuw!

11. Het Zeeuwsch.

Evenals de Engelschen en Denen sluiten de Zeeuwen de keel min of meer af met de tong om deze te beschermen tegen den guren wind. (Invloed van klimaat). Met de tong kan aldus niet sterk gearticuleerd worden. Het gevolg hiervan is o.a. dat een *d* tusschen twee klinkers en gelijk in het Engelsch een *r* voor *s* vaak spoorloos wegvallen. Ook de articulatie der lippen is zwak: ze staan bijna altijd

een klein beetje vooruitgestulpt. Daarom gaan vaak *ee* en *oo* in *eu* en *ie* (nl. ij) in *uu* over gelijk in het Deensch. De *h* in het begin van woorden verdwijnt.

In het volgend stuk komen zoowel deze Zeeuwsche klankeigenaardigheden als de Zeeuwsche stoutmoedigheid volkomen tot hun recht. Is het wonder, dat een volk door zulke taaie water-waagstukken opgevoed, opgroeide tot stoeren heldenmoed? Het is geschreven in het dialect van Westkapelle, een dorp op Walcheren.

Zeeuwsch dialect.
'n gevaerluk aogenblik. aant.

't Is in 't leste van de maend October, 's nachtemiddugs om een ure of drieë, dat ‘Lein van Uib van Annes’ en ‘Sakke (*Izaäk*) van d'ouwe Janna’ over den diek laope te kuiren.

Van och'end binnen ze een tieë (*getij*) nì (*naar*) den diek wizze kante[1)], mè omdá ze zó naebie de stéurij[2)] moeste werreke, moeste ze deu 't waeter á gauw uutscheeë en ên (*hebben*) ze van den diekbaos dan ok lavei[3)] ekrege.

Om 'n ure of twaoleve kwaeme ze dan ók á (*al*) mee d'r kantgereedschap op d'r schouwer de Koeistraeteslaege[4)] of en waere de vuuf en twintig stuvers vó (*voor*) vandaege wì verdiend. Nae 't eten binne ze zó á is nì den iesderen toren (*vuurtoren*) elaope, mè omdá deer ók á niks te zien was, binne ze mè vrom (*weerom*) ekeerd en noe komme ze bie den diekmeulen[5)] en Sakke zeit: ‘Kwa (*kom*) Lein, zum me 't zuu' strange[6)] nog is opgaeë, misschien komt ermee zoo'n Weste-wind wè wat an’?

‘Ouwen (*och*) Sakke, bêjje (*benje*) nie wies; 't waeter is an 't vloeien[7)], dus dan kêjje (*kunje*) toch ommes ók wè begriepe, dat er gin spetter[8)] ankomt (aant.)! As 't waeter noe nog is an 't vâllen was, dan zou 'k zêjje, jae, wan mee lêeg waeter êjje (*hebje*) toch je meeste zeedricht (*zeedrift*)’.

‘Jae Lein, dàt is zó, dir êjje g'liek in, mè 't is nog is een verzetje; wat mo je noe á tuus gaen doeë; 't ouwe mênse ei (*heeft*) me, voraol noe ze an 't schoonmaeken is, liever verloore dan evonde. En vinde me gin zeedricht, dan brienge me toch allicht een bos diek'out[9)] mee en dad is mè wa goed om den oven mee te stoken as 't ouwe mênse moe bakke’.

‘Noe allee dan, 't is waer ók, wa moete me noe á tuus zitte, lì (*laten*) me dam mè gaëe’.

Lein en Sakke steppe noe gerisseleveerd[10)] nì 't zuu'en en gaen bie 't groote ood[11)] den diek of om op 't strange (aant.) te kommen. Mè, dat val nie mee; 't is á taemeluk aog waeter en toet vóbie 't boeren' of moete ze déu de steenen laope, eer ze op 't strange binne.

1) het plaatsen van steenen in de bazaltglooing.
2) palenrij voor de glooing.
3) vrij af.
4) afrit (slaege) tegenover de Koestraat.
5) molen op den dijk.
6) zullen we 't zuidstrand.
7) er is vloed.
8) spetter = druppel, gin spetter = geen steek, niets.
9) rijshout van de rijsbermen aan de hoofden.
10) geresolveerd = resoluut.
11) hoofd van palen.

‘Wa gaet dat strange aollemenseluk zwaer, agge[1)] Sakke?’

Jae Lein, en 't lillukste is, dat 't nog wè een âllef ure duurt, eer 't waeter gaet vâlle, dus me kunne nog 'n êele stuit (*poos*) deu dat miezeraobele strange laope!’ ‘Bel, bel[2)], Sakke, wat zum me dan zweete; 'k ên á edocht, as me bie de pakkienge[3)] is over d'n dune gienge en dan langs 't vroon (*gemeenteweiland* [aant. 4)], nì Zoetelande. As me dan vrom komme is 't waeter net an 't vâllen en zou je 't best kunnen ên (*hebben*), dá me nog 'n stik zeedricht meebrochte’.

‘Je zeit dì zó wat Lein, dat zum me doëe!’

Mee groote steppen gaëe ze noe varder, de annen in de broekzakken, de pet mee de kleppe in d'r nikke.

As je ze dì zó ziet gaëe, dan binne 't toch kaerels! 't Is nie geaeventuurd[5)] om d'r ruzie mee te zoeken oor, wan g'laof vrie, á (*al*) zulle ze de moeite zêllef nie zoeke, as 't nie anders ken, gaëe ze vó niks van 't padje, oor.

Mè weet je'r 'n bitje mee om te spriengen, dan is 't er gin beter vollek.

‘Kwa, dir êjje de pakkienge, di zum me dan mè overgaëe!’

Ze paggele (*klauteren*) mee z'n bêjjen tegen den dune op, mè 't gaëe niet glad; mee de leste sturrem is 't er een êele boel zand weg'esloge en dirom is den dune nog á steil.

Allef in moete ze dan ók is effen blaeze.

‘Ellêlle[6)] Sakke, dir oor[7)] je zó is moeë van!’

‘Jae, zeit dat wé, mè 't is dan ók 'n klim wa'beime[8)] zeit Lein, zie jie dì niks, guuter in 't vaerwaeter?’

‘Weer dan? O jae noe zie 't ók, dá's een gaef stik zeedricht, en 't komt nì de wal ók’,

‘Zou 'k á vast m'n klompen en kousen ofdoeë en as 't ankomt 't zo aelle Lein?’ ‘Wel nêe joen, 't spoelt ommes van zêllef an; je'oeft er gin natte voeten vó 't aellen. En dá me dêele, dá spreekt van eiges’.

‘Dá's nog á glad, as je mee z'n bêjjen bin, dan deel je, mè as je noe mee zoo'n êele kooje (*troep*) bin, dan zu*r*regt êllek vó z'n eige, is 't gin waere?’

Onderwiele is 't stik á 'n eel ênde ni de wal ekomme en 'n munute of vuve laeter is 't ael nae bie 't strange. Mè 't is raor! 't is net of 't zeeë op gaet en 't oort nì 't oodje toe etrokke ók!

‘Zie je wè dat 't uut de wal gaet Sakke?’

‘O, dá besant (*beteekent*) niks, dan zwem ik 'r om!’

‘Ouwen (*Maar, maar*) Sakke, zou je dat wè doeë? Je moch is verdrienke en wat moet er dan van j'n ouwe moeder komme?

‘Zit noe nie te klessen, Lein, 'k ên (*heb*) ommes v'lee (*verleden*) zeumer nog nî de boeie ([aant.]) ezwomme en zou 'k dan noe verdrienke, mee dat stik out te aelen? Zoo'n zeeé staet er toch warachtig ók nie’.

1) niet waar?
2) wel, wel.
3) door palen enz. versterkte duinen.
4) Een sterretje verwijst naar de aanteekeningen achterin.
5) het is gewaagd.
6) Wel wel.
7) word je.
8) van wat ben je me.

‘Uust is, den ouwen, de zeeë is nog á kwaed oor; 'k glaof ik aol z'n leven dá me slecht weer kriege!’

‘Luuster is Lein, ik ken, zonder noe op m'n eige te roemen, zêjje dá 'k goed ken zwemme, dus 'k zá 't best rooie (*klaarspelen*) oor!’

‘Joen, (*jongen*) joen, je waegt vee te vee; mè je moe 't zêllef wete oor; ik ên je noe ewaereschoed’. Onderwiele ei Sakke z'n maot mè laete praete en z'n eige uut'ekleed.

‘Noe,'k gae d'r van deur oor! Zurreg jie vó m'n goed? Leit 't mè onderan den dune’. ‘'k Zá d'r wè vó zurrige oor, mè as je dan toch wil zwemme, maek dan 'n bitje gedaeë[1)] wan die balleke gaet aordig zeeë op’. - Sakke kiekt is nî 't stik zeedricht, loopt 'n ênde iangsteene (*langs-heen*) 't oodje zeeë in en begunt te zwemmen.[+]

‘Joen, wat ken die kaerel zwemme’ dienkt Lein, 't is net of ie mè laopt te kuiren, zó op z'n gemakje zwemt de veint, mè 't zà mien toch benieuwe of ie die balleke te pakken kriegt’.

Sakke kriegt zó noe en dan is 'n baere over z'n ood, mè di geeft ie nie om; ie zwemt recht uut rechtan nì 't zeedricht en á kriegt ie aoltemet is 'n bitje van dat bittere zeewaeter in z'n mond, dá besant niks, dir eit ie gin last van.

Mè oe varder dat ie zwemt, oe kwaeër de zeeë oort. Aolan kriegt ie 'n groote baere over z'n ood en ie eit z'n aogen ten naeste bie nog nie uut evreve van d'n eenen of ie kriegt den aoren wì á.

‘Wa doet die Sakke toch raor’, dienkt Lein dan ók, ‘ie doet suust of 'n[2)] uut de kooi komt, zó vrieft ie an z'n aogen. Joen, as dat mè goed aflaopt!’

Mè Sakke, die lange nie bevrozen is, zwemt mè deur, zó vée as 't ie ken.

Wan ie is 't er noe te dichte bie om vrom te zwemmen; Lein zou dan wè dienke, dat ie benauwd was of nie varder kon zwemme.

Ten langen leste is 't ie d'r bie oor!

Gauw 't stik zeedricht vast épakt en 'n ênde nì de wal edouwd, dan zal ie d'r gauw genoeg wizze.

Mè dat gaet noe zó makkeluk nie as 't ie wè edocht eit, wan 't is nog à 'n zwaer stik en dan in zoo'n zeeë en 't is suustement of de zeeë aol mè kwaeër oort. ‘Wat'n zwaer stik is dat toch’, dienkt Sakke, mè ie eit gin tied om d'r nauwer nì te kieken, wan net komt er wì zoo'n groote baere anzette en sliengert 'm mee z'n rechterschouwer tegen de balleke an.

‘Doet wè 'n bitje piene, mè affijn, strekjes mè 'n bitje beter oppasse, ie zá noe mè is perbeere om langsteene 't oodje ni de wal te zwemmen. Wì gaet er 'n baere over z'n ood. ‘Noe, dá's ier ók gin baentje’ dienkt Sakke en onder-wiele slaet ie mee z'n êrremen en beenen en geeft de balleke zó noe en dan 'n douw.

In z'n eige dienkt ie: ‘dá's 'n gaeve balleke, die ken 'k an “Krien van de

[+] **Walchersch dialect.**

1) gedaen, voort.
2) juist of hij.

Peerebieë" (*paardenbij* = wesp) best vó vuuf gulden verkaope; dá's vó Lein en mien éllek 'n riesdaalder, dá's gauw verdiend'.

Mè onderwiele dat ie zó prakkezeert en perbeert om de balleke, á zwemmende, nì 't strange te douwen, slaet ie z'n aogen d'r is op en mêrrekt, dat 't gin zeedricht is, mè 'n paele (aant.) van 'n nieuw oodje, dá ze van de zeumer 'n paer strangen[1] varder ezet ên.

'Nou, dá's ók 'n stel, dì zwem 'k m'n eige noe naebie ongelukkig vó' dienkt Sakke en laet de paele los.

Sakke, mee 't land in z'n lief, mè nog nie onder z'n voeten, zwemt noe, mee'n gezicht om de kleine guus (*kinders*) ni bêdde te jaegen, regelrecht nì 't strange. En 't is net of 't is om te plaegen, wan net kriegt ie wì 'n baere, over z'n ood, da Lein, die nog á boven op 'n paele staet, 'm een eele stuit nie ziet en á prontjes (*tamelijk*) ong'rust begunt te ooren.

En bovendien, 't is net of Sakke niks opschiet!

Onderwiele dat ie deurzwemt, kiekt ie dan ók is opzieë nì 't paelood om te weten of ie naedert. Ie ziet, dat ie nie alleene naebie niks opschiet, mè dat ie bovendien deur de straom 'n eele ênde van 't oodje etrokken is.

'Pff', zeit Sakke, onderwiele dat ie 'n mondvol zeewaeter uutspuugt, ''t gaet er mè noozel[2] mee m'n uutzieë, oor; 'k oore eellemaele suf van aol dat zeewaeter en 'k glaof dá'k aol nog mè varder van 't oodje gaeë!'

Sakke zwemt noe zó vee as ie ken en komt toch langzaem voruut.

En 't strange is nog zó varre weg en de baeren oore aol mè grooter en ie begunt zó zoetjes an d'r an te twufelen of ie as 't nie gauw verandert, nog wè levendig an 't strange zá komme.

'As 'k ier nou toch is moest verdrienke; 'k ao toch beter edaeë, as 'k nì Lein z'n raed eluusterd ao.

En wat zá die Jaone di 'n artzeer van ên!

Kiek, dá's noe 't moeilukste nog van aollemaelle, weetje, as je zó joenk bin, nog in de fleure van je leven, en as je dan mee Mêjje (*Mei*) zou gaen trouwe, en dan van de waereld te moeten, jae dá's ard, oor!'

Wì slaet er 'n baere over Sakke en 'n eele stuit zie je niks van 'm.

Eindelijk komt ie wee vó den dag, vrieft an z'n aogen, spuugt 't zeewaeter, dat ie binnen 'ekregen eit, uut en doet z'n best om voruut te kommen. Mè 't gaot o zó langzaam. En wat begunt ie zwaer in 't waeter te liggen.

Dat spreekt, dat komt omdat ie zó moeë is, en dirom kriegt ie noe ók naebie êlleke baere over z'n ood.

Geregeld dienke doet ie nie mi en dat ie nì 't strange naedert, mêrrekt 'n ók nie. Ie zwemt aol mè langzaemer, en verwarde diengen, die d'n (*hij*) allange docht vergete te wizzen, komme in z'n gedachten.

Nog ziet ie z'n eigen dien Zondag och'end, dat ie vó 't êeste in 'n broek was,

1) afstand tusschen twee paalhoofden.
2) slecht cf. onnoozel.

mee z'n vaoder ni grootemoeder gaeë: nog voelt ie oe 't ouwe grootje 'm op z'n (plumepet) aant.1) tikte mee dien 'and, die van 't werreken ard en krom was, onderwielen dá ze zeide dat ie á 'n groote joen was en noe z'n vaoder an d'n diek en op 't land kon gaen êllepe. Jae 't was 'n goeje ziele; van d'r êrremoe ao z'm toen nog 'n klute[2)] egeve. Di aod ie 's Maendags 'n eelle cent van moge versnoepe an taoverballen en de rest was in z'n blikken busje egaeë, dat aoltied op de schouwe stoeng.

Dan ziet ie z'n eige wì in schoole zitte.[+]

't Was 's nachtemiddugs van d'n lesten April en de klassen gienge aollemael over.

Naebie aolle meissen en joengers van zien klasse gienge nì de tweede klasse over, mè ie moest bluve zitte. Wan de juffrouw ao ezeid dat ie eest z'n lei moest betaele, die d'n is ebroken ao, toen ie 'Jaop van den Langen Willem' een klap op z'n êrrem egeven ao.

's Middugs, vó dat ie nì schoole gieng, aod ie net zó lange om z'n moeder laope draoie, toet da 't mênse op den langen duur 'm nì schoole estierd ao.

Mè om de centen aod ie nie durreve vraege en zó was 't ekomme, dat ie was bluve zitte in d'eeste klasse en mee Mêjje mee de kleine kleutertjes van voren of an zou moeten begunne.

Laeter oad ie 't wè begrepe, dat 't mè 'n kleine straffe was, die de juffrouw 'm wou geve, wan tegen dat de schoole uutgieng, was de schooljuffrouw zêllef bie 'm op de bank komme zitte en ao ze evroge of ie in 't vervolg aoltied prontjes zou oppassen en nie mì mee z'n lei op aore joengers zou slaeë. En julend (*huilend*) aod ie, aolles wat de juffrouw mè wou ên, beloofd. En wat raeje? Toen ao de juffrouw zêllef z'n lei betaeld en moch ie over nì de tweede klasse.

Deur z'n blie'schap aod ie toen eellemaele vergete om de juffrouw te bedanken en den aoren (*anderen*) dag durfde ie 't nie mì te doeë, omdat ie d'r eigeluk te laete mee was.

Jae, dat was nog is 'n goeje juffrouw vór 'm ewist.

Noe staet ie wì ineens an 't stêrrefbedde van z'n vaoder.

Z' ao[3)] den man van den diek tuus 'ebrocht; dì was een eistellienge (*heistelling*aant.) om'evâlle en z'n vaoder aod 'm op z'n bost ekrege.

Twee daegen ao den goejen man nog eleefd en kort vó z'n stêrreven aod ie Sakke nog is an z'n bêdde erope en evroge: 'Joen, zù je aoltied goed vó je moeder zurrege, as ik er nie mì bin?'

'Jae vaoder', aod ie toen ezeid. 'dat zá'k doeë; mè me zulle ope, dà je nog mag betere'.

'Jae, joen, dat was t' 'open, mè 'k voelen ik best dat d'n ouwen man binnen een weke án de kerrekepad (*kerkhof*) zá ligge. Nou dag joen, zurreg goed vó je moeder en probeert om aoltied ieder 't ziene te geven, dan zù je wè deur de

[+] **Dialect van Westkapelle.**

1) pet met een pluim(*).
2) halve stuiver.
3) Ze hadden.

waereld komme. Roep noe je moeder mè is, dan ken z'n bitje bie me komme zitte, wan 'k oore zó raor op m'n bost. Dag Sakke, dag m'n joen, 't beste oor!' Sakke ao toen niks kunne zêjje as: 'Dag vaoder!' 't Was net of 't er wat in z'n kele zat, dat ie mè nie wegslikke kon.

Nog ziet ie z'n moeder zitte, mee vaoders ood in d'r êrremen.

Een stuutje laeter was vaoder over ênde evloge, ao verwilderd deur de kaemer ekeke en onderwiele, dat ie mee vee moeite zeide: 'M'n joen.... zurreg.... aoltied goed.... vo.... je.... moeder!' was ie in z'n kussen evâlle, ao nog 'n zwaere zucht egeve en.... dood was den man.

En aol zokke diengen ziet Sakke vó z'n aogen, nog vee gauwer, as dà 'k 't ken vertellen.

Aollemaele diengen van vroeger en vliegensvlug en toch o zó dudeluk.

Mè voraol, dà z'n vaoder op z'n sterrefbedde 'm nog zó evrogen ao om goed vó z'n moeder te zurregen, dat doet 'm zêere, wan ie voelt 't mè aol te goed, as 't er niks biezonders gebeurt, dan zà ie strekjes deur de baeren an 't strange espoeld oore en dan zà ie dì ligge.... En dan zà Lein komme en 'm dood vinde, zieë, dà 's zó ard, te moete dienke, dà je binnen 'n âllef ure dood an 't strange zà ligge! In z'n eige zucht ie: 'O, Lieven Eertje, êllep me toch, á was 't alleen mè vó m'n ouwe moeder!' En.... 't is net of dat 'm wì 'n bitje moed geeft. Ie spant z'n eige nog is vó 't letste in en 't is net of ie meer opschiet dan direven.

Affijn, ie zà zwemme zó lange as 't ie ken, dan is ie tegenover z'n Moeder en Jaone verantwoord. Dì komt wì zoo'n groote baere en niks is 't er van Sakke te zien. En as 't ie ten langen leste wi boven is, dienkt ie dan ók, dat 't op 'n ênde laopt mee 'm, wan zwemme ken ie nie mì.

Mè noe mêrrekt ie, dat die leste baere, wìr ie eellemaele deur mee esleurd is 'm een êel ênde ni 't strange ebrocht eit.

Noe ie toch te moeë is om nog te zwemmen, zal ie is probeere of ie gin strange ken kriege, as 't er een baere weg is. Ie gaet rechtop in 't waeter staeë en... Goddank! ie voelt 't strange. Laope, dat gaet nog nie, wan de baeren zou 'm omvarre slaeë.

Mè, dà's niks vó Sakke, ineens eit ie wì moed ekrege en noe zwemt ie nog toet ie nì 't strange ken laope.

Lein, die aolles, zonder te kunnen êllepen, omdat ie nie zwemme ken, ezien eit, komt Sakke, mee de traenen in z'n oogen, toet an z'n middel in 't waeter tegen en pakt 'm bie z'n êrrem. En dà 's noodig, wan nauweluks is Sakke op 't strange of ie valt omvarre van de vermoeid'eid.

Mè gauw komt ie wì toet z'n zêlleven en as ie 'n stuitje uut 'erust eit, kleedt ie z'n eige an. Net zulle ze weggaeë en dì spoelt de paele, die Sakke nabie 't leven ekost eit an 't strange. Ze kieke, zonder wat te zêjjen, mekaore is an en glimlache. Noe gaeë ze nìr uus en gin woord ooit er mì over esproke en nooit van z'n leven zà 'n derde te weten komme, wat Sakke recht tegenover de pakkienge m e e 'e m a e k t e i t.

Oefening.

1. Op welke wijze oefent in het Zeeuwsch het klimaat invloed uit op de vorming der klanken? - 2. Noem de typisch Zeeuwsche eigenaardigheden en zoek van elke in het hier boven gelezen stuk eenige voorbeelden. - 3. Schrijf naast de woorden, waarbij de *r* verdwenen is voor de *s, Engelsche* woorden op, waarbij zich hetzelfde verschijnsel voordoet. - 4. Wat vind je opvallends in de namen: Lein van Uib van Annes' of 'Sakke van d'ouwe Janna' of 'Jaop van den Langen Willem'? Waar heb je iets soortgelijks gehoord? (Let op namen als: Jansen enz.). - 5. Welke gewone Nederlandsche woorden hebben in het Zeeuwsch van dit leesstuk een bijzondere beteekenis gekregen, verband houdende met den aard van het land? Welke is die beteekenis? Zet de gewone er naast, b.v. stuit = poos, tieë = getij (vloeien, diekout, zwaar gaan enz.). - 6. Schrijf de u onbekende woorden op, waarmede eigenaardig Zeeuwsche toestanden worden aangeduid: steurij, kante, paggele enz. - 7. Ken je arbeidsliederen, zooals die bij het heien in gebruik zijn? (aant.) - 8. Wat beteekenen de volgende woorden: strandrecht, strandvonder, strandgoed, strandjutter, strandheer, strandvoogd, bergloon.

12. De West-Vlamingen.

Meer dan de beweeglijke Brabanders en Antwerpenaars zijn de West-Vlamingen verwant aan het Hollandsch-Zeeuwsche karakter. Vele West-Vlamingen zijn ook zeelieden. De geduchte Duinkerker kapers en de door de Franschen als hun grootste zeeheld gevierde Jan Bart waren West-Vlamingen. Het visscherskwartier in de Belgische haven Oostende is een stuk Hollandsch-Zeeuwsch visschersleven te midden van de mondaine verfranschte omgeving. Stoerheid en onverzettelijkheid kenmerken ook dit voor een deel zeevarend volk. Het gemoedsleven van den West-Vlaming is meer innerlijk dan uiterlijk. Velen zijn godsdienstig-mystiek aangelegd, waarmede vaak gepaard gaat een diep dichterlijk gevoel. Deze zijde van het West-Vlaamsche karakter zien wij verpersoonlijkt in een figuur als van den priester-dichter Guido Gezelle, wiens fijne oorspronkelijke individualiteit als kunstenaar, vereenigd was met een diepen godsdienstzin, en die ondanks alle tegenwerking met echt West-Vlaamsche koppigheid, zijn levensdoel, weder-opbeuring van het Vlaamsche volk, heeft nagestreefd.

13. Het West-Vlaamsch dialect.

De tongval der West-Vlamingen is de laatste jaren in onze letterkunde zeer populair geworden door groote schrijvers en dichters. De taal hunner werken verschilt echter vrij veel van wat het eigenlijke volk er spreekt. Een kleurig tafereeltje uit het Brugsche volksleven met eenige mooie grepen uit het Brugsche dialect schildert ons Maurits Sabbe in:

Een verkooping bij Brugge. aant.

Het was op eene der laatste meidagen, dat vrouwe Lowyckx en Free naar eene veiling 'bij sterfgeval' gingen, buiten de Boeveriepoort, op een klein kasteeltje. De 'vendities volgen' was een echte hartstocht bij vrouwe Lowyckx. Ze

deed er zelden een aankoop; - als zij zag dat er geen ‘partiklieren hoozoord’[1] te doen viel, hield zij dadelijk op met ‘bieën’, - maar hare nieuwsgierigheid werd er aangenaam bevredigd door de uitstalling van alles wat een ander in zijn huis bezat en haar berekenende geest schepte er behagen in het nagaan der voor-en nadeelige ‘kooptjies’. Zij had zoo geestdriftig over de venditie buiten de poort gesproken, dat oude Free besloten had om er ook heen te gaan. ‘E mensch moest toch van tyd tot tyd 'n kleene distractie nemen’. In den grond ging hij er heen om lieftallig te zijn tegenover zijn buurvrouw.

Zij behoorden tot de eerste liefhebbers die zich onder de tent, die voor de deur gespannen was, op de voorste bank neerzetten.

‘Kykt e keer! De die van Lowyckx is do' weere. Ze'n loot geen één venditie vorby goon. Ze go 't zeker weer ollemolle koopen....’

Zoo luidde de spottende opmerking van Stanse ‘de proendelette’[2] die achter hen stond. Free hoorde de vrouw en zich eensklaps omkeerende, snauwde hij haar toe.

‘Vrouwe Lowyckx en is geen proendelette, bazinne, en 't is beter slicht gekocht en goed betold.... Verstoo je dadde?’

‘Och mannetjie, en mak je nie kwood, 't en heit joen niemand entwa miszeid....’ Free's uitval scheen echter raak te zijn, want de vrouw bepaalde zich bij die enkele woorden.

‘Loot ze grust, Free, 't is 'n vuletoenge....’

De aandacht werd van dit gevalletje afgeleid door een luide stemmenverwarring, die langs den anderen kant opging. Het publiek was reeds talrijk en begon zich om de goede plaatsen te verdringen.

‘Ost-je-blieft, Meneere, da's hier myn platse’.

‘Joen platse? Joen platse is up 't kerkhof, vrouwe, en neem 'et nie kwolik....’ Een buitengewoon zwaarlijvig man veroverde zich met geweld naast de protesteerende vrouw eene plaats op de voorste bank, zoodanig dat al de gezetenen op malkander geperst werden als haringen in een ton.

[+]‘Oei, men aksterooge!’

‘Kyk toch wa da je doet, dikke biertunne!’

‘Smyt hem van de bank!’

[+]**Brugsch dialect.**

Zoo kreunden en dreigden de slachtoffers van den zwaarlijvigen heer dooreen, doch luider dan al de overigen, riep Free:

‘Is 't hoost gedoon gunter! Zie je nie da je de vrouwlien hier versmacht?’

Free hief zich op zoo goed hij kon om dreigend te blikken op den indringer, die doodbedaard op de veroverde plek bleef zitten.

‘'t Is worachtig lik of dat dien oede Free met de die van Lowyckx zoe verkeeren. Och! ze'n gon heur geen zeer doen’.

Met halve stem deelde Stanse ‘de proendelette’ deze indrukken aan haren buurman mede.

1) bijzonder goed koopje = hasard.
2) oude-kleerenkoopster.

De ‘stokhouder’ (aant.) stelde een einde aan al dat gekibbel met een stilte gebiedend: ‘Assa! Je 'n zyt gylien hier toch nie gekommen om ruzie te maken en te ritsepeeuwen (*kibbelen*) lik de kleene kienders.... We gon de venditie begunnen! E magnifieke pendule met twee kandelabers, olles verguld en in goeien stoot. Wien stelt ze in? Met die pendule zyn d'euren nog e keer zoo lank. 't Is e stik van wierde’.

‘Dertig!’ klonk het, boven het gelach om de grappigheid van den stokhouder. - ‘En half!’ - ‘Twee en dertig!’ - ‘En half!’ - ‘Twee en dertig en half.... 't Is vo te lachen zeker?’ wakkerde de stokhouder aan. ‘Assa, wien nog?’

De aanbiedingen stegen nog tot veertig frank. Met alle mogelijke voorzorgen nam de gelukkige kooper de klok en de kandelaars weg en dadelijk werd een opgezette foxhond door den leuken stokhouder geestdriftig als een ‘olderbesten wachthoend’ aanbevolen. En zoo ging de bonte optocht van allerlei huisraad en meubels door, ruim twee uren aaneen.

Bazinne Lowyckx en Free vermaakten zich uitermate. Ze waren als op een voorstelling, waar de opgebrachte voorwerpen 't plezier voor de oogen leverden en de stokhouder met zijn kwinkslagen hen als een komiek deed lachen.

‘Nu gon we de wyn verkoopen!’ kondigde de stokhouder aan. ‘Twee hoenderd flasschen Pontet Canet!’

[+]Een schenkbord vol glazen werd op de tafel geplaatst om te proeven. Honderd handen strekten zich begeerig uit.

[+]**Brugsch dialect.**

‘Geeft e glas olhier!’

De zwaarlijvige heer, die totnogtoe sprakeloos gebleven was, werkte zich met geweld uit de opeengetaste menigte omhoog, reikend naar een glas.

‘Assa! Met reden en manieren, ostjeblieft!’ riep de stokhouder tot de al te onstuimige proeflustigen. Hij nam zelf een glas en gaf het aan den dikken heer, dien hij van andere wijnverkoopingen als een ‘serieuze kooper’ kende.

Free en vrouwe Lowyckx zaten op een allergeschikste plaats om zonder moeite en ‘uut der eerster hand’ een proefslokje te kunnen nemen; ook versmaadden zij den wijn niet, al hadden zij niet den geringsten kooplust. Toen Free zijn glas geledigd had, zag hij voor zich nog een ander onaangeroerd staan. Ongetwijfeld was het aan de talrijke onverzade begeerigen ontsnapt. Met een echte goochelaarsbehendigheid verwisselde hij zijn ledig glas met het volle en hief het dan als een trofee, oolik lachend, omhoog om met vrouwe Lowyckx ‘nog e keer te tikken’.

‘Avoes, Malvina!’ Vrouwe Lowyckx lachte stil om Free's kwajongensstreek en deed hem bescheid.

De dikke heer kocht de eerste kaveling wijn, waarover de stokhouder hem bescheiden, als een echte kenner, gelukwenschte.

‘Nu brengen we vuuf hoenderd flasschen Chambertin up tafel!’

In werkelijkheid verscheen op de tafel een nieuw bord met proefglazen. Het gevecht der uitgestrekte handen begon weer. Free nam het te baat om weer

een viertal glazen machtig te worden voor zijn buurvrouw en voor hem. Stanse ‘de proendelette’, die te vergeefs gepoogd had ook den wijn te proeven, merkte Free's handigheid op. Een hevige gramschap kleurde haar aangezicht en zeker zou ze heel wat gescholden hebben, had Free's bedekte uitval van zooeven hare stoutmoedigheid niet gekortvlerkt; toch waagde zij een nijdig: ‘Elk ze recht!.... Os 't vo' nieten ie zoe'n z' hunder dood drienken....’

Free hoorde en begreep de hatelijkheid, maar bleef doodbedaard zijn veroverde glaasjes ledigen.

Alweer was de dikke heer kooper. Nu volgden eenige kleinere kavelingen andere Bordeaux en Bourgogne, Rijnwijn, Port en Madera. Van dat alles werd de dikke eigenaar. Van dat alles ook proefden vrouwe Lowyckx en Free even overvloedig.

Stanse had het middel gevonden om zich aan Free te wreken. Van alle kanten werden den ouden halfgeledigde glazen, als door onzichtbare handen, toegeschoven. Stanse proestte haar dolle vreugde uit en de lachers stonden natuurlijk langs haren kant.

‘De klutstjies (*staartjes*) en de groendetjies (*restjes*) kunnen hunder ook dienen.... 't Is zijnder, die moeten proeven vo' den dikken, die 't ollemolle koopt!....’ Free volhardde in zijne doodbedaardheid. Toen alles verkocht was, stond hij welgedaan op en ging met vrouwe Lowycks langs de buitenvest naar huis toe. Een dikke schemering omhulde daar reeds de zachtruischende linden, waar het wazige maanlicht doorheen drong. De beide buurmenschen hadden het warm in het hoofd.

‘Free, 'k hei dor met e por roo kaken gezeten!’ begon vrouwe Lowyckx, eerder schertsend dan verwijtend, zinspelend op het geval met den wijn.

‘Wal, wal Malvina! De wijn stond er toch om te proeven en wynder en hein olle dage d'okkozie nie om azo e gloozetjie te knappen.... 't En was men ziele geen bucht, die wyn!’

Oefening.

1. Schrijf uit het bovenstaande stukje de aan het Fransch ontleende woorden op en zet er de beteekenis naast. Kun je voorbeelden geven, dat een Fransch woord in het Nederlandsch iets anders beteekent dan in het Fransch? - 2. Welke eigenaardigheid vertoonen de aanwijzende voornaamwoorden? (dialectische). Schrijf eens op de persoonlijke voornaamwoorden (dialectische). - 3. De *aa* (A.B.N.) wordt meestal... in het Brugsch. Geef hiervan voorbeelden en zoek ook de uitzonderingen. Doe hetzelfde met de ê, î, ij in het A.B.N. - 4. Wat zegt een beschaafd Nederlander voor: Stelde een einde. - De lachers stonden langs haren kant. - De zwaarlijvige heer, die totnogtoe sprakeloos gebleven was, werkte zich met geweld uit de opeengetaste menigte omhoog. - Stokhouder? - 5. Maak een opstel over een verkooping. Laat eenige personen in je stuk zoo mogelijk dialect gebruiken.

Vierde hoofdstuk. - Het Brabantsch-Frankisch.

1. Het land en z'n oudere bevolking.

Het Brabantsch-Frankisch is voornamelijk de taal der Salische Franken. Deze Salische Franken hebben van Sallandt uit het tegenwoordige Noord-Brabant, Midden-België en een deel van Noord-Frankrijk veroverd en blijvend bezet. Op blz. 2 en 14 wezen wij er reeds op, dat in het door de Franken veroverde gebied een groot deel der oude bevolking was blijven wonen en zich vermengde met de Frankische stammen. Vooral in het gebied der Salische Franken was dit het geval. Behalve de op blz. 14 genoemde eigenaardigheden, berustend op den invloed dier oudere talen, vindt men in het Brabantsch-Frankisch nog andere sporen van dezen invloed:

2. Kenmerkende eigenaardigheden.

1. het weglaten van de *h* voor klinkers in het begin van een woord;
2. het samenvallen van nominatief en accusatief.

Wanneer dergelijke eigenaardigheden kenmerkend voor een bepaald dialect genoemd worden, dan volgt hieruit nog geenszins, dat ze nooit in andere dialecten voorkomen. Wij noemen ze kenmerkend, als zij regelmatig voorkomen, terwijl ze zich elders slechts sporadisch vertoonen. Binnen dit Brabantsch-Frankisch ontwikkelden zich natuurlijk weer verschillende andere dialectgroepen, zooals het *West-Noord-Brabantsch, het Antwerpensch,* het *Oost-Vlaamsch* enz.

3. Karakter der Brabanders.

Het karakter van West-Noord-Brabanders, Antwerpenaars en Oost-Vlamingen vertoont groote overeenkomst. Veel levendiger dan de Noord-Nederlanders, beweeglijk en opgewekt genieten zij gaarne van het leven, zonder zich groote zorgen over de toekomst te maken. Toch verbergt de uiterlijke drukte dikwijls een fijn en diep gemoed. Hun onbezorgdheid wordt echter vaak zorgeloosheid, hun beweeglijkheid verwildert wel eens tot rumoerigheid. De Germaansche ernst zal bij hen niet gauw tot sombere zwaartillendheid leiden, maar eerder overslaan tot Romaanschen levenslust. Voor het uiterlijke der dingen hebben zij een groote voorliefde: optochten en feesten van weidsche pracht en praal weten zij met onmiskenbaar talent te organiseeren. De beroemde schilder Rubens, van Antwerpen afkomstig, de onovertroffen kunstenaar der kleuren op het doek, toont hun uiterlijke gaven even rijk als de groote, uit Antwerpsche ouders geboren, Joost van den Vondel hun dieper zieleleven tot idealen wasdom deed gedijen.

De Hollandsche bedaardheid en kalmte is hun totaal vreemd en Vondels woord is ook op hen van toepassing:

> ..... wat op 's harten gront leit,
> Dat welt me naer de keel: ik word te stijf geperst,
> En 't werkt als nieuwe wijn, die tot de spon uitberst.

De Nederlandsche Noord-Brabanders zijn als gevolg hunner staatkundige geschiedenis min of meer onder den invloed van het Hollandsche karakter gekomen en verschillen daardoor eenigszins van Antwerpenaars en Vlamingen. Maar in hoofdzaken heeft hun volkskarakter toch zijn kenmerkende eigenschappen bewaard.

4. Sociale groepen.

In Oost-Vlaanderen zijn landbouw en nijverheid twee voorname middelen van bestaan. De textielnijverheid van Gent gaat terug tot de Middeleeuwen, Antwerpen is een oude zeehaven op het vasteland, terwijl Brussel als hoofd- en residentiestad het middelpunt is van het staatkundig leven en tegelijk een bloeiende kunstnijverheid heeft. In Nederlandsch Noord-Brabant hebben zich naast den landbouw en de Tilburgsche textielfabrieken vele kleine industrieën ontwikkeld als leerlooierijen, bierbrouwerijen, schoenenfabrikatie, sigarenfabrieken enz. Bij Breda en Oudenbosch vindt men fruitteelt en boomkweekerij.

Oefening.

1. Van welke Frankische stammen is het Brabantsch-Frankisch vooral afkomstig en over welke streken strekt het zich uit? - 2. Wie woonden in de streken, waar de Salische Franken zich vestigden en welke zijn de gevolgen hiervan geweest voor het Brabantsch-Frankisch? - 3. In welk opzicht heeft de staatkundige scheiding van België en Nederland verschil doen ontstaan tusschen het Brabantsch-Frankisch dezer twee landen? 4. Kun je nog andere beroemde personen dan Rubens en Vondel noemen, afkomstig uit het Brabantsch-Frankische taalgebied? Zijn er onder, die de in nr. 3 genoemde eigenschappen vertoonen?

5. Vergelijking van Antwerpsch en Noord-Brabantsch.

In ‘Het Spook’ of ‘de Giest’ (aant.) wordt ons een figuur als van ‘Hans Onversaagd’ of van ‘De jongen, die het griezelen moest leeren’ geschilderd. In het verhaal van Oudenbosch is het een soldaat, die in den Oost is geweest, hetgeen kenmerkend is voor *Noord-Nederlandsch* Brabant. Karakteristiek is de vermenging van humor en griezeligheid, het groote gewicht, dat aan goed eten en drinken gehecht wordt, het eenigszins plat-grappige in de handelingen en woorden van de hoofdpersonen, maar ook het op de hulp van boven vertrouwende gezond verstand van het Brabantsche volk: ‘Ǝk laoch meej allə spokə en duvəls. Dâ Chot bəwaort, is choet bəwaort’. Zeer goed kan men ondanks de overeenkomsten tusschen de beide Brabantsche dialecten opmerken, hoe veel dichter het dialect van Oudenbosch al staat bij het A.B.N. dan het dialect van Antwerpen.

Oudenbosch dialect **t spook.**	**Antwerpsch dialect** **Də giest.**
O o m : Ik sal jöllie iz-iets fərtellə, dad-echt chəbeurt is, tə mînste mən groətfaoder zaoləgər zeed-āltij, dattie-	V a o d e r : 'k Sal ollən iez en echtəg fertelsəltjə vertellə, da chebeurd iez ub də klay-mart, ən bietsjə vardər as də

j-ət chorət ār van iemānt, die tən vênt wie-j-ət chəpasseert wār noch choet chəkent ār.

Kornainəpaip ien 't frïns chəzeet: la pieb de lapîn.

J a n : Wie was diejə vênt, oəmə?

J a n : Lapîn? Daz əng kat, gə zè mies.

O o m : Och jongə, gə mot nie-j-alləs willə wetə, da wou-w-ik selləf oək nie, toen ək noch soənənaop wār as chöllie. Op dən weg naor Bossənoət (*Bosschenhoofd, een gehucht*) ston vroegər ən groət uis, waor geən mêns in woəndə. Dər wou oək cheən mêns in woənə, al parrəmətеerdə (*parlementeerde*) dən eigənēr nou noch soe want ət spóktə-n-ər. Ielləkə nacht zjuust om twaoləf urə kwām ət spook - waorvandaon, da wies cheən mêns. Da spook chieng ovəral int uis kijkə en â t alləs chəzien ār, gieng ət op slach fan eənə buitən op də wārəf achtər də straotpoort staon en dan bəgon ət daor zoə aokələk tə kwēkə en tə schreəuwə, dachchə dər kompleet kompassie mee zou krijgə... Nou, nou, göllie-j-oef tər geən kompassie mee tə krijgə; ik oər oe zoə zuchtə, dachchə zou sēggə, dachchət spook selləf oərt.

V a o d e r : Oer taor, wa stoemərіek, Lapîn iez əng kat! neejə zulə, poez iez əng kat in 't frîns. Iə riepən oeməz altee (*altijd*) tegə dien aawə Frînsman oitə Mannekəstrot: voleur də poes, də kattəndief. Da wiel tegə may frîns sprekə. Wa kastəkiengdərə (*lompe jongens*). Eddə gollə oeb də zaot (*scheepstimmerwerf*) chəwarəkt? Eed ollə vaoder gardəsjoe (*garde-chiourme*) gəwest, ee? in dən tait van də marienə? Ien dïe straot stoeng dər iez ən ois mè fier steuzjəs (*statie, verdieping*) songdər də zolder zoe groet en zoe schoen as 't palais van də keunink. Mor in dad ois wildənoemes *(niemand)* na niemant ni woenə, want ət spoektən ər ien. Oep slach fan twellәv urə kwamp ər iedərs kier nə giest, dienət ois fan ongdərə toed bovən afliep, en az datan lank chənoeg chətuurd od, dang goeng də giest op slach van den ienən achter də port ston, en bəgostər zoe warech t' oilən *(huilen)* en tə schrieuwə, dattər iedərəndien kompassə mè kreech.

J a n : Och, oəmə, das diejən bangschijtər vannə Kees; die dörrəf noch cheən eəns...

J a n : Ee is bang, aa beeft, 'k fuul ət; aa wa kiekə.

O o m : Oud-oe stil, zēk (*zeg ik*); gij bend-oək cheənən elt attər (*geen held als 't er*) op aonkomt. En az-eən van jöllie nou nog ənə mōnt opədoet, dan schei-j-ək ər uit, oər. Göllie è niks āndərs tə doen as tə löstərə. Nou dan. Dər dierəf cheən mêns in dad-uis tə gaon, en toch dee-j-ət spook niks āndərs as măör roepə: Vərlos mən ziel, vərlos mən ziel!

V a d e r : Zeg Jan, as chə na ewə smoel nie-j-aud ee, dan stamp ək ə səbiet (*onmiddellijk*) fan 't keldərgat.
A wel, der dierəf niemant nie-j in dad ois chon, en tog dee də giest niks îndərz as roepə: vərlost m'n ziel! vərlost m'n ziel!

Dər wier dan gəzeet - en ik chəloəv-ət wezələk - dă tă spook də ziel wār van də lestən eigənēr van ət uis,

Dor wier dan gəzeet - en 'k chəloev əkieG dat oek, - dadə tə ziel was fan də letstən ier, der ət ois fang gəwest ot, en dien oit chirichat *(gierigheid)* nə

en dat-tie uit chierəchet nə groətə schat fərborrəgən ār, en gə wit, dad-astər iemānt stārəft mee zoə iets op sən konsjënsie, dattie dan zoə lānk in del (*de hel*) mot brāndə tot dă sə zən gelt finnə. ⁺Toen dă nou al lānk mee tad-uis soə gəduurt ār, kwām tər op ənnə goeiə keər nə soldaot uit doəst (*de Oost*) truch. Diejə soldaot eəttə də stārəkə Jan en die ār in dārəbārəch (*de herberg*) chəzeet as dattie vŏŏr niks, om zoə tə zēggə voor də leut, nə nacht in dă leeg uis wou gaon slaopə, assəm ōndərt chuldə op foorānt wouwə gevə.

groetə schat ot wegchəstokə, en gə wêtadaz (*weet dat*) iemant starəft mè zoewiet up seng konsjengsə, dattəm dan zoelenk in d'el moed brîndə, toeta sə gelt chəvongdə wurt. ⁺Azda, na zoe-wallank chəduurt ot, kwamp ər iez aawə soldaat outə marmietən oorloch. Die soldaat, dien ietə starəkə Jan, en dien od in də stamənee gəzeet tat əm vər niet en niemən dal, oem zoe tə zeggə, vər zə plezier, nə nacht in da leeg ois soo slaopə, assəm ongdərt frang oep foerînt (*op voorhand*) waawə gevə.

⁺**Oepenbosch dialect.**

⁺**Antwerpsch dialect.**

Dən eigənēr vant uis see tegə Jannə: Is dă waor? Dörrəfdə gij in dad-uis tə slaopə? Wĕïaot, see Jan, ək lach meej allə spokən en duvəls. Dă Chot bəwaort, is choet bəwaort.

Den oisbois, die zee soe tegə Jan: iez da waor? Darəvdə gai in dad ois slaopə? Wel jao, zee Jan zoe, 'k feeg on allə spoekən en duvəls. Da Chod bəwaort, das choe bəwaort.

Choet, see təm baos, chimmə dānt ərop, mə zijnt eəns. Wa mók oe gevə? Löstərd-iz-ier, zee Jan, gif mijn avvast om tə bəginnə ən goeie vracht mee-j-out, ən stuk of twaoləf flessə wijn, ən fles jenevər, nə vollə pot mee deəch, en ən flienkə pan om ər mən koekən in tə bakkə.

A wel, zeet ən oisbaos, soe geft m'en înt, zeet əm zoe, mə zen takkoord. Wa moet əkiek a gevə, kaməraot?
Oert, zee Jan, geft mə mor al oem tə bəgienən ən wiez *(wisse, bundel)* bukənaut əng kloempəkəs, 'n dozain flessə wain, 'n fles mè kwak *(jenever)* nə koekəpot fol mè spaiz en 'ng goej pan om ər m'ng koekən in tə bakkə.

Da zuldebbə, zee təm baos. Toen ie nou-w-alles bij məkaorən-ār, trok Jan tegə dat aovət wier mee sən pərvizie ət uiz-in.

Da suuld emmə, zeet ən oisbaos, en as sem da na-j- ot, trok Jan tegə dən aovət mè s'm proviezən in dad ois.

Toen ət fier urə gəslogə-wār, drooch ie zən out en zənnə pot mee deəg in ən kaomər op deəstə vərdiepəng, waor nog ən taofəl ston mee-j-əm paorstoelə. IJ bəgon toen ən vuur aon tə lêggə azzof ie eəl ət uiz-af wou stekə en ij zettə zənnə pot ər neffə om dən deəch tə laotə rijzə.

As 't na vier urən ot chəslaogə, droech əm z'n aut en zijnə koekpot mè spaiz en əng kaomər oep 't iestə, *(op de eerste verdieping)* dor nog 'n taofəl stoeng mit twie stoelə. A bəgos tor na jə vuur tə maokən az oem 't iel ois af tə brîndə en a zettə zəne koek-pot-or-neffə oem də spais tə doeng oepchon.

Ondərwijl da tən deəg aon t rijzə wār, bəgon Jan də flessə eən vər eən dən nek

Terwijl dattə spais na jon 't oepchon was, bəgost Jan də flessən ien vər ien

tə brekə en ij wier op dən duur zoə zat az-əm pinnəkə, măŏr ij was toch noch nie van zəm posətievə en ij wies nog eəl goet wattie dee; zə kregənəm zoə gāuw nie-j-ōndər taofəl.

də nek tə brekə, en a kreeg oeb dən duur ə stuuk in zənə kraoch, chəlak nən aawə Zwitser; mor a was toch ni fan zənə sengtər af, (*hij had zijn verstand nog bij elkaar*) en a wiest iel goet wa tatəm zeej ən dee.

Da was nou-w-ammaol (*allemaal*) goet en wel. Măŏr toen ie lang gənoch chədronkən ār, bəgon zənnən deəch tə dānsə. IJ zettə zəm pan op ət fuur en kwatstə-n-ər nə goeiə pollepəl mee spijz-in want fan die-j-eələ dunnə pannəkoekskəs moessie niks ebbə. Daor kōnd-ər wel feftəch fan op, en dan voeldə noch nie, dach iets in oewəm buik ār.

Da was na goet, mor assəm na lank chənoech chədroenkən ot, bəgost sənəm beer tə dînsə (*begon honger te krijgen*) 't settə dan zəm pan oep 't fuur en a laptə dər nə goeiə polleppəl spaiz ien. Dan ont kiessə dattə pləzier was; ət rook ər zoe lakkər az on də deur van 't lînts - welvaorə; zoe nən roek chəlak fan ən restoraosə.

Afijn ət bəgon nou tə siessə dat nən aort ār; ət rook ər zoə lekkər as bij-j-ət uis fan dən doktər tegə də middach.
Nou, də koek fan Jannə wār aon eənə kānt al moəi bruin gəbakkən-ən ij goəidə-n-əm omoəg in də schouw om əm om tə keərə. Maor zoə gāuw dattie weər opt fuur ston, valtər op eəns iets uit tə schouw en, pats! in Jannə pan, en də koek in dən assie.

A wel, da was na goet; də koek fan Jan was langstən ienə kînt schoem broin gəbakkən en a goejdən əm oem in də schaa (*schouw, schoorsteen*), oem əm tə kierə. Mor gəlak əm na wər oep 't fuur stoeng, valt ər oep înz iet oitə schaa, en pardoef, in Jan z'm pan, en də koekəmbak in d'assə.

Wel potfərdorie! wad-emmə nou, riep Jan, zoudə daor nou nie bəroert fan worrə? Al zoə lekkər bruin en daor leet-ie nou. Maor wă zak ər aon doen, zeet-ie zoə bij zən eigə; tis nou toch eəmmaol zoə: ik sal op choet chəluk af măŏr nə nuwə pollepəl spijzim məm pan doen. Nou, ij doe tă, en weər bəgon ət tə siessə, en tə ruekə dachchə dər zoən ongər van zou gəkregən emmə, azzof ch'in geən drie dagə nə kriemel etə gat (*gehad*) ār.

Wel ongdərtuzət! 'k weet ni wattə! riep Jan, zoodə da na nie fərwengsə? Broin en zoe lakkər! Dor lee na meenə zieltjəskoek (*heerlijke koek*). Mor wa wiel əkiek ər on doeng? zeet 'm zoewien z'n aigs; 't ies no toch soe, 'k sal mor nə nievə pollepəl spaiz immə'm pan doeng, oep choe fal ət oit. - Na, a doe ta, en wer on 't kiesə da ch'r də giewoengər (*geeuwhonger*) van zoo gəkregən emmə, al was ta chien gien drai daogə gien etə ni mier ot hat. -

Măŏr Jan die lottə steel van də pan los en ij rópt ta dieng op dad-uit tə schouw wār kommə vallə. En raoi nou tog-is wă dă tă wār: əm beən uit dən ārəm van nən dooiə mêns. Jan die schiet

Mor Jan die lottə steel van də pan los, en a pak ta dienk oeb dattər oitə scha was chəvallə. Groit na toch ies, (*Ge raad nu toch eens*) wa tata was; 't war ien doedzbien oit 'nən arəm. - Jan, diə schiet innə lach, en a zee soe wa lachendə: jao? denkə zə mai bang tə

in zənnə lach en ij zee: Wa, dênkə zə mijn bang tə maokə of foor də gek touwe. Da zullə zum nie levərə mee tər pērdəpoətə. Al goəidə zə nou-w-ən eəl beəndəröskə deur də schouw, dan kõn t mə noch niks schillə. Mee tərə flāuwə kul! -

maokən of fər də zot t' aawə? Dan zen zə goe gəlevərt mèjjəm (*met hun*) pèrds-poetə! Al goeijds zə nai unən ielə prospot (*knekelhuis*) teur də schaa, dan gav əkiek ər nò chien doit fər! Mèjunə flaauwə kuul!

Afijn, dă wār nou zoə. Toen Jan zənnə koek nou bəkānst klaor wār, zeet ie zoə bij zən eigə: Gə zul mə dezə keər nie-j-emmə, viezə mannə. Ik eet diejə koek noch lievər rāuw op. En ij stook sən ānt al uit om də koek tə pakkə, măŏr op eəns falt ər nən eələn bussəl mee beənən uit də schouw, pərdoef in Jannə pan en də koek aweər măŏr in dən assie.

- Mor da was na goet; as Jan zennə koek na j-alləf chəbakkə was, zee 't əm zoe-win z'n aigə: gə zult mə dezə kier ni-j-emmə, viezə mannə! 'k Sal də koek lievər alləf raa binnə spelə ... En a stak s'n înd al oit oem də koek tə pakkə, mor oep îns falt-ər nən ielə rînsəl (*bundel*) bienən oit tə schaa, en pandoef in Jan z'm pan, en də koek in d'assə.

Wel vərdikkoppə, riep Jan, zak nou tog-al mənnən deəch naor də maon zien gaon? Wà-s dă nou weər, waor dassə mee gəgoəit emmə! Das-sekər də ruggəgraot fan ən jong veulə; wă sijn die mannətoch flāuw. Zə kunnə nə mêns noch nie chərust laotənetə. [+]Ik wou, da-k-z-iz-íer (*dat ik ze eens hier*) ār, die t əm dă lappə, ik sou-z-ət wel afleərə. Iz dad əm mənier van doen!
Ja, măŏr da taor in zəm pan gəvallə wār, wārən ammaol beəntjəs, soə groət as mənnə pienk, ãõmməkaorə gəregən en t wār də ruggəgraot fan nə mêns. Jan die wier nou toch soə duvəls kwaot, dattie də beənən-ammaol tə gəlijk oppaktə en zə tegə də muur in gruzələmêntə vamməkaorə slooch.

- Wel warînte, riep Jan, zal əkiek no-j-al m'n spais nor də maon zieng gaon? Wad iz da na wer, woor da sə mè goeid emmə? Da's chienə klainə paotərnostər! 't is zekər də ruugəgraot fannə klai veuləkə; oe flaa as datie mannə toch sen! Zə kuunə nə mengs [+]Oudenbosch dialect. tə etə. [+]Jo mor, da tor in z'm pan was chəvallə, waorən alləmol bîntsjəs, zoe groet az da, on'ng koer (*koord*) gəregə, en 't was də ruugəgraot fan nə mengs. - Jan, die wier na toch soe-w-eməls kwaot, dattəm də bienə tə gəlaik oepaktə, en zə tegə də muur ing greuzələmengtə vanien sloech.

[+]**Antwerpsch dialect.**

IJ gong toen weər bij zəm pan zittə en slooch ər van tijtotijt nən nuwə lepəl spijz-in, maor iedərə keər attie də koek uittə pan wou pakkə, viel dər t eən of āndər doəts-beən in en da duurdə zoə lānk, todattər tə langə lestən ən doətsoəft in tə rechtə kwām. Jan die wier zoə kwaot azzən

- A goeng dan bai z'm pan zietən en sloeg ər van taitoetait nə nievə spaiz ien, mor iedərə kier as əm də koek oitə pan waa pakkə, viel der 't ieng of 't înder doedzbien ien, en dattuurdə zoe lank, toeta t'r oep 't lestə n'n doetskop in viel. Jan die schot in 'n frînsə (*heftige, niets ontziende*) kolèrən en goeidə d'n doetskop soe vaar az dattəm waa vliegə. Dan bəgost'm gəruustə bakkən en a-j-

stier en goəidə-n-ət dieng zoə wijt ăt fliegə wou. Toen bəgon ie gərust deur tə bakkə-nen ij ār al əm bort mee pannəkoekə-nop taofəl gəzet om tə gaon etə.

od al 'n taloer (*telloor, bord*) mè koekəbakkən oeb də taofel gəzet oem tə gon etə.

[+]Toen ie nou goet en wel zāt en lekkər aon t knāuwə en t suigə wār, komt ər op eəns nə slach. Jan die telt en t wār twaoləf urə. IJ ef sən oəgən iz-op en daor in dən oek, waor dattie də beənə gəgoəit ār, ziet ie-j-ən lillək chəròmtə staon.

Assəm na goed on tafəl zat, en lekkər on 't [+]mabbelan en an 't suigə was, komt-er oep îns nə slach, Jan die teld-en 't was twellèv urə.[+]

Oudenbosch dialect.

En Jan dien eft s'n oegən oep, en a ziet-tor in dən oek, wor dattəm də bienə gəgoeid ot, ə lielək chəremtə staon.

[+]**Antwerpsch dialect.**

Want op slach fan twaoləf urə warə də beənən-ammaol ãõmməkaorə gəkropən en daor ston nou-w-ət spook mee-j-ən wit laokən-op sənnə ruch. En ij wār ochārmə zoə maogər gəworrə van dad eəuwəch rõntloəpə,dachchə zən dārəmə deur zənnəm buik kõn zien lēggə. Jan bəziegət spook nən-eələ tijt en ij vreev-iz-in zən oəgə, want ij docht da tnie waor wār, maor zoə tij ă t spook sən eigə vərroerdə, zach ie dat toch wezələk wèl waor wār. O, zee Jan, goeiən aovət, maogərən-ein, oe gaogət mee-j-oe gəzonteit? Ik chəloəf, dak oe vroegər al is meər gəzien ep. Zijdə gij məschien mee mijn in Atjee gəwiest? Gə ziet ər āndərs maor ārəmoejig-uit, oər. Pakt ənə koek of drie en zoən fleskə, da sou oe deucht-toen. Maor wa sēk? ək chəloəf wərêntəch dattə koekə deur oewən buik zouə vallə, want chə draochtən opəgəworrəkə vesjə, zien ək. Achāndərs mee wil drienkə, mottər maor bij kommə zittə, tis oe gəgunt, oər. ∃t spook see niks, maor ət chāf ən teəkə mee sənnə viengər azoft wou zēggə: Komd-iz-ier. Maor Jan wār slim gənog om da nie tə doen. Appərəpo, zeet ie, achchə daor wult blijvə staon tot morrəgə vroech, dam meudə

Want oep slach fant twellèv urə waorə də bienə alləmol onienggəkropən en dor stoeng na də giest mè-je wiet laokən oep səng ruug. En a waz och arəmə zoe maogər gəwurrə van dadeewəg rongtloepə, da-chə z'n darəmə deur z'n 'm boik kost sieng. - Jan die bəzieta spoek n'n ielən tait, en a vreev on z'n oegə, want a doch datta ni waor was, mor zoeta-j-az da spoek əm vərruurdə, zag əm perməntəlag da 't nə giest was. - Oo, zee Jan, goeiəndach Pietsjə də doet! oe gaogət mè jə gəzongtat? 'k chəloev da 'k aa noch mier gəzieng èm. Staodəge niet-j-ien Siengt Wieləbers mè 't sielen-oktaof? (aant.) Gə ziet ər îndərs mor arəmoeiəg oit, Jan Stek. Sie zoe nə koek ov drai, en zoe'n fleskə, da soo-wə-wîndərz deuchtoeng (*deugd doen*). Mor wa seg əkiek? 'k chəloev ierlək dattə koekə doer ewən boik soowə vallə, want chə draochtər 'n zjilee die-j-à-zjoer *(à jour*; *met kleine openingen)* gəwarəkt i*s.* As ch'îndərs wilt meedrinkə, muutə mor aonzietə zulə. - Də giest ie sprak niet, mor a dee-j-'n tiekə mè sənə vengər ovdattəm waa zeggə: komd-iez-ier. - Mor Jan die was veul tə sluum oem da nuut tə doeng. - Apəropoo, zee-t-əm, pietsjə kraokəling, as chə dor wield blaivə

dă chərust-toen, oər; maor az-ik jou wār, dan gong ək əm bietjə bij-j-ət fuur zittə, want in diejən oek ist slecht foor rimmətiek en gə moez-iz-əm bəzettəng op oe bost krijgə. Măŏr zēg mə nou-w-is; waffər taol spriktə? Prottə məschien javaons? of sjinees? frāns dan? Oək al nie? Gao tan maor truch naor oe doətskiest, droəchsak. Zijdə van Got, sprikt, zijdə van dən duvəl, stikt. Maor də geəst bleef staon en ij dee niks āndərs as mee sənnə viengər teəkəs gevə, da Jan bij-j-əm zou kommə. Măŏr Jan gieng gərust deur mee-j-etə en ij keek eəmmaol nie meər naor t spook.

staon toet morrəgə vruuch, da meugdə gai da chəruus toeng, zulə; mor az əkiek fan aa was, dang goeng əkiek əm bietsjə on 't fuur zietə, want in dien oek ies 't iel rumatiek, en gə moest iez 'n valling *(kou)* oepscharə. - A sa, mor zegd is, wa taol sprektə-gai? Zech? is 't fan parlee frànsè kongtər allə mengsə? Oek al ni? Gò ta mor təruug nor ə doetskiest, droechzak. Zeedə vang Got, sprekt; zeedə van dən duuvəl vərtrekt. Mor də giest bleef staon en dee nie-j-înderz az mè zənə viengər tiekə doeng, oem da Jan zoo bai əm komə. Mor Jan, die goeng gəruust foert mie-j-etən en zag in 't hiel nim'r nor 't spoek.

Toen dă soə nou-w-al nən eələ tijt chəduurt ār, sloog ət alləf eən, en ət spook eftə zəm maogərə beəntjəs op en kwām stilləkəs aon naor Jannə toe, en ət dee măŏr niks az-āltij teəkəs gevə mee sənnə viengər. Maor Jan die ston in eənz-op en ij riep tegən-ət spook: Zēg is, ik em oe maor eən dieng tə zēggə; gə meu zoəveul praotə achchə măŏr wult, maor vamme lijv-afblijvən-oər, of mə worrə kwaojə vriendə. Achchə nou noch wá dichtər bij dörrəf tə kommə, dan slaon ik dees fles op oe lilləkə smoel kəpot. Gə zou mə gērə mənə nek brekən-ee! Ik weet ət wel, maor ət sal niet chəbeurən-oər. Gə kemmə noch nie, mannəkə.

Az da soe na-j-al n'n ielən tait chəduurd ot, sloeg-ət allevər ien, en də giestien eftə zə maogər pikkelz oep en kwam zoe stilləkəz, aonor Jan, en a dee mor alte tiekə mè zənə viengər. - Mor Jan die stoeng oep înz oep, en a riep tegə də giest. Zech, Pierlala, 'k èm əkiek aa mor ien diengə tə zeggə, zulə; gə meucht soe veul sprekən az da də mor wielt mor vammə laiv avblaivə zulə, of mə weurə kwoi vriengdə. As chə na noch wat tiechtər darəft komə, dan slaog əkieG die fles oep owə lieləkə smoel kapot. Gə zoo mə geerə mənə nek brekən ee? 'k weet-ət-wel, mor 't sal ni waor zen, zulə. Gə kent mə noch ni, manəkə.

∃t spook stook sənnə viengər uit en ròktə-n-ər mee-j-aon Jan zən ānt en səbiet wār dər ən eələ blein op chəbrānt. Wa, riep Jan, wildə gij zoə kennəs mee mijn maokə? ∃t schijnt, dachchə wārəm-āndən-et, buurman. Maor zoə zijmmə nie gətrouwt, oər; ək sal oe da wel iz-afleərə. Dēr, nim-tad-alvast măŏr mee. En Jan die slooch mee-j-ən fles

- Də giest-ie stak sənə viengər oit en roktənər mè-j-on Jan z'n înt, en oep s'n înt wassər səbiet 'n iel blain (*blein, blaar*) gəbrînt. Wa!, riep Jan, wieldəgai zoe kennəs memmə maakə; 't schaintachə warəm îndən èt gəbuur! Mor zoe zemmə ni chətraut zulə; 'k sal əkiek a da wel iez afliərə, Arə dastiestə koefkə (*daar, dat is de*

naor ət spook, recht op ət scheel van zənnə kop, măŏr ij ròktə-n-əm nie, want ij slooch chəwoən op də locht. Toen wier Jan eəst foor goet kwaot. IJ wou-w-ət spook fastpakkə en ət ovər də gront choəiə, măŏr da chieng nie, want soə dikkəls assie docht, dattie-j-ət spook fast ār, voeldə-n-ie niks.

eerste slag). - En Jan die sloech nor 't spoek mè-j-'n fles, zjuust oep 't scheel van zənə kop, mor a roktə də giest nie, want a sloech ələk oeb də wiengt. Dan wier Jan iest fər əngoei kwaot. A weldə də giest fastpakkən en'm oeb də grongt smaitə, mor da choeng ni, want soe ta-j-az dattəm doch, tattəm də giest fast ot, vuuldənəm niemendalə.

⁺Paz-op, oər, riep ie, da duur nou-w-al lang gənoch; get nou ondərānt măŏr is tə zēggə, wă dâchchə vam mə-n-ebbə mot. Wòrrom komdə gij-j-ier ruzie zoekə, zēg! ik em ommәs mee jou-w-of mee j-eəl oe fəmilie niks tə maokə. Lòmmə dan oək chərust. Maor ət spook dee mòr niks ăndərs as teəkəs chəvə en naor də deur wijzə.

⁺Pastoep, sulə, riepəm, da tuurt na-j-allank ⁺**Oudenbosch dialect.** mor ies chaa gon zeggə wa ta chə vammai muut emmə. Worroem komdəgai ier ruzə zukən ee? 'k emm-əkiek oemәs chien afèrəs mè jaa of mè jəw iel famielə. Lommə dan gəruust en god aon. Mor də giest tee ni-j- îndərz as tiekə doeng en mor nor də deur waizə.

⁺**Antwerpsch dialect.**

Jan die paktə zənnə kandəlēr en zee: Alloo, lot sien wa dachchə vammə mot emmə, allee, gao foor, ik sal wel achtərop kommə.

Jan die paktə zənə kîndəlèr en zee tegə də giest: allee lot sien wa ta chə vanmai muut emmə, allee, goffeur (*gaat voor*), 'k sal əkiek achtərə gon.

∃t spook dee tə deur opən-en wees Jannə naor də trap, măŏr Jan die war slimmər en zee maor āltij: Gao foor; want az-ij zelləf foor gəgaon wār, dan ār ət spook əm zekər zənnə nek chəbrokə.

't Spoek deetə deur opən en wees Jan nor dən trap, mor Jan die was slumər az da, en zee mor altet: go zulə feur, want assəm was gəgaan, dan at ta spoek əm zekər də nek chəbrokə.

Zoə kwāmə z-op dən duur bənejən in də gang en daor lāg ənnə zārək mee nən ijzərə rieng, die tər in vast sāt. ∃t spook bəduiddə Jannə dattie diejən zārək moez-opeffə, maor Jan bəgon is tə lachən-en ij zee: Kundə bəgrijpə! gə wil mə zekər voor də gek ouwə. Achchə geən gətuig in oewən zak et, zuldə noch lānk rōnt meugə loəpə. Ef selləf diejə steən op; ik kānt nie.

Zoe kwaomə z'oeb dən duur bənejən in də gînk, en dor lach nə zarək mennən aizərə rienk, dienər in vast was. 't Spoek weez on Jan, dattəm die zarək moest oepeffə, mor Jan die bəgos tə lachən en a zee: Jo, g'aut m'ier wa fər dən aop, bruurkə. As chə ginə məkaniek in aawə zak èt, zuuldə noch allînk meugə rongt loepə. Eft selləv də stien oep, want iekan ekieG da ni.

∃t spook eftə-n-əm op en daorōndər waz-ənnə groətə put en daor stonnə drie groət ijzərə pottən-in, vol mee chouw gelt. En zoə tij-j-as Jan da chelt

Də giest-tie-n eftə də stien oep, en dor ongdər wassər nə groetə puut, wor dattər drei groet aizər pottən in stoengə mə chaawə gelt ien.

chəzien ār, bəgon ət spook tə praotə. Ziedə gij da chelt? vroog ət aon Jannə. Wel gij viezə patriot, chə sprik chəwoən op sən ouənbós! Nou bəginnə mə məkaorə betər tə vərstaon. Jao, ik sien zoə iets blienkə dă nog al goet op chouwə Wulləmə lekt.

En zoe taz *(zoodra)* as Jan da chelt chəzien ot, bəgos tə giest tə sprekə. Ziedə ga da chelt? vroegət on Jan. Wel gen viezə lîntsman, gə sprekt floms? Na bəginnəmə makîndərə tə vərstaon. Jao, 'k siem əkiek zoe-w-ied blienkə *(zoo iets blinken)* da noggal goed *(veel)* oep stuukskəs fan twientəg frang trekt *(gelijkt)*.

∃t spook aoldə də drie pottə uittə put en zee mee-j-ən ollə stem: Dassijn drie pottə mee chelt, die-j-ək wechchəstōkən ār, voordâ k doət was. - Voor dachchə doət waart? riep Jan. Zijdə gij dan doət? Dă soudə nie sēggə, ək chəloəf dachchə mə weər wa wijs wult maokə. - Maor də geəst löstərdə daor nie-j-aon en ij zee: ik em in del mottə brāndə zoə lānk totda tie pottə zouwə gəvonnə worrə en nou-w-eddə gij mijn uit del verlost.

Də giest-n-oldə də drai pottən oitə puut, en zee mé-j-ən hollə stem: Dassən drai pottə mè chelt, die 'k ot wech-esto-kə veur daggieG doet was. Veur da chə doet wort! riep Jan iel vərwongdərt, zeddə ga doet? Dassodə ni zeggə, zulə, 'k chəloef da chə mə dor wa wielt wais maokə. Mor də giestie lustərdə dor ni nor, en a zee: ik emməkiek in d' el mutə brîndə zoe lank toe ta die pottə zoowə gəvongdə weurə, - en naw eddə gai m' oit' el vərlost.

Emmik jou-w-uit del vərlost? riep Jan. Daor ek spijt fan. Gə bend ənə moəiə jongə. Ik sal dər maor ovər zwijgə, want məm bloet kókt al.

Emmekiek aaw oit 'el vərlost? riep Jan; dor èmmək na spait fan. Gə zennə schoenə joengə. 'k Sal ər mor van zwaigə, want məm bloet kokt al.

Nou brān ək nie meər, zee-j-ət spook, dēr daor eddə mən ānt. Voel maor, nou-w-is-s-eəmaol kout. - Wel bədānkt foor də goeteit. Oud oe beəntjəs maor stilləkəs tuis. Zoə weinəch kōmpələmêntə as mogələk is.

Naa brînd-əkiek ni mier, zeeta spoek; arə, dor is m'n înt. Vuult, naw is s' ielsmol kaut. Mersi vər də goetat, *(goedheid)* zee Jan, au də pikkəlbientjəs mor stilləkəs tois. Zoo wainəch kompləmengtən as meugələk.

Ik ken oe, mannəkə, gə zij tən duvəl tə slim af.

Ie-kenn-e vogəl, gə zettən dən duvəl tə plat.

Kek, see-j-ət spook, fan die drie pottə vərzoek ik oe ər eəntjə aon dən āremə tə gevə, eəntjə aon də kērrək om missə voor mən ziel tə lezə en...

Si, zee 't spoek, van die drai pottə mè chaut, vərzuuk-ek aa da ch'er ienə van on dən arəmə geft, ienən on də karək oem missə vər m'n ziel tə doeng, en...

O, zee Jan, dă fərdraai ik, oər. Achchə mə giestərə guurt (*gehuurd*) ār, dan waz-ik fandaog oewə knecht chəwiest. Gə mòkt daor geən slechtə rekənəng. En wa sal ik dan krijgə? Naejə, attər wă drienkchelt op ovərschiet, dan wik ət doen. Gə zijd-ommès

Ola, riep Jan, da fərwengsəkiek əm bietsjə, zulə. Zennəkiek aawə knecht? Gə moktor gien slechtə rekəning. En wa sal-ə kieG dan nemən? Neejə, mor

toch rijk chənocht al gaod-oək-soə slecht chəkleət in t artjə van də wientər. Nou, wă sēgdə? Dən dārdə pot, see-j-ət spook, die-j-is foor jou. - Voor mijn, riep Jan, zoə blij-az-ənə gek, wel lievən eməl, daor wor ik noch staopəlzot fan. Kom ier, dăk oe iz-op oe possəleinə kaokə kus. En Jan, die sprong van də leut omoəch, maor ij stoəttə zənə teən en ij viel in dəm put en zən licht uit! Ǝt slooch zjuust eən urə. Nou zat Jan in dən donkərə.

Pietjə dən doət, riep ie zoə ārt assie măŏr kon, waor zijdə?

assər wa trinkchelt ovərschiet, dan zal-əkiek-ətoen. - Gə zè cha-w-oeməs (*Gij zijt immers*) toch raik chənoech, al goddə zoe slecht chəkliet in 't putəkə (*hartje*) van də wiengtər. A wel, wa segdə? - Dən dardə poot, zeetə giest, dien ies feur aa. - Veur mai, riep Jan, zoe blai as nə karmisfogəl, wel siemənies, d'r weur əkiek noch staopəlzot fan. Komd ier, 'k sal əw ies kuussen oepə postəlainə kaokə. - En Jan die sproeng oep fan areuzə *(blijdschap)*: mor a struunkəldən en a viel in də puut en zə licht oit! 't Sloech zjuust ien uur. Na was Jan ien dən donkərə. Pietsjə də doet! riep-əm zoe-w-art az dattəm kost, wor zəddə?

Ee spókskə lief, komdiz-ier! Ik em jou uit del vərlost, nou meudə gij mijn wel izuit dezə put elləpə. - Maor ət spook wār wech. Jan die kroop mee feul moeitə-n-uit tə put en ròptə zən keskə op.

Ee spoekskə lief, komd iez ier! 'emm əkiek aaw oit 'el vərlost, na meugdə-gai mai oek wel iez oit ezə puut fərlossə. - Mor 't spoek was wech. - Jan die kroop meffeul moeitən oitə puut. en ropət z'ng kers oep.

Toen gieng ie naor bovə en toen ie zən eigə nou weer əm bietjə gəwārəmt ār en noch tweə fleskəs ār gədronkə, viel ie in slaop. 's Āndərən dóchs dee Jan wă t spook əm gəzeet ār.

Dan goeng əm nor bovən ennassəm na z'n aigə 'n bietsjə chəwarəmd ot, en noch twie fleskəs of chedroenke, viel əm in 't slaop. - 'S îndərəndaogz dee Jan wa ta tə giest əm gəzeet ot.

IJ gāv eənə pot aon dən ārəmə, eənə pot aon də kerrək en ij-j-iel eənə pot foor zən eigə. En Jan wār rijk, want in zənnə pot warə wel ōndərt duzənt miljoen. En Jan woəndən-in ən groət uis en ij-j-iel pērt en rijtuich, en ij sliep in ən frəweələ bet en ij dronk wijn en ij gieng allə dach naor dārəbārəch.

A gaf nə pot on dən arəmə, nə pot fər z'n aigə. - En Jan was raik, want in zənə pot waorə wel ongdərttuzət miljoeng. - En Jan die woendən ienə groet ois, en a-j-ielt fətuur en pert, en a sliep ienəm floerəm bet, en a droenk wain, en a goeng allə daogen oep stamənee.

En toen kwām t ər ən vārəkə mee-j-ən langə snuit en dă blies eəl ət fərtel-səltjə-n-uit.

En dor kwamp ə varəkə mennə langə snoit, en 't fərtelsəltsjən iz oit.

Oefening.

1. Bewijs eens, dat het dialect van Oudenbosch dichter staat bij het A.B.N. dan het Antwerpsch? Wat zou de reden hiervan zijn? Zou dit altijd zoo geweest zijn? - 2. Zoek van ieder der blz. 36 genoemde Brabantsch-Frankische eigenaardigheden de in ‘het Spook’ voorkomende voorbeelden. - 3. Welke uitdrukkingen zijn je bekend voor: te veel drinken, dronkenschap, dronkaard? Welke dezer uitdrukkingen geven meer spot, welke meer verachting te kennen? - 4. Ken je nog meer uitdrukkingen, die het begrip van ‘zeer veel’ moeten weergeven? (zooals: ôndərtduzənt miljoen). - 5. Welk slot van sprookjes en volksvertellingen, anders dan het hier voorkomende, leest of hoort men vaak? Hoe beginnen de meeste sprookjes? - 6. Noem eens eenige sprookjes en vertel er een in een opstel.

6. Het Oost-Vlaamsch.

Het Leuvensch is als alle dialecten rijk aan typeerende scheldwoorden (zie bij Zwolsche scheldnamen) of bijnamen. Zij weerspiegelen volksdeugden en gebreken, de laatste het meest en laten ons toe een blik te slaan in het volkskarakter. Zoo kent den Leuvenaar den *Imbecil,* den *Toetenbekker*, den *Loerik*, den *Huistege Peë*, den *Oemgelikkege,* den *Mottige Sol*, den *Malkontente, Pinneke-Din*, den *Stoemerik*, enz. enz. Sommige dezer typen vindt men ook elders, andere weerspiegelen Leuvensche eigenschappen.

7. Leuvensche typen.

De *Kuitoeng* is de Leuvensche kwaadspreker of spreekster, de typeering van een wel is waar overal bekende en verspreide menschelijke ondeugd, maar in een provinciestad als Leuven venijniger en gevaarlijker als in een groote wereldstad.

Het *Schork* is de Vlaamsche kwajongen, het tegengestelde van den braven Hendrik en zeer na verwant aan de ‘Hollandsche jongens’ van Hildebrand. In hem sluimeren echter minder ‘de zaden van veel onheil en verdriet’, zooals Beets dit uitdrukt. Van het *Schork* vreest de schrijver ook niet, wat Hildebrand van den Hollandschen jongen verwachtte, dat hij op zijn 40ste jaar sluik haar krijgt. Integendeel, hij blijft tot het einde zijner dagen ‘een goeije joeng’, een joviale kerel, al loopen er zilveren draden door zijn eertijds blonde of donkere lokken.

8. Leuvensche tekst.
De kuitoeng. aant.

Het verwijt ‘kuitoeng’ wordt veel gebezigd en dat is oprecht een ongeluk, want hoe minder personen er zijn die het scheldwoord verdienen, hoe beter het in ons aardsch tranendal zou gaan.

De ‘kuitoeng’ is nogal veel verspreid, zoowel onder het zwakke als onder het sterke geslacht.

Dikwijls, al te dikwijls helaas! ziet men hier of daar twee vrouwen stil fluisterend met elkaar in gesprek. En dan gaat het: ‘Hedden gezien wa n'en hoed dat iffra (*juffrouw*) Dinges on ha? awel, hij es ni betuilt (*betaalt*)! En wat e kleed de! Woe huil (*haalt*) ze 't? Ik geloof das z het stelt of hee se machin (*misschien*) en ezelke die geld sch...?’ En zoo gaat de ‘kuitoeng’ voort met iemands ‘kleeke

te passen' en wordt de evenaaste bezwadderd op alle mogelijke wijzen. En als er nog niet meer gezegd wordt dan van de kleederen, dan is het nog niets, doch ongelukkiglijk worden er vele zaken verteld, altoos laster, die iemand erg benadeelen of in opspraak kunnen brengen en heel dikwijls in vele huishoudens veel onheil en wee stichten.

De vrouwelijke 'kuitoeng' heeft den 'trek' (*gewoonte*) als ze iemand gaat bezwadderen zich heel geheimzinnig voor te doen en te zeggen: 'K'hem doe íet hoore vertelle se; jè de, wie zaa het gepaast hemme[1)]. Ik zal het hoe zè, moe onder ons zelle!' En de onheilstichtende 'kuitoeng' begint haar onchristelijk 'werk'; ze raast maar op 'mokt (*maakt*) van ne vinger n'en heelen èrem', en doet in eenige oogenblikken meer kwaad dan ze in een heel leven kan vergoeden. Ze weet dat deze 'veel child heet'[2)]; dat een andere 'ze wijf afdroogt' (*slaat*); dat een derde 'ieveranst gezooie en gebroeë zit[3)] dat hem wet woevé'; dat weer een ander persoon 'rammelt van de child, moe dat hem toch nog veel wind mokt', dat 'de vraa (*vrouw*) van meneer Luizekiek in d'hamelijk zuipt'; dat 'ze bij madame Koppes petate mee melksaus ete en da ze vooits zoone groote jàre[4)] viere'; dat 'ze van goe poet[4)] wet dat er zilver balken dee het huis van meneer Laoute loope[5)] of dat er uile oep 't dak zitten[6)]; dat deze 'zeme pere dit en ze moeike dat es', enz. enz., tot in der eeuwigheid. De vrouwelijke 'kuitoeng' weet dus al het nieuws. Ook wordt zij dikwijls de 'gazet' geheeten, omdat zij aan 'elleke en leske' altijd wat te 'blageeren' (*berispen*) heeft. De mannelijke 'kuitoeng' moet op geen punten onderdoen voor de vrouwelijke. Hij weet het zoo aan boord te leggen dat hij in de maatschappijen (*vereenigingen*) waar hij deel van maakt, twist en tweedracht zaait, dat hij zijne beste vrienden beklapt 'en geen bekke!' (*geen beetje*). Hij weet wat deze en gene wint, wat hij eet, hoeveel fijne kleeding kost, wat hij reeds voor gehad heeft, kortom hij weet alles: 'Je sais tout!' 't Dient gezegd te worden dat de 'kuitoengen' het 'meestepoet' (*meestal*) zoo zen uit pikantegheid'. Ze kunnen niet verkroppen dat hunne kennissen door vlijt en oppassendheid vooruit geraken en spuwen en al hunne gal uit naar personen die hun nooit iets in den weg legden. En 't schoonst van al dat er juist van die kwaadsprekers het meest te zeggen is.

Men zou heele boeken kunnen volschrijven over de 'venijnige' rol, welke die serpenten van 'kuitoengen' in de samenleving spelen. 't Is eene echte pest en men zou het zoover moeten kunnen brengen, dat de gepatenteerde 'kuitoengen' onschadelijk konden gemaakt worden, 't zij met ze, gelijk Napoleon alleen op een eiland te zetten of met ze naar de woestijn te verbannen.

Dat de 'kuitoengen' vol venijn zitten, bewijst het feit, dat een dier hatelijke schepsels zich op de tong beet, het venijn dat uit de wonde liep, opslok en aan vergiftiging stierf. 'Datte de!' Dat de andere daar een 'exempel' aan nemen. En nu om te sluiten zeg ik: Van de 'kuitoengen' verlos ons Heer!

1) gedacht hebben (gepeinsd).
2) schuld heeft.
3) overal op heete kolen zitten.
4) goede bron (part = zijde)
4) goede bron (part = zijde)
5) hypotheek op het huis staat.
6) schulden hebben.

Leuvensch dialect.
Het Schork. [aant.]

Het woord ‘schork’ is een verbastering van ‘Schurk’, alhoewel er hier te Leuven aan het eerste hoegenaamd niet de beteekenis gehecht wordt, welke het tweede eigenlijk heeft. Immers, de ‘schurk’ in den echten zin van het woord, is een verworpeling, een kerel die van geen tel is in de samenleving. Het ‘schork’ daarentegen, zooals men het alhier verstaat, is ne vrolijke jongen die vol guitenstreken is en die ‘en heel choseteit (*gezelschap*) kan ameseeren’.

Het ‘Schork’ begint zijne loopbaan met als knaapje, wanneer hij van de school komt, overal aan de bellen te gaan trekken en dan in vollen galop weg te loopen. Da Zaterdag is voor het ‘schork’ een feestdag; dan, immers, is het ‘eemerkensdag’ (*emmertjesdag*), wat beteekent dat het ‘schork’ overal waar men het gaanpad (*trottoir*) aan 't kuischen (*schrobben*) is, de eemers gaat omklinken, en de bezems en de borstels weggooit. 't Kerelken krijgt al ne keer een natte opneemvod (*dweil*) ‘in den nek’ of ‘en goei streek van nen bestel’, maar hij geeft er den brui om en 't is dat niet wat hem zal beletten te herbeginnen.

In de school toont het ‘schork’ zich een meester in de kwâdoenerij. Hij heeft er een handje van bollekens geknauwd papier op het bord te werpen, te blaffen als een hond, te miauwen als een kat en den onnoozele te spelen als de onderwijzer opkijkt. Ook weet hij heel heimelijk ‘pinaiskes’ (*punaise*) of de punten van eene pen onder het meest gevleeschde gedeelte van het lichaam zijner medescholieren te plaatsen; daaraan is het te wijten, dat men in de klas nogal ne keer hoort roepen: ‘oesseme’ of ‘ame’.

Het ‘schork’ brengt menig uurken door met in den hoek op de knieën te zitten, met in ‘den retenie te blijve’ of ‘mee straf te moeke’, ‘allemoe zoeke woe dat hem niks mee inzit’. Waar hij iets mede inzit, doch juist niet veel, 't is als hij moet ‘noen overal blijve’[1], want dan ‘danst zenen beer van den hoegner’[2]. Een bewezen feit is 't, dat het ‘schork’ gewoonlijk het gemakkelijkst leert; dat doet zeggen: ‘hij leert al spelende’, of ‘hij leert va zelves’, of nog: ‘as hem ne kee iet g'hoot heet, wet het hem van buiten; oep ne wip heet hem het e weg’. Dat alles is waar, want het zijn niet altijd de ‘meeziedekes’[3] of de ‘blokkers’ die het beste leeren.

Als het ‘schork’ na de schooluren met zijne kameraadjes gaat spelen, dan heeft hij voortdurend plannen voor kwâpoetserij in ‘zenen koker’. Hij weet de snullekens (*jongens*) heel ernstig te overhalen om ‘stoppeke gedaan’ ([aant.])[4], ‘stoemen ambacht’, ‘bligne champetter’, ‘roeme in de pot’ en andere ‘farcen’ mede te spelen. En lachen dat hij kan als hij er eene ‘dicht’ heeft! 't Is ook het ‘schork’ die het paardje spelen zoo meesterlijk kent; een ‘luinkes’ krijgt den toom aan, wordt geblinddoekt en dan aan den knop eener bel vastgemaakt; het ‘schork’ roept ‘ju’, maakt zich uit de voeten en het ‘paard’ krijgt van de bewoners van het huis eene rammeling dat ‘zen huid krolt’. Door den band evenwel zijn de

1) den heelen middag blijven.
2) rammelt hij van den honger.
3) De brave Hendrikken.
4) zie aanteekeningen achterin.

‘farcen’ van het ‘schork’ niet heel kwaadaardig; hij is buitengewoon vindingrijk en elken dag heeft ook zijne nieuwe grap. Een der grootste plezieren van het jonge ‘schork’ is de policie den duivel aan te doen, met hier en daar guitenstreken uit te zetten; zoodra hij een kepie ziet, is hij de gaten uit[1)], roepend: ‘loep, loep, doe es ne gardevil[2)] doe!’

Allen weten we hoeveel plezier we in onze jeugd beleefden met het ‘schork’; 't was een gelukkige tijd, voorwaar, en het doet deugd zoo nu en dan eens die ‘aa koeien uit de grecht te hoele’, omdat men bij de herinnering er aan zich voelt verjongen en er nog eens hartelijk kan om lachen.

Noch de jaren, noch de levenstoestanden kunnen den aard van het ‘schork’ veranderen. Als haar en knevels reeds met talrijke zilveren draden doorweven zijn, is hij toch nog altijd ne kwâpoets, ne grappenmaker, maar altijd ook nog is hij de ‘goeie joeng’ van vroeger. Hij is de vreugde, het vermaak van zijne omgeving; hij kan heel een gezelschap aaneen houden en is dan ook van elkeen gaarne gezien. Zijne grappen zijn altoos goed gekozen, zonder iemand nadeel te berokkenen en als men in zijn gezelschap is, zou men zich soms ‘e malheur’ lachen. 't Is natuurlijk onmogelijk hier alles aan te halen, wat door het ‘schork’ uitgezet wordt; elkeen kent dien ronden, jovialen kerel en elkeen weet dan ook dat men niet liever is dan in een gezelschap waar een ‘schork’ nestelt.

Zonder het te weten is het ‘schork’ een weldoener der menschheid, want meer dan alle pastillen en pillen en drankjes is hij een remedie en wel een afdoende remedie tegen zwartgalligheid en andere kwalen, die het gemoed verduisteren en het karakter versomberen. Van harte gun ik het ‘schork’ nog veel ‘joere’ en ik wensch dat hij voortdurend meer ‘pezen oep zenen boog’ zal krijgen om vreugde te doen heerschen in alle middens, waar hij zijn intrede doet.

Oefening.

1. Maak een opstel over straattypen hier uit de stad. Gebruik hierbij zooveel mogelijk typeerende, dialectische, maar asjeblief geen platte uitdrukkingen. Je kunt ook één type beschrijven. - 2. Geef eens andere uitdrukkingen in het A.B.N. (en zoo mogelijk in het je bekende dialect) voor: Hij mòkt van ne vinger nen heelen erm. - Iemand zit ieveranst gezooie en gebroeë. - Iemand rammelt van de child. - Hij mòkt veel wind. - Er loope zilveren balken dee het huis. - Er zitten uilen oep dak. - Elleke en leske. - Bellen trekken. - Kwâpoetserij. - In den retenie blijve. - Zenen beer danst van den hoegner. - Meeziedekes. - Blokkers. - Luinkes. - Aa koeien uit de grecht hoele. - Zich a malheur lachen. - Als je uitdrukkingen kent in het Fransch of een andere vreemde taal, met dezelfde beteekenis ongeveer, geef ze er dan bij. Vergelijk voor de schooljongensuitdrukkingen het stuk ‘Spijbelen’.

9. Het Brabantsch van Noord- en Zuid-Nederland.

Tengevolge van de staatkundige scheiding is de geschiedenis van het Brabantsch-Frankisch dialect der Nederlandsche Noord-Brabanders geheel anders dan van het Brabantsch-Frankisch uit België. Het eerstgenoemde heeft sterk

1) is hij weg.
2) Fr. garde-ville.

den invloed van het Algemeen Beschaafd Nederlandsch ondervonden en ondergaat dien nóg steeds (denk aan de scholen); het staat hier dan ook vrij wat dichter bij dan het Brabantsch-Frankisch van Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Belgisch Brabant.

10. De Vlaamsche volkstaal.

Wat het Antwerpensch en het Oost-Vlaamsch betreft, houde men goed het volgende in het oog, hetgeen ook geldt voor de Limburgsche dialecten van België.

Deze dialecten hebben niet evenals het Noord-West-Brabantsch naast zich een A.B. Terwijl derhalve het Noord-Nederlandsche Brabantsch zich langzamerhand kan aanpassen aan het A.B. van ons land, heeft het Antwerpsch en het Oost-Vlaamsch deze gelegenheid niet, daar er geen Algemeen Beschaafd Vlaamsch bestaat.

11. Letterkundig Vlaamsch.

Men streeft er in de laatste jaren hoe langer hoe meer naar, een Algemeen Beschaafd Vlaamsch aan te kweeken, waarbij men zich dan meestal nauw bij het A.B. van Noord-Nederland aansluit. Vooral de letterkundig ontwikkelden spreken en schrijven een A.B. dat, oorspronkelijk Vlaamsch, nu reeds sterk vernoord-nederlandscht is en hoe langer hoe meer A.B.N. wordt. Een staaltje van fijn-beschaafd en toch niet verhollandscht Vlaamsch geeft ons het volgend fragment uit een voordracht van Pastor Verriest.

De taal. aant.

Oh! dat is een wonder mysterie. Zij ook heeft een bestaan geheel en eigen. Zij ook is, volgens wondere onbekende wetten krystalliseerende, gegroeid en geworden.

Hare klanken zijn eigen; en eene wijziging van eenen soon, (*klank*) (van eenen létter), zet voort en verandert geheel de harmonie der tale.

Het volk zei *i* en *u*: scr*i*ven en s*u*ver. De a-klank kwam bij gelijk de goena en vriddhi (aant.) bij de Hebreeuwen en geheel het oosten zei: schrijven en drijven en blijven en zuiver en buiten en ruiten. Jamaar het volk volgt nu zijne wet, hoe de boeken ook vast houden, en dat zelfste volk gaat over tot boûk en doûken, daar het Westen zijn korte klanken houdt en zijn eigen vol akkoord.

En de woorden.

Ieder woord heeft beteekenis, niet gelijk in vreemde talen, maar eigen. Die beteekenis is enkel, dubbel, licht, zwaar, geheel verschillend bijvoorbeeld van het fransch. *Plume* is penne en pluim. Ma plume n'ecrit pas: mijne penne; léger comme une plume.

'*Stille*' zet verder uit[1)], als welk fransch woord ook: Stille altemaal! zwijgt. - Stille! en roert niet. - Spreekt stille. - Hij kwam stille gegaan. - Stille waters enz. Die woorden zijn lichter, zwaarder, nauwer, wijder dan de nevenstaande woorden der andere talen.

Zij wenden ook naar andere bijstaande woorden en hebben eigen verbindingen.

1) heeft ruimer beteekenis.

Kot zegt prison en cachot; maar kot zet het gedacht op weg naar ‘gevang - wagenkot, hondskot - een kot van een huis’, enz.

Ieder woord in zijn eigen taal ontwekt eigen andere woorden en gedachten: nevens hoed en toren komt ‘hooge’: een hooge hoed, hooge toren; maar geen ‘hooge’ man. Ik heb een professor gekend, een vriend van mij, die in vriendelijk leutig (*prettig*) gesprek de wonderlijkste man was dien men kan tegenkomen en wel weerd om bestudeeren. Alle woord en ieder zin ontwekte en deed voor zijne oogen springen al wat er ooit met dat woord en dien zin gezeid of gebeurd was; zoo dat zijn geestig spreken een verwarrend en verwonderend samenloopen was van eertijds en nu, van verre en bij, van vergelijkingen en zinspelingen waar niemand achter of bij kon. Wij zeiden van hem dat in zijn verstand ieder woord aan honderd touwtjes lag, die verre en bij, wondere deurkes en deksels deden open- en open neêrspringen.

't Gene hem gebeurde gebeurt ons; maar stiller en gezapiger (*langzaam*). Dagelijks bemerken wij dat een woord weder in ons gedacht brengt, halfvergeten, verreliggende woorden en zaken.

In woord en gedacht immers is er een onstoffelijk, maar ook een stoffelijk deel, te weten het getuig - (l'instrument). - Dat getuig behoudt in het hoofd en de hersens veerdigheid en verbintenis gelijk alle andere getuigen. Dát - de ziel niet - wordt gestoord en gekrenkt, door drank en ziekte.

Alzoo legt ge uit, in het ziek zijn van den ouden mensch, hoe het tegenwoordig uit zijn geheugen weg valt en 't verleden weer wakker wordt: het zijn de getuigen waarin de eerste prenten weer wakker worden. Dat doet verstaan hoe die oude zieke man, dolende zei: Jan neem daar die kammen weg van bij de venster. Kammen en waren er niet, maar zeventig jaren te vôoren was hij, bij zijne ouders, opgekweekt en grootgegroeid in eene kamslagerij (*wolkammerij*).

Alzoo ook gelijken de hersens aan eene nette, waarvan de draden en knopen dicht door en bij malkaar loopen en liggen.

Daarom ook als gij een blad schrijven wilt, en begint in 't fransch of in 't vlaamsch, die twee bladen of artikelen en zullen op verre na dezelfde niet zijn. De woorden roepen immers andere woorden en gedachten bij.

'Gene hier volgt legt dat nog naders uit.

De *wendingen van de tale* zijn ook eigen. Ik mag zeggen: Ik zal morgen naar Brugge gaan. - Ik zal naar Brugge gaan morgen. - Morgen zal ik naar Brugge gaan. - Naar Brugge zal ik morgen gaan. - Naar Brugge zal ik gaan morgen. Maar ik en mag niet zeggen: Naar ik morgen gaan Brugge zal.

Alzoo en verstond hij niet wat tale is die drukte: En latin on place les mots où l'on veut!

Dat is gelijk de mensch die plooibaar is in hals, schouder, elleboog, hand en vingerleden; maar niet daartusschen.

De vatbaarheid[1)] ook in de talen is verschillend. Zij hebben minder of meerder

1) omvang van beteekenis.

vat, en kunnen in éénen zin, of in ééne phrase, min of meer bevatten. Zij strekken verder en staan wijder open.

Daarom is het dat wij onze eigene oudere schrijvers min verstaan; niet omdat zij min klaar zijn, maar omdat zij verder strekken en meer in eene grepe begrijpen. Vondel zegt (aant.)[1]:

> Wie is hij die zoo hoog gezeten,
> Zoo diep in 't grondelooze licht,
> Van tijd noch eeuwigheid gemeten,
> Noch ronden zonder tegenwicht,
> Bij zich bestaat, geen steun van buiten
> Ontleent, maar op zich zelven rust,
> En in zijn wezen kan besluiten
> Wat om en in hem, onbewust
> Van wanken draait en wordt gedreven
> Om 't een en eenig middelpunt; enz.

Daarom ook, dat men, om het latijn in het fransch te vertalen, den zin of phrase kapt in al zijne verbindingen.

Oefening.

1. Zet de hoofdgedachten uit de voordracht van Verriest in je eigen taal om. Volg daarbij deze vier punten: 1. de taal in het algemeen; 2. de beteekenis der woorden; 3. het verband tusschen verschillende woorden; 4. de woordschikking.
2. a. Aan welke zelfstandige naamwoorden denkt men het eerst bij de volgende bijvoeglijke naamwoorden: (zie voor al deze gevallen Deel I, Hoofdstuk XIII)

een dienende .....
een stichtelijk .....
een ingewortelde .....
een plaatselijk .....
een objectief, subjectief .....
of- en defensief .....
een ongelikte .....
ongenoode .....
een bereisd .....
belendende .....
overzeesch .....
gekaakt .....
een panische .....
preventieve .....
lijfstraffelijke .....
Deventer .....
Utrechtsche .....
Zeeuwsche .....
Egyptische .....
een Smyrnasch .....
Edammer .....
Schiedammer .....
Bossche .....
Arnhemsche .....
een Babelsche .....
een Poolsche .....
een Homerisch .....
een Sybarietisch .....
een Draconisch .....

1) zie aant.

een Lucullisch .....

b. Aan welke bijvoeglijke naamwoorden denkt men aanstonds bij de volgende zelfstandige naamwoorden:

onder een ..... gesternte geboren
een ..... hangijzer
een ..... kannegieter
in een ..... parket
een ..... potnat
een ..... dobber
een ..... Klaas
een ..... Piet
een ..... Stoffel
een ..... Fransje
een ..... Job
de ..... Jozef

een ..... snuiter
een ..... paai
een ..... zeeschip (fig.)
een ..... raaf (fig.)
een ..... maandag
de ..... Pier
een ..... Hein
een ..... Roelant
een ..... Thomas
een ..... Hendrik

c. Welke voorwerpen en bepalingen vul je bijna vanzelf in bij de volgende werkwoorden:
iets met ..... staven
een ..... slaken
de ..... opschorten
een ..... plengen
iemand den .... dwarszetten
het moet op deze .. geschoeid worden
iemand ..... klampen
zijn ..... verzaken
een ..... inklaren
een ..... opperen
trillen van .....
stampvoeten van .....
zieden van .....
op ..... stuiten
..... in 't zakje doen
opgroeien voor .....
iemand ... boven het hoofd houden
vechten tegen .....
zich verbijten van .....
zich opwerpen tot .....

d. Welke werkwoorden verwacht je bij de volgende voorwerpen en bepalingen:
brand .....
in tranen .....
schipbreuk .....
op de lange baan .....
iets aan de balk .....
onder stoelen of banken .....
zijn beslag .....
zijn biezen .....
zijn matten .....
den bink .....
de bloemetjes .....
zoete broodjes .....
een gat in den dag .....
het gelag .....
boven het hoofd .....
over het hoofd .....
met de noorderzon .....
daar heb je de poppen aan het ....
de schepen achter zich .....
de stoute schoenen .....
uit de school .....
op een sisser .....

een hoogen of lagen toon .....
bij verstek .....

4. Schrijf uit het voorafgaande stuk eens op: a. de woorden, die een andere beteekenis in het A.B.N. hebben dan die Verriest er aan geeft; b. de woorden, die in het A.B.N. zelden of nooit gebruikt worden. - 5. Wat is de gewone woordschikking in een onafhankelijken zin en in een bijzin? In welk opzicht verschilt de woordschikking? - 6. Maak eenige samengestelde zinnen, bestaande uit twee zinnen: a. verbonden door *want, derhalve, maar;* b. verbonden door *omdat, zoodat, ofschoon*. - 7. Vertaal de volgende Fransche zinnen woord voor woord in het Nederlandsch. - 1. Je le fais avec plaisir. - 2. Il les conduit au village. - 3. Nous lui donnons une aumòne. - 4. Je vous le dis. - 5. Je vous envoie un de mes livres. - 6. L'armée victorieuse revint chargée de butin. 7. Une table ronde se trouvait dans la chambre. - 8. La paresse est un vice que les hommes surmontent difficilement. - 9. Il faut bien choisir les personnes à

qui on veut donner sa confiance. - 10. J'espère qu'il gèlera cette nuit. - 11. Il ne croit pas que c'est Edison qui a inventé le phonographe. - 12. Il est sûr que la guerre durera encore longtemps - 13. Il est faux que je lui aie confié ce secret. - 14. Quelques uns couraient, tandis que les autres lançaient de petits cailloux dans la rivière. - 15. J'ouvrais mon portemonnaie, lorsqu'il mit la main sur mon bras. - 16. Je vous raconte ce fait afin que vous puissiez juger en connaissance de cause. - 17. Si ce messieur vient me voir, je le recevrai avec le plus grand plaisir. - 8. Waardoor verschilt de woordschikking in het Fransch van die in het Nederlandsch? Zie Deel I, Hoofdstuk XII. - 9. Schrijf 5 zinnen op, vertaal ze in het Fransch en geef het verschil in de woordschikking aan. Twee ervan moeten met een vraagwoord beginnen, de drie andere niet.

12. Landelijke taal.

Deze volgende gedichtjes van de Clercq (aant.) toonen, juist gelijk het proza van Streuvels en de verzen van Gezelle, dat het echte Vlaamsche volk van den tegenwoordigen tijd geen stadsvolk, maar een landvolk is, dat leeft en ziet en zingt in de weide en tusschen de boomen, over sloot en plas, over koolblad en geitjes, over plantengroen en avondrood. Het oude stadsleven der Vlaamsche steden is ten eenenmale verfranscht.

Het puiteken[1)]

Geen kloef[2)] en kletst er
In 't krakende kruid,
Of, plompe! daar pletst er
Een puiteken uit.

Het dompelt in 't water
Zoo pootig[3)] te per[4)]
En een kringetje gaat er
Een voetje ver.

Het strekt hem en strijkt[5)]en
Hoe dieper het duikt,
Hoe lomper het lijkt en
Hoe dikker gebuikt.

Het stribbelt en strevelt[6)],
En eer ge 't ziet
Daar kruipt het en krevelt[7)]
In 't roerende riet.

En maak maar gedruisch en
Stamp maar een keer:
Het zit in zijn kluis en
'tEn toont hem niet meer.

Wit geitje.

Wit geitje, gebonden
Aan koord en paal,
Weidt, ronden op ronden,

1) kikvorschje.
2) klomp.
3) flink.
4) hals over kop.
5) strekt zich uit en laat zich neer (in het diepere gedeelte).
6) wringt zich en wroet.
7) krabbelt.

Zijn kantje kaal.

Het scharrelt en krabbelt
Zoo danig en dol;
En knaagt en knabbelt
Zijn buikje vol.

Het staat nu te kroppen[1],
En terdt[2] meteen
Op de uiterste toppen
Van zijnen teen.

Het velt, alvorens
Het verder drilt[3],
Zijn kop en zijn horens
En beukt in 't wild.

1) kauwen.
2) treden.
3) huppelt.

Bee, bee! Nog een mager
Klein beetje gestekt[1)],
Dat korter en trager
In 't muilken trekt.

Dan, neer op zijn knieën,
Daar bidt het bedaard
Zijn litanieën
In zijnen baard.

Oefening.

1. Wat merk je op bij de in de vorige verzen voorkomende wederkeerende voornaamwoorden? Breng dit in verband met hetgeen vroeger over dit voornaamwoord is gezegd. - 2. Schrijf de klanknabootsingen op uit de drie voorafgaande stukken. - 3. Wat is alliteratie of stafrijm? Zoek hiervan voorbeelden in de voorafgaande verzen en schrijf daarna tien bekende allitereerende uitdrukkingen op. - 4. Naast *stribbelen* staat *streven*, naast *krabbelen krabben*. Wat wordt door den uitgang e*len* (of *eren*) dikwijls uitgedrukt?
Vergelijk:

trappen	trappelen, trippelen.
beven	bibberen.
kijven	kibbelen.
slede	slidderen.
drijven	dribbelen.
glijden	glibberen.
krauwen	krabbelen.
knauwen	knabbelen.
jagen	jakkeren.
huppen	huppelen.
kleppen	klepperen.
klappen	klapperen.
kant	kantelen.
trant (omtrent)	trentelen, drentelen.

Zoek 10 andere voorbeelden van werkwoordsparen mèt en zonder -eren of -elen. 5. In de derde stroof van 'Het Geitje' komt de vorm *terdt* voor. In het A.B.N. luidt die vorm *treedt*. De *r* is van plaats veranderd. Bewijs, dat bij de volgende woorden zich hetzelfde verschijnsel voordoet: branden, kikvorsch, naald, ros, gort, dertien, de derde, godsvrucht, nooddruft. Denk ook aan het Duitsch en Engelsch. - 6. Beschrijf de klankverschijnselen, die je opmerkt in de volgende woorden: 't, 'k, 'n, nijver (in ijver), krant (courant), kermis (kerkmis), diender (dienaar), daalder (Thaler), vergif, is, vis(ch), vos (Fuchs), iema*nd*, niema*nd*. - 7. Wat beteekenen de verkleiningsachtervoegsels in de volgende voorbeelden: Dat is een weertje! Een bittertje. Het kousje van de lamp is stuk. Een hofje.

1) gegeten.

13. Invloed van het Fransch.

Men zal zich allicht afvragen, hoe het toch gekomen is, dat in België geen A.B. Vlaamsch kon ontstaan, terwijl in Nederland zich een A.B. al vroeg ontwikkelde. De voorname oorzaak is de langdurige overheersching van het Fransch. Voordat het A.B. Vlaamsch kon ontstaan, bestond er reeds lang een A.B. Fransch, dat de meeste Zuid-Nederlanders naast hun eigen Antwerpensch, Oost-Vlaamsch enz. dialect kenden en gebruikten.

Voor elk begrip hadden de Zuid-Nederlanders wel een eigen dialectisch Vlaamsch woord, maar dat was buiten de grenzen van het dialect vaak niet bekend. Het A.B. Fransch woord, dat zij voor dat begrip kenden, was daarentegen niet aan een bepaalde streek gebonden, maar werd

overal verstaan. Zoo moest het dialectisch woord het wel afleggen tegenover het Fransch. Wel bleef het bestaan en voortleven met de aan de dialecten eigene taaiheid op zijn eigen gebied, maar daar buiten drong het niet gemakkelijk door: een A.B. Vlaamsch, overal verstaanbaar woord, kon het niet worden.

14. Fransch-Vlaamsche mengtaaltjes.

Zoowel in het zich ontwikkelende A.B. Vlaamsch van den laatsten tijd, als in de Vlaamsche dialecten zelf is de invloed van het Fransch nog zeer aanzienlijk. Omgekeerd echter heeft het Fransch niet ongestraft de krachtige Vlaamsche dialecten tot naburen gehad. Deze wederzijdsche invloed uit zich niet alleen in woorden, maar ook in zegswijzen en zinsbouw. Waar de taalgrenzen elkaar naderen, vertoont hij zich het duidelijkst.

15. Brussel en Duinkerken.

Brussel ligt, zooals een blik op het dialectkaartje ons doet zien, op de taalgrens van Fransch en Vlaamsch en juist daar ontstond aan den eenen kant een eigenaardig Vlaamsch-Fransch mengtaaltje, maar aan den anderen kant een niet minder zonderling Fransch-Vlaamsch. Herhaaldelijk wordt door Fransche schrijvers gespot met het eigenaardige Fransch van Brussel en telkens verschijnen blijspelen, waarin de draak gestoken wordt met het taaltje, dat de Brusselaar Fransch noemt.

Duinkerken, oorspronkelijk een Vlaamsche stad, maar sedert lange jaren stelselmatig verfranscht, heeft zijn oude taal wel verloren, maar Flamingismen zijn ook daar niet zeldzaam, zoodat men er uitdrukkingen hoort als: je suis couru, elle a tombé, une beetje, un couque (gateau-koek).

16. Vertaald Fransch.

Vele Vlamingen zijn er zich zeer goed van bewust, dat zoowel in de Vlaamsche dialecten als in het zich ontwikkelende A.B. Vlaamsch (zie blz. 51), het Fransch den eigen aard van het Vlaamsch in den weg staat. Bij hun streven dezen invloed te bestrijden, slaan zij echter dikwijls een verkeerden weg in. Meenende, dat door het vertalen van Fransche woorden en uitdrukkingen, de Fransche invloed zal geweerd worden, vergeten zij, dat een letterlijke, onoordeelkundige vertaling, een gevaarlijker Gallicisme kan zijn, dan de vreemde uitdrukking zelf. De eerste toch heeft veel meer kans als eigen bestanddeel van het Vlaamsch te worden beschouwd en wat nog erger is, te worden nagevolgd dan de tweede, die als vreemdeling door iedereen onmiddellijk herkend wordt.

Een Noord-Nederlander voelt wel is waar instinctmatig tengevolge van zijn minder verfranscht taalgevoel, het oneigene in zulke vertalingen, maar de Vlaming, wiens taalgevoel in deze verstompt is, kan dit niet meer onderscheiden. En dat is voor een taal heel erg.

17. Brusselsch Fransch.

Het Brusselsch-Fransch neemt niet alleen woorden, maar ook echt Vlaamsch-Nederlandsche zinswendingen en

grammatische eigenaardigheden over. Ziehier eenige uitdrukkingen: Il est scheel. - Il me regarde scheef. - Il écrit sur un bureau au ministre. - Ca est un vieze. - On sait pas de chemin avec. - Je l'ai reçu cadeau. - Ça a juste voulu réussir. - Och ça est quelque chose avec les domestiques. - Ça sait dedans. - Il en a eu de son père. - Vous êtes sale sur votre figure. - Comment va-t-il avec lui? - Ça est pour votre spoorpot. - Je ne peux pas de ma mère. - C'est le même boultje. - Je l'ai parlé. - Il fesait laf. - Jouer sur sa patte. Het Brusselsch-Fransch neemt ook de Vlaamsche klinkerrekking over, zoodat een leeraar, tegen zijn leerling Fransch sprekend, zegt: ‘Elève Steves (Stevens) je saie ce qui me reste à faire avec vous. Recommenceie seulement’.

18. Fransch in Vlaamsche kleedij.

Ziehier nu eenige letterlijk uit het Fransch vertaalde uitdrukkingen, waarvoor een Noord-Nederlander altijd een andere zal gebruiken.

Fransch.	***Vlaamsch.***
faire partie de	deel maken
dérailler	ontrichelen
compléter	volledigen
porter une lettre à	een brief dragen naar
ressembler à	gelijken aan
chevalier d'industrie	nijverheidsridder
des esprits forts	sterke geesten
jouer à vue	op zicht spelen
se promettre	zich beloven
célébrité	beruchtheid
à la fin	in 't einde
(in)connu	(on)gekend
au fond de la salle	in den grond der zaal
lever la séance	de zitting heffen
les lignes	de lijnen
ouvrir sur	openen op
je parlais le Flamand aux élèves	ik sprak den leerlingen Vlaamsch

Men vergelijke met dit hoofdstuk blz. 70-76, waar de stamverwantschap van de Limburgsche en Duitsche dialecten en de Fransche invloed worden besproken.

Oefening.

1. Wat is de voorname oorzaak, waarom zich in België geen A.B. Vlaamsch ontwikkelt. Leg dat nader uit. - 2. Hoe zegt men de zinnen van nr. 17, blz. 58 in zuiver Fransch! - 3. Zet naast de Vlaamsche van nr. 18, blz. 58, de A.B. Nederlandsche uitdrukking. - 4. Verbeter de volgende Gallicismen:

Morgen kom ik bij u, gaat u dat? Hij won veel geld, leefde als een deftig burger. Men gelukte er toch in het oude huis (van de vlammen) te bevrijden. Den anderdaags zond Baas v.H. de gazet halen. Turk, de getrouwe hond heeft hem vervoegd en helpt hem in de jacht. Na een jaar oogst Robinson het gezaaide graan en gelukt hij brood te vervaardigen. Weldra wordt zijn verblijf in het eiland gekend door de wilden, die hem willen aanvallen. Met zijnen getrouwen Vrijdag en gansch eenen voorraad voortbrengsels van het eiland, scheept hij zich blijgemoed voor zijn vaderland in. Gij komt uw geluk te verliezen. Zij besloten hem een bezoek te doen. Hij deed zijn vriend teeken te vertrekken. Toen hij zijne zaken in regel gezet had, ging hij op reis. De kinderen werden met vreugde ontvangen en men bereidde de bende een goed maal. Ik kon mij niet beletten te glimlachen, toen ik zag, dat hij de Boheemsche vrouw geloofde. De roovers hebben het kind ontlicht.

Vijfde hoofdstuk. - Het Limburgsch-Frankisch.

1. Ripuarië.

Het Brabantsch-Frankisch was, zoo zagen we in het vorige hoofdstuk voornamelijk de taal van de afstammelingen der Salische Franken. Het Limburgsch-Frankisch is in hoofdzaken afkomstig van de Ripuarische Franken, die zich tusschen den Nederrijn bij Keulen tot over de Maas hadden gevestigd. Hun taalgroep strekt zich ook nu nog over dezelfde streken ongeveer uit.

De dialecten van Duitschland, ten Oosten van Nederlandsch Limburg (van Aken, Keulen, Dusseldorf enz.) waren dus oorspronkelijk aan de dialecten van het tegenwoordige Nederlandsch en Belgisch Limburg zeer na verwant.

2. De Staat en het Algemeen-Beschaafd.

Door de staatkundige scheiding en den invloed van het A.B. Nederlandsch en het A.B. Duitsch op de Nederlandsche en Duitsche dialecten is het verschil hoe langer, hoe grooter geworden. Toch blijven de overeenkomsten nog zeer aanzienlijk, vooral in de nabijheid der grenzen. De dialecten van Vaals en Bocholtz lijken zeer sterk op het Akensch. Het Keulsch wordt door Nederlandsche Limburgers bijna zonder moeite verstaan.

De verschillen tusschen de Limburgsch-Frankische dialecten uit ons land en België en het A.B. Nederlandsch zijn vrij groot; misschien staan van alle Frankische dialecten de Limburgsche het verst af van ons A.B. De oorzaken zijn van historischen aard. In Nederlandsch-Limburg doet zich echter hetzelfde verschijnsel voor, dat wij in Nederlandsch Brabant hebben opgemerkt; de dialecten ondergaan hoe langer hoe meer den invloed van het A.B.N.

3. Indeeling der Limburgsche dialecten.

Talrijke kleine dialectgroepen, scherp van elkaar onderscheiden, vindt men in het Limburgsch-Frankisch. Hiertoe hebben vooral de vele verdeelingen van staatkundigen en kerkelijken aard bijgedragen, welke in den loop der geschiedenis in die streken hebben plaats gehad. De aard van een deel van het land n.l. Nederlandsch Zuid-Limburg droeg er verder toe bij: heiden, rivieren, beken, heuvels verdeelen het landschap vrij scherp in allerlei kleinere stukken.

De sterke groote groepen, welke wij onderscheiden, zijn het *Zuid-Limburgsch*, het *West-Limburgsch,* het *Oost-Limburgsch* en het *Oost-Brabantsch*.

4. Sociale groepen.

Zoowel in Limburg als in Brabant zijn er talrijke sociale groepen. De lakenweverijen van Tilburg en Helmond, de sigarenfabrieken, de aardewerk-, glas- en papierfabrieken van Maastricht enz. enz. vormen grootere industrieele groepen. Verder zijn er leerlooiers, bierbrouwers, turfgravers, steenbakkers en landbou-

wers vooral in Zuid-Limburg. Van het grootste belang is echter de pas opgekomen mijnbouw in Zuid- en Oost-Limburg. Een geheel nieuw element van Duitschers, Oostenrijkers, Belgen en Polen vermengt zich met de oorspronkelijke bevolking en oefent ook op de taal invloed uit. De ambtenaarswereld van ingenieurs enz. is overwegend Hollandsch en vormt een zeker tegenwicht tegen de vreemde elementen.

Belgisch Limburg vertoont, al is dit in mindere mate ook talrijke sociale groepen.

Oefening.

1. Van welke Frankische stammen is het Limburgsch-Frankisch voornamelijk afkomstig en over welke streken strekt het zich uit? - 2. Noem eenige oorzaken van de verscheidenheid der Limburgsch-Frankische dialecten. - 3. Hoe is de verhouding van het Limburgsch-Frankisch tot het A.B. vergeleken met die van het West-Hollandsch tot het A.B.? Geef hiervan de oorzaken op. - 4. Welke groote groepen onderscheiden wij in het Limburgsch-Frankisch? - 5. Noem eenige sociale groepen uit dit taalgebied? Welke sociale groep van den nieuwsten tijd heeft zich in Zuid-Limburg vooral ontwikkeld en welke zijn hiervan de voornaamste bestanddeelen?

5. Limburgsche klankverschijnselen.

Ofschoon het Limburgsch-Frankisch tot de oudste Nederlandsche dialecten behoort, verschilt het heel sterk van deze overige. Misschien is een der oorzaken hierin gelegen, dat in de streken, waar de Frankische veroveraars zich van meester maakten, evenals in Brabant vele Kelten en wellicht nog meer Oer-Europeesche bewoners gevestigd waren, wier talen niet nalieten op de Frankische dialecten invloed uit te oefenen. Drie eigenaardigheden welke in een groot deel der Limburgsch-Frankische dialecten voorkomen zijn o.a.:

1. *de voorbarigheidsassimilatie*. - 2. *de meervoudsvorming zonder suffixsilbe*. - 3. *een eigenaardig muzikaal accent*.

6. Klankvoorbarigheid.

Het eerste verschijnsel is vooral te hooren bij de zwakke werkwoorden en bestaat dan hierin, dat de eerste medeklinker van den uitgang *de*, waarmede uitsluitend de onvolt. verl. tijd wordt gevormd, den voorafgaanden slotmedeklinker van den stam min of meer aan zich gelijk maakt (assimilatie) door hem te verzachten m.a.w. uit voorbarigheid wordt ook de voorafgaande medeklinker reeds verzacht. Nl. ik hoopte (stam: hoop): Maastrichtsch hoobdə - nl. ik praatte (stam: praat) mstr. praoddə - ik danste (stam: dans) mstr. danzdə - ik kapte (stam: kap) mstr. kabdə - hij blafte (stam: blaf) mstr. blevdə.

7. Meervoud zonder suffix.

Het tweede verschijnsel bestaat hierin, dat de meervoudsvorming meestal niet plaats heeft door een aparte silbe als uitgang achter het woord te zetten, maar door verandering (meestal verkorting) van den stammedeklinker. *Maastrichtsch.*

stool: steul (nl. stoel: stoelen) - mstr. knoop: kneup (nl. knoop: knoopen) - mstr. voot: veuj (nl. voet: voeten); meer voorbeelden volgen hieronder op bladz. 70.

8. De zinsmelodie.

Ten slotte wijzen wij nog op het eigenaardige muzikale accent, waarmede de Limburger, in 't bijzonder de Zuid-Limburger, pleegt te spreken. Dit accent behoudt hij ook, wanneer hij A.B. Nederlandsch gebruikt en zich niet opzettelijk dwingt het af te leggen. Terwijl de Noord-Nederlander meestal alleen bij vraagzinnen zijn stem laat rijzen, gebeurt dit in het Limburgsch ook in niet-vraagzinnen; daardoor krijgt de taal van den Limburger iets zangerigs, hetgeen aan den Noord-Nederlander onmiddellijk de afkomst van den spreker verraadt.

9. Het Limburgsch van Beets.

Dat door deze eigenaardigheden het Limburgsch voor een vreemdeling zeer moeilijk is aan te leeren, spreekt van zelf en de letterkundige weergave van een Limburgsch dialect zal niet altijd even gelukkig zijn. Het boven reeds genoemde Limburgsch van Nicolaas Beets lijkt op geen enkel Zuid-Limburgsch dialect. Men vergelijke eens:

den tekst van Beets	met het Wylre'sch dialect (1917).
Goeden morgen heern stappertje! opgepast vandaag zulle!	Gōjə morrəgə hierə, pèdje huuj (*vandaag*) opgəpas huur.
Ge kraogt het nuwe vliegennet over den baste, en de nuwe bellen.	Də kriegs ət nuuj vleegənet euvər dən prie en də nuuj sjèlle.
'En biesjen achteruit maot; ziede ga niet, dat ga de poes op de poot trappen zult.	Ǝ bitjə achtəroet! zuustə neet, dastə də kat op ən pootə treuns.
Zie zoo; kaaik we zullen eenen goeden oop ooi in den zak doen.	Good zoe; ziech vər zullə ənə gowə houp huij in dər zak doeə.
Dan modde ga ook goed stappen, zulle'. allien maor voor den sieraod.	Dan moostə ouch goat durch trè huur. allèng mər vur dər səraot.
hot en her	hot ən haar.
Laot zien, 't mag drie uren gaans wezen; dats begens vierdehalf uur met de ker. A gloaske bier. Hoe vrundelijk de mogendheeden van den ollander zijn!	Ens kiēkə ət kent drie oerə gaons ziēn dat is bənao drie en ən hawf oer mit də kar. E glèske beer. vruntələch.

Oefening.

1. Wat is waarschijnlijk de oorzaak, (die ook in de Brabantsch-Frankische dialecten werkte) van de sterke afwijkingen in het Limburgsch-Frankisch van de overige Nederlandsche dialecten? - 2. Welke zijn de drie meest opvallende Limburgsch-Frankische eigenaardigheden? - 3. Vergelijk het Limburgsch van Beets met het Limburgsch van Wylre. Kun je aangeven, welke vormen en woorden, door Beets als Limburgsch opgegeven, eigen zijn aan andere (welke?) dialecten?

10. Isoglossen.

Nog vele andere karakteristieke eigenaardigheden dan de in het vorige hoofdstuk behandelde zijn er in het Limburgsch-Frankisch. Wij zullen ze niet alle bespreken, daar ons dat te ver zou voeren.

Op één groep van feiten willen wij echter nog de aandacht vestigen en wel omdat soortgelijke verschijnselen, al is het op eenigszins andere wijze, ook elders bij de dialecten zijn waar te nemen.

Op ons dialect-kaartje zien wij door het gebied der Limburgsche dialecten verschillende roode lijnen loopen. Deze lijnen geven de grenzen van verschillende klankeigenaardigheden aan. Evenals ieder dialect zijn eigen grenzen heeft, zoo heeft ook ieder dialectwoord, klankverschijnsel of constructie bepaalde, eigenaardige grenzen. *Isoglossen* (*isos* = gelijk, *glosse* = taal; verg. isothermen, isobaren) zijn de grenzen van een bepaald woord, klankverschijnsel of constructie, in een dialect.

11. Verloop der isoglossen.

De isoglossen loopen dikwijls op zeer grillige wijze door een of ander taalgebied. Sommige isoglossen loopen min of meer evenwijdig, vaak echter snijden zij elkaar, soms vallen zij samen.

Op ons kaartje zien wij de isoglossen gedeeltelijk evenwijdig loopen, soms elkaar snijden en allerlei bochten en krommingen vormend. Zij overschrijden rivieren, kanalen en staatkundige grenzen (welke?). Dit laatste hebben de isoglossen gemeen met de dialectgrenzen, vooral wanneer de staatkundige grenzen van jongeren datum zijn. De isoglosse in de Limburgsch-Frankische dialecten van *mich ich auch* loopt niet alleen door Duitschland en België, maar scheidt zelfs het Noord-Limburgsch dialect in twee deelen. Soms gaan de isoglossen dwars door een dorp heen, zooals de zoogenaamde Panninger-linie, welke het dorp Wimmertingen in twee deelen verdeelt, zoodat daar twee verschillende uitspraken worden gehoord.

In een geval als het laatstgenoemde zal dikwijls na verloop van tijd ook de andere helft van het dorp zich aan de eerste helft aanpassen en het zal van de kracht van een der twee taalverschijnselen of klankovergangen afhangen, of het dorp geheel buiten of binnen de isoglosse komt te liggen.

Wij onderscheiden in Limburg nu de volgende isoglossen: de Uerdingerlinie - de Mich-linie - de Panninger-linie - de Panninger-zijlinie - de Benrather-linie.

12. Uerdinger-linie.

De *Uerdinger-linie* komt bij Uerdingen over den Rijn, loopt westwaarts langs Meijel, buigt met een stompen hoek zuid-westwaarts in Belgisch Limburg en loopt langs Diest tot aan de grens van het Nederlandsche taalgebied.

Ten zuiden en ten oosten van deze lijn worden in het Limburgsch-

Frankisch de in het Duitsch bekende vormen *ich, auch, mich* en *dich* gebruikt. Terwijl dus de Maastrichtenaar, Roermondenaar, Weertenaar en Diestenaar in hun dialect nooit zullen spreken van *ik, ook* enz., zal een bewoner van Gennep op het einde van *ik* en *ook* geen *ch*, maar altijd een *k* laten hooren.

13. Mich-kwartier.

De *Mich-linie* loopt westwaarts van Panningen noord-oostwaarts tot over de Maas, volgt een tijdlang den rechteroever en gaat dan met een bocht Duitschland in. Deze linie begrenst het zoogenaamde *Mich-kwartier* d.w.z. de streek, waar de vorm *mich* over de Uerdinger-linie dringend zich een afzonderlijk gebied heeft veroverd. *Ich* en *auch* worden derhalve niet boven de Uerdinger-linie gehoord, maar wèl *mich*. In Tegelen en Baerlo spreekt men van *ich* en *mich*, maar in Venlo, Maasbree of Blerik van *ik* én *mich*.

14. De Panninger-linie.

De Panninger-linie begint eveneens bij Panningen, gaat eerst zuid-westwaarts, buigt plotseling zuid-oostwaarts bij Grathem, overschrijdt de Maas en loopt dan ongeveer langs den Maasoever zuid-westwaarts, tot zij ten zuiden van Maastricht stuit op het Romaansche taalgebied. De Panninger-linie geeft de grens aan van den klank *sjt, sjl, sjm, sjn* in plaats van *st, sl, sm, sn,* die men westwaarts van deze linie hoort. De letters *sj* staan hier niet voor den klank van het Nederlandsche *sjerp*, maar van *vaasje, meisje* enz. In Maastricht zal men dus evenals in het A.B. hooren *sl, st, sm, sn,* maar in Roermond, Gulpen enz. *sjl, sjt, sjm, sjn*.

A.B. Nederlandsch.	***Maastrichtsch.***	***Roermondsch.***
staat	staot	sjtaot
slim	slöm	sjlöm
snaar	snaor	sjnaor
sleepen	sleipə	sjleipə
smijten	smietə	sjmietə
stappen	stappə	sjtappə

Vergelijkt men de hiermede overeenstemmende Duitsche woorden: *Staat, schlimm, Schnur, schleifen, schmeissen, stapfen*, dan volgt hieruit, dat de *sjl* enz. gemeen is aan de dialecten ten oosten van de Panninger-linie en aan het Duitsch.

Dat deze *sjl* enz. uitspraak werkelijk als iets vreemds door ieder bewoner van de streek westelijk van de linie wordt gevoeld, blijkt hieruit, dat men ze daar nog wel eens gebruikt om bijzonder krachtig iets te zeggen. ‘∃ pötsjə sjteinaait beer’ is een glas zeer oud bier. Door deze uitspraak worden in het blijspel *Trijn de Begijn* de leden van de Provinciale Staten, afkomstig van het platteland, of m.a.w. de ‘boerendéputé's’ geridikulizeerd:

Iech wel sjprèkə, iech wel sjprèkə
Ǝn ieg oug - ən ieg oug
Euvər sjtraot ən wègə
Wat nèt doug, wat nèt doug.

15. De Panninger zijlinie.

De Panninger-zijlinie geeft de grens aan van den klank *sj* voor *sch* in het begin van de woorden. Ten westen van deze linie wordt dus *sch* uitgesproken evenals in het A.B., ten oosten *sj* (zooals in *vaasje*).

Deze linie heeft alweer haar oorsprong in Panningen, loopt zuid-oostwaarts over een geheelen afstand evenwijdig met de Uerdinger-linie, om bij Zonhoven recht naar het zuiden te gaan en na een bocht op het Romaansche taalgebied dood te loopen. Zoowel de Maastrichtenaar als de bewoner van Roermond, Genck en Stamproy enz. hebben de *sj* in tegenstelling met de ten westen gelegen steden en dorpen.

A.B.N.	***Maastrichtsch***	***Hoogduitsch***
schat	sjat	Schatz
scheiden	sjeijə	scheiden
schelm	sjèlləm	Schelm
scheppen	sjöppə	schöpfen
schotel	sjotəl	Schüssel
schrijven	sjrievə	schreiben

Vergelijkt men hiermede de overeenstemmende Duitsche woorden, dan ziet men, hoe in dit geval de Duitsche uitspraak zich verder westelijker uitstrekt dan bij de Panninger-linie.

16. De Benrather-linie.

Als laatste isoglosse noemden wij de Benrather-linie. Slechts een klein gedeelte van ons land vertoont de verschijnselen, welke door deze linie begrensd worden. Het zijn die steden en dorpen, gelegen vlak bij de zuid-oostelijke grens van ons land. De Benrather-linie komt bij Benrath, ten zuiden van Düsseldorf op den rechter Rijnoever, gaat over den Rijn en loopt met een groote bocht zuid-westwaarts naar de Nederlandsche grens ten oosten van Nieuwenhagen, doorsnijdt het oost-Limburgsch taalgebied, en vormt daarna de grens van het zuid-Limburgsch en oost-Limburgsch, dringt België in, om met een bocht om het zuid-Limburgsch van Eupen bij de Romaansche grens te eindigen.

17. Hoogduitsche Klankverschuiving.

Men pleegt de taalverschijnselen van deze linie te noemen de Hoogduitsche klankverschuiving, omdat zij uit de dialecten ten zuiden en oosten der linie in het A.B. Duitsch zijn overgegaan. Tot de belangrijkste behooren: a) In het begin van een woord wordt *t* tot *ts*. b) op het einde of in het midden van een woord wordt *k* tot *ch*, *p* tot *f* en *t* tot *ss*.

A.B.N.	*Vaals*	*Hoogduitsch*	*Wylre*
a) tand	zaant	Zahn	tand
twee	zwei	zwei	twieə
tien	zeng	zehn	tieən
teeken	zeichə	Zeichen	teikə
tellen	zellə	zählen	tellə
tijd	ziet	Zeit	tiət
toe	zow	zu	toe
tol	zoll	Zoll	tol
tusschen	zwissjə	zwisschen	tussjə
b) buik	boəch	Bauch	boek
dak	daach	Dach	daak
dijk	diech	Deich	diek
draak	draach	Drache	draak
gelijken	gəliechə	gleichen	gəliekə
koken	kochə	kochen	kokə
kraken	krachə	krachen	krakə
maken	machə	machen	makə
rekenen	rechnə	rechnen	rèkenə
diep	deef	tief	deep
hoop	hauf	Haufen	houp
koopen	kaufə	kaufen	koupə
loopen	laufə	laufen	loupə
roepen	roffə	rufen	ropə
slapen	sjloffə	schlafen	sjlaopə
helpen	helfə	helfen	helpə
werpen	werfə	werfen	werrəpə
eten	eissə	essen	ètə
gieten	jiessə	giessen	gèètə
haten	hassə	hassen	hatə
ketel	kessəl	Kessel	ketəl
laten	laossə	lassen	laotə
netel	nessəl	Nessel	nieətəl
noot	nos	Nuss	nəeut
water	wasser	Wasser	watər
vat	vaas	Fass	vaat
voet	voos	Fuss	voot

18. Overgangsgebied.

Een dezer klankovergangen *ich* en *mich* drong, gelijk we zagen, over de Benrather-linie een heel eind het Limburgsch binnen, maar omgekeerd ondervonden de dialecten op Nederlandsch gebied ten oosten van de Benratherlinie, ook den invloed van de westelijke dialecten en vertoonen verschillende uit-

zonderingen op de Hoogduitsche klankverschuiving, waardoor die streek het karakter van een overgangsgebied heeft:

A.B.N.	***Wylre.***	***Vaals.***
eten	ètə	èssə
dorp	dörrəp	dörrəf
hopen	hopə	hoffə
loopen	loupə	loufə
maken	makə	machə
steken	stekə	stèchə
teeken	teikə	zeichə
twee	twieə	zwei
heeten	heisjə	heisjə
meten	mètə	mètə
dat	dat	dat
wat	wat	wat
dit	dit	dit
het	ət	ət
druipen	dröppə(lə)	dröppələ
steken	stekə	stèkə
duiken	dukə(lə)	dukələ

19. De normaal-linie.

Ofschoon de Benrather-linie een zeer belangrijke isoglosse is, hebben nieuwere onderzoekingen bewezen, dat ten noorden er van, minstens even belangrijke loopen. Zij is waarschijnlijk vroeger de nederfrankisch-ripuarische grens geweest, maar deze grens is door verschillende nederfrankisch-ripuarische klankovergangen van groote taalscheidende kracht doorbroken. Zoo loopt tusschen de Uerdinger- en Benratherlinie van het zuid-westen naar het noord-oosten de zegə: zagə-linie, welke bij Aken het Limburgsche gebied raakt en verschillende zij-linies heeft b.v. van Gangelt tot Viersen.

Het spreekt van zelf, dat in de Limburgsch-Frankische dialecten meer dan de 5 behandelde isoglossen voorkomen, maar deze vijf zijn de meest opvallende. Ook vocaal-isoglossen kan men waarnemen, die zich soms, maar vaak ook niet, dekken met de medeklinker-isoglossen; nog lang niet alle isoglossen zijn behoorlijk onderzocht.

Oefening.

1. Wat zijn isoglossen? Verklaar het woord. - 2. Wat weet je van den loop der isoglossen? Beschrijf volgens het kaartje van een er van den loop. - 3. Welke belangrijke isoglossen komen in het Limburgsch voor? - 4. Beschrijf achtereenvolgens, waarin de genoemde isoglossen bestaan? - 5. Wat zijn vocaal-isoglossen? - 6. Ga in uw eigen dialect na, hoe de

in de vorige paragrafen gegeven woorden luiden. Bepaal dan of uw dialect binnen een der genoemde isoglossen ligt en geef de reden hiervan op. - 7. Maak een kaartje van de Limburgsche isoglossen.

20. Invloed van Gulik.

Gelijk men ziet loopen deze isoglossen alle als parallelle golflijnen naast elkander. Het centrum, waarvan deze golfbeweging uitging, was waarschijnlijk het graafschap Gulik. De Benrather-linie valt ten minste vrij nauwkeurig met de noordgrens van Gulik in de 13de eeuw samen. Later breidde Gulik z'n politieke grenzen aldoor verder naar het noordwesten uit, en de beschavings-invloeden gingen zeker nog verder dan de politieke invloedssfeer; en we mogen met grond vermoeden, dat al de behandelde isoglossen hieraan

hun ontstaan te danken hebben, en dus - zij het dan middellijk of onmiddellijk - met de partijen in den slag van Woeringen samenhangen. Een interessant voorbeeld van zulke invloedssferen uit vroegeren en lateren tijd, vinden wij in het West-Brabantsch, hiernaast op drie kaartjes afgebeeld.

21. Oostelijke invloed op West-Brabant.

West-Brabant onderging toch achtereenvolgens den invloed van Oost-Brabant, Antwerpen en Holland. De twee eerste invloedssferen dagteekenen reeds uit de 13de eeuw. De laatste pas uit de 16de en 17de. Welnu, op het eerste kaartje hebben wij drie isoglossen afgebeeld, die door hun verloop alleen, reeds duidelijk naar het oosten als plaats van herkomst heenwijzen. In Oost-Brabant zegt men *jeskə* voor *jaskə* (jasje), m.a.w. de verkleinwoorden vertoonen den Umlaut. Dit taalverschijnsel heeft zich nu als stompe punt in het noord-oosten van ons dialect-gebied verbreid. Beek (3) bij Breda en Ulvenhout (40) - twee afgelegen dorpjes - zijn er thans de meest westelijke uitloopers van. De overgang der *i* in *binnen* tot *ij* komt het verst naar voren in het zuid-oosten, en reikt heden ten dage tot Rijsbergen (30) en Zundert (45). Niet zoo ver heeft het de rekking der *a* voor *ss* kunnen brengen. Deze Oost-Brabantsche klankovergang is bij Gilze-Rijen (11-29) blijven steken.

22. Zuidelijke invloed.

Het tweede kaartje toont ons den invloed van Antwerpen en omgeving. Als een regelmatige boog loopt de grens van *varrəkə* (varken) door het zuid-westen van ons dialectgebied heen. Alleen heeft de Zeeuwsche invloed bij Bergen op Zoom (4) er een hals uitgebeten, zoodat het een hondenkop lijkt. Den Antwerpschen klankovergang van *i* in *ie* zien wij door twee andere isoglossen-lijnen afgebakend, die als het ware hun vinger opsteken tot in Wagenberg (41). En uit de afwijkingen dezer beide grenslijnen zouden zelfs vrij belangrijke gevolgtrekkingen kunnen gemaakt worden betreffende de middeleeuwsche beschaving der tusschenliggende dorpen. *Inkt* is toch een kultuurwoord, en *beginnen* niet. In Bavel (2), Ulvenhout (40), Rijsbergen (30), Schijf (33), Zundert (45) en Wernhout (42) weerstond het gewone woord *beginnen* aan den zuidelijken invloed, maar het blijkbaar weinig bekende woord *inkt* bezweek ervoor. Juist omgekeerd wisten de meer beschaafde inwoners van Oud-Gastel (27) en Oudenbosch (26) het woord *inkt* te handhaven, terwijl hun minder beschaafde dorpsgenooten onder Antwerpschen invloed *bəgiennə* gingen zeggen.

23. Noordelijke invloed.

Het derde kaartje geeft den jongeren Hollandschen invloed aan. Na den Sint-Elisabetsvloed stond het water een tijd lang tot Oudenbosch (26) toe, waar de schepen van Dordrecht aankwamen op de plaats, die nog heden ‘de Haven’ heet, en waarvan de reizigers per diligence verder naar Antwerpen

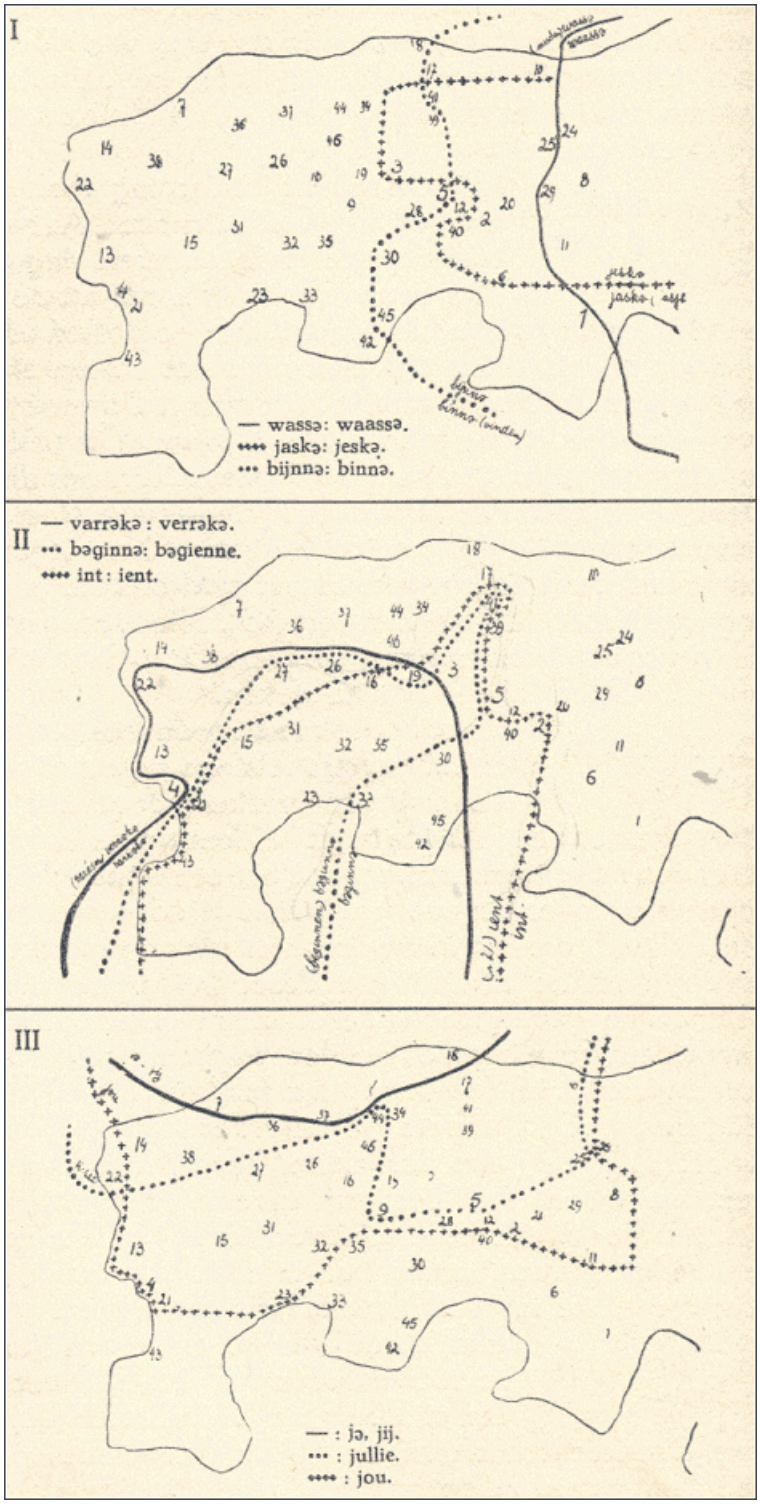

1. Alphen
2. Bavel
3. Beek
4. Bergen op Zoom
5. Breda
6. Chaam
7. Dinteloord
8. Dongen
9. Etten
10. Geertruidenberg

11. Gilze
12. Ginneken
13. Halsteren
14. Heen
15. Heerle
16. Hoeven
17. Hooge-Zwaluwe
18. Lage-Zwaluwe
19. Leur
20. Molenschot
21. Nieuwdorp
22. Nieuw-Vossemeer
23. Nispen
24. Oosteind
25. Oosterhout
26. Oudenbosch
27. Oud-Gastel
28. Prinsenhage
29. Rijen
30. Rijsbergen
31. Rozendaal.
32. Rucphen
33. Schijf
34. Slikgat
35. Sprundel
36. Stampersgat
37. Standdaarbuiten
38. Steenbergen
39. Terheyden.
40. Ulvenhout
41. Wagenberg
42. Wernhout
43. Woensdrecht
44. Zevenbergen
45. Zundert
46. Zwartenberg

reden. In de 16de eeuw kwamen er in het groote water langzamerhand zandbanken op, waarvan de eerste, vóór Oudenbosch gelegen, aanvankelijk ‘t Sand daer buyten’ heette, wat naderhand, toen al het water weg en de uitdrukking dus onverstaanbaar was, tot Standdaarbuiten (37) werd vergemakkelijkt. Al het tusschenliggende land werd nu echter niet door de nog al eens luie Brabanders, maar door de actiever boeren der Hollandsche eilanden ingepolderd en bevolkt. En zoo vinden wij op onze dialectkaart dan ook juist in dit gebied een Hollandsch dialect. Van hier verbreidden zich nu langzamerhand de Hollandsch-Friesche voornaamwoorden van den 2den persoon met een *j* in plaats van een *g*. Het eerst blijkbaar en het verst de vierde naamvalsvorm met nadruk: *jou*. Alleen de half-Belgische enclave van Woensdrecht (43), Ossendrecht en de deels boven reeds genoemde - van alle beschavingsmiddelpunten verafgelegen - dorpen Sprundel (35), Schijf (33), Ulvenhout (40), Rijsbergen (30), Zundert (45), Wernhout (42), Chaam (6) en Alphen (1) wisten zich aan dezen invloed te onttrekken. Zij gebruiken óók onder nadruk nog altijd de vormen *ouw* of *oe*, die zonder nadruk nog bijna in heel dit dialectgebied voorkomen. Toen kwam *jullie* voor *göllie*, dat vooral in het oosten veld verloor, maar in het westen te Zevenbergen (44), Oudenbosch (26) en Oud-Gastel (27) nog ten huidigen dage, althans in den eersten naamval, heeft stand gehouden, hoewel het in de laatste jaren de welgestelde huisgezinnen toch één voor één binnendringt. *Jij* en *je* echter doen hier overal nog zeer koud en deftig aan. Den echt-vertrouwelijken toon van het oude *də* (*gaodə mee* of *gaodə-gij mee*: ga je mee) zullen *jij* en *je* in dit gebied, waarschijnlijk nog in jaren en jaren niet aanleeren. Alleen Dinteloord (7) en Lage Zwaluwe (18), onmiddellijk op de grens van het Nieuw-Hollandsch gebied gelegen, hebben deze diep in 't hart gewortelde spreekwijzen opgegeven, maar er ook de Brabantsche warmte van gemoed bij ingeboet. Zoo denken er althans de naburige dorpelingen over. Hier komt bij, dat de verspreide Katholieke families in het *jij*-gebied, bijna alle het Brabantsche *də* als een kostbaar erfstuk in eere houden.

24. Tusschen drie invloedssferen.

Als we nu deze drie kaartjes nog even vergelijken, zien wij dus allerduidelijkst, hoe grillig de taalfeiten zich schakeeren - als wij al de lijnen op één kaart teekenen, lijkt het bepaald op een schilderspalet! - in zulk een gebied, waar verschillende invloedsbanen elkaar kruisen. En om nu van het kleinere op het grootere te springen: zoo is het nu ook met heel onze taal. Heel ons Nederlandsch taalgebiedeke ligt tusschen drie grootmachten der West-Europeesche beschaving: Frankrijk, Duitschland en Engeland. Van alle drie gaan invloedssferen uit op ons gebied en omgekeerd vloeit er aan Franschen, Duitschers en Engelschen verwant bloed in onze aderen. We zagen dit reeds voor het Fransch in 't Brabantsch-Frankisch. Het Engelsch

zullen wij bij het Friesch bespreken. Het Duitsch moeten we nu in z'n verband met het Limburgsch-Frankisch behandelen.

25. Hoogduitsch en Limburgsch.

Uit de vorige paragrafen blijkt reeds duidelijk, dat de Limburgsch-Frankische dialecten verwant zijn met de Duitsche dialecten van over de grenzen. In tal van punten, waarvan wij eenige uitvoeriger zullen toelichten, komt die eenheid van afstamming nog aan het licht. (Bij de behandeling van het volgende vergelijke men uit hoofdstuk VII de verwantschap van het Friesch met het Engelsch).

De Saksische dialecten evenals de Friesche zijn natuurlijk ook verwant met Saksische en Friesche uit Duitschland, maar het A.B. Duitsch is mede ontstaan uit de Rijnlandsche dialecten en stemt in al de te behandelen taalverschijnselen sinds dier opkomst overeen met het Zuid-Limburgsch.

26. Umlaut.

1. Bijna alle Limburgsche dialecten hebben de klankwisseling, die men in het Duitsch Umlaut noemt en die in het A.B. Nederlandsch zelden voorkomt, met het Duitsch gemeen onder meer in de volgende gevallen:

a) *in de* MEERVOUDSVORMING.

Duitsch	***Maastrichtsch***
Bande: Bände	band: ben
Bank: Bäncke	baank: benk
Bock: Böcke	bok: bök
Buch: Bücher	book: beuk
Baum: Bäume	boum: buim
Bruder: Brüder	broor: breurs
Kamm: Kämme	kamp: kem
Gang: Gänge	gaank: geng
Gans: Gänse	gaajs: gèjs
Gut: Güter	good: geujər
Hut: Hüte	hood: heuj
Knopf: Knöpfe	knoup: knuip
Kuh: Kühe	kooj: keuj
Land: Länder	land: len
Magd: Mägde	maog: meeg
Rock: Röcke	rok: rök
Schlag: Schläge	slaag: sleeg
Stuhl: Stühle	stool: steul
Stosz: Stösse	stoet: stuu

Fuss: Füsse	voot: veuj
Vogel: Vögel	vogel: veugəl
Faust: Fäuste	voes: vuus
Wort: Wörter	woord: wäörd

Hetzelfde verschijnsel doet zich voor b) *bij de* VERVOEGING

Duitsch	***Maastrichtsch***
fallen: du fällst, er fällt	vallə: diech vèls, heer vèlt
halten: du hältst, er hält	hawə: diech hèls, heer hèlt
hängen: du hängst, er hängt	haangə: diech hings, heer hink
fangen: du fängst, er fängt	vaangə: diech vings, heer vink
schlafen: du schläfst, er schläft	slaopə: diech slieps, heer sliep
lassen: du lässt, er lässt	laotə: diech lies, heer liet
laufen: du läufst, er läuft	loupə: diech löps, heer löp
stossen: du stösst, er stösst	stoetə: diech stuuts, heer stuut
tragen: du trägst, er trägt	dragə: diech dreugs, heer dreug
fahren: du fährst, er fährt	varə: diech veurs, heer veurt

c) *bij de* VERKLEINWOORDEN

Duitsch	***Maastrichtsch***
Apfel: Aepfelchen	appəl: eppəlkə
Daumen: Däumchen	doum: duimkə
Taube: Täubchen	douf: duifkə
Draht: Drähtchen	draot: dräötsjə
Trank: Tränkchen	draank: drenskə
Hals: Hälschen	hals: helskə
Hand: Händchen	hand: hen(d)sjə of hennəkə
Hof: Höfchen	hoof: hääfkə
Hock: Höckchen	hok: hökskə
Jacke: Jäckchen	jak: jekskə
Kamm: Kämmchen	kamp: kemkə
Kasten: Kästchen	kas: keskə
Glocke: Glöckchen	klok: klökskə
Knopf: Knöpfchen	knòp: knupkə
Kranz: Kränzchen	krans: krenskə
Krone: Krönchen	kroen: kruunsjə
Kraut: Kräutchen	kroet: kruutsjə
Lampe: Lämpchen	lamp: lempkə
Maus: Mäuschen	moes: muiskə
Mann: Männchen	maan: mensjə of mennekə
Pack: Päckchen	pak: pekskə
Platz: Plätzchen	plaots: pläötskə
Schaf: Schäfchen	sjaop: sjääpkə

Schnauze: Schnäuzchen	snoets: snuutskə
Zahn: Zähnchen	tand: ten(d)sjə of tennəkə
Torte: Törtchen	toert: tuurtsjə
Sack: Säckchen	zak: zekskə
Schwan: Schwänchen	zwaon: zwäönsjə

d) *bij de* WERKERS-NAAMWOORDEN

Duitsch:	***Maastrichtsch:***
backen: Bäcker	bakkə: bekkər
tragen: Träger	dragə: dreegər
jagen: Jäger	jaogə: jeegər
laufen: Läufer	loupə: luipər
kaufen: Käufer	koupə: kuipər
mord: Mörder	moord: määrdəneer
empfangen: Empfänger	ontvange: ontfengər
Gesang: Sänger	zaank: zengər

27. Meervoud op ER.

2. De meervoudsuitgang *er* komt in het Maastrichtsch veel vaker voor dan in het Nederlandsch, maar bewerkt juist in tegenstelling tot het Duitsch geen Umlaut.

Nederlandsch	***Maastrichtsch***	***Duitsch***
bad: baden	bad: bajər	Bad: Bäder
glas: glazen	glaas: glazər	Glas: Gläser
graf: graven	graaf: gravər	Grab: Gräber
huis: huizen	hoes: hoezər	Haus: Häuser
kind: kinder-en	keend: kindər	Kind: Kinder
lijf: lijven	lief: lievər	Leib: Leiber
man: mannen	maan: maandər	Mann: Männer
rund: runder-en	rind: rindər	Rind: Rinder
vat: vaten	vaat: vatər	Fass: Fässer
wijf: wijven	wief: wievər	Weib: Weiber

28. EI en EE.

3. Aan de Nederlandsche *ee* beantwoordt in het Maastrichtsch evenals in het Duitsch de oudere tweeklank *ei*.

Nederlandsch	***Maastrichtsch***	***Duitsch***
alleen	allein	allein
been	bein	Bein
bleek (zelfst. en bijv. nw.)	bleik	bleich, Bleiche
breed	breid	breit

deeg	deig	Teig
deelen	deilə	theilen
eed	eid	Eid
een	ein	ein
geen	gein	gein
geest(elijk)	geist(əlik)	geist(lich)
gemeen(te)	gəmein(tə)	Gemein(de)
heesch	heis	heiser
heet	heit	heiss
heeten	heitə	heissen
kleed	kleid	Kleid

leed	leid	Leid
meenen	meinə	meinen
meest	meist	meist
meester	meistər	Meister
neen	nein	nein
reep	reip	Reifen
steen	stein	Stein
teeken	teikə	Zeichen
vleesch	vleis	Fleisch
week	weik	weich
wees	weis(keend)	Waise
zeep	zeip	Seife
zweet	zweit	Schweiss

29. OU en OO.

4. Voor de Nederlandsche oo heeft het Maastrichtsch evenals het Duitsch den tweeklank *ou* (althans voor labiaal en gutturaal).

Nederlandsch	***Maastrichtsch***	***Duitsch***
boom	boum	Baum
doof	douf	taub
geloof	gəlouf	Glaube
goochelen	(vroeger) gouchələ	gaucklen
hoop	houp	Haufen
koopen	koupə	kaufen
loopen	loupə	laufen
oog	oug	Auge
ook	ouch	auch
rook	rouk	Rauch
toom	toum	Zaum
tooveren	touvərə	zaubern
zoom	zoum	Saum

30. Voornaamwoorden en bijwoorden.

5. Voornaamwoorden en bijwoorden in de zuid-Limburgsche dialecten stemmen veelal meer met het Duitsch dan met het Nederlandsch overeen.

Nederlandsch	***Maastrichtsch***	***Duitsch***
ik	iech	ich
mij	miech	mich
jij	diech	du
jou	diech	dich
hij	heer	er
zich (afk. uit het Oosten)	ziech	sich
wij	veer	wir
ons	us	uns

jullie (1e nv.)	geer	ihr
jullie (4e nv.)	uuch	euch
jullie, uw (bezit. vnw.)	eur	euer
ieder	eedər	jeder
iets	get	etwas
waar	woe, boe	wo
hoe	wie	wie
even(als)	wie	wie
nu	noe	nun

31. Overeenkomst in vorm en beteekenis.

Van verschillende woorden wijken a) de vorm b) de beteekenis c) de vorm en de beteekenis beide van het Nederlandsch af, en komen overeen met het Duitsch.

Nederlandsch	***Maastrichtsch***	***Duitsch***
a) donker	donkel	dunkel
hitte	hits	Hitze
kat	kets (fig.)	Katze
snuit, snoet	snoets	Schnauze
ellende	éelend	Elend
schommel	sjoGGəl (G = explosieve g)	Schaukel
klauteren	kleddərə	klettern
klaver	klie	Klee
peet	paat	Pate
b) in 't geheel niet	gaar neet	gar nicht
rijten	rietə (rukken)	reissen
schikken	sjikkə (zenden)	schicken
zerk	zerrək (doodkist)	Sarg
varen	varə (ook van trein)	fahren
c) deugniet	niksnötsər	Nichtsnutz
bui	sjoor	Schauer
gat	look	Loch
ham	sjink	Schinken
knollen	reubə	Rübe
oorvijg	watsj	Watschen
verkoudheid	snop	Schnupfen
schoensmeer	wiks	Wichse

vlierboom	heulənteer	Holunder

Niettegenstaande deze overeenkomsten, verschillen in andere opzichten de Limburgsche dialecten en het Duitsch zoo sterk, dat er op het oogenblik van een éénheid geen sprake meer kan zijn. Bijna het geheele Limburgsche taalgebied is door de Benrather-linie en de normaal-linie scherp afgescheiden van de Duitsche dialecten.

32. Fransch en Limburgsch.

Naast deze stamverwantschappelijke overeenkomsten met het Duitsch, vertoont een deel der Limburgsche dialecten in het bijzonder het zuid-Limburgsche Maastrichtsch een aantal, betrekkelijk kleine, overeenkomsten met het Fransch. De oorzaak ligt in den eeuwenlangen invloed, dien het bisdom Luik op het Maastrichtsch heeft uitgeoefend en de talrijke verbindingen van allerlei aard tusschen Maastricht en België. Een dertigtal jaren geleden spraken vele families naast hun dialect niet A.B. Nederlandsch, maar Fransch. De jongelui bezochten veelal Belgische Universiteiten bij name Leuven, en de jonge meisjes werden opgevoed in Belgische kostscholen, waar het Fransch overheerschte.

33. Ontleening en verwantschap.

De overeenstemmingen met het Fransch dragen echter een geheel ander karakter dan die met het Duitsch. Zij berusten meestal op *ontleening*, niet op *verwantschap*. Het wezen der taal hebben zij weinig of niet aangetast. Dat zij niet diep wortel hebben geschoten, zien wij vooral hieruit, dat zij zich grootendeels beperken tot leenwoorden, wel is waar soms typisch verhaspeld, of tot vertaalde uitdrukkingen. Slechts in één enkel geval heeft het Fransch de grammatische structuur aangetast. Het in de Belgisch-Nederlandsche dialecten soms ver gevorderd proces van verfransching is in het Maastrichtsch nog slechts in het eerste stadium.

34. Fransche leenwoorden en vertalingen.

Van de Fransche leenwoorden in het Maastrichtsch zijn o.a. de volgende vrij gemakkelijk te herkennen:

Fransch	***Maastrichtsch***	***Nederlandsch***
dessin	dessing	teekening, patroon
embarras	ambəras	verlegenheid
gazette	gazèt	krant
gilet	zjilee	vest
grand-père	grampeer	grootvader
grande-mère	grameer	grootmoeder
labeur	labeuring	landbouw
père	peer	vader
mère	meer	moeder
quinquet	kèngkee	olielamp
surelle	sorel	zuring

Minder herkenbaar zijn:

Fransch	***Maastrichtsch***	***Nederlandsch***
chaud-froid	sjoevəraoj	rilling, huivering
couvent	kəvintsjə	oude-mannen of vrouwenhuis
éclipser	klipseerə	zich uit de voeten maken

flambeau	flambouw	fakkel

colophane	kolləfontər	hars
quelque-chose	kiksjozərèiə	rommel
quinzaine	kèizjəm	14 daagsch loon

Vertaalde Fransche uitdrukkingen zijn ten slotte:

Fransch	*Maastrichtsch*	*Nederlandsch*
tournée	dreij	rondje
ange dans le monde	straotingələ	.....
et diable à la maison	en hoesduvələ	.....
s'en mordre les doigts	zəch op z'n vingərs bietə	.....

35. Grammatische overeenkomst.

Slechts in één geval is de invloed van het Fransch van meer dan uiterlijken aard geweest en heeft geleid tot een grammaticaal verschijnsel. Het Fransch heeft voor een geheele reeks werkwoordelijke begrippen, waarbij het uiterlijke of innerlijke van den mensch meer onmiddellijk betrokken is, reflexieve werkwoorden. Hierin heeft het Maastrichtsch het Fransch niet alleen nagevolgd, maar is nog verder gegaan. Waarschijnlijk echter schuilt in dit punt weer diepere verwantschap in dien zin, dat Fransch en Limburgsch beide, deze type van spreekwijzen aan de Keltische onderlaag te danken hebben.

Fransch	*Maastrichtsch*	*Nederlandsch*
's asseoir	zəch zèttə	gaan zitten
se baigner	zəch baojə	een bad nemen
se confesser	zəch beechtə	biechten
s'effrayer	zəch vərschrikkə	schrikken
s'habiller	zəch aondoen	aandoen (zich kleeden)
se déshabiller	zəch oetdoen	uitdoen (zich uitkleeden)
se tromper	zəch verdaolə	dwalen (zich vergissen)
prier	zəch beijə	bidden

Wederkeerende en wederkeerige werkwoorden vallen evenals in het Duitsch en Fransch soms samen, en vooral hier ligt het voor de hand aan een Keltisme te denken:

Duitsch	*Fransch*	*Maastrichtsch*	*Nederlandsch*
sich schlagen	se battre	zəch kloppə	elkander afrossen
sich hauen	se frapper	zəch houwə	elkander slaan
sich streiten	se quereller	zəch keekələ	met elkaar twisten

De Limburgsche dialecten zijn dus een prachtig studieveld voor den invloed, dien de eene taal op de andere uitoefent, en tevens wijzen zij ons allerduidelijkst op het verschil tusschen ontleening en verwantschappelijke overeenkomst.

Oefening.

1. Waarin bestaat het onderscheid tusschen verwantschap en ontleening? - 2. Van welken aard is de verhouding tusschen het Duitsch en het Limburgsch, en het Fransch en het Limburgsch? - 3. Noem

de Duitsch-Limburgsche overeenkomsten. - 4. Waarin bestaan de Fransch-Limburgsche overeenkomsten? - 5. Verklaar den oorsprong van de Fransch-en Duitsch-Limburgsche overeenkomsten. - 6. Bewijs, dat het Limburgsch tot de Nederlandsche dialecten moet gerekend worden. - 7. Ga in je eigen dialect na, hoe de hierboven gegeven Maastrichtsche voorbeelden luiden en schrijf het verschil of de overeenkomst op. - 8. Zijn je bij het doorloopen der Umlautlijsten ook geen Algemeen-Beschaafd Nederlandsche voorbeelden te binnengekomen? zoo b.v. bestendig, behendig, menneke. Ken je er nog meer?

36. De Zuid-Limburgers.

Zuid-Limburgers hebben even opvallende karakteristieke eigenschappen als hun dialect. In opgewondenheid en beweeglijkheid geven zij niets toe aan Brabanders en Vlamingen. Vooral bij volksfeesten treft den Noord-Nederlander de vroolijke uitgelatenheid. Hun zucht tot gezelligheid wordt soms de aanleiding tot een allerdrukst café- en sociëteitsleven ten koste van het huiselijk verkeer. Zij hebben veel aanleg om aanstonds den belachelijken kant der dingen op te merken. De menschelijke zwakheden van hun Noorderbroeders, wier zin voor orde en regelmaat vaak met hun zucht naar afwisseling in botsing komt, worden dan ook bij iedere voorkomende gelegenheid, belachelijk gemaakt.

Vlug van begrip, worden zij vaak vluchtig en oppervlakkig. Zeer voor indrukken vatbaar, laten zij zich meesleepen tot daden, waarover zij later spijt hebben, en zijn zij soms, niet alleen in hun klanken, een beetje voorbarig. Aan menige plek in Zuid-Limburg is een romantische of avontuurlijke legende verbonden: Zuid-Limburg is het land der bokkenrijders, maar ook der oudste Nederlandsche heiligen. In het Maasdal liggen de stamsloten der Karolingers, in Maastricht dichtte de eerste Nederlandsche dichter zijn St. Servaaslegende. De Zuid-Limburgers sympathiseeren sterk met Fransche en Belgische levensopvattingen, en zijn dan ook van huis uit Katholiek. Sedert den tijd der Generaliteitslanden hebben zij zich lang eenigszins vreemdelingen gevoeld in Noord-Nederland, maar des te meer thuis in het land van den Luikschen bisschop, wiens macht hen wist te behoeden voor een stelselmatige onderdrukking als die Brabant teisterde.

37. Het Zuid-Limburgsch een kultuur-taal.

In weinige streken van ons land heeft zich zoo sterk als in Zuid-Limburg het dialect tot een soort literaire taal ontwikkeld. Gedichten en prozastukken lang niet altijd zonder literaire waarde zijn herhaaldelijk in dit dialect geschreven. Tooneelstukjes, vaak bewerkingen van Fransche of Duitsche, werden en worden nog met groot locaal succes opgevoerd, terwijl met Carnaval of in verkiezingsdagen hetzelfde dialect gebruikt wordt om in kranten of vliegende blaadjes locale toestanden te hekelen en gewilde of ongewilde candidaten den volke in levendige kleuren pakkend voor oogen te voeren.

Dit dialect heeft dan ook al de woorden, die een fijnbeschaafde mensch tot uiting van z'n gedachte- en gevoelsleven behoeft. Denk b.v. bij de beoordeeling der volgende gedichten eens terug aan onze voorbeelden van het Haagsch, Scheveningsch en Utrechtsch dialect. Dáár moesten we, om zuiver dialect te vinden, op gevaar van plat-wordens toe, naar de onderste sport van de maatschappelijke ladder afdalen. Hier voelen wij ons daarentegen hooger opgevoerd.

38. Letterkundig Maastrichtsch.

In de twee eerste gedichten krijgen we een indruk van het godsdienstig leven van het Katholieke Maastricht. Daar trekt de groote St. Servaasprocessie (aant.) uit in het stralende licht van de jonge lente, in haar weidsche kleurenpracht van wapperende vaandels en schitterende reliquieënschrijnen, met de statig schrijdende monniken en priesters, overgalmd door de plechtige toonen der ‘groote klok’. Daar zien wij de aloude broederschap van Sinte Barbara haar jaarlijkschen ommegang houden in den grijzen tempel, terwijl het koor badend in een zee van licht, de blauwe wierookgolven, opstijgend naar het wegdonkerende kerkgewelf, met de machtige kerkhymnen zich samenvoegen en tot een festijn van kleuren en toonen worden.

‘De Lindəboum van Kan’ typeert den romantischen trek van den Zuid-Limburger, een trek, ook eigen aan de stamverwante Franken van den Rijn, terwijl het gedicht ‘Zon’ ons doet denken aan de gevoelige natuur-poëzie van den Vlaming Gezelle en de herinnering wekt aan de bekende regels van de Antwerpsche 16de eeuwsche dichteres Anna Bijns, als zij verrukt door de schoonheid van den Mei uitroept: Och hoe schoon moet hij zijn, diet al heeft geschepen!

Groete pərcessie[1]
door E.J. Jaspar.

Blij sjijnt tə gouwə zon op 't aait Mastreech;
Deep-blauw spant ziech tən hiemməl
Oet euver 't bont gəwiemməl
Op 't Vriethof, dat ziech baojt[2] in zie van leech.

Fris spreijt ət veurjaorsgreun, nog jonk en fien,
Zən bleedsjəs, mals ən fleurig;
Də veendəlkəs, zoe kleurig,
Zə weijə löstig in də zonnəsjien.

Də zuuvər loch vibreert van zèlvərklaank
Oet klökskəs, rein ən heldər,
Die euver stad ən veldər
Veur Sint Sərvaos oetgalmə hun gəzaank.

Op-ins... ə zwoer gəluid... də groetə klok!
Häör domineerənd brommə
Deit al 't gədruus vərstommə;
Zə reup, dat tə pərcessie zjus vərtrok.

∃t vollək stèlt ziech ordəlik in rij;
In 't lommər van də lində
Zeuk eelk[3], 'n plaots tə vində,
Um alləs good tə zien van hiel kortbij.

1) è = fr. quel, elle - ó = Ndl. o in dom, brommen - G = explosieve g; de groote-of Sint-Servaas-processie op den eersten Zondag na 13 Mei.
2) baadt.
3) ieder.

Daan... oet tə grijzən tempəl, laanksaam-aon,
Kump zə nao boetə stappə,

Die rij van broedersjappə,
In 't middə eedər zənən eigə vaon.

Ǝn al die vaonə, riek van goudborduur,
Op fong[1] van nobəl stoffə,
Door vollə zon gətroffə,
Zə passə wierdig aon bij də natuur.

Dat kleurəspeul wint evəl[2] nog in prach
Door ingəlkəs ən bruutsjəs (aant.)[3],
Die, in hun wittə klètsjəs,
Formeerə veur Sləvrouw də ierəwach.

Wie meizäötsjəs[4], die, es ət vreugjaor is,
Hun wittə krènskəs spreiə
Ǝn 't gèlləps[5] graas bəzeijə,
Dat door hun kleurkəs tuint[6] nog ins zoe fris.

Zoe stekə, tössə 't dónkər minsəpak,
Die hóndərdə klein trupkəs[7]
Hun leef, onsjöld' gə köpkəs
Təsamə tot ein vrunt'lik-liechtə plak.

Op éinən toen, aon zach gəzoem gəliek,
Weerklinkə littaneiə
Ǝn roezəkraansgəbeiə,
Brutaol vərsteurd door hérmənie-məziek.

Ǝn altied langər weurt tee bóntə stoet,
Ǝn altied intressantər,
Veural ouch imposantər,
Es 't beeld van Sint Sərvaos kump, levənsgroet.

Mè eind'lik is ət groet momint naobij
Lang rijə geistəlikkə
In riekə dalmatikkə,
In köstəlik brokaat, galoen en zij;

En mèssədeendərs, zweijəndə wied-oet
Də zèlv'rə wierouksvatər,
Die door hun dèksəlgatər
Oetpóffə 't dampənd hars in euvərvloed,

Dan zak al 't vollək op tə knee, dəvoot;
Də groetə klok lojt[8] mechtig,
Ǝt kèrkgəzaank klink plechtig,
Də altaorbellə rink'lə,
Də karrəljong aon 't tink'lə,
Də zon gief alləs, wat zə heet aon glood,

En stäötig, onder 't gouwə baldakijn,
Dat ing'leköpkəs sjraogə,
Weurd Heer veurbijgədragə,
Veur wee ziech buigə allə, groet ən klein.

1) ondergrond.
2) evenwel.
3) zie aant.
4) madeliefjes.
5) welig.
6) lijkt
7) dreumessen.
8) luidt, galmt.

't Is eigəlik tə kort, dat ougənblik,
Tə kort um 't tə bəseffə,
∃n um us tə verheffə
Tot ət Mysterie, wat tao tot us sprik.

Mè toch deit ət 't Mastreechtər hart zoe good.
∃n gief tees démonstratie
Us jaorliks 'n sensatie,
Die wermtə brink in eus Mastreechtər blood.

Sintə Berrəb [aant.]
door E.J. Jaspar.

Zwoer-brommənd bónk tə groetə Klok;
'n Rij van hierə, zwart gərok,
Mèt wittə heijsə[9], wittən das,
Trèk stäötig in pərcessie-pas,
Eelk mét 'n brannəndə flambouw,
Door 't middəlsjeep[10] van 't kèrk-gəbouw.

't Is plechtig fees: də koer vərdrink
In leech en 't goud ən kopər blink
Op achtərgrónd van werrəm roed
∃n baogə gleujleech, reuzəgroet,
Mystiekə atmosfeer umstraolt

Də hoeg pileerə en dao daolt
Van bovə neer 'n teer-fien waas,
Wie gouddoorvlochtə, ijlə gaas,
Gəwevə door 'n ing'lə-hand
Oet ölgərtoenə, wieroukbrand,
Oet glinstərəndə belləklaank

9) handschoenen.
10) middenschip.

∃n zachtə, leevə kräölkəszaank[1].
Wie kant, op dónk'lə vloer[2] gəlach,
Ziech taan iers tuint in al zən prach,
Zoe teikənt ziech tat wazig dóns
Ouch aof op 't zwart-zwoer klokgəbóns.

Zoe trèk ət broedərsjap veurbij,
Ouch door də sjeepə van opzij;
Drei kierə klink 't 'Adoro-te',
En buig əneedər deep tə knee:
Drei kierə weurd zoe ier gəbrach
Aon d'Allərhoegstə Oppərmach.

En es nao trökkoms op tə koer[3],
Nao 't 'Tantum ergo' də pastoer,
Umgevə wie door zonnəglans,
Hoeg-zeeg'nənd ophief tə monstrans,
Es hiel ət broedərsjap tao liG
In adoratie... och, dan sprik
Bij väöl van hun 'n stum hiel fien:
'Wat ier, van Sintə Ber'b tə zien'!

Də lindəboum van Kan[4]
door G.D.L. Franquinet.

Kint geer in Kan deen awwə lin, dee tegə
Də berrəg, aon də klein kapel, dao steit?
Zən blajərkroen, die is zoe dik tat regə
Noch zonnəschien, noch wint tərdoor ən geit.

∃r steit nog tao es beeld van vreugər tijə
Wie op die plaots, nao eigə wetsgəbod,
Də rechtərs in də lommər en ət vrijə
Hun oordeil spraokə ónder 't oug van God.

Ins zaotə dao də schepəs[5], allə zevə
- 't Is lang gəleiə, wie'ch gəsjrevə vónd -
Um rech tə hawə euvər doed ən levə,
Tərwijl rondöm vol vreis ət vollək stónd.

∃ keend dat waos vərdronkə in dən Ekər[6],
∃n einig keend, dat van ən wedəvrouw.
Van d'ermə waos zij d'errəmstə veurzekər;
Də noed altiet had häör gəvolləg trouw.

En noe, noe woort tie mójər, die vol leefdə
Door d'éelend heen gətrokkə had häör wich,
Zən doed nog tougərekənd. Aoh, zə beefdə;
Koej[7] tongə haddən häör van moord bətich.

∃n niemand spraok veur häör; zə laog in traonə,
Də errəm ziel, vərlaotən en vərach.
Mer toch, zə hoort häör innərlik vərmaonə
∃n stum, die'n heiməlik vərtrouwə brach.

1) koorknapen-gezang.
2) fluweel (veloers Fr.).
3) koor.
4) dorp bij Maastricht.
5) schepen.
6) Jeker.
7) kwaad, boos.

Zə zaotə dao, da sjepəs[1)], allə zevə.[+]
Də boum dee stónd in vollə zonnəstraol;
't Waos plechtig stèl, mə zaog gei bleedsjə bevə
Dao spraok tə schout, en sjèrrəp waos zən taol:

‘Zoe min es 't noe in zomərhits kaan sniejə
Ǝn 't nach kaan zien in vollə dagesjien,
Zoe min maag geer gəbruuk en wet vərsmiejə[2)]
Ǝn zal dees vrouw ziech vrijgəsprokə zien’.

Mer koelik[3)] had tə schout tie wäörd gəsprokə,
Of duustər wolkə klömdə onvərwach
Də zonnəglaans tee woort subiet gəbrokə
Ǝt woort al dónkər, dónker, en 't waos nach.

Ǝn eedər schriGdə euvər wat gəbäördə;
Mer wach! dao zaog mə nog ə wóndər mie:
Wie kort tərop tə zon weer alləs klaördə
Dao waos tə boum gaans euvərdèk mèt snie.

Noe braok ət los, noe klonk ət onbədwóngə:
‘Dən hiemel sprik, häör onschuld is noe klaor!’
En allemaol, də schepəs mèt', tie góngə
En kneedə ziech in daank veur 't Godsaltaor.

Zon
door E.J. Jaspar.

Es nao 'nə langə regəntied,
Nao daog van tristig-zwartə lochtə,
Die sjoevərtigə[4)] natigheid
En wind en sjoorə[5)] mèt ziech brochtə,
Es aon dən hiemel daag op daag
'n Jach voul wolkəpakkə langsvloog
Wie köddə klóntər-woll' gə sjäöp,
Die ənən herdərshónd wèld opjoog,
Es alləs klaam is van də voch,
Ouch klaam də mins zən hersəvlokkə,
En neergədrök door 't altied-gries,
Boe alləs mèt is euvərtrokkə,
Es knetsjətigə, vèttə sliek
Də eerd heet in bəzit gənómmə
En us nog mie d'raon dinkə deit,
Dat veer oet sliek zien veurtgəkómmə,
Es nao zoe'n daog van rouw-natuur
'n Kläörtə laanksaam-aon ziech baon brik,
Ei vlekskə blauw ziech taan vərtuint...
Op ins 'nə zonnəstraol daodoor stik,
Tərwijl ət wolkgədaons, vərsjrik,
Ziech wegmaak wie ən bendə slaovə,
Die vlöchtə es tə meistər kump,
Oet angs, dat tee hun zal bəstraovə,

Es taan in deen opalə zaol
Də zonnəntroen weurd opgəslagə,
Də zon mèt fónk'lənd-gouwə prach
Ziech plechtig op teen troen liet dragə...

1) schepen.
2) versmaden.
3) nauwelijks.
4) huivering opwekkend.
5) buien.

[+]**Maastrichtsch dialect.**

Och daan.... dan is ət leid veurbij!
Dan goon də hartər weerəm opə,
Dan weurd ət fies in loch, op eerd,

Dan dörvə veer weer lachə, hopə!
Dan goon də blömkəs in də wei
Hun köpkəs weer nao bovəstekə,
Dan zinG ət veugəlke weer blij
En sprinG ət vèske in də bekə.
Dan deit ət fie ziech weer tə good
Aon 't gèlləps voor van vèttə weijə,
Dat, door də zon pikant gəkruid,
Hun beujt də fijnstə lekkərnijə.
Dan slörp də eerd ət zonleech op
Mèt groetə, vollə preuvərs-täögə,
En zèt tat um in levənssaap,
Um boum en plantə tə vərjäögə[1)].
Dan zoemp tə bij weer löstig rónd,
Kapellə prónkə mèt hun kleurə,
Də roes fleijt zach ət gouwə leech
En offərt ət zən fijnstə geurə.
't Is aal hərleving, sjoenheid, vräög,
Nui blood kump weer də aojərs[2)] völlə;
Ǝt levə is weer miejər weerd,
Noe zonnəglood ət kump vergöllə.

O zon! wat bistə sjoen en good!
Wie mechtig is tə riek, tən glorie,
Wie keuninklik deils tiech us mèt
Dən euvervlood van dən victorie!
O zon! was tiech wel veur us bis,
Dat kinnə veer pas good bəseffə,
Es veer bədinkə, wat veer zien,
Wannie dən straolə us neet treffə!
Mè, es tien hierlikheid, o zon,
Zoe groet is en zoe hoeg vərhevə,
Wie hierlik-sjoen moot Heer dan zien,
Dee diech ət aonzeen heet gəgevə!

Oefening.

1. Zoek in de twee gedichten de bewijzen voor den aard der Fransch-Limburgsche overeenkomsten en wel: a) Schrijf de Fransche leenwoorden op en zet ernaast de beteekenis, die zij hier en in het Fransch hebben. b) Schrijf voorbeelden op van den invloed, door het Fransch op de grammatische structuur van het Limburgsch uitgeoefend. - 2. Schrijf de woorden op, welke gebruikt worden voor niet-stoffelijke begrippen (hoogere cultuurwoorden), en ga eens na, of in je eigen dialect deze of dergelijke woorden ook voorkomen, en zoo niet, waarom dan niet? meen je.

39. Zuid-Limburgsch karakter.

De Zuid-Limburgsche spotzucht uit zich in ‘De Kapitein van Köpenick’ op vermakelijke wijze. In den eersten ‘ak’ koopt Vogt - alias de kapitein van Köpenick - een uniform om hiermede zijn oplichtersplan te volvoeren. Opzettelijk gebeurt dit bij een ouden kleerenjood, een bekende Maastrichtsche figuur, en is het een oud en versleten plunje van een sergeant der zoo dikwijls bespotte schutterij, waarmee Vogt er in slaagt het edelachtbaar hoofd der gemeente bij den neus te nemen en te bedotten. In den volgenden ‘ak’ wordt een loopje

1) weer jong maken.
2) aderen.

genomen met de stijve officiëele deftigheid der magistratuur, waarbij de vis comica verhoogd wordt door aan het gesproken potjeslatijn de beteekenis van een bekend dialectisch spreekwoord te geven. Voeg hier nog bij, dat al de teksten bijna gezongen werden op bekende opera-melodieën of populaire straatdeunen en bij de opvoering de grime zorgde, dat men aan bekende Maastrichtsche personen dacht.

Də Kaptein vaan Köpənick. [aant.]
in Maastrichtsch dialect.

Een tooneel uit den eersten 'ak'.
Karl Vogt koopt een uniform van een ouden kleerenjood.
Wijnstok. Iech bin də meistər vaan də Komməl[1],
Dee allə gooj aw kleijər köp[2].
Geer vint bij miech al in də rommel,
Jao eedər pekskə wat geer nudig höp.
Veural veur də militeerə
Höp iech də sjoenstə pekskəs knap op maot,
Gər kint uuch bij miech sjangeerə
In kapitein, zjəndèrrəm of səldaot.
Jao ich höp waor veur eedərein, *bis.*
∃t zij səldaot, sərgeant of kapitein. *bis.*
Vogt. Zèk goojə meistər gaot neet loupə,
Want iech höp uuch pərceis vandoon[3]
Iech wou miech zjus ə pekskə koupə
Um op ən groetə visiet tə goon.
Höp geer neet ə sjoen[4] gries jeskə[5]
En ənə sabəl met ən schèrrəp aon,
∃nə platkook[6] mè zondər kweskə
∃n stievəlkəs[7] mèt flinkə spaorən[8] aon?
Daan zeuk veur miech ins gaw bijein *bis.*
∃ propər pekskə veur 'nə kapitein. *bis.*
Wijnstok. Heij is də platkook ən heij də langə jas,
Heij is də brook ən də sabel met tə kwas
Heij zien də spaorə mèt tə stievələ də beij
Dat gans kompleet gəreij,
Koch iech zjus oet tə hand,
Vaan ənə sərgeant
Vaan eus aw sjöttərij.
Vogt. Zuuch, dat is sjoen,
Zuuch, dat is sjoen,
Dat zal pareerə,
't Is nog wie nuij
Want bij zoe'n luij
Maag niks mankeerə
Zuuch, dat is sjoen,
Zuuch, dat is sjoen,
Dat zal pareerə
Es noe dee jas
Miech mer good pas
Um tə marcheerə.
Wijnstok. Mè zèk ins goojə vrind, 'g leef neet vaan də wind
'Als een klein kind[9] al van də wind',
Zèk ins goojə vrind, 'g leef neet vaan də wind
'g Had geerə splint[10].
Vogt. Kom laot miech goon, laot miech mer goon,
Want iech moot miech nog sjeerə, nog scheerə goon,
Kom laot miech goon, laot miech mer goon
'g Kin dee baard hei toch neet laotə stoon.

1) buurt te Maastricht.
2) koopt.
3) noodig.
4) mooi.
5) jasje.
6) uniformpet.
7) laarzen.
8) sporen.
9) bekend Maastrichtsch straatliedje.
10) geld.

Wijnstok. Mè wee zal dat bətaolə, zoetə lievə Gerritjə?
Wee zal dat bətaolə
Mienə gooiə maan?
Vogt. Dən ierstə burgəmeistər, zoetə lievə Gerritjə
Dən ierstə burgəmeistər
Dee iech pakkə kaan.
Een tooneel uit den derden 'ak'. Karl
Vogt voor de rechtbank.
President. Wel bəklaogdə! zèk miech toch
Hètstə[11)] nog altied Karəl Vogt.
Vogt. Jao President! dat is də naom
Woe iech mèt op tə werəld kaom.
President. Zèk miech wat dienən awwər[12)] is
Oftstə gətrouwd of jónkmaan bis.

11) heet gij.
12) ouder.

Vogt. Iech gaon al nao də sèstig tou
En iech had ouch ən vrouw.

President. Zuustə gei familielid
Wat op tə gətuigəbaank zit.

Vogt. President! Zoeveer es iech weet
[+]Höp geer neet
In eur keet
Boetə miech gèt andərs beet.

[+]**Maastrichtsch dialect.**

President. Noe zullə veer ins lezə goon
Wat of dat sjinaos[1)] heet gədoon.

Koor vaan Rechtərs en Avəkaotə.

Vaan firi traldəra, vaan firi traldəra
Vaan firi traldəra la la.
Bij meistər Wijnstok, bij dee slóf
Heet heer ə sjöttərspak gəpóf.

Dat pak dat stónd hääöm daonig sjoen
Heer sprak op militeerən toen.

Toen heet deen oetgəslaope snaak
Eus dapper sjötters zaat gəmaak.

Heer naom zə met nao Köpənick
Dao heet ər ouch ən houf gəflik[2)]

Də burgemeister gans vərveerd
Heet heer gədreig al met ə zweerd.

Də səcrətaris vaan də raod
Joog heer ət fut al oet zien graot.

Dat gans bəstuur vaan Jan Kalbas
Gaof hääöm də markə oet tə kas.

∃n daonao gaof dee zaatə baoj[3)]
Də lestə knepkəs oet tə laoj.

Er heet die kas gərənueerd
∃n die èrrəm luij gətransəneerd[4)].

Dus is ət zekər en gəwis
Es 't speccavis hinktuis (aant.)[5)].

Iech rəquireer ‘spes patria’
In nomen pro justitia.

De rechter ondervraagt achtereenvolgens verschillende getuigen. De bode legt de volgende verklaring af:

Baoj: Iech kaom zjus vaan oet ət ‘Zwäönsjə’[6)]

1) schendbrok.
2) poets gebakken, streek uitgehaald.
3) bode.
4) gekweld.
5) zie aant.
6) naam van café.

En dach loup ins nao ət ‘Häönsjə’[7)]
Mè zjus veur dən Heiligən Geis[8)]
Sloog tə sjrik miech in mie vleis.

'g Stónt tə bevə veur mirakəl
Want verbeeld uuch zoe spektakəl!
∃t stadhoes vaan eus gooi stad
Waos door sjöttərs aofgəzat.

Die kerəls met hun bajonèttə
MaaGdə gansə kortə wèttə,
Wie iech wou də trappən op
Sloog miech einən op mənə kop.

Mer iech kraog dee kerəl meistər,
Vloog toen nao də burgəmeistər,
MaaGde in twie wäörd hääm klaor
Wat əm dreigdə veur gəvaor.

Toen is tə kaptein gəkommə
Heet tə cent ziech mèt gənómmə
Tot ət pötsjə vaan də baoj[9)]
Haoldə heer ziech oet tə laoj.

Heer bromdə onder zənə knievəl
‘Woe's ət staongeld vaan də sjievəl (aant.)[10)]
Woe dat vaan Jacobus Vuur (aant.)
En ət rad van avontuur’. (aant.)

Toen schreef heer op ənə zegəl
Mèt ən pen wie ənə zwegəl[11)],
∃ schrif wat niemand lezə kaan
‘Karel Vogt in dank voldaan’.

President: Daank uuch, daank uuch, zèt uuch mer weer
Wat geer zag, dat klop ongəveer
't Is pərcijs wat eedərein wèt
Dee ət gəlezə heet in də gazèt.

7) idem.
8) straatnaam.
9) spaarpotje.
10) zie aant.
11) lucifer.

Na het getuigenverhoor houdt de advocaat zijn pleitrede en wordt Karel Vogt veroordeeld om burgemeester van Valkenburg (aant.) [1] te worden.
Avokaot: Mè, huurt ins Hierə rechtərs!
[+]Dao is vääl slechtərs
Es wat heer heet misdrevə
Aonhuurt miech evə.
Geer zeuk mèt al eur wèttə
Häöm vas tə zèttə,
Toch vluig ər door eur nèttə
Wèlt mər d'rop lèttə.
∃t geld wat heer góng hoolə,
Is neet gəstolə.
∃t woord əm jao gəgevə,
Də maan moos levə.
∃t is toch in də werəld
Gənóg bəkind,
Dat ən eederein pak ən snap ən vink
Wat ər kriegə kint.

[+]**Maastrichtsch dialect.**

Publiek: ∃r heet gəliek
∃nə mins is geerə riek.
Avəkaotə en Rechtərs: ∃r is gəred
Dao steit niks in də wèt.
President: Wel! geer höp eur sjoen
pleidooi zoe hendig veurgədragə

Iech staon totaal vərslagə
Dat had iech neet gədach;
Iech had əm lievər veur twie jaor də bèrrəg (aant.)[2] op gəbrach.
Publiek: Dat waor gəmein
En doog əm vääl sjagrein,
Deen awwə maan
∃r kraog də pups[3] təvaan.

Avəkaot: ∃nə maan met zoeväöl gaovə,
Moot geer neet straovə
In plaots əm op tə sleetə
Leet iech əm sjeetə.
President: Wel iech zal in Godsnaom
mer gèt anders goon bədinkə,
Iech kin əm dat neet sjinkə
Zoe gèt maag neet bəstoon:
∃n straf die moot heer ondərgoon
Veur wat ər heet gədoon.

Vogt: Och Hierə, maak mer gei kabaal
Geer zeet mie köpkə weurt al kaal
Spaort uuch toch al dee larie
Sjikt geer miech nao Momus-mannəhoes (aant.)[4]
Ouch in də Apostələ waor iech t'hoes
Of andərs op Calvarie.

President: ∃t is bekind vaan Napoleon ‘de groote’
Dee indərtied op Sint Helena zaot,
Al had heer ouch zənə polləfər vərschotə,
Dat heer toch bleef 't model veur volk ən staot.
Es heer zien iezərvretərs inspecteerdə

1) zie aant.
2) gevangenis.
3) naam eener ziekte.
4) zie aant.

Ǝn daobij daan ənə struissə pungəl[5] zaog
Dat heer subiet dat mansjap promoveerdə,
Dee daan də gouwə epaulèttə kraog.
Heer zag ziech zoe: ‘Dien oetziech dat bevèlt us’
‘Də kleijər makə ouch in deens[6] tə maan’,
‘Də weurs kaptein, umdat aon die laank korrəpus’
‘Ǝt uniform ziech sjoen vərtuinə kaan’.
- Daan heet heer mèt ein ‘luider stem’ gəroopə, -
‘Langə! Staank op! iech maak hei bei bəkind’
‘Də höbs es milicien gənog gəkropə’,
‘Də bis kaptein vaan mie gardərəgimint’.
Veur 't tribənaol is kort ən klaor bəwezə,

5) kerel
6) dienst.

Aon deefstal heet ər gaar gein sjuld gəhad.
Wat strafbaar blijf, dat is allein in dezə,
Heer heet tə luij èns lèkker beet gəpak.
Omdat heerdat zoe fien heetkinnə lappə
Mèt zoe gəmaak umsprink mèt ət gəzag
Höp iech miech veur zien onbətaolbaor grappə
Də volgəndə streng korrektie oet gədach.
Miserere-koor: Miech tunks tə straf is èrrəg -
Daodoor weurd zjus eus justitie bereump
Heer weurd in Valkəbèrrəg
Veur zevə jaor tot burgəmeistər bəneump!

40. Limburg vooruit.

'Awwen Tied' is een beschrijving van Oud-Maastricht. Typen als de familie Stastok: 'mompeerkə met tə gazèt', 'mameerkə met tə strikkous', de dochters met borduurwerk en breinaald in de weer en zoontjelief verdiept in de lectuur van 'Paul en Virginië', het geheel een schilderijtje van het brave, oud-burgerlijke interieur van de Maastrichtsche families van ..... voor 50 jaar. Karakteristiek voor dien tijd zijn de vele Fransche bastaardwoorden.

Awwən tied
in Maastrichtsch dialect van 50 jaar terug.

Um də groetə oettrèktaofəl
Mèt häör gəkrossjeerdə[1] sprei
Zit təsamə də familie,
Röstig en in vrei.
In ət middə steit tə kenkee
Op 'nən hoegə bronzə voot:
Nui systeem, boeveur də vètkeers
Laanksaam wiekə moot.
Vrunt'lik vèlt ət leech op taofəl
Oet tə greunən abbəzjoer[2],
Dee də straolə good bijein-hèlt
In zənə kontoer.

In də sjambərlók gəwikkəld
Leus mompeerkə zən gazèt;
Das altied zə lèstə wèrrək,
Veur ər geit nao bèd.
Zənən hagəlwittə ströpdas
Steit əm deftig, gəpozeerd,
En zən grijs-broun bakkəbeerdsjəs
Zien good gəsoigneerd.
Noe ən daan deit heer ən trèkskə
Aon zən doorgərouGdə piep,
Die ər mèt zən hand veurziechtig
Ondər 't roukə stiep[3].
Nevən hääom dao zit mameerkə
In ən donkəl-blauw baskien[4]
Drök tə mind'rə (aant.)[5] aon häör strikkous
Veur də groetən tien.
Ein veur ein tèlt zij də steekskəs,

1) Fr. crocher, breien.
2) abat-jour, lampekap.
3) steunen, stutten.
4) bovenkleed Fr.
5) zie aant.

Uigənd[6] door də groetə brèl
In ən brei montuur van sjèlpad,
Aait familiestèl.

D'aitstə dochtər is aon 't mazə,
D'andər, sprekənd häör mompeer,
Maak ən antimakassaarkə
Veur də zedəleer[7]
Tössə zən twie awwər zustərs,
Op ə pläötskə taam'lək krie[8],
Zit ət zäönsje drök tə ləzə
Paul en Vergənie. (aant.)[9]

Rös en vrei hinG in də kamer,
Röstig tik op regəlmaot
Də pənduul en stap tə pompjee
Op tə einzaam straot.
Röstig kiekə d'aw portrèttə
Van də mör op 't gruupkə neer,
En də vlemkəs in də kachəl
Dansə van pləzeer.

6) turend, kijkend.
7) leuningstoel.
8) bekrompen, eng.
9) zie aant.

Oet tə groetə teenə[1] haolkan
Sjink mompeerkə noe ən daan
Ziech ə gleeskə ech stein-aait in,
Want tao hèlt ər vaan.
Eedər kier es heer get nuits leus,
Wat əm benkələk[2] frappeert,
Zeet ər dat aon vrouw ən kindər,
Die dat ammǝzeert.
Heer allein leus mer gazèttə,
Veur ən vrouw gief 't geinə pas;
Häörə geis huurt bij də keukə
En də lievəndskas[3].
'Nein, noe moot dər toch ins huurə',
Zeet ər op ən ougənblik,
'Wat tə lui toch neet probeerə,
't Is vərsjrikkələk!
'ch Lees hei, dat mən in də vreemdə
Weer get heet gəprakkəzeerd:
Wagəls, die op steef[4] van iezər
Rollə zondər peerd,
't Sjijnt, dat zə gətrokkə weerdə
Door ə groet en stèrk masjien,
Dat nog miejər krach ontwikkəlt
Es 'nən os of tien.
En dat moot zoe daonig gaw goon,
Dat mə mèt zoe soort gəveer
Wel op einen daag nao Aokə
Goon kós heen en-t-weer'.
- ''t Is tə èrrəg', zeet mameerkə,
'ch Höp gein rös mie, noe 'ch tat weet,
En in zoe ein dinG krijgt geer miech
Vanzəlevə neet.
En iech weit, es geer dat doen zoudt,
Dat van angs iech neet mie sleep.
Reist mer lievər mèt tə poskouts
Of ət mèrrətsjeep' (aant.)[5].
Ondərwijl pomp zij dən olie
In də kenkee evən op,
En veeg taonao doum en vinger
Aof op häörə kop.
- 'Jè, jè, kindər', plaog mompeerkə,
'Dao geit niks mie gauw gənóg:
Es 't zoe doorgeit, goon də minsə
Latər vleegə nog'.
- 'Foj, maan, wèlstə wel ins zwiegə!
't Is ən sjan, was tiech vərköps!
Dee diech hoort, zou zèGGe, dastə
"Mèt ət höltsjə löps"!'[6]

Maan ən kinder móstə lachtə
Euver meerkə häörə sjrik.
't Was toch mer ən grap ən jummərs
Gaans onmeugələk!
- 'Vrouw, maak tiech mer neet bəzörrəg,
'ch Haw miech bij mən sjees en peerd;
Al die nuijərwètsə dinger,

1) tinnen.
2) erg.
3) linnenkast.
4) staven.
5) zie aant.
6) gek bent.

Zien jao toch niks weerd!’

Koelək[7] heet heer oetgəsprokə,
Of van 't aait Stadhoes drinG door
't Hoorə van dən torəwachtər*[5]:
't Is pərsijs tien oor'.
Das ət teikə van nao bèd goon:
Laat krawakə[8] deent veur niks;
Es mə dan op tied weer op moot,
Is mə gaar neet fiks.
Peerkə stik zə bonnəgrèkskə[9]
Weg in zənə sjambərlók,
Meerkə klop tə wöllə vetsə[10]
Aof van häörə rok.
Ordələk lèG eedər keend ouch
Book of handwerk gaw op zij,
Puunt[11] tə gooi aw lui ən wins hun
Goojə nach in vrei.

Zoe woort mies tən daag bəslotə
In də gooiən awwen tied.
Aon dən einvoud van die tijə
Dink mə trök mèt spiet!

E.J. JASPAR.

7) nauwelijks.
5) zie aant.
8) nachtbraken.
9) kalot, bonnet-grecque.
10) draden, pluisje.
11) kust.

41. Roermondsch.

Werd ons in het vorige stuk een blik vergund in het oude Maastricht, het volgende gedichtje in Roermondsch dialect van (± 1880) ademt geheel den geest van de ietwat trouwhartige-klein-burgerlijke gezelligheidszucht, die zijn bevrediging zoekt in het samenzijn onder een glaasje bier, waarbij alle onderscheid van standen is verdwenen, over politiek van stad en land geboomd wordt, oude histories worden opgehaald en de ‘löstige sjnakə’ met hun kwinkslagen en grappen den breeden daverenden lach doen losbarsten.

In 't goljə kraenkə. aant.
door E. Seipgens

Bie Mariekə, in 't Golje Kraenkə[1)]
Dao zit mə zoo lekkər, zoo wèrrəm;
Och, warə-d'r vääl van zoo'n kraenkəs,
Dan dronk mə ziech zekər waal èrrəm!

Mariekə vertapt dich ei pintjə,
Ik zèG dich 't is leefhöbberie!
Zoo klaor, det'ət fonkəlt in 't glééskə -
Iech zit ər de wien veur op zie.

Hət kemərkə is bie Mariekə
Tə groot neet, ən ouch neet tə klein;
Dao kommə de löstigstə sjnakə[2)]
Van 't sjtedjə, des aovəs, biejein.

Neet tə klaor en ouch neet tə duustər
Sjient sjtilkəs də kopərə lamp;
Dao sjwèèf[3)] door də kamer 'nə nevəl
Van tabák-ən sigarəndamp.

Mariekə löpt ievrig bədeenə
Mit ə glömlächskə op zienə monjd,
Häör vadər geit roukənd en sjwetsənd
Də verschillendə täöfəlkəs[4)] ronjd.

Hè sjprikt euver 't wéér en dən akkər,
Van bəlasting aan sjtad ən aan riek,
Euvər aldərlei nuuts[5)] ən gəwauwəl
En gif aan ein eedər gəliek.

Dao is get in 't goljə kraenkə
Waat heimlik gəzellig 'ət maak -
Ich ən weit neet, mer 't is of 'ət glééskə
Zoo lekkər miech nörgəs[6)] ən sjmaak.

Dao zittə mit lachəndə gəsichtər
D'aai vrunj[7)] in 'ng krink om miech heer[8)] -
‘Daag jägər, daag sjépə, gəzonjdheid!
Notaris, waat zèGt geer van 't wéér?’

Mə drink ər ən zinGt ər ən klinkt ər,

1) gouden kraantje.
2) grappenmaker.
3) ê van prêtre.
4) tafeltjes.
5) nieuws.
6) nergens.
7) vrienden.
8) heen.

't Is éi löstig ən lekkər gətoet[9)]
Mən raakt ər zoo licht aan 't vərtellə
∃n sjöt ər zien hert əns geer oet.

Bie Mariekə in 't Goljə Kraenkə,
Dao zit mə zoo lekkər, zoo wèrrəm -
Och, warə d'r väöl van zoo'n kraenkəs,
Dan dronk mə zich zekər waal èrrəm!

Oefening.

1. Welke isoglossen komen in het Maastrichtsche dialect voor? Zoek van ieder eenige voorbeelden. - 2. Schrijf uit de stukken in Maastrichtsch dialect al de voorbeelden van voorbarigheidsassimilatie op. - 3. Schrijf uit dezelfde stukken de voorbeelden op van meervoudsvorming zonder suffixsilbe. - 4. Geef de voorbeelden van denzelfden Umlaut in het Duitsch en het Limburgsch. Onderscheid verschillende gevallen. - 5. Zoek 10 voorbeelden van meervoudsvorming op *er*. Zet het Duitsch er naast. - 6. Zoek er evenzooveel van a. Duitsch-Limburgsche *ei* en Nederlandsche *ee*; b. Duitsch-Limburgsche *ou* en Nederlandsche *oo*. - 7. Bewijs met eenige voorbeelden, dat de

9) drinkgelag.

voornaamwoorden in het Duitsch en het Limburgsch overeenstemmen, maar afwijken van het Nederlandsch. - 8. Zoek voorbeelden, dat woorden in vorm, beteekenis of beide afwijken van het Nederlandsch en overeenstemmen met het Duitsch. - 9. Bewijs dat de Hoogduitsche klankverschuiving in het Zuid-Limburgsch niet voorkomt. - 10. Bewijs, dat het Roermondsch door een isoglosse verschilt van het Maastrichtsch.

42. Oost-Limburgsch.

De Oost-Limburgers hebben eenzelfde karakter als de Zuid-Limburgers. Wel is de invloed van Duitsche taal en opvattingen wegens de grootere nabijheid der grenzen sterker. Fransche ontleeningen, zooals wij die boven vermeldden, komen dan ook in de Oost-Limburgsche dialecten heel wat minder voor. Het Heerlensch, dat zich niettegenstaande den steeds wassenden invloed der vreemde elementen tot nog toe weet staande te houden, vertoont de Oost-Limburgsche eigenschappen al heel sterk. Het is een gesprek uit de eerste dagen van den oorlog gevoerd tusschen eenige nieuwsgierige Heerlensche burgers. De politieke kannegieterij komt er natuurlijk om den hoek kijken.

I heejələ. [aant.]
in Heerlensch dialect.

- ‘Jummig kingər’, reup dər Piet, ‘hat dər ut gehoeəd, vər kriejə kreeg. Iech hân də tilləgram bej dər Pendusch gəleejəzə. Mit wem dat vər-əm kriejə, sjteeht nit dər bej, mèh ich gleuf mit dər Pruus’.

- ‘Dat is əgaal mit wem, loat ze mâr koomə, vər zollə zə hêun waal kneujhə’.

- ‘Gank jong, bej dər Albertz hinGt ooch ing tilləgram op, ən nog waal mit blauwə kriet gəschriejhevə, ən volgens die tilləgram zow ich zaagə, dat ut mit dən Ingəlendər is’, zeət dər Sjeng. ‘In də gəzet sjteeht, dat-tə-nee schip i gəneejət hat gəboord. Mèh wach ins, doo-ə kunt-tər Fer, deejə zal waal miejə dər-vâ weetə, want deejə deut veuəl an dər polətiek’.

- ‘Zo Fer! wat zaagə zə van də kreeg, has-te nog niəks neujts dər-vâ gəhoeət’?

- ‘Ja leef lüj, ich bin-i Məstreech gəweejhə; doo-ə woar miech get los. Nieks es səldaoətə op-ən stroat, die allənеuj van ət vərlof mostə trük koomə. Də lüj mində ziejəkər, dat vər kreeg zoo-ə kriejə teejəgə dər Pruus. Ee paar riekə lüj woarə al vərtrokkə achtər də watərlinie. Dər trein koam veuəl tə laat aa. In allə gəvaal, get is los, want zə roopə nit veur niks də səldoate alləmoal trük. Mèh wat zaagə zé hej dər va?’

- ‘Koom’, zèhət dər Piet, bej dər Pendusch hingt ing tilləgram op, da gont vər dou ins kiekə’.

- ‘Vingst-ə-ut-ginnə bazəl, wat doahə op steeht. Jummig, laotə vər us toch nit aan zoeh-ənə kwatsj ophotə en ins kiekə wat də lüj zaagə van dər kritiekə toestand. Kiek, doahə sjtond ə paar schuelmeestərə die sint nogaal op də hüjegtə mit də zaakə’.

- ‘Hüjeschtə, die zaagə ut wühr ing April-mop. Loatə vər hej maar neet lang blievə staohə, die weetə ooch nieks dər-va’.

- ‘Wits-t-ə-wat dize-n-ōwəvend meus ə volksconcert ziehə, juus wie op dər

ōwəvend, wie dər kreeg oet brook, da wühərə nog veul miehjə lüj i gən durp. Mèh ich ha gəhoeəd, dat də harməniej nit miehjə wilt sjpiehələ, umdat dər Miechəl hun də biertonnə nit miehjə wilt liehənə vuur dər kios op tə bouwən.

+- 'Loaəhtə vər doah maar üver ophührə. Zaag, ich ha gehoehəd, dat də gə interneerdə alleneuj noah ut kamp trük mottə. Dat hat toch ooch get tə beteekənə, es ut woar is. Koom da gont vər ins wiehər, məsschiens hühjərə vər doah nog get dərva, en hej sjtond vər aal ziehjəkər ing hoaf oehr te ekkəpiettə (*kletsen, zeuren*).

+**Heerlensch dialect.**

- 'Waach effəkəs, doah kumt juus innə Belsch, dejə ich kin, da vraag ich dem ins, of zə weg mottə. Ich bi dərrek wer bej uch'.....

- 'Goo-ət, dejə Belsch wiet va nieks get aaf, dus is ut ooch nit woahr dat zə weg mottə. Doahə zuus-tə ooch, wie də lüj konnə moehle ühəver get, woehə nieks va-n-aa is'.

- 'Zaag, woehə is dər Fer hin?'

- 'Och, dejə is iejəsj noahə heem gəgang, ich han ooch veujəl zin vuur tə goah want ut is aal hoaf tiejən'.

- 'Waag Sjeng, ich goah ooch mit, murgə weetə vər messchien ə bietjə miehjə. Dər Burgəmeistər wit nu ooch nog nieks miehjə dər va, zaag mich iejesch dər gəməentəbodə Vaweejəsch'.

- 'Es-d-ər nog effəkəs waacht, da gont vər dərrek mit noah heemə'.

- 'Nee jong, ut weejhd tiehd, vər zaage uch adiejə'.

Oefening.

1. Zoek uit het Heerlensch dialect voorbeelden van woorden, die in klank enz. overeenstemmen met het Duitsch, maar afwijken van het Zuid Limburgsch. - 2. Welke eigenaardigheid vertoont zich bij de eigennamen? In welke taal vindt men hetzelfde verschijnsel? - 3. Welke isoglossen vertoonen zich in het Heerlensche dialect?

43. West-Limburgsch.

Het West-Limburgsch is het dialect van het grootste gedeelte der Kempen. De Kempenaar is het type van den behoudingsgezinden boer. Harde stoere werker is hij met weinig tevreden. Wantrouwend tegenover al wat nieuw is, hecht hij zich hardnekkig vast aan het oude, zooals dit bij zijn vaderen in eer was. De volkswijsheid uit zich in talrijke zegswijzen en spreekwoorden. Hendrik Conscience, die een tijdlang in de Kempen verbleef en het leven aldaar in novellenvorm beschreef, heeft ons dat blijkbaar in sommige zijner novellen als typische eigenaardigheid van het Kempensche volkskarakter willen schilderen: hij laat in Baas Ganzendonck een huisknecht een gesprek voeren met de koemeid en de boerenarbeiders, waarbij de sprekers als het ware wedijveren, wie van hen de meeste en kernachtigste spreekwoorden kent.

Baas Gansendonck [aant.]
Van Hendrik Conscience.

Wiens brood men eet,
Diens woord men spreekt.

Op den hof der afspanning *St.-Sebastiaan* waren de dienstboden en werklieden, reeds met het krieken van den dag, aan den gewonen arbeid bezig. Trees, de

koemeid, stond bij den bornput en wiesch rapen voor het vee; in de opene schuur hoorde men het trippelend gekletter der dorschvlegels; de stalknecht zong een ruw lied en roskamde de paarden.

Een enkel man wandelde onachtzaam over en weder en rookte zijn pijp, terwijl hij hier en daar staan bleef om de anderen te zien arbeiden. Hij was insgelijks als een werkman gekleed, droeg een vest aan het lijf en houten klompen aan de voeten. Ofschoon zijn aangezicht in volle rust van onverschillige luiheid getuigde, blonk niettemin in zijne oogen zekere schalkheid en arglist. Overigens was het genoeg op zijne glimmende wangen en rooden neus te zien, dat hij aan een vette tafel zat en den weg tot den kelder wist.

De koemeid liet hare rapen staan en naderde tot de schuur, waar de dorschers bezig waren met nieuwe schooven op den vloer te spreiden, en die gelegenheid waarnamen om tusschen den arbeid al een woord te wisselen. De man met zijne pijp stond er op te zien.

'Kobe, Kobe', riep de koemeid hem toe, 'gij hebt het rechte briefken gevonden! Wij slaven ons dood van den morgen tot den avond, en krijgen voor alle loon wat scheldwoorden naar den kop. Gij hebt den wind van achter, gij wandelt, gij rookt uw pijpken, gij zijt de vriend van den Baas, gij krijgt de vette brokskens. Gij moogt zeggen, dat uw brood in den honig gevallen is! Het spreekwoord heeft gelijk: menschen foppen is maar eene weet'.

Kobe glimlachte met slimheid en antwoordde:

[+]'Hebben is hebben en krijgen is de kunst; het geluk vliegt: die het vangt, die heeft het'.

'Mouwvegen is bedriegen, en fleemen is kruipen', morde een der arbeiders met bitsigheid.

[+]**Belgisch Kempisch dialect.**

'Woorden zijn geene oorden', schertste Kobe. 'Ieder is op de wereld om den zoon zijns vaders deugd te doen; en die wat vindt, mag het oprapen'.

'Ik zou beschaamd zijn!' riep de verstoorde arbeider. 'Het is gemakkelijk riemen snijden uit eens andermans leder; maar een varken wordt ook wel vetgemaakt, al werkt het niet'.

'Het is den eenen hond leed, dat de andere in de keuken gaat', lachte Kobe.

'Ongelijke schotelen maken kwade broeders; maar het is beter benijt dan beklaagd. En vermits een mensch op de wereld toch ergens zitten moet, zit ik liever op het kussen dan op de doornen'.

'Zwijg, schuimer, en denk, dat het van ons zweet is, dat gij zoo vet wordt'.

'Tistje, Tistje, waarom zijt gij dus op mij gebeten? Gij kunt niet verdragen dat de zon in mijnen vijver schijnt. Kent gij dan het spreekwoord niet: wie een ander benijdt, vreet zijn hart en verkwist zijnen tijd? - Zoo ik nu eens wat minder kreeg, zoudt gij er iets te meer om hebben? Ben ik hoogmoedig? Doe ik u kwaad? Integendeel, ik verwittig u tegen dat de Baas komt, en steek u al dikwijls eene goede kanne bier door het keldergat. Gij zoekt waar het niet verloren is, Tistje'.

‘Ja, ja, wij kennen uwe mildheid; gij slacht den pastoor: die zegent iedereen, maar hij zegent zich zelven eerst’.

‘Hij heeft gelijk en ik ook; die den autaar dient, mag van den autaar leven’.

‘Het is waar!’ riep een ander arbeider. ‘Kobe is een goede jongen, en ik wilde wel, dat mijne voeten in zijne schoenen staken; dan zou ik ook mijn brood verdienen met wolkskens rook naar de kraaien te blazen; buiksken vol, harteken rust’.

‘Ja, dikke buik, slapende voet; - volle krop, dolle kop!’

‘Laat ze maar praten, Kobe, elkeen kan geene even schoone star aan den hemel hebben; en ik zeg, dat gij veel verstand hebt!’

‘Niet meer verstand dan de paddestoel, die daar aan de kerseboom zit’, antwoordde Kobe met gemaakten ootmoed.

Allen zagen verwonderd op naar eene groote zwamschijf, die tusschen de zwaarste takken des kersebooms groeide. Even ras keerden zij het gezicht naar Kobe om uit hem volgens gewoonte, eene kluchtige verklaring te bekomen.

‘Ah, ah!’ riep de koemeid, ‘niet meer verstand dan de paddestoel! Dan moet gij al een schrikkelijke lomperik zijn!’

‘Gij weet het niet, Mieken. Wat zegt het spreekwoord? Het werken is voor de botteriken. Ik doe niets, dus?....’

‘Maar wat heeft de paddestoel daarmede te stellen?’

[+]‘Zie het is een raadsel: de schoone, groote kerseboom is onze Baas’...

‘O, gij mouwveger!’ riep de meid.

‘En ik ben de arme ootmoedige paddestoel’....

‘Schijnheilige!’ morde de gispende arbeider.

‘En als gij dit kunt raden, zult gij weten, wat de kleine honden moeten doen, om met de grooten uit denzelfden schotel te mogen eten zonder gebeten te worden’.

Kobe meende hen nog langer met zijne dubbelzinnige woorden te plagen; maar hij vernam de stem van den Baas binnen in de afspanning en zeide tot de arbeiders, terwijl hij zijne pijp in haren koker stak:

‘Laat de boeren maar dorschen, jongens! Daar is onze brave, vriendelijke Baas, die komt zien of het werk vooruitgaat’.

‘Wij gaan ons morgeneten krijgen: het zal weer geen klein geschreeuw zijn! riep de koemeid, naar den bornput loopende.

‘Zoo hij mij nog toesnauwt van dagdief en lompen boer, gelijk gisteren, dan werp ik hem den vlegel naar den kop’, zei een der arbeiders met gramschap.

‘De kruik zou tegen den steen vechten, en zij viel aan stukken bij den eersten stoot’, schertste Kobe.

‘Wat mij betreft, ik lach met zijne scheldwoorden, en ik laat hem aanrazen’, sprak een tweede.

‘Gij doet best’, viel Kobe in, ‘zet uwe twee ooren wijd open, dan vliegt het langs hier in en langs daar uit. De Baas mag ook al wat hebben voor zijn geld. Geef hem gelijk, en doe wat hij zegt’.

[+]**Belgisch Kempisch dialect.**

‘Doen wat hij zegt? En als men het niet kan?’

‘Dan geef hem toch gelijk, en doe het niet; - of liever, zeg niets en houd u, alsof gij van toeten noch blazen wist, en denk, dat zwijgen niet kan verbeterd worden’.

‘Alle menschen zijn menschen! Ik spot met zijne barschheid. Dat hij maar beginne, ik zal hem ook de tanden eens laten zien. Hij heeft geen recht om mij voor een beest uit te maken, al ben ik maar een werkman’.

‘Het is wel waar wat gij zegt, en toch slaat gij er nevens, Driesken’, bemerkte Kobe. ‘Ieder moet zijne plaats in de wereld kennen. Wat zegt het spreekwoord? Zijt gij aanbeeld, verdraag als een aanbeeld; zijt gij hamer, sla als een hamer. Daarenboven, een klein goed woord breekt groote gramschap. En wilt gij het beter hebben, gedenk, dat het moeielijk is met azijn vliegen of met trommelen hazen te vangen’....

‘Kobe! Kobe!’ riep eene stem van binnen met hoorbaar ongeduld.

‘Zie, zie hem nu zijn hypokrietengezicht aantrekken!’ spotte eene andere dorscher.

‘Dat is juist de kunst, die gij nooit zult leeren!’ antwoordde Kobe.

En zich tot de inspanning keerende, riep hij op smeekenden toon, als ware hij verschrikt geweest:

‘Ik kom, ik kom, Baaslief; maak u niet kwaad; ik vlieg, hier ben ik al!’

‘Hij wint zijn brood met den schoothond te spelen!’ morde de vergramde arbeider met verachting; ‘dan dorsch ik nog liever mijn geheele leven! Dit heeft men van mannen, die door alle netten gevlogen zijn, gelijk hij’.

44. Zout-Leeuwsch dialect.

Het Zout-Leeuwsch behoort tot de Westelijkste der Limburgsche dialecten, maar vertoont in woordenkeus en klanken nog echt Limburgsche eigenaardigheden. *Man* en *Fik* zijn twee vogelliefhebbers, waarvan de eerste door zijn vriend op grappige wijze, echt Limburgs, wordt beetgenomen.

Man en Fik. [aant.]
door R. Verdeijen.

Iedərieən in dən oemtrek kinde Man as de bestə vogəlvanger ijt də streek. Man was nie mieə van də joengstə, mer 's winters, as də snieəf hoeəg lag ən də grond hēd was as ennə stieən, trok Man bə z'n taerwissə en zennə lokvogel, d'r oep ijt wijd weg en leeg kwamptər nie gaa tərug. Wa Man voets dee, wist niemand eigəlik tə zeggə. Də minsə zagən 'um wel bə z'n schoep op z'n schaor no də veesder ([aant.])[1] trekke bijtə də stad achter dən 'of van də prókəreur, an də ‘Kolk’ ([aant.])[1] en och bə də stoeətkaər van də braor vurə, maa vast werk en hater nie, euvəral holptər wa en euvəral wied də man tegə 't vaoderland af gətraetərd.

- ‘Man, hoevel kirrə slöt oerə trizzələwit[2] wel?’ -

- ‘Man, ich wieət 'n schoeən boekvink zittə joeng, en flijtə da zə duu! Dən innə slag achtər dən aandere. Iech 'eb gəprobeed van zaat op 'eurə staet tə leggə, maa 't ging nie, zə was miech tə rap, zə haa Man gəzien!’

1) zie aant.
1) zie aant.
2) slag van een vink.

Man zee gəwoenlik nie veul, maa zekər goenktər nəkir zien oft waor was en as Loon Lijtə, də gruutstən traetər van 't stad da wist, dan tróktər 's aves zekər no də brug an də Gaet[1] veur 't hijs van Man, moeə iedərən avənd allə davə - en haonə - en vogəlliefhebbərs bedieən kwamə, en alle davə- en haonə en vogəls bə 'un eigənaers euvər də toeng reejə. Də blaa ardijnstieənə warə d'r van ijtgəslətə, maa 't davə vliegə en 't haone vechtə goenk zennə gank en Man bleef vinkə vangə zelfs as 't al verbojə was deur də wet en də zjenderme op 'um loerdə. Niks kos' um tegənhavə. Wa Trien, z'n vroo, och zee, 't was alləmaol botər an də galg gəsmaeəd: van də zjendermə hatər ginnə schrik en van de kaa och nie.

Man haa in Lieəf mer innə vrind, da was Fik, ennə joeng van zevətien jaor, dae op 't Kollesə tə Sint Trij[2] nie veul goeds ijtzettə, mer də vogəls kində as ginnən innə. In də zomər zat ər dèk gənoeg van 's mörgəs drij uur in 't veld tə löstərə no də lievərikkə; 'ə kində allə sórtə van vogəls, kos zə naodoen, wist vanniеə da zə aerə (*eieren*) leedə en bruddə, wa ze atə en warrə[3] moest gaevə vər z'in 't laevə tə havə. As də vogəls bəgostə tə trekkən, wastər nie ijt 't veld tə slaon, hə wist dən trek, woes də nettə moestə gəspannen woddə en... allə flökkəs[4] hatər: vər lieverikkə, mieskəs (*meesjes*), sijskəs, tjiepərs[5] en van vaer kostər zə doen tərug komə en in 't net flijtə.

Fik zee, zjust as Man, nie veul; 'n haa 't alted in z'n maa (*mouw*) zittə en astər iemand kos beet hebbə, lietər 't nie noa. Dan lachdədər dattər schóGdə op z'n kroemə bieənə, maa huurə lachə kosdər 'um nie: Fik lachdə alted binnəsmonds.

[+]- 'Fik, joeng, mörgə vrug gaon ich m'n wissə leggə'.

- 'Zoeə Man, en moeə dan?'

- 'In de wae van də St. Lenetsbron[6]'.

- 'Moog ich mee gaon, Man?'

- 'Nieə, joeng, da kan nie zən. Pieə van Hal gie mee'.

[+]**Belgisch-Limburgsch dialect.**

Pieə! Fik wist gənoeg ən tróktər van deur. Pieə was ginnə vrind van 'u mən da zoo dezə kir tóch nie waor zən! Dij boekvink gundədər[7] 'um nie en ə zoo zə nie krijgə, och!

Də volgendə mörgə stondə Man ən zənnə kaməraod al veur vijf urə in də wae. Man heldə z'n taerwissə ijt zənnə binnəzak, roldə z'op z'n 'aand ijt 'ət stök papier ən trók zə ieən ver ieən van mekaandərən af: dən taer pleGdə goed ən 't duurde nie lang och də wissə lagə oep 'n kaol plek in de middəl van də lókkendə terf (*tarwe*). Də lokvogəl in z'n euvərdekt garjoel (*vogelkooi*) kreeg zə plekskə onder d'aag en də twieə vogəlvangərs goenkə zich wegstaekə achtər d'aag kot bə də gaor[8]. Gəspannə loerdə Man op z'n hukkə (*hurke*) no də plek moeə də wissə lagə en lösterdə of z'n vink och begos tə slaon. Zənnə kaməraod zat oep wacht vər tə zien ochtər[9] gin zjendermə in 't zicht kwamə. In ins schrökkə

1) naam der rivier, de Gete, welke Zout-Leeuw doorsnijdt.
2) Sint Truiden.
3) wat gij (= men).
4) lokfluitjes.
5) tjiepers = kneuters.
6) bron van St. Leonardus, patroon der parochie.
7) gunde hij.
8) hek van een weide.
9) wisselt af met *ofter*.

zə allə twieə oep: klaer kloenkə deur də lócht də slagə van 'n vink, en də lesət slag was ənnə lang gərekdə ‘wiediejo’[1].

Man kos z'n oerə bəkan nie gəluuvə! Ennə ‘wiediejo’! Dao henə hunkerdədər al zoe lang! He spitsdə z'n oerə, lustərdə en loerdə, maa zag och huurdə niks nəmieə! Z'n hèt klobdə, tərwijl d'r loerdə achtər də gaor no də təerwisse ən də lókvogel, daeə zweeg en mer bleef zwijgə. Mán sakkərdə da daeə[2] stoemərik zənnə bek mər nie opə woo doen.

- ‘Flöt dan toch!’ krobdə 't in um oep ən van kolaerə beetər oep z'n luppə, maa də vogel zweeg as ənə pot.

Toen begos Man zelf z'n flijtkunst tə probeerə. - ‘Wiediejo’! kloenk 'ət strieələnd en vərempəl dao antwaodə də vink. Euvər ən weer wied 'ət 'nən echtə koenkoer waeə 't miestə zoo slaon, tot də niefsgierigə Man 't nie langər kos ijthavə en achtər də stijl van də gaor goenk loerə no zənnə nievə schat, want Man was zekər van z'n vangst! Vərschrikt trók Man zənnə kop t'ruk: 't was prəsies oftər an dən aandere kaant van də waeə də politiemoets van ənnə zjenderm gəzien haa. Ǝ vərruudə gin vin, hief zənnən oasəm in en löstərdə gəspannə. Seffəs loeəpə gaon dee Man nie, al waerə z'n bienə nóg zoe stijf! Nog mer inne kir gəloed, dan - ən zənnə kaməraod vərwittigd. Vər allə vərzichtigheid tróktər z'n kloempən ijt, en da was mər goed óch. Effəkəs hatər gəpiept och də politiemoets kwamp an d'aander gaor tə veurschijn. Man zag də kwiespəl bengələ en weg wastər deur 't bieətəveld zondər um tə zien of Pieə och volgdə. Lokvogel, taerwissə en kloempə lietər in də brand ən op ənnə siebot[3] wastər in 't wilgəböskə vərdwenə en lengs ənnən umweg də gaotən ijt. Pieə liep op ənnən draf no Hal ən zag nəmieə um, want traetərend huudətər achtər 'um də stem van də zjenderm: ‘Wacht moe, iek zal aa wel kraaigə!’ Da was də stem van də nievə zjenderm van tegə Brussəl en 'ə wist, da da 'nə loeder was!... An də gaor lachdə Fik 'm bəkan 'n breuk, maa 'n betraadə d'affairə tóch nie: rap də politiemoets in zənnə zak, de kloempə, də lokvogel en də taerwissə oepgənomə ən weg nijs[4] toe: Loon Lijtə wist de gieəl historə nog gien uur laoter. - 's Avəs zat Man nog nie op z'n gəwoen plek an də Gaet of Loon begos:

- ‘Goei vangst g'ad vandaag, Man? Est waor errə 'nə wiediejo gəvangə?’

- ‘Gaotər vandeur!’ zee Man, daeə ziech van dən doemə hief, ‘iech zən nie ijt gəwaest’.

- ‘God, Man, iech wist nie darrə zoeə liegə kos. Tə nè, hei zən oer wissə en də plamə[5] hangə d'r nag aon’. Loon trok də taerwissə, moeə tər (*hij*) intigə davəplamə aongəplekt haa, ijt zənnə zak ən prəsenteedə dij an dən aa Man, daeə nie wist wa 'um euvərkwam ən roeət as ənnə kalkoen d'r vandeur goenk.

- ‘Wacht ə wa, Man! Zoe rap nie, gə vərget oer kloempə ən oerə lokvogel!’

- ‘Iech woo darrə ich wiest nie moeə zat, lilləken trəetər’, riep Man kolaerig t'ruk, veur dattər 't portaol van zə lieəg höskən ingink.

1) slag van een andere vink.
2) dat die.
3) in een ommezien.
4) naar huis.
5) pluim, veer.

Groemələnd goenk Man achtər də Leuvəsə stoof[1)] zittə onder də schaa en də godgansən avend kos Trien gi waod ijt 'um krijgə.

Sedərt es Man gin boekvinkə nəmieə gaon vangə, maa də volgendə kerməs tə Hal moes Fik z'n biezə pakkə ver Pieə en də politiemoets verhijsdə van Fik zənnə zoldər no də kəmedə van də katəliekə cerkəl, moeə zə bruu, daeə 'nən iestə kəmiek was, zə baeter kos gəbrijkə.

Oefening.

1. Welke Limburgsche eigenaardigheden kun je waarnemen in ‘Man en Fik’? - 2. Maak eens een opstel over hetgeen je waargenomen hebt betreffende het leven van vogels (of andere in het wild levende dieren). Gebruik hierbij zooveel mogelijk typeerende (ook dialectische) uitdrukkingen. - 3. Schrijf eens op de namen van de vogels, die je kent in het A.B.N. en in het dialect, ook de termen in gebruik bij het vangen van vogels, het geluid dat zij maken enz.

45. Oost-Brabanders.

De Oost-Brabanders zijn een geheel ander slag van menschen dan de Limburgers. Zij missen ten eenenmale de levendigheid en drukke beweeglijkheid hunner Zuidelijke taalbroeders. Van lichaam en geest zijn zij min of meer langzaam, hetgeen bij de meesten hunner gepaard gaat met een groote goedhartigheid. Die langzaamheid van begrip tot het onnoozele toe, maar ook de goedhartigheid komt wel goed uit in het volgende verhaal van dat moedertje, zoo weerloos tegen de ruwe omgeving, welke zij niet begrijpt.

46. Oost-Brabantsch dialect.

Het huis van Bewaring. aant.

Oude Hendrien zat in haar rookdoortrokken hut bij een walmige lamp en 'n vuurtje van plag. Ze hield hare dikgeknookte jichthanden boven flauwe vlammetjes en de voeten verwarmde ze op 'n geblakerde keisteen die onder de ruwe kousen grauwde. Zwart en groot stond haar profielschaduw op den muur gelijnd: 't lage voorhoofd met wat ruig haar overvlokt, het in al te ruim vel bijna weggerimpeld oog, 't goedig ingetrokken mummelmondje en de stekende kin. 'n Vette poes zat tegen de vuurplaat; pootjes dicht bij elkaar, staartje er warmpjes overheen gelegd zat ze met knippende glansoogen 't vuurtje te overstaren. Boven tegen zwart, ingekierde spleten en molmige balken hingen bosjes verdroogde kruiden en dorre bladeren, die vreemde lucht in walmige atmosfeer mengden. Dat waren kruiderijen van oude Hendrien, die voor allerlei kwalen ‘krachtige middelen’ wist. In rommelige vergrauwing doezelden de hoeken weg en als 'n verwaaid vonkje lichtte 'n oliepit aan den schemerigen wand. Ach, wa 'n kaauw toch. Merinus die hà geenə kaauw, doar vuuldə ie geenə kaauw in zoo'n werm land.... wa waar dà toch oarig da 't daar nou altijd zommərdag waar. Een vetbevlakten brief haalde ze uit haar rokzak en draaide die in bevende handen om en om. Al dà gəscrift ha ie d'r nou eigəs opgəzet.... dà kon ie goed, joa goed, kon zə 't nou moar lèzə, maar wètə al wà daar stond in gəscrift. Zə most moar wachtə tot 'r iemans kwam die 't 'r kon zeggə en dan dà grôt pampier

1) buiskachel te Leuven gemaakt.

dà zə onder də deur gədaauwə haddə wà òf dà toch wel waar? Wa of ie toch dee Merinus daar zoo heel wijd əwèg bij die zwertə.... 't Waar nou mè Suntəmethijs bəkant twee joar dà ie əwèg waar gəgoan.... ach, ach, wat haddə zə toen bij d'r oan də klok gətrokkən[1)], hij waar ook zoo'n goei jong veur d'r gəwèst en nou wierd zə toch zoo oud en zoo vərslètə, zə kon bəkant nie meer veur d'r eigəs zurrəgə.... 't pətretjə hà zə in 't tafəllaaikə maar zə kon nie goed meer zien, 't keek zoo bleek en in die səldoatəkleer waar ie toch zoo vrèmd, zoo oarig. ‘Nou moedərs as 'k trug kom, zel 'k weer goed veur jə zijn’, dà hà ie gəzeed ach, ach .... as ie trug kwam.... Onder kreunende zuchten stond ze op en met eene hand geleund op de stoelzitting, tastte ze met de andere hand naar d'r krukje. Slijferend schuurden haar ruwe klompvoeten over de weekvochte plavuis. Uit 'n grauw zakje in den hoek nam ze wat aardappelen en legde ze in heete asch om gaar te laten smeulen; die hà zə toch zoo geer! Al gaauwkəs zouwə zə goan piepən as krekəlkəs. 'n Hond krabde jankend aan 't kreupele deurtje. ‘As gə d'errəpəls ruikt dan kun də wel kommə’, pruttelde ze en opende met groote moeite. Een vleug wind blies guur-kil naar binnen, bracht 't schouwkleedje in wappering en deukte 't lichtje neer, dat verwalmde. Klein zwart hondje was binnengetippeld en snuffelde in 't vuur naar aardappels, 't buikje ging op en neer als 'n blaasbalg; dan ineens met 'n nijdig gebrom schoot ie naar de deurspleet en blafte luidop. ‘D'r kumt iemans’, murmelde Hendrien, toen buiten in 't zand slofstappen doften. Met 'n rukstomp vloog de deur weer open. ‘Goeiən avond Hendrien!’ bromde 'n lage stem en de vette dorpsslagerstapte binnen: zware kerel met rood hoofd waarop scheef 'n Duitsche, zijden pet stond. Hij had pantoffels aan van bont koevacht en propte 'n roode zakdoek tegen de wang. 't Hondje, dat onbedaarlijk geblaft had, kwispelde met z'n pluimstaartje en lekte de vleezige handen met hongerige vraatoogjes. ‘Ik kom bij ou Hendrien’, zoo diepte z'n basstem, ‘veur mənə tandpijn want om naar ənnən doktər tə gaon da tel ik niks’, zuchtte hij zwaar op 'n stoel neervallend, ‘die trekt oe al də tand maar uit oewən mond’.

‘Joa en doar verspeul də veul aan; as gə oud bint dan mottə zə vərspeulə, maar as gə jonk zijt nie, moar 'k zal wel moakə da gə d'r afkumt, 'k zal oe wel wa gèvə, wacht moar effəkəs’. Ze slofte naar 'n donker hoekje en onder fluisterig gemompel bracht ze 'n stuk plantwortel te voorschijn. ‘Kèk ər is oan; 'n mirkswurtəlkə (aant.)[2)].... doar nèm də maar 't avond 'n stukskə van in oewə mond en....’

‘Is 't lillək?’

‘Niks nie, heeləgans nie, 't is stark moar kèk, da gift gloeiïgheid en door dieə gloeiïgheid brandt də pijn dôd, verstoadə?’

‘Verduld joa, en dan zet ik ər nog enə goeiə op ok, want mè zoo'nə wuijəndən pijn bin də geenə mins’.

‘Da wil 'k goed gəleuvə’.

‘Ennə.... ennə.... Wa mot 'k oe nou gèvə?’ Hij stak z'n hand in den zak

1) wat had ze toen geschreid.
2) zie aant. In het vervolg staat alleen in den tekst een sterretje.

en leunde vèr achterover, zoodat de kreupele stoel bijna uit elkaar kraakte.

‘Ziedaar’, zoo stopte hij wat in het knokkelhandje, ‘kun də 'n taskə koffie veur hebbə.... Vooruit hond, blijf mə toch van də bien’.

‘Hij ruikt vleesch an oe, kundə begrijpə’.

‘’t Is zoer weer buitən en das toch ok 'n vuurkə van niks, daar zul də geenən os op broaiə’.

‘Neeə, maar da hoeft ok nie.... 'k Hè van də merrəgə ənnən brief gəhad van ons Merinus’.

[+]‘Wie is Merinus’.

‘Wittə wel die verrəweg is gəgoon, bij də zwertə’.

‘O Merinus die naar dən Oost is gəgoan: jə zoon die gəzètə het?’

D'r mummelmondje verstrakte pijnlijk, de kin beefde. ‘Gəzètə.... gəzètə.... Ach, 't waar moar veur ənnən enkələn hoas: maar kèk toe ie trug kwam, toen ie trug kwam....’

‘Toen zal ie nergənt meer tərechtə gəkunt hebbə, da's klaar’.

‘Kundə gij 't gəscrift lèzə? 'k Ben zoo neisgierig’.

‘Da zal wel gaan’, bromde hij 't beduimelde papier bij 't licht houdend. Ze bracht de hand aan 't oor en stak gretig 't hoofd vooruit. Met horten en stooten las hij: ‘Dierbarə moeder. Ik maak het nog goed al ben ik heeləgans verrəweg van jə, maar ik heb altijd nog grootən spijt dat dat gəbeurd is toen met die haas anders had ik bij jə kennə blijve om voor jə tə vərdienə en nou onder het səldatəvolk gaat dat nie maar Piet van Jeel zegt as dat ik wel əris gelt over ken sturə en as ik wat hep zel ik sturə as ik weet hoe, maar dən aart krijg ik hier toch nie hət is hier zoo werm en zə slapən hier ovərdag en zə bəstelən oe en zə nemən dən gek met oe. Och had ik toch nie dien haas gəstrikt dan had ik nie hoefə tə sittə en had ik altijd sat werk kennə krijgə en had gij nie an də klok hoefə trekkə over mijn hət was toch zoo spijtəlijk maar kijk ik dee hət toen voor dien daaldər. Dierbarə moedər ik zent jə mijn groet en də bewijzə van trouw en oprecht staan vərzekərt van u dierbarə zoon, Marinus’. Hendrien's oogen, wijd geopend, hadden begeerig de woorden uit zijn mond gekeken. Ze schudde in droeven glimlach 't hoofd. ‘Neeə, neeə, hij het ər dən aard nie; 't is veuls tə ver əwèg’, verzuchtte ze beefhuilerig met zware kopstem.

‘Neeə, 't is niks gədoan bij da səldoatəvolk in dən Oost’, bromde de slager, ‘’k zou net zoo geer van errəmoei hier vərongelukke als oe deur die zwertə nog is dôd tə loatə scietə’.

‘Dôd scietə? Wa zegdə?’

‘Joa wis en wərachtig. Hij mot ər toch vechtə, hij is səldoat’.

‘Och lievə Heer.... ach.... ach.... Dat het ie noît nie an mə gəzeed’.

‘Moar hij zal jə geld sturən da 's ok geenə vuiligheid; kendə wel gəbruikə, zou 'k zoo zeggə’.

‘Ach, da zal toch ondərweegəs vərlorə vallə, maar da ie nou mot vechtə.... dar hè 'k nog noît nie an gədacht, heeləgans nie’.

[+]**Oostbrabantsch dialect.**

‘Nou en die zwertə, die hebbə geenə gənadə die scietə en stèkə oe pərdoes dôd; hè 'k zoo duk heurə zeggə....

‘Och Merinus. Wa zel 'k 'r nou altijd ovər mottə prakkəzeerə, allə daag, allə nacht. Waar ie toch maar hier, waar ie nog maar hier’.

‘Dan mostə gij toch veur 'm zurrəgə: ənnə kostgengər’.

‘Ach, wa gə zoo geer doet, daar lijdə nie van’. Door 't verdofte ruitje kwam 'n roetzwart gezicht spoken waar 't oogenwit brutaal uit glom. 't Hondje schoot van onder slagers stoel uit, stoof in woedend geblaf op de deur af en snuffelde met z'n neus gedrukt in de kieren. De kat vluchtte in de hanebalken. ‘Tinus də smid mè z'n kwoai been’.

‘Alləjennig, wa is 't donker buiten, pekzwert, gə kunt geenən heməl of eerd onderscaiə’, kwam de smid binnen en hij wreef boven 't vuur z'n handen, die als raspen hoorbaar schuurden; zijn broeksbeenen glommen als kachelpijpen. ‘'k Mot nog wa maonblaaiər (aant.) van oe hebbə, Hendrien, voor m'n kwoai been?’ vroeg ie, hurkend bij 't vuur, - z'n gezicht door vlammenschijn overspookt.

‘Heddə geenə lucifeerkə veur m'nə pijp?’ Slager kwam met 'n vlammetje.

Hendrien slijferde weer naar 't donker hoekje, waar ze dorre bladeren uitzocht.

‘Daar heddə oe maonblaaiər; nou op d'opən plekskəs leggə en noît nie afwasschə’.

‘Wa kost da gərij?’

‘Niks nie. Heddə veur niemən dal, die he'k mè zommərdag maar veur 't plukkə, loat Lievə Heer van eigəs wassə’.

‘Zooveul tə bètər. 't Is hier vərduld koud, Hendrien. Gə most ənnə goei kachel hebbə; veur twee gulden gèf 'k ər oe ennə’.

‘Dan hè 'k nog nie tə stokə, man’.

‘Gèf dan moar is 'n rundjə, dan wurdə wə werm in 't lijf. 'k Hè grôtən trek: lustə gij d'r geenə? goed veur dən tandpijn, man’.

‘'k Lust 'm wel, al bin 'k dən echtən pruvər nie’, lachte slager.

‘'k Hè geenən drank, niks nie... Ach, m'n scôn errəpəls zijn gəlijk vərbrand; 't is klarə asschə gəwurdə; wa spijtəlijk, wa spijtəlijk’, klaagde Hendrien, met 'r stokje de verkoolde aardappels uit 't vuur duwend. Zwart hondje schoot toe, verslikte zich in de verkoolde, gloeiende aardappels, die in z'n keel stokten.

‘Braai 'n stukskə spek’.

‘t' Is vastəldag, maar spek da hè'k toch nie: nog 'n klein stukskə hering’.

‘Da's 't errəməlui's verrəke’, lachte slager, die geen vette klant aan Hendrien had.

‘Nou willə wij d'r ennə gaon vattən bij Vərdaavərə? Goadə mee? Vooruit dan maar. Haauw də woar, Hendrien’.

‘Də blaaiər op d'opən plekskəs leggən!’ riep ze den smid na.

In ruw-hard gepraat schuifelden ze in duisternis weg. Zuchtend pafte ze 'n paar plaggen op 't vuur. ‘Ach Merinus... vechtə teugə də zwertə... en hij het ər dən aard nie’. Ze ging 't pətretje nog 's hoalən uit 't laaikə... daar lag da grôt pampier ok moar altijd... wa of da toch waar; bəkant fel eendər zoo'n pampier as Merinus kreeg, waar ie zoo van vərscôtə waar omdat ie most zittən. Ze betastte met

weifelende greepjes de letters en trok de hand terug alsof ze er zich aan gebrand had. Ze nam 't portret, ging er mee onder 't lamplicht, lachte met 'r goedig mondje er overheen. Wa waar ie toch ənnə flinkə mins, en zoo goed van gəzicht, maar in dieə soldoatəkleer zag zə'm toch zoo geer nie. Wa waar da toch ijssəlijk dà ie nou vechtə mos teugə die zwertə. Ach, lievə Heerkə... Zə mocht d'r nie teugə morrə, 't waar lievə Heerkə's wil gəwèst, moar 't waar toch wel arg, verzuchtte ze. Zə zou maar gaauwkəs noar bed gaan, 't vuurkə ging toch uit: ze kroop maar onder 't deksel. De bemodderde kleeren trok ze uit, en sukkelde in pijnlijk gekreun de hooge bedstee in, telkens schrikte ze op van 't minste gerucht. Ze hà niks gəëtə en zə waar toch zoo flaauwkəs, maar hongər hà zə nie. Zə bèfdə en scuddə deurməkoarə of zə wel də kwoai koors hà. Zə zou maar 'n gəbeedjə doen, en met 'n stem die plechtig en vreemd aansloeg in de stilte begon ze 'n gebed, maar heel ver kwam ze niet, daar in 't donkerste hoekskə waar 't of alləs gink lèvə; daar kwammə də zwertə, alləgoar zwertə mè wittə, grensəndə tand; zə haddə blakkə (*schitterende*) messər en grôtə roerən (*geweren*) om Merinus tə bəvechtə. Ach, heməl - help toch, help! Dà də lievə Heer toch compassie met 'r kreeg want zə stierf van dən angst... Də kaauw blaasdə 't gəsweet op d'r veurhoofd dreug en in də'rə kèl propte 't dik op of zə wel verstikkə zou; d'r hoofd gink scuddə en də koake die klippərde da zə 't nie meer teugə kon haauwə... ach... Zə wildə nou maar, joa, dà zə in məkoarə zakkə en starrəvə gink, d'r errəmə wierdə lam en in d'r oorə bromdə 't zoo oarig... nou stierf zə, zoo dod vuuldə zə d'r eigə... Merinus noît meer zien, noît, noît meer Merinus zien... Zə had d'r eigə nie gəbiecht en zoo dən eeuwigheid ingaan waar onzoalig. ‘O, goei God, compassie mè oe errəme dienstmaagd’, bad ze op de knieën in wanhopig stuipgesnik en handgewring... maar d'r gəwètə waar toch zuiver, zêkər da waar zuiver. Bermhertigə God, gink nou dà scrikkəlijkə gəbeurə... kwam da nou strakskəs?... kon zə nou daalik veur Gods rechtərstoel verscijnə... maar gəzondigd, zwaar gəzondigd, da hà zə toch nie. O, 't wierd bənauwd... bənauwd... 't schokkəldə en wakkəldə alləs ondəreenə... ərberrəming... gənadə... ach gənadə... ach...

Maar sterven ging ze toch niet, oude Hendrien; angst, honger en kou hadden haar neergeslagen en overzwakt; tegen den morgenstond wakkerde ze weer op, kwam ze wat bij. Verbaasd zag ze de dingen in de hut aan, die daar nu vredig, nuchter en vertrouwd stonden; 't was zoo dwaas en vol gerucht geweest in 't nachtstille duister waar 't nietigste geluid had aangeslagen. Nu was er kalmte neergedaald en rust om haar heen gezeteld. Door 't kleine betraande ruitje droefde glansloos morgenlicht in en weekvochte guurheid sloeg door spleten en kieren binnen, verkilde en omhuiverde alles. Ze was opgekrabbeld; de bibberhanden steeds in mistasting strikten en haakten de kleeren verkeerd; ze stond daar, haveloos en verslordigd in hare ontreddering; 't dunne doekje rafelde om beenige schouders, de gazen muts weekte in slappe plooien langs 't mager nekje, de ruige

kousevoeten slipten in groote klompen die zwaar onder de enkels uitblokten. 't Vriendelijke mummelmondje bracht steunende geluidjes uit. Ach, lievə mins, wa waar zə nou toch flaauwkəs, ha zə nou maar 'n enkəl taskə koffie en 't waar nog zoo'n scrikkəlijk eind dən weeg op om 'n onskə tə vattə, en êrst most zə nog plag stèkə en 't vuurkə aanmoakə. Zə waar nog zoo muuj, en dol in dən kop da zə toch waar!

Paardenhoefslagen poften in 't zandpad, een schel uithinneken klaterde als 'n hooge jubel door trieste mist-atmospheer. De bronzen koppen rukkend in 't glimmig schuimovervlokt gebit, stonden ze pal voor Hendrien's waggelhut. De geappelde glansvachten kreukten onder 't jolig heen en weer getrappel vlak tegen 't betraande ruitje. Bruut en driest in stapgeweld van rinkelspoor en sabelklink, met uitdagende zwier en tartend machtsvertoon waren ze afgestegen, de maréchaussees in hun smetloos blauw met krijtwit overtrest. De deur kermde in 't roestscharnier onder krachtigen greepduw. Streng-brutaal in trotsche overbuiging van hun beteekenisvol optreden, stapten ze binnen, de krachtige jonge kerels met hun fier opgestreken snorren: ‘Hendriena Bavers!’

‘Joa. joa, da wètə goed’, lachbeefde Hendrien's hoog stemmetje.

‘Juist! Daar is proces-verbaal tegen je opgemaakt’.

[+]‘Wa, wa zegdə?’

‘Dat er proces-verbaal tegen je opgemaakt is’.

[+]**Dialect van Berlicum.**

‘Ben də wel tərechtə? Heddə geen abuis, man?’

‘Nee, waarachtig niet: Hendriena Bavers, bij verstek veroordeeld voor 't onbevoegd uitoefenen van de geneeskunde’, lichtte de andere toe, z'n hoofd door 't deurtje stekend. Hunne machtswoorden ketsten af op haar versuft brein. Ze zocht er ook geen recht of onrecht in. Ze hoorde hunne bevelen als geboden van overmachtigen, waarvoor zij, hulpelooze zwakke, maar te buigen had.

‘Och,.... mijn gəwètə is toch zuiver’,

‘Maar je hebt toch 'n bevel thuisgekregen?’

‘O... 't grôt pampier... 't grôt pampier?’ De oogen schuilden verlegen weg onder 't ruime vel. De geappelde dij van 't forsche paard kraakte 't betraande ruitje in.

‘Je hadt geene kruie mogen verkoopen, je had niet voor dokter moeten spelen!’

‘Ach, ha da nie gəmeugə? Da ha mèstər d'r al èns gəzeed, moar zə há 't nie gəleufd’.

‘Ach mənheerkə gənadə.... gənadə.... 'k hè toch noît iemans kwoad gədoan’.

‘Je hadt je behooren te melden op den twee en twintigste aan 't huis van bewaring’. Huis van bewaring,'n traag gewaarworden, een nog onzekere gedachte, klom tot 't besef van iets vreeselijks, iets onafwendbaars dat met haar gebeuren zou. In verstommende ontroering bleef ze daar hulpeloos, bevangen staan kijken met oogen, die wijder en wijder openspaakten. Achteruit, achteruit sukkelde ze naar 'n beveiligenden haardhoek de knokkelhandjes verwerend, afwenkend met sparteling van verzet. ‘Daar valt nie tegen te doen!’

‘Gənadə’, bibberde ze nu met de handen in bidhouding.

‘Kom 't gaat van hooger hand uit’. ‘Huis van bəwaring’, da waar da lilləkstə, da ijssəlijkə hellədink da Merinus, die goei jong, wijd əwèg gəbracht ha.... ach, as die da toch wist.... z'n aauw moeder!.... en d'r gəwètə, da waar toch zuivər, dat wist Lievə Heer. Ach waar zə van də nacht maar gəsturrəvə, dàr.... ‘Heb dan toch ərberrəming mè 'n aauw mins?’

‘Komaan vooruit, d'r is niks tegen te doen, zeg ik’, klonk 't ferm-barsch tegen haar huilerig gesmeek in. Kreunzuchtend bracht ze haar stakerige beenen in gang en stumperde de hut uit. De mannen stegen op. Klein hondje in blije verrassing over dien ongewonen gang, sprong wild vooruit in luid, schel geblaf, en tusschen de jolig dartelende paarden met hun fiere ruiters strompelde Hendrien gebogen over 't krukje moeizaam voort in dien koud-kleurloozen morgen.

47. Jong-Brabant.

Zoo leeft er hier en daar nog een enkel oudje voort, en toon tons de tragedie van de goede, maar sukkelende, domme bedoelingen in hun wanhopigen strijd tegen het harde, werkelijke vaak wreede zakenleven. Maar wie meenen zou, dat dit vrouwtje de type van het huidige Brabant is, zou zich deerlijk vergissen. De verdrukking die zelf reeds in 1800 ophield, leefde voort in haar gevolgen tot 1860, '70 en '80, maar nu niet meer. Jong-Brabant is wakker geworden, en leeft reeds het Hollandsche drukke leven mee. In verstand en wilskracht, in verbeelding en gevoelsweelde zal het in de 20ste eeuw bij Holland niet ten achter staan.

Oefening.

1. Schrijf op de naamvallen, die in strijd zijn met de gewone regels van de spraakkunst, de substantieven met een ander geslacht dan in het geschreven A.B.N. Zoek eveneens een meervoudsvorm, zooals die in het Zuid-Limburgsch en in het Duitsch voorkomt. - 2. Schrijf eens op 10 bijvoeglijke naamwoorden, die op dezelfde wijze gevormd zijn als *krijtwit. roetzwart, pikzwart*. Verschillende kleuren geven gevoelsnuancen te kennen (zie Deel I Hoofdst. V). Verklaar nu eens het veel voorkomen van deze kleur-overdrachten uit hetgeen op blz. 3 en 4 is gezegd. - 3. Vul de volgende vergelijkingen in: Hij is zoo doof als..., zoo nijdig als.... en schrijf eens 10 vergelijkingen op, waarvan het tweede lid een dier is. - 4. Schrijf van de vlg. eigennamen, indien je daarvan een andere vorm bekend is, de beide vormen naast elkaar en zeg, of en welk verschil in beteekenis er tusschen de verschillende vormen bestaat. Jan, Piet, Hendrik, Cornelis, Nicolaas, Marie, Anna, Elisabeth, Willem, Frederik, Bertha. Handel op dezelfde wijze met 10 andere eigennamen. - 5. In het vorige stuk wordt gesproken van *maanbladen* en *mierikwortel*. Zoek hiervan den Franschen, Duitschen en Engelschen naam eens op. Doe hetzelfde met de volgende plantennamen: Duizendblad, monnikskap, ridderspoor, Vrouwenmantel, Aronskelk, zwaardlelie, goudhaaraster, goudenregen, herderstaschje, Judaspenning, Brave Hendrik, twaalfgodenkruid, donderkruid, dood-kruid, waterpest. Ga voor elk dezer planten eens na (zoo mogelijk ook in de vreemde talen), waaraan ze hun naam te danken hebben.

Zesde hoofdstuk.
Het Saksisch.

1. Herkomst der Saksen.

De Saksen zijn van uit Duitschland in ons land gekomen. Zij vestigden zich in het Oosten: Salland, Twente, Drenthe, Groningen, een gedeelte van Friesland en de Graafschap Zutphen, streken, waar weinig Kelten en Oer-Europeeërs woonden. Later werden de Saksen door de Franken onder Karel den Grooten onderworpen en de Saksische dialecten ondervonden vooral in het Zuiden den invloed van de taal der veroveraars. Omgekeerd oefende in het Noorden het Friesch op de Saksische dialecten zekeren invloed uit.

Onder de Saksische dialectgroepen, onderscheiden wij als de voornaamste: *het Geldersch-Overijselsch, het Midden-Geldersch, het Drenthsch, het Groningsch* en *het Stellingwerfsch*.

2. Saksisch van over de grens.

Het Saksisch uit ons land is (evenals het Frankisch) slechts een gedeelte van de taal der Saksen. Ook de Nederlandsch-Saksische dialecten zijn stamverwant aan de Duitsch-Saksische en vertoonen hiermede soortgelijke overeenkomsten als de Limburgsch-Frankische met de Duitsch-Frankische (zie blz. 70). Maar ook hier zien wij de verschillen tusschen Duitsch-Saksisch en Nederlandsch-Saksisch hoe langer, hoe grooter worden, daar het Saksisch in ons land zich aanpast aan het A.B. Nederlandsch en het Saksisch uit Duitschland aan het A.B. Duitsch.

Tot het Twentsch en Groningsch naderen zeer dicht de platduitsche en oost-Friesche dialecten van over de grens. Als staaltje hiervan geven wij een dichterlijk bewerkte sage uit het begin der 19de eeuw, die B. ter Haar ten onzent verwerkte tot zijn bekende romance: Huibert en Klaartje.

De arme Joost un Greetje [aant. 1)] in platduitsch dialect.

Joost un sien Greetje, arm in Good,
Man[2)] riek in Kindergaven;
Satt'n upp een Avond wal-gemood
Mit'n Bietje sück[3)] to laven.

Se sprakken van 't bekrumpen Deel,
Bi so vöel leeve Kinder;
Un dat, wenn 't Dutzend wurde heel,
Ellks porsje wurde minder.

Se stendden[4)], süchtten hen un weer,
Un kunden 't neet uutfinden: -
Wenn 't Huusgesinn noch jümmer meer
An Kinder sulde winnen! -
Dan is der oock geen Raad meer vöer,
Seggt Joost, - alleen 't Schoflikken[5)]
Holt uns de Maanders neet van d'Döer,
Dat will ick di wall wikken.

1) Grietje. De substantieven zijn op Duitsche wijze met hoofdletters geschreven.
2) maar.
3) zich.
4) steenden: klaagden.
5) schoenlappen.

Wat Raad nu dann, mien leeve Joost?
Vragt Greetje - heel verlegen; -
Sünn wi eerst heel un dall verwoost,
Waar dann wat heergekregen?

Mit eenmaal kloppt wel[6] an de Döer,
De will Baas Joost ins spreken,
Un segt heel vrüntelick an höer[7]:
'Se muchten d'Lamp ansteken'.

6) wie = iemand.
7) tegen hen.

't Was 'n rike Heer, heel wiet van hier,
Dat kunn man gliecks wal marken:
He was so deftig un so swier,
In all sien Doon un Warken.

Tien Jaar hadd' he al mit sien Frau
In Leefd' un Trau versleten,
Un noch was hum vöer all sien Trau',
Geen Kindje togemeeten.

He wul döer ander Middel reis,
't Si na of wiet vernehmen:
Of 't hier of daar neet Lüden gaf,
De sück wall wull'n bequemen:

Een kindje an hum of testaan,
Vöer Geld un goode Woorden,
All musst' he dan oock so wiet gaan,
Heel in gansch frömde Oorden;

So kwam he dann be Joost sien Döer,
Up goode Mannens Raaden;
Un vund' vöerwahr hier good wat vöer
Van de Schoflikkers Saaden.

‘Segg Joost’ - so sprack he, - ‘'k hebb' wall höert
Dat ji in 't Vleesch bin segend,
Un dat het oock wall reis geböert,
Dat Kummer Ju bejegend.

Seggt an, will je mi wal ofstaan -
Mit alle Pretensionen:
Een Kind? - de Kös' mag Ju tostaan,
Vöer mi blift dann 't Belonen.

Dit Loon sall seker neet gering,
Un unbedüdend wesen;
So dat daardöer ju grote Kring,
Mit eenmoal wordt genesen!’

Nu spande Joost de Ohren regt,
Un dee dit Greet vertellen,
He wünskt dat Greetje oock man seggt:
Dat sall uns weer herstellen!
‘Vivat! seggt Greet, ‘de Tied is daar,
Dat wi mit ruumer Handen,
Bedeelen könen unse Schaar,
Vüer 't Spöhlen van höer Tanden’.

Nu wendt sück Joost weer to de Heer,
Un deit hum vrüntelk vragen:
Of 't Antwoord upp sien Vrage weer,
Hum *mörgen* kon behagen?

De Heer begrippt dann oock heel good,
Hiermit to vree to wesen; -
Want, 't handelt nee so ligt um 't Blood,
Dat hadd' he wall al lesen.

Daarupp verlett de Heer höer dann,
De Antwoord of to wachten,
Un deit, döer Mitlied angedaan,
Höer Leed noch eerst versachten.

He drückt - heel unbemarkbaar sacht -
Uns' Joost een Stück in 't Handje; -
Greet, de 't van veeren sücht[1)], de lacht,
Un knickoogt an höer Manntje.

Nu gingen Joost un Greetje dann,
Gelieks an 't overleggen,
Wat se wall an de goode Mann,
Upp mörgen wullden seggen.

Man[2)] leeve Mann, - wat meenst' dan wall,
Wat Kind sulv' hum dann geven? -
Me dünkt uns' *Lammert*, - Heh! jawal!
Segt Joost, - un sprekkt höer tegen.

Man laat uns nemen 't *grote Wicht*,
Dat kann mi heel nich scheelen:
Se kösst man Geld um deent un niks, -
Dat kannst du neet verheelen. -

Nee Joost, dat geit nu gaar neet an; -
Dat grootste Wicht sullk[3)] missen?
Daar 'k nu eerst Deenst van hebben kann!
Kumm, dat will 'k anders slissen:

1) ziet.
2) maar.
3) zal ik = moet ik.

Sta leever to, dat w'unse *Jan,*
De groote Heer mitgeven,
Daar west uns' Huushold 'n nicks neet van,
Un köen wi buten leven.

Jawall, proostmaaltied! dat soo neet;
Uns' Jan moot bi mi bliven:
De arbeidt, flickt un kennt al 't Neet
An alle Schoonenglieven[1].

Daar hest du oock wal regt mien Kind,
Uns' Jan köen w' neet untbeeren;
Ick bin vullkomen so gesinnt,
De Tied sall uns 't noch leeren. -

't Was beter dan dat *Wilhelm* ging,
De is van Aart wat moodig;
Uns' Huus is hem doch to gering,
- Misschien geit hum 't vöerspoodig. -

Mien leeve Wicht, ick sta versteld!
De knappste van uns' Kinder,
[+]Willt' ofstaan vöer een handvull Geld! -
Nee, dann hebb' wi se minder.

[+]**Platduitsch dialect.**

Dan laat du unse *Anna* gaan,
De het 't Bedenst[2] noch nödig;
Se will oock toch neet good verstaan,
Un is van Aart wat sprödig.

Waar denkst du hen! - mien Mooders Naam
Sull ick so man hengeven? -
Dat was vöer mi ja eene Blaam,
De mit mi ging doër 't leven!

Man as 't toch eene wesen moot,
Dan laat het *Jochem* wesen:
Dat is een Junge wal-gemood,
Un kan oock al wat lesen.

Jüst, um dat he al lesen kann,
Kummt he mi mooi te stade;
He schrift mien Arbeit altied an,
Dan lied' wi oock geen Schade.

Man *Stientje*, - nee! - dat kann haast neet -
Dat is m i e n Süsters Name;
'k Wull anders seggen: de nimm Greet,
As 'k mi neet vöer höer schaame.

Nee! Stientje de geit neet van mi,
De is mi suurder worden;
Als d' andern all', beloof ick di,
Un daar kann neet van worden!

Nehm *Albert* dan, de Rusebuss[3],
De kann uns 't minste lohnen;
Un kunn, as 't oock ins wesen muss,
Wall 't meeste noch vertonen.

1) en kent reeds den naad voor alle soorten van zoolgleuven (-aant.-).
2) hulp.
3) wildebras.

Wat, Albert sull ick nooit weer seen,
Un so man laten driven?
Van d'heele Bodel sull mi geen,
An 't Harte so vöel griven.

Man *Greetje*, de uns so vöel köst,
Aan Krankheit un an quälen,
De sliet wi noch upp 't allerbest,
Un kann uns 't minste scheelen.

Fui! - schaam di Joost, ho maggst du 't wall,
Upp dine Lippen nehmen?
Dat luttje, kranke Greetje sall,
To 't Reisen sück bequemen?

Dan segg' 'k vöel eer dat *Hinderk* sück
In d' Frömmde 't best kunn schicken,
De weet noch van geen schware Drück,
Un oock van geen Schoflickken.

Nee! nee! dat kind geit neet van hier,
Dat kon 'k jo nooit vergeten!
Un wen du di besinnest schier,
Dan hett dien Woord di speten.

Nu hebb' wi jo mann eene meer,
Van use groot Getalle!
Kumm an! - segg' du man an de Heer:
He kriggt geen een van alle!

3. Het karakter der Saksen.

Reeds in de Vaderlandsche Geschiedenis leerden wij, hoeveel moeite Karel de Groote had, de koppige Saksers te onderwerpen. Trouw aan hun ouden heidenschen godsdienst, vrijheidlievend, onverzettelijk en hardnekkig aan het oude vasthoudend, konden zij slechts ten koste van stroomen bloeds er toe gebracht worden de heerschappij van den Franken-keizer te erkennen. Uiterlijk zijn de Saksers onverschillig en koud, maar even gesloten als zij zijn voor de buitenwereld, even vertrouwelijk en openhartig toonen zij zich in den vrienden- en familiekring. Een sterk sprekende karaktertrek is hun neiging tot het geheimzinnige en bovennatuurlijke, al wachten zij zich er meestal voor, hiervan openlijk blijken te geven.

4. Karakterinvloed op de taal.

Bij de Zeeuwen (blz. 25) konden wij waarnemen, hoe op de vorming van de klanken, het *klimaat* invloed uitoefende. Bij de Saksers komt vooral goed uit de invloed van het *karakter* op de taal, meer in het bijzonder op de spraakklanken. Immers stugge, gesloten naturen plegen den mond slechts weinig te openen. Welnu, de kaakopening heeft een grooten invloed op den aard der uitgesproken klanken en de klinkers zullen in de Saksische dialecten ten gevolge van de geringe opening van den mond een eigenaardige scherpe kleur hebben.

Een tweede opvallend verschijnsel in de Saksische dialecten is de wijze, waarop de uitgangen van de onbepaalde wijs, het verleden deelwoord en de meerv. persoonsvormen worden uitgesproken. De toonlooze *en* wordt een zoogenaamde klinkerlooze sonant *n*. Zelfs de meest beschaafde Sakser kan deze gewoonte, als hij A.B.N. spreekt, niet afleggen. Ook dit is natuurlijk te wijten aan de Saksische voorkeur voor gesloten lippen. Dan kan toch de adem alleen langs den neus ontsnappen en krijgen dus de neusklanken een streepje voor op de mondklanken.

Als derde eigenaardigheid zou men ten slotte kunnen vermelden het missen der Keltische eigenaardigheden, die zich zoo druk in de Frankische dialecten vertoonen (blz. 14).

Oefening.

1. Over welke streken van ons land strekt zich het Saksisch dialect uit? - 2. Welke vreemde dialecten hebben op het Saksisch (waar en waarom) hun invloed doen gevoelen? - 3. Wat is de reden, dat het Saksisch van ons land hoe langer hoe meer gaat verschillen van het Saksisch in Duitschland? - 4. Toon aan, dat er een bepaald verband bestaat tusschen het karakter en de spraakklanken. - 5. Welke twee echt-Saksische eigenaardigheden zijn je bekend? - 6. Noem de voornaamste Saksische dialect-groepen en noem eenige steden, die tot ieder van hen behooren.

5. Overijsel en de Geldersche Achterhoek.

De bewoner van Gelderland, inzooverre hij tot de afstammelingen der Saksen behoort, is evenals deze uiterlijk stug en gesloten; al heeft het Frankische karakter

deze eigenschappen eenigszins getemperd. In Overijsel daarentegen is het Saksische karakter onveranderd gebleven. Daar vindt men den onvervalschten Tucker, wiens ontoegankelijkheid en zelfgenoegzaamheid spreekwoordelijk zijn geworden. Zijn volhardingsvermogen stelt hem in staat de grootste moeilijkheden op den duur te boven te komen en zich te midden van ongunstige levensomstandigheden te handhaven. De Gelderschen, de adel in het bijzonder, waren reeds in de Middeleeuwen bekend om hun eigenmachtigheid, hun trotschheid, maar ook hun onverschrokkenheid en een Hollandsch rijmpje typeerde ze:

> Hooge peerden, Blanke zweerden,
> Ras van der hand, Dat zijn de snaphanen van Gelderland.

Een anderen karaktertrek schildert ons de Geldersche dichter Staring, als hij een Gelderschman laat zingen:

> Ik ben uit Geldersch bloed!
> Geen vleitoon klinkt mij zoet;
> Mijn volksspraak, luttel rond,
> Geeft nog den klank terug, uit onzer vaadren mond.

6. Sociale groepen.

De sociale groepen in het Geldersch-Overijselsch zijn van zeer verschillenden aard. De Graafschap heeft vooral landbouw en in het Noorden aansluitend aan Twente en Salland, weefindustrie. In deze streken vindt men naast de hoog ontwikkelde industrie, groote hofsteden met groot grondbezit.

7. Geldersch-Overijselsch dialect.

Het diepvoelende, eenigszins mystiek aangelegde karakter van het Saksische volk, wordt getypeerd in het jonge meisje Anne-Merij, gedurende haar geheel leven de beschermengel van haar vader. Zelfs op haar sterfbed, denkt zij niet aan haar eigen leed, dat zij jong het leven moet verlaten, maar vol zelfvergeten offerweelde, zonder een woord van verwijt, wil zij blijde sterven, als slechts de toekomst van die zij liefheeft, verzekerd is. Zulk een figuur, die elders licht te mooi zou lijken om waar te wezen, is aannemelijk in een streek, waaruit op het einde der Middeleeuwen de beroemde godsdienstige beweging der ‘devoten’ haar oorsprong nam.

Vaders engel [aant.]
door P. Heering.

Hij ging eerst eens naar haar zien. Zij scheen te slapen. Stil verwijderde hij zich, stak zijne pijp aan, en zette zich toen bij de lage tafel, waarop hij de voeten legde. Waarschijnlijk zou het niet lang geduurd hebben, of bij de stilte en warmte van den zomernamiddag ware hij in slaap gevallen. Maar al spoedig greep de hand van Anne-Merij het gordijn voor haar bed. Zij keek rond en bemerkte, dat er niemand was dan Meine.

‘Vaeder!’ riep zij. ‘Joa, mien olde!’ zei Meine, en stond dadelijk op. Hij legde de pijp op tafel - Anne-Merij kon er niet tegen - en liep naar het bed.

‘Woar is moeder?’

‘Moeder is de deure uutegoan, zie wol noa de winkel’. Hij legde zijne hand op de hare, die boven het dek lag. ‘Fij, wat is oe hand kold, mien beste, doe 'm reis onder de deken’. Zij antwoordde er niet op, maar zei: ‘Koem ie wat bij mij zitten, vaeder?’ ‘Wisse, kiend!’ en Meine haalde een' stoel, om dien bij het bed te zetten. Nog met de rugleuning in de hand bleef hij staan, en vroeg: ‘Wil ie hebben da 'k oe wat veurleze?’

‘Neen, zoo maar wat zitten’. Meine vond het wel wat vreemd, maar hij voldeed aan haar verzoek. Hij zat aan het voeteneinde, en keek naar Anne-Merij. Zij lag met het bleeke gelaat naar den wand gekeerd. Het trof hem, zoo sterk het glanzige haar afstak bij het doodelijk wit der slapen, en zoo scherp eene lijn de rand van hare kin trok tusschen het licht en de schaduw op het aangezicht. ‘Vaeder’, vroeg eensklaps Anne-Merij, zonder van houding te veranderen, - ‘vaeder, is dat woar, dat ie.... dat ie.... nog vaeke.... te veule gebruken?’ - Zij sprak met een zachte stem, waaruit geen zweem van verwijt te hooren was. De met schier bevende aarzeling uitgesproken vraag klonk in de stilte van het groote vertrek als een droeve vraag. Meine ontstelde; hij wist niet, wat hij hoorde. Eerst zweeg hij. ‘Kiend, hoe kom ie an zukke dingen? Wie hef zoo'n malleproat hier in huus 'ebrocht? Ie moe 'n niet alles geleuven wat de minsen...’ Ann-Merij's gelaat bleef kalm en afgewend. Zij maakte geen beweging van ongeduld, alsof ze verwacht had, dat vader dus antwoorden zou. Had zij hem tegengesproken, hij zou in zijne verbijstering zich opgewonden hebben, doch hare onverstoorbare, ernstige bedaardheid werkte het tegenovergestelde uit. Hij hield zich plotseling stil. ‘Ik wol allienig moar vroagen, vaeder, of 't woar is?’ En toen Meine, niet wetende, wat te antwoorden, verlegen bleef zwijgen, ging zij voort op haar, halfluiden, klagenden toon: ‘Wisse is 't woar, ik wete dat 't zoo is. Vrogger heb ie 't 'eloaten, en in de leste tied bin ie nooit niet onbekwoam thuus 'ekoemen Ie hebben 't 'eloaten om ons, ook om mij.... En o, da 's best van oe, vaeder, o wat is da' best van oe!....’ Deze laatste woorden sprak ze, als wilde ze zeggen, dat het tegenovergestelde niet te dragen ware geweest. - Moar woaromme kan't toch niet goed blieven, vaeder? Moeder hef 'r zoo'n verdriet van. Veur de jongens.... wat moe 'n zie worren op 't letste? En veur oezelfs, vaeder, ie worren al old, en ie binnen zoo'n beste.... 't Is zoo spietig, o wat is 't miseroabel spietig!’ ‘Stille kiend’, zei Meine zacht en aarzelend, ‘stille toch! Proat toch zooveule niet. Ie vermeuien oe veuls te veule; en ie raeken heelkendal uut stuur, a' je.... doarover.... Loa 'k wat waeter veur oe haelen, da' je 'reis drinken!’ Anne-Merij schudde even met het hoofd. Zij lag nog steeds met het gelaat afgewend, doch een blos had het doodelijke wit van hare koon vervangen. Zij sprak nu op den sleependen toon van iemand, die zich in herinneringen verdiept: ‘A' je dan thuuskwiemen, en 't was goed mit oe, wat was 't dan 'n oarigheid, wat was 'k 'r bliede van.... mij dochte, alles in huus was 'r vroolijker en oariger deur. Moar as 't niet goed was, wa' goeng 't mij dan an 't haarte.... om alles en om iederiene, maar 't meest om oezelfs, vaeder!’

[+]‘Och toe, mien beste’, bad Meine, zich vermannende en met krachtiger stem, ‘och toe, proat nou niet meer, proat doár nou niet meer van. Doar dan, ik zegge oe, 't zal niet meer gebeuren!’ [+]**Twentsch dialect.**

Zij wachtte tot haar vader uitgesproken had. Toen keerde zij het hoofd om, en zag hem aan. Het was duidelijk, dat dit laatste haar inspanning kostte. Zij zag hem aan met hare groote vriendelijke oogen, beschaduwd door de lange oogharen en de scherp geteekende wenkbrauwen. En zooals zij daar lag met een zacht rood op het vermagerd gelaat, met den reinen bedroefden blik, zou men gemeend hebben, dat eene heilige sprak tot een bewoner der aarde. ‘Vaeder, ie wete da'k nog al aarg ziek binne.... gien minse wet, of 'k weêr beter worre of niet.... En gerust kan 'k niet wezen, a'k denken moet, dat 't mit mien vaeder niet goed goat.... Moar a'k wust, dat 't mit vaeder goed zol blieven, o wa 'n geluk!’ - zij klemde de magere handen in elkaâr - ‘o wa' zo'k daankboar wezen!’ Meine wist geen' raad. Hij zag zijn kind niet aan. Hij bewoog zich eerst onrustig heen en weêr. Maar weldra zat hij stil. Hij boog het hoofd, hij klemde de handen, met de palmen tegen elkander aangedrukt, tusschen de knieën vast. Hij was ongerust, dat zijn arm kind, zich te veel opwond en inspande, maar schaamte en berouw overstemden elke andere aandoening. Intusschen daalde Anne-Merij's stem, door vermoeienis en aandoening, tot bijkans fluisteren. ‘O vaeder, wa' zo'k daankboar wezen’, herhaalde ze. ‘Wil ie wel geleuven, a'k wust, dat vaeder niet meer zoo zol wezen as vrogger, ik zol mit alles tevreden wezen, mit alles! Vaeder!’ - en ze hief zich op den elleboog overeind - ‘vaeder, al moest ik op 't oogenblik staarven, ik zol niet klaegen.... Ik zol zeggen: As 'r veur mien vaeder gien vreeze meer is, Uw wille geskiede!’ Uitgeput zonk zij in het kussen. En zoo bleef zij liggen met gesloten oogen. Gedurende eenige oogenblikken vernam men niets anders dan het rusteloos getik der huisklok. Maar sneller en heftiger joeg Meine's hart, welks slagen zijne borst beklemden en dreunden in zijn hoofd. Een luide snik, bijna een kreet, ontsnapte hem eindelijk, en tegelijk hief hij den arm omhoog, als gaf zulks hem verlichting. Hij boog zich over het bed van zijn kind heen, greep hare hand, legde zijn ruw gelaat op de doorschijnende blanke vingeren, en hevig bewogen sprak hij. ‘O Anne-Merij, o mien maegien, da'k oe toch zoo'n verdriet anedoan hebbe!.... Hoe 't haarte 'r mij zeer van dot, ik kan 't oe nie zeggen.... As 't beter wordt, hebbe 'k 't an oe te daanken.... an gien minse as an oe!.... Maar 't zal beter worren.... ik belove 't oe, kiend, ik belove 't oe.... God heft 't 'heurd, mien beste!’

Oefening.

1. Ken je nog andere sociale groepen uit het Geldersch-Overijselsch taalgebied dan de op blz. 107 opgenoemde? - 2. Welke Frankische eigenaardigheden mist gij in het vorige stuk? - 3. Van welke eigenaardigheid zijn de volgende woorden dan ook een voorbeeld: kold, old, zol, uut(e), gebruken, (t)huus. (Zoek ook in de volgende dialectstukken hiervan voorbeelden). - 4. Wat kun je opmerken bij het verleden deelwoord?

Vergelijk dit met het verleden deelwoord in de andere dialecten. - 5. Schrijf eens de persoonsvormen op der werkwoorden, die afwijken van het A.B.N. door hun *uitgangen*. Waarin bestaan deze afwijkingen?

8. Midden-Geldersch taalgebied.

Het Midden-Geldersch heeft als Zuidgrens een gedeelte van den Rijn en den IJsel. Rijn en IJsel vormen een belangrijke verkeersgrens, maar bijna overal elders staat het Zuid-Oost-Veluwsch wijd open voor den invloed der Frankische dialecten en men kan dan een sterken Frankischen inslag in dit Saksisch dialect waarnemen. De steden Arnhem, Doetinchem en Zutphen hooren tot dit taalgebied, dat hoe Noordelijker en dus hoe verder af van de Frankische dialecten gelegen, des te minder sporen vertoont van vreemde ‘smetten’(?).

9. Sociale groepen.

In de Zuid-Oost-Veluwe is de heide met schapen- en bijenteelt het overheerschende landschap, terwijl op den Zoom landbouw en veeteelt de hoofdmiddelen van bestaan vormen. Handel en nijverheid vormen verder sociale groepen, vooral in de steden Arnhem en Zutphen.

10. Zutphensch dialect.

‘Sokkena’ is een schets uit een volksbuurt in Zutphen. Gas en electrisch licht zijn er onbekend, honger, koude en gebrek des te beter. Reeds vroeg moeten ze tobben en zwoegen, de man met zijn ‘petrolie’, de ziekelijke moeder in haar huishouden, als de rijke lui nog in bed liggen. Daar hoort men nog het dialect, daar noemt het volk elkaar met schilderachtige aan beroep of uiterlijk ontleende bijnamen.

Sokkena. [aant.]
door Christine Vetter.

‘Peetr-olie.... peetr-olie!’ een ommezientje rust, dan opnieuw ‘peetr-olie.... peetr-olie!’ en langzaam, met de handen in de jaszakken, met het geheele lichaam zijn karretje zachtjes voortduwende, komt olie-Jacob, ook wel kortweg ‘Olie’ genoemd, de volkrijke achterbuurt in, waar op dezen mistigen November-morgen de menschen al even laat schijnen te wezen als in de deftige wijken. ‘Luie kerels.... liggen nog in 't nest als rieke luu...’ moppert de koopman, en hij schreeuwt alweer: ‘peetr-olie.... peetr....’

Daar wordt plotseling een deur opengerukt en een grove stem klinkt in de duisternis: ‘Biej noe gek, Olie! 't is pas zes uur!’

‘Hèèèèè.... bromt Jacob, maar de deur is alweer dicht en Olie ziet bij het schijnsel van een straatlantaarn, dat het werkelijk pas zes uur is en hij zich dus een vol uur verrekend heeft. ‘Potverdikke.... dâ's ook lekker.... pas zes uur.... waor mô'k dat heele uur hènn! kump d'r van as de wekkerknol kapot is.... mô'k 'm van arremoei wel laoten rippereeren.... pas zes uur.... in dee mist.... en âk weer in huus bin is 't hallef zeuven en dan kan 'k w'r umme riejen en dan bun 'k um zeuven ure weer hier.... 't is 'n spul, dàt is 't....’ Olie sukkelde de duistere straat nog een eindje in, nu zonder te roepen.... hij

geneerde zich: 't was pas zes uur.... en wat was ie nu huiverig.... 't vooruitzicht, daar een vol uur op en neer te moeten rijden met zijn karretje maakte hem nog kouder.... en vóór zeven uur kon hij in geen enkele woning terecht - nergens was ook al licht.... ja toch.... dáár, vlak tegenover hem, leek het wel alsof het gordijn, dat over een horretje gezakt was, een schijntje door liet.... maar wat hielp dat den kouden olieventer! Toch stuurde hij de kar in de richting van dat raam en keek het huisnummer aan: 34a.... las Olie hm! 'n halve kan peetr.... op de pof.... centen ho maar! brrr.... wat een mist.... zo'k 'ns ankloppen?.... Ze is op: Sokke-Na.... zeker d'r vent vroeg nao 't karwei.... verdikke wâ'n kolde.... alla ik kloppe.... en de daad bij het woord voegende tikte Jacob een paar malen tegen de onderste ruit. Een oogenblik later werd de huisdeur op een kiertje geopend en een vrouwenstem vroeg: ‘Is t'r iemand?’ ‘Jao vrouw Blok, ik bun 't, olie-Jacob zâ'k maor zeggen.... 'k heb mien een uur vergist met de tied en noe wô'k oe vrindelik verzeuken, of 'k d'r astoebleef maar efkes in zal kommen.... 'k bevreeze fenaol en 't is nog ruim drie ketier....’ ‘Komp 't'rin’, was 't antwoord, ‘maar wès 'n bietjen stille.... Blok slöp nog en de kinder ook’. Jacob trok zijn kar op de klinkers vóór het huisje en kwam erin.... de huisvrouw liep op de kousen of liever over haar kousen had ze een paar genaaide lakensche sokken inplaats van sloffen of pantoffels.... vandaar haar bijnaam: Sokke-Na. Olie had ook de klompen aan de straatdeur laten staan en trad het vertrek binnen ‘op kousen-voeten’. Vrouw Blok wees hem een stoel aan - en beduidde hem, de voeten op de kachelplaat te zetten, wat de bezoeker terstond deed. - Nieuwsgierigheid was Olie's ondeugd niet, maar nu had hij toch wel gewenscht, dat het lampje een tikje hooger was opgedraaid, dan zou hij eens kunnen rondkijken in het groote kille vertrek, waar 's morgens om zes uur in de maand November de moeder al zat te breien in een omslagdoek bij een peetr-olie licht dat nog te min was voor een nachtpitje. - Zien kon de vroege gast dus niets, maar hooren deed hij heel duidelijk, hoe daar een zwaar snorkend geluid klonk uit de bedstede in het donkere gedeelte der kamer.... en van tijd tot tijd, wanneer het geronk even ophield, vernam hij het geklink der naalden en een onderdrukt hoesten van den vensterkant. - Plotseling klonk door de stilte een helder klokje: het klooster luidde het Angelus-ting-ting-ting.... vrouw Blok legde de kous neer en Jacob nam de muts van 't hoofd.... Sokke-Na bad den Engel des Heeren.... na een oogenblik weer ting-ting-ting.... en voor de derde maal nog eens. ‘Na’ boog het hoofd en klopte op de borst.... toen trilde het schel en vroolijk door de mistige lucht: bim-bam-bim-bam.... herhaaldelijk en met schielijk opvolgende klanken en....

‘Moeke.... Teuntjen wol opstaon....’, zei een dun stemmetje uit de duisternis....’ ‘Slaop nog maor 'n bötjen, mien jungsken’, zei moeder op fluisterenden toon maar toch goed verstaanbaar. ‘Mieneken slöp ook nog....’

‘Nee Mieneken is al lang wakker’, riep nu een ander mondje en moeke ging

naar de tweede bedstede en nam op iederen arm een kindje. Het waren, voor zoover olie-Jacob in het halfdonker zien kon, twee kleine bleekneuzen, die zeker glaasjes melk en eitjes en stukjes vleesch alleen maar van hooren zeggen kenden en die bepaald versterkende bouillon nog nooit hadden geroken, laat staan geproefd. ‘Dag Olie’, zei Mieneke dadelijk en toen in éénen adem: naam des Vaders.... en des Zoons.... en des heiligen Geestes.... Amen!.... Waorum is Olie noe al hier, Moeke?’

‘Ssstt.... eerst Teuntjen 'n kruuske....’ en het knaapje deed gelijk zijn zusje en herhaalde evenals zij: ‘Waorum is Olie noe al bie ons?’

‘Jacob was zoo kold,... hee had zich een uur vergist, en noe heffe hier maor zoolange bie 't vuur gezèten - dat moche toch wel?’ Vrouw Blok had de kinderen elk op een stoel gezet en was bezig, ze de kousjes aan te trekken. Mieneken keek voorover gebogen naar de gebukte moeder en één handje loslatend van de zitting, waaraan zij zich vasthield, fluisterde zij nauw-hoorbaar:

‘Nee, dat moche nèèt!’

‘Maor kind, mos Olie dan maor een heel uur in de kolde loopen?’

‘Hee lig altied te schelden’.... zei Mieneken.

[+]‘Schelden? wèè dan? oe toch nèèt?’

‘Nee, mien nèèt.... maor oe!’

‘Mien en wat zegte dan?’

‘Vrouw op de pof’, sprak het kind nu heel luid, ‘en dâ bun ie dan, moeke!’ ‘Zoo, bun ik dat? noe dan hêk völle namen. Ze neump mien ook als Sokke-Na hè!’

‘O, maor dà's geen scheldwoord’.... wierp Mientje tegen: dà's maor veur de vòòten.... maor dat andere dàt zeg Oolie um daj nee betaalt!’ Die bukkende houding moest zeker erg inspannend wezen voor de niet sterke moeder: ze had een hoofd als vuur, toen ze zich ophief. ‘Moej maor lèèver nèè weer tegen 't kind zeggen, Olie’.... sprak ze Jacob aan, ‘ik hebbe oe ummes nog altied betaald, hêk neet?’ Jacob was verlegen.... dat hij nu ook juist hier bij Na een schuilplaats gezocht had.... kon al niet gekker treffen!.... en betaald had ze.... nog altijd! ‘Wat 'n biedehandte vège....’, mompelde hij, het meisje aanstarende, dat op haar beurt hem onvervaard aankeek.... hier bij moeder was niets voor haar te vreezen.... ‘wat 'n vège.... zoj toch zeggen: zoo'n kleinen aap.... alles heurt ze, de blagen (*kind*), noe 'k hebbe d'r niks args mee gemeend heur ie, vrouw Blok!.... dâ kan 'k oe betuugen med 'n woord van waorheid.... niks heur ie!’ ‘Noe, dan is 't goed heur! Och, 't gèf mien zoovölle nèèt, wat ze zeggen, maor ie krieg t'r zoo'n biename mee en de kinder neumt 't: schelden. Zit noe efkes, dan kriej 'n köpken koffie’. ‘Nee, lao 'k dat noe lééver nèèt doon, 't is mien tied, heur maor: zeuven ure’. ‘Jao, dat 's op 't Klooster, noe hei j'nog vijf menuten.... hierzoo, dan buj heelemaole warm, van binnen en van buiten!’ Jacob dronk de koffie uit.... 't was niet veel sops.... proefde hij wel.... peekoffie ([aant.]) met gebrande stroop.... de kinder stipten d'r sneetjes wittebrood in....

[+]**Zutphensch dialect.**

Seldremonika wad 'n wonder, dat de schaopen d'r zoo schrieltjes uutzaggen.... dan moz ie bie hùm kommen.... Kees en Jans hè.... twee dubbele sneejen roggebrood met smout d'r tusschen speulden ze maor fiebeldefors nao binnen.... en Zondags, as de vrouw wittebrood met solo gaf.... ze atten met z'n tweeën een acht cents mikke op, aj ze hun gang lieten gaon! Olie stond op enschoof den stoel weer op de plaats, waar hij behoorde te staan, stijf tegen den muur, naast twee andere. ‘Noe, vrouw Blok, dan zâk oe maor vrindelijk bedanken veur alles! dag beste meid, dag mien jongen!’

‘Niks te danken, Jacob, aj straks langes kompt, reik mien dan 'n halve kanne olie an astoebleef!’

‘Wi j' 'm noe sebiet hebben? geef oe kenneken dan maor!’

‘Nee, dâ kan 'k nèèt, 'k mot zoo eerst 't lempken vullen en dan geet 'r net 'n halve kanne in -’.

‘Noe, lao 'k d'r maor effen 'n slumpken (*weinig*) in tappen, dan gao 'k strakjes deur.... waor hei j' 't kenneken? zoo, jao d'r is ook nog wat in.... hierzoo’, en de venter reikte het nu geheel gevulde halve Liters kannetje aan de huisvrouw terug.

‘Hier zoo Olie, zes cent....’

‘Bi j' wel snik, zeg! veur zoo'n fitsken olie! oew kenneken was nog meer as hallef vol! niks d'r van, ik komme d'r nog 's veur schulen!’

‘Noe, dank oe dan wel heur!’

‘Van 's gelieken, goeie morgen, dag kinder!’

‘Dag Olie’, zei Mienke, en: ‘dag Olie’, papegaaide Teuntje.

‘Morgen Jacob’, sprak moeder, ‘en goeie zaken vandaag!’

En een paar tellen later klonk Olie's geroep peetr-olie.... peetr-olie.... en kwamen de huismoeders en kinderen hun voorraad voor een halve week opdoen.

Oefening.

1. Schrijf eens de straatroepen op, die je wel eens gehoord hebt. Ook de liedjes, die straatventers en marktkooplui bij den verkoop vaak zingen. Tracht door de spelling de klankwijziging der geroepen of gezongen woorden weer te geven. - 2. Het woord *Solo* behoort tot de reclame-woorden. Ken je nog meer zulke woorden? Schrijf ze op en denk er eens over, hoe zij ontstaan kunnen zijn. Denk aan de namen voor: margarine, geneesmiddelen, genotmiddelen, reukwerkjes enz. enz.

11. Drenthe. Land en volk.

Drenthe bestaat vooral uit heidevelden, waarvan de ontginning sterk voortgang maakt. Op de hoogere leemgronden liggen de oude brinkdorpen met hun behoudingsgezinde bewoners, meestal grondeigenaars. De hoogvenen worden sedert eeuwen afgegraven en daarna in cultuur gebracht, zoodat men er een zeer aanzienlijke bevolking van turfgravers en kleine boeren aantreft. Talrijke en uitgestrekte veenkolonies zijn vooral in het Noorden der provincie ontstaan. De Drenthenaar vertoont het echt Saksische karakter. Krachtig en onverzettelijk, maar ook ruw en somber. De ontwikkeling

van het gewone volk staat nog op laag peil. Drenthe behoort tot de provincies met het grootste aantal analphabeten. Een star vasthouden aan het oude heeft ook het Saksisch dialect vrijwel onveranderd doen voortleven, zoodat men in Drenthe het zuiverste Saksisch vindt.

12. Drentsch dialect.

Een geheel andere zijde van het Saksische karakter als die in Anne-Merei geschilderd wordt, nl. de ruw-krachtige, voor lichamelijke pijn geheel onverschillige aard van den bewoner der veenkolonies, openbaart zich in de geschiedenis van Jan Knol, die gevoelloos en ijskoud, cynisch spot met zijn eigen ongeluk. Zijn opzien tegen den schoolmeester, die zooveel letters, ‘evreten’ heeft en de zonderlinge stijl van zijn verzoekschrift zijn karakteristiek voor de volksontwikkeling.

Kiekje uit het leven in een Drentsche veenkolonie [aant.]

Mijn eerste standplaats als onderwijzer was een Drentsche veenkolonie. Mijn kostbaas was herbergier. Naast de deur prijkte het bekende bordje ‘Bier en Koffie’. De eigenaar had dus geen vergunning, maar een verlegen mensch kon er wel ‘wat’ krijgen, en volgens zeggen van den ouden man ‘kon hij beter zonder vergunning dan zonder drank’. Het bedrijf was dan ook niet precies in overeenstemming met de letter van de wet en van het houten bordje, - de aanloop overtrof de verwachting. De ouwe baas kon gezellig praten, - de bezoekers waren typen om te stelen, - ik had biljart en vertering vrij, - ‘ik studeerde voor de hoofdakte’, als mijn familie mij vroeg, - als kellner meen ik me in die dagen nogal verdienstelijk te hebben gemaakt. Wanneer men in Den Haag een café binnengaat, buigt de kellner en vraagt: ‘en de heeren?’ Ik moest vragen: ‘wat zal 't wezen?’ Een boer, die een varken afgeleverd had, vroeg ‘een glassien schoone jannever’, - had hij zijn eega bij zich, dan werd er aan toegevoegd ‘een braanwientien met suker’, - ‘van 't zùlde’, als men op één been niet loopen wilde. Stamgasten gingen zitten en bestelden nooit, of zeiden hoogstens ‘'t olde recept’. Als er dak op 't huis was, nam men bier of ‘een schippersmadera’, welke laatste in normale omstandigheden ‘bittere borrel’ heette.

't Was op een regenachtigen Octoberavond. Wij zaten er gezellig in de ruime ‘jachtweide’ (*gelagkamer*). De kachel, die juist was gezet, brandde lekker. Er heerschte een prettige stemming onder het half dozijn Veendorper burgers, dat elkaar het nieuws van de week vertelde. De ‘olde’ trakteerde vanwege de verloving van Koningin Wilhelmina en wij ‘stootten aan de wieg’. De voordeur ging open. Een man hompelde binnen, - ‘klets-boem’. Zijn rechtervoet stak in een omhoepelde klomp, zijn linkerbeen was vervangen door een paal, dien men een houten been of kunstbeen noemt. ‘Goeien aovond’, zei de eigenaar van het houten been. ‘Ook goeien aovend’, klonk het terug. ‘'t Hef d'er wel an, da'k zien kan, wie a'j' bint’, begon de waard tot den nieuwen bezoeker. ‘Ie kent mij toch wèl’, zei de aangesprokene, wiens gelaatstrekken in het

schemeruur niet duidelijk zichtbaar waren. ‘Nou, an de praot zuk 't al haost zeggen, maar lao'we de laampe maar ies opstikken. Bij het licht der groote petroleumlamp zag ik een man zitten, die, als arbeider gekleed, naar de getuigenis van zijn stoppelbaard, nu juist niet zoo bijzonder veel werk van zijn toilet maakte. Het meest opvallend in 's mans voorkomen was het rechterbeen, dat als een tolboom horizontaal van de stoelmat vooruitstak. ‘Heerink, Jan, bin ie dat?’

‘Dat bin ik!’

‘Bi'j d'er weer uut Prusen?’

‘Zoo a'j' ziet!’

‘Wat he'k eheurd, bi'j' wat ongelukkig ewest?’ ‘Dat ku'j zien’, zei Jan, die op zijn kunstbeen sloeg en het interessant scheen te vinden, dat men zich om hem groepeerde. ‘Op twij bienen bin 'k hen ekuierd, en met anderhalf zie j'mij weerume, - olde baos, schenk mij ies 'n borrel in’. ‘'t Olde recept?’ ‘'t Olde recept’. 't Olde recept was voor Jan Knol 'n glassien schoone jannever. ‘Ja, wij heb er van in de kraante elèzen, dat oe 'n ongeluk overkomen is bij 't spoor - hoe hei dat ehad?’ ‘'k Hebbe onder 'n lorre ezèten’, zei Jan en proefde even. ‘Onder 'n lorre?’ zei de timmerman en stak uit. - ‘Onder 'n lorre!’ bevestigde Jan en schoof bij - zijn leeg glas n.l.

[+]‘En 't bien d'er af?’ ‘Rejaal’, zee Jan, die korte antwoorden gaf. ‘Ze hebt mij op 'n ladder naort kraankenhuus in Dortmund edragen’.

[+]**Drentsch dialect.**

‘En oe bien?’

- ‘Dat za'k oe vertellen, daor bin 'k ongelukkig of ekomen. Doe ze mij op de ladder lèën, doe zeg de ploegbaos: “Knol”, zeg hij, “wo'j oe bien ook nog met hebben?” Ik zegge: “Ja, zeker, wil ik mien bien met hebben, zoo lange as d'er nog vleisch um de botten zit, is d'r niks weg”. Ze lèën mij dan op 'n ladder en gaven mij 't bien in de n'arm. “How ies”, zeg de ploegbaos, “lao'we nou verstaandig wèzen, en bien 'n hum 'n touw onder de straampel (*stomp*) deur, aanders lup hij oens ook nog lèèg”. Nou, umme de waorheid te zegge, het bludde niet, maar het stroomde’.

‘En verloor je je bewustzijn niet tengevolge van pijn en bloedverlies?’ vroeg de kommies, die naast mij zat. ‘O, nee jong, 'k harre piene genogt, daorvan niet, ik kun 't wel uutschruwwen, maar ik harre mien verstaand nog best. In 't kraankenhuus hullen ze mij 'n flessien onder de neuze. Ik zegge: ‘wat wo'j’, want ik zagge wel, d'er lagen zagen en messen genogt op de schaafbaank. Ik zegge: ‘A'j' snien wilt, mu'j' snien, - a'j' zagen wilt, dan zaag ie, maar ik wille d'er zuls bij wèzen - vort met dat flessien’. Toen prakkezeerden ze, ze wollen alles liek maken en dan dicht neien. Ik zegge, ‘Prefesser’, zeg ik, ‘as ik ook ies wat zeggen magge, a'j' mien bien zuukt, dat ligt in 't pertaol, ik wol 't er geern weer an hebben, 't komp niet zoo krek, al zit 't wat krange (*slecht*), a'k d'er maor op gaon kan. Daor wollen ze niet op in. Ze lachten 'n beetien en zèden wat tegen mekaar in 't Latien, maar dat kun 'k der wel uut opmaoken, ze wollen 't bien hollen veur de studenten, - d'er lagen meer ofgekleuven botten.

Nou, toen dan alles terecht was, toe zee de prefesser, hij had nog nooit zo'n harde kerel onder haanden ehad'. En zich tot mijn patroon wendende: 'Maar um kurt te gaon, meister, as 't niet te veule "evragd is, ik wolle geern, da'j" mij 'n dienst bewezen'.

'Toe maar, Jan'.

'Ik heure, dat de Koninginne nog wel ies 'n ongelukkig mense an 'n broodwinning helpt. Doove Jante hef lest 'n neimesiene (*naaimachine*) kregen en in Koevern (*Koevorden*) woont 'n kerel, die hebt ze uut den Haag 'n harmonica estuurd, nou wol ik geern, dat de meister of de ondermeister veur mij 'n briefien schreef naor de Koninginne, um 'n örgeltien, 't hoeft niet zoo mooi te wezen, a'k d'er maar lieties uut dreien kan'. 'Heb je wel 'n sterke borst, 't komt nogal op je blaasbalg an', merkte de kommies op.

- 'Och, mien lieve jongen, ik heb 'n börst, ie kunt er wel op gaon staon daansen, zoo stark'.

De ondermeister haalde pen en inkt, er werd een rondje gegeven, - we sloegen het handig van de beenen, - weer 'n rondje en in die stemming werd het groote werk begonnen: Een brief aan de Koningin.

'Nu lijkt het mij het beste', zei de kommies, die wel van een lolletje hield, 'dat Knol duidelijk zegt, wat hij aan de Koningin te zeggen heeft; den vorm kunnen we aan den meester wel overlaten'. 'Nou', zei Jan, 'dat geleuf ik ook, - de meester hef meer letters evrèten as wij allemoale met mekaar'. Zoo ontstond de volgende brief:

Geachte Majesteit!

Ik neem de pen in de hand, om U een lettertje te schrijven.

Ik heb in Pruisen onder een lor gezeten. Toen hebben zij mijn been afgezaagd. Zij leeren er nu de studenten van. Zij hebben er een houten weer onder gezet. Nu ben ik gansch niet rap ter been. Ik kan zoo goed als niet meer werken, omreden mijn been niet meer mee wìl. Ik wil graag op een fatsoenelijke manier een stukje brood verdienen. Ik hoor dat Kroeme Derk laatst van U een harmonica gekregen heeft. Hebt gij voor mij niet een draaiorgeltje? Als gij er nog een hebt, stuur het dan maar met de Dedemsvaartsche tram. Dat gaat het gauwst. Groet s.v.p. ook uw beminde, die zich noemt J. Knol.

P.S. Ik drink om zoo te zeggen geen sterken drank, dat wat is.

De brief werd voorgelezen. 'Nou, Jan, wat dunkt er oe zoo van?'

'Nou, as de meister dunkt, dat 't zoo goed is, 't liekt mij best toe'.

'Dan mut 't er zoo maar hen?'

'Ja, maar, - de meister hef denk wel 'n keforte (*omslag, couvert*)?'

De enveloppe lag er al, - het adres ontbrak nog. De vergadering stelde op voorstel van den eerstbelanghebbende vast, dat het zou luiden: Aan Mej. W. van Oranje, Paleis des Konings, Den Haag, Noordeinde. 'Is 't zoo goed, Jan?' ''t Komp best over, - best!' 'How ies', merkte de timmerman op, 'dat adres is niet goed, - ie mut zoo rèken'n, - zij is nog niet etrouwd, - zij woont nog

bij heur moeder in'. Algemeen was men van de onvolledigheid van het adres overtuigd. Het couvert werd verscheurd en een nieuwe enveloppe droeg weldra het verbeterd adres: Aan Mej. W. van Oranje, per adres: Mej. de Wed. W. de Derde, Paleis des Konings, Den Haag, Noordeinde. Jan sloeg de handen in mekaar van verwondering over de kennis en het vernuft van menschen, die 'lezen en schrieven' kunnen, die 'letters evrèten hebben'.

'Wat mut er op?' vroeg hij en schoof de hand in zijn zak. ''t Is an de koningin Jan, d'er huuft niks op', werd hem geantwoord. 'Dan is 't zoo veur menaar?' ''t Is kloar!'

[+]''Wat bin 'k oe schuldig?'

'D'er huuft niks veur te wezen, laot maar zitten'.

[+]**Drentsch dialect.**

''n Borrel lust oe toch wel?'

'Nee, zeker niet, 'k wil gien meer hebben'.

'Nou? - 't 's oe aanders wel gegund!'

'As 't orgel d'er is, dan krijgen wij de première', zei de kommies, die vroeger in Den Haag bij de jagers gediend had. 'Daor zal 't niet an mekeeren', zei Jan, die wel vermoedde, dat 't 'em met die première in de buurt van 't orgel scheelde. 'Nou, dan bedaank ik oe met menaar vrundelk, en veural de meisters, ten hoogsten bedaankt, - dan zuuk ik nou mien vrouwe maar ies weer op, - asteblief, kastelein'.

'Nee, laot zitten, dat verrèken wij later met 't orgel wel'.

'Nou, veurloopig bedaankt dan, - g'n aovend, allemaole'. Klets, boem, - Jan de deur weer uit. Den volgenden dag schreef mijn patroon een brief naar den Haag. De brief ligt als curiositeit in een klein laadje van mijn boekenkast. Een paar maanden na de verzending van den brief kwam er geld. Voor dat geld kocht men te Zwolle een orgel. Dat orgel arriveerde met de Dedemsvaartsche tram. De jongens brachten het bericht op school: 'Jan Knol haalt van middag 't örgel van de tram'. Dien dag heerschte er een onrustige stemming in de Openbare Lagere School te Veendorp. Mijn patroon klaagde: 'Dat örgel, dat wet wat'. Tot deze uitspraak kwam de man naar aanleiding van sommengeknoei. Er was een wijnhandelaar, die water in den wijn deed, - jong Veendorp liet 'em knoeien, - ja, knoeide mee.

Een vat liep door 3 kranen leeg, - ze lieten loopen, wat loopen wou, - Gods water over Gods akker.

'Leien weg!' hoorde ik mijn patroon gebieden.

'In naam van Jan Knol!' had hij er aan toe kunnen voegen. Als goed paedagoog smeedde de hoofdonderwijzer van Veendorp het ijzer, nu het gloeiend was, en liet dus schoonschrijven: 'De koningin gaf Jan Knol een orgel', en maakte meteen van de gelegenheid gebruik, om te vertellen, dat Jan Knol hier een belanghebbend voorwerp was. En het werd door de jeugd uit het land van hei en turf merkwaardig gevonden, dat een houten been een mensch tot zulk een hoogen staat kan brengen. En toen eenigen tijd later een schoolopziener aan

een van de kinderen vroeg, wat een belanghebbend voorwerp was, antwoordde deze Veendorper kortweg: ‘Jan Knol!’ ‘Wie is Jan Knol?’ vroeg Zijn Edelgestrenge. ‘Een belanghebbend voorwerp’, werd er even lakoniek geantwoord.

Oefening.

1. Zoek voorbeelden van het taalverschijnsel, dat bepaalde medeklinkers den voorafgaanden klinker verlengen. Zoek hiervan ook voorbeelden in de Limburgsch-Frankische dialecten. - 2. Hoe is de gewone aanhef en het slot van een verzoekschrift aan de Koningin? Hoe zou je zulk een brief adresseeren? - 3. Schrijf eens op de officieele titels van de volgende personen en zet er naast de woorden, waarmede zij in de omgangstaal of om ze te bespotten worden aangeduid (A.B. of dialect, platte uitdrukkingen worden niet gewenscht): advokaat, rechter, officier, apotheker, dokter, ontvanger, notaris, pastoor, dominee, onderwijzer. - 4. *Klets-boem* is een zoogenaamd tusschenwerpsel. Schrijf eens op eenige tusschenwerpsels, die a) geluidnabootsingen, b) gevoelsuitingen, c) signalen zijn om iemands aandacht te trekken. Is de naam tusschenwerpsel wel goed gekozen?

13. De Groningers, Saksen en Friezen.

In tegenstelling met het Drentsch is het Groningsch geen zuiver Saksisch dialect meer. De Groningers vertoonen evenals hun dialect een vermenging van Friesche en Saksische eigenschappen. Zij zijn heel wat minder gesloten dan de Drenthenaars of Tuckers en kenmerken zich veeleer door een zekere gemoedelijkheid. Het ontbreekt hun niet aan initiatief en ondernemingslust (veenkoloniën), die zij misschien van het Friesche karakter hebben overgenomen evenals hun bedrijvigheid. De invloed van Duitsche opvattingen is in Groningen niet gering. Trouwens in het gedeelte der provincie, dat aan Duitschland grenst, komen juist als in het Limburgsch, veel woorden in beteekenis of vorm met het Hoogduitsch overeen. Zoo heet een geit in Fivelingoo: *bok*, maar in het Oldambt en Westerwolde: *sege* (hgd. Ziege). Fivelingoosch: *hai wascht hom* staat tegenover Oldambtsch: *hai wascht sok* en Westerwoldsch: *hai wasket suk*. Westerwoldsch *nich* staat tegenover *niet* en *nait* in de rest der provincie. In Westerwolde schijnt zelfs nooit Friesch gesproken te zijn (er zijn ook geen oude Friesche plaatsnamen te vinden), zoodat hier het oude Saksisch onvermengd bleef; wat b.v. ook blijkt uit den meervoudsuitgang -t voor alle drie de personen van den tegenwoordigen tijd, terwijl de andere Groningsche dialecten, juist als de Nederlandsche schrijftaal, in den 1sten en 3^{den} persoon een -*n* hebben.

14. Hoogere en lagere vaktalen.

In Noordelijk Groningen is de landbouw overheerschend, vooral in het kleigebied (59% land-en tuinbouw). Cartonfabrieken en aardappel-industrieën vormen afzonderlijke sociale groepen. Groningen zelf is behalve een belangrijk handelscentrum, door zijn Universiteit een invloedrijk intellectueel middelpunt.

15. Overgangen van dialect tot Algem. Besch.

De Saksische dialecten passen zich hoe langer hoe meer aan bij het A.B.N. (vergelijk blz. 59) en het Groningsch doet dit, misschien onder invloed van het Universiteitsleven, sneller dan de andere. Deze overgang heeft overigens steeds geleidelijk plaats. Eerst ontwikkelde zich bv. in Groningen een soort overgangstaal tusschen dialect en A.B.N. Deze werd vooral gesproken door de betere burgerij. Uit deze kringen daalde zij geleidelijk af naar de lagere burgerij, waar zij het dialect verdrong, terwijl zij zelf in de hoogere standen door het A.B.N. werd vervangen. Langzamerhand zal dit A.B.N. ook doordringen tot den kleinen burgerstand. Aardig toegelicht wordt dit verschijnsel, door hetgeen een taalgeleerde in 1886 in Groningen waarnam. In een Groningsche deftige familie vroeg de dienstmeid aan de dochter des huizes, of Mevrouw ‘thuis’ was. Op het ontkennend antwoord van de dochter, roept de dienstmeid de keukenmeid toe: ‘Mevrouw is niet in huus’ en deze deelt dit den buiten wachtenden groenteboer mee met de woorden: ‘Mevrouw is neit in hoes’.

16. Fivelingoosch dialect.

In Fivelingoo is de Friesche inslag vrij sterk en het volgende verhaal in dit dialect toont dit duidelijk. Het is van de schraapzucht van den rijken landbouwer-veehouder, dat wij daar hooren vertellen: van zijn wreede gevoelloosheid tegenover arme daglooners, van het ruwe sjacheren, het rooken en drinken der veekooplui in het Groningsche land. Maar wij vernemen ook iets van het gezellige, intieme huiselijke familieleven op het platteland, waar het oude moedertje sprookjes vertelt aan het met ademlooze belangstelling luisterende kind. Ook de stugge, gesloten Saksische natuur is niet ongevoelig voor de naïeve kinderpoëzie der sprookjes.

Aardmannetjes. aant.
door T.H.E. de Haas.

‘Akkeroat zoo was 't’, zee Krienje-Mui, ‘moar zoo braid hebben eerdmannetjes 't hoast nooit stoan, dat zai veur heur aigen pelzaier aan rais goan kennen, main ik. Want kiek 's hier, dat lutje volkje het 't zoo biester drok in wereld. Zai mouten oppassen, dat groote mensken 'n kander gain kwoad doun. 't Is aalderonneuzelst, dat dei doar zulf nait genog om denken kennen, moar 't is ainmoal zoo, en doar hebben eerdmantjes 'n bult (*veel*) spul mit. Benoam giereghaid hebben ze 't slim op tegen, en doar zel 'k die nou ditmoal den van vertellen. Nou mout ik die eerst nog zeggen, dat d'r wel doezend eerdmantjes binnen en dat ze altemoal 'n noam hebben. Moar Kraaloogtje is opperste, dei is aalderôldste, en wat dei zegt, mouten ze altemoal doun. Nou, ziezoo, nou begun 'k den ainliek....’

't Jongtje klapte in handjes en ôl-man nikte.

‘Stoef veur gloazen[1)] van boer Schroaper wassen in zoo'n luk streepje gras

1) vlak voor de ramen.

wel vieftig molgoaten komen in ain nacht. Boer Schroaper had d'r nog niks van vernomen, om dei reden, dat 't gras nog al hoog was, en boetendes har he 't meugelk nog wel nait zain, want hai har hail wat aans in 't heufd. 'n Luk endje wieder as dei rand gras, was 'n haile groote boeskoolakker (aant.), en op ain van dei groote bloaden, dei plat op grond wossen, harren eerdmantjes vergoadern. Kraaloogtje ston in 't midden, en meer as honderd stonden d'r om hom tou. 't Was 'n aibels (*heel*) groot blad, moar a'moal konden ze d'r toch nait op, d'r was 'n kring omhên. Kraaloogtje har besteld, dat mollen even kluunjes (*belletjes*) om hebben mossen, en as dat gebeurde, den wissen aalle eerdmantjes, dei dat getjingel heurden, dat d'r onroad was en zai wat overleggen mossen. 'Ik heb joe altemoal roupen loaten', zee Kraaloogtje 'om joe te vroagen, of ie ook wat van boer Schroaper of waiten'. 'Joa, joa, joa', ruipen ze van aalle zieden, 'ikke, ikke, ikke'. 'Nee, nee, nee', zee Kraaloogtje, 'dat is den 'n vervlogen boudel, dat ie aaltied altemoal tougelieks proaten willen. Hou zel 'k doar nou 'n woord van wies worden, heuren en zain mout ain ja vergoan zoo. [+]Ain veur ain mag ie proaten. Komaan, Fienoorke, wat waist doe?' 'Veul te veul om te vertellen', zee Fienoorke. 'Ik zel allenneg moar zeggen, dat he zoo gierig is as de brand, en zien aarbaiders heur loon hoast nait geven duurt (*durft*); as he ken, krabt he d'r nog weer wat oaf'. 'Nou doe, Snuffeltje,', vruig Kraaloogtje. 'Fiks zoo', begunde Snuffeltje. 'Ik heb d'r guster nog stoef bie stoan, dat ain van zien aarbaiders hom zuuver smeekte om 'n luk beetje opslag. Zien hoeshollen wuir zoo groot, zee he, en zai konden zuk nait redden. Zien vrau kon gain geld overhollen veur stopgoaren en veur zaip, zee he, en zai har dat allebaide zoo broodneudig. En zien lutjeste pŏtje begon te loopen, en ze harren d'r gain schounjes veur, en koopen konnen ze ze ook nait. Ie harren zain mouten, hoe roazende kwoad boer Schroaper wuir'. 'Joa' zee Kraaloogtje, 'moar hou was 't den, kreeg dei stumper ook 'n beetje lös?' 'Ja, dat ken ie begriepen', zei Snuffeltje. 'Wegjoagd wuir he en hai huifde nooit weer komen, en zoodounde is he nou aallens kwiet'. 'En wat zegst doe nou Goudbloudje, doe kenst nooit zain, dat d'r wat verkeerd is, kenst doe dit nou altemoal ook weer liek (*goed*) proaten?' Goudbloudje slokte d'r tegen, net of 't hem hoast nait over lippen wol. Endling zee he: 'Guster was ik bie Schroapersvolk deur 't geutgat noar binnen goan, omdat d'r 'n arm wief bie deur was, en ik ais waiten wol hou of dat doar gong'. 'En wat verder?' vruig Kraaloogtje. 'Nou', zee Goudbloudje, 'dat zel 'k zeggen. 't Arme wief vruig om 'n napke vol soepen veur heur kind, dat zaik was, zooas ze zee. Schroaper kwam d'r zulf op oaf en zee: 'Moak gauw, dat ie wegkomen, dat heb 'k joe te zeggen! As ik mien soepen aan schooiers geef, woar zel ik den mien zwienen mit mesten?' 'Negenoogtje, doe hest ook ja vast nait stil zeten, doe hest ook zeker wel wat zain nè?' vruig Kraaloogtje dou. 'Joa', zee Negenoogtje, 'ik was op 'n bounder (*boender*) kropen, dei bie achterdeur lag. Dou 'k d'r goud en wel op zat, kwam d'r 'n kerel aan, dei geern Schroaper even spreken wol.

[+]**Groningsch dialect.**

Schroaper kwam d'r aan, en zee net zoo vraid: ‘Wat wolt doe?’ ‘Och Meneer’, zee dei man, ‘'k heb gain wark, en 'k schoam mie d'r veur om te bedelen, eu as 'k gain wark krieg, den mout ik verhongern. Help mie toch Meneer, asjeblieft’. ‘Goud’, begunde Schroaper, ‘as doe veur 'n schellen (*schelling*) doags...’ ‘Gommes doagen[1)] Meneer’, zee he, ‘doar ken ik mie nait van redden’. ‘Verhonger den moar om mie’, zee Schroaper en smeet hom deur veur neus dicht. ‘Wie waiten nou meer as genog’, zee Kraaloogtje, ‘want 'k wait d'r zulf ook 'n haele bult van, ik heb ook keken en lustert. Wie zellen hom dommee ais zoo te pakken nemen, dat he 't nooit weer verget. Hai wil van doag vief vette ossen verkoopen. Koopluu komen op slag. Wie goan nou altemoal in dei grasrand, en nou wait ie den ook, waarom dat ik doar van nacht zooveul molgoaten moaken loaten heb. Ie mouten nou altemoal akkeroat zoo doun, as ik joe zeg. Zoo gauw as deur opengait, om koopluu d'r in te loaten, most doe mitgoan Fienoorke, om aallens te heuren. En doe Negenoogtje, om aallens te zien, en doe Hardlooperke, om aallens aan mie over te brengen’. ‘Moar’, vruig Stapperke, ‘as deur den weer op slöt gait, hou kommen zai d'r den weer oet om 't te vertellen?’ ‘O, dat is niks’, zee Kraaloogtje ‘wacht maor 's even, dat komt van zulf in order. Ik heb zain, dat d'r twei haile groote kraften met bitter-jenever en citroun-brandewien op toafel stoan. As ze doar moar 'n dik uur bie zitten, is de zoak al gezond. Want den wordt 't heur, met dit warme weer d'r nog bie, veul te glên[2)] van binnen. Ie zellen ais zain, hou gauw dat ze gloazen opschoeven. Moar doar bin koopluu verachtig al. Allemarsch, nou alle drei gauw d'r mit in. Moar past mie op, dat ie nait op 'n piep zitten goan, en ook nait op tabakspuut, want dei bruuken ze aallebaide; ie zellen wel gauw vernemen, hoe benauwd dat 't doar in koamer wordt’. Stapperke kon d'r nait recht bie. Nait meer as dei drei d'r in goan wassen, vruig he aan Kraaloogtje. ‘Moar woarom maggen ze nou in goudeghaid nait op 'n piep zitten goan, dan kennen ze aallens ja zoo best zain’. ‘Kom, kom 's 'n beetje, bist doe nou nog nait wiezder?’ begunde Kraaloogtje. ‘Als ze op piepekop zitten goan, verbranden ze levendeg, doe begripst doch vast wel, dat ze nait mit 'n kôlle piep zitten te smooken? Nou, en as ze op stoal van piep zitten goan, worden ze d'r oafstreken, zoo'n piep leggen ze gain oogenblik deel, dei gait aal deur handen hên, den weer om te stoppen, en den weer om aan te steken, of oet te preukelen, en zoo wat hên. Moar hol die nou stil, wie mouten nou kieken en heuren en oppassen’.

Franske har al 'n zetje hên en weer schontjet (*schuiven*) op stoof, woar he op zat, 't Was duudelk te zain, dat he geern even wat vroagen wol. Krienje-Mui huil even op en zee: ‘Wat is d'r, mien-ôl?’ ‘Ja Krienje-Mui’ begunde 't jongtje weer, ‘nou is deur dicht en 't glas nog nait omhoog, hou komen dei drei, dei d'r in binnen, d'r nou weer oet, en aal dei nog boeten binnen, hou komen dei d'r in?’

1) uitroep lett.: God, Mensch! dagen.
2) (gloeiend) warm.

‘Wacht moar even’, zee Krienje-Mui ‘’t glas komt vot omhoog. En d'r wassen muurbloumen en blauwklokjes, stoef tegen muur aan, doar klautern ze bie op, en zoo komen ze op vensterbank. Nou en aan binnenkant gong 't ook hail makkelk, want vrau Schroaper har veur 't glas zeten te naaien mit 'n wiedel (*naaimachine*) veur knecht zien bêr. Moar dou koopluu komen wassen, har ze heur naaien deellegt (*neergelegd*), half op toafel en half op vensterbank, en ain tip d'r van hong op grond. Zoo har ze 't liggen loaten en was vot goan. 't Was nou ja net zoo mooi veur 'n kander, asof zai 't d'r expres veur moakt har. Doar konnen ze nou ja net zoo mooi bie op en oaf klimmen’. Franske was weer in rust, en har gain oog van 't ôlmensk heur lippen oaf. ‘Negenoogtje was op toafel klommen, en was op 'n goarenklös zitten goan, hai docht, dat dei klös veureerst vailig was, want vrau Schroaper zat d'r ja toch nait bie, en doar har he veur zoover den ook ja geliek aan. Hardlooperke zat op vensterbank, as 't glas den omhoog kwam, kon hei d'r gauw oet. [+]Fienoorke zat op Schroaper zien pet, ‘dei zet he in zien aigen hoes toch nooit oaf’, har he docht. ‘Dat gebeurt allennig moar in kerk en den nog ins nait aaltied’. Eerdmántjes, dei boeten deur wassen, huifden nait stief lustern, want ze konnen aallens makkelk verstoan, en hou voaker dat Schroaper intapte hou harder dat ze begonnen te roupen. Eerst harren ze 't drok over 't weer en of 't koren riep worden zal. Joa-oa-oa, goud riep den. ‘’t Stait d'r braid veur, moar of 't ook zoo besloagen zel, mout ik nog afwachten’ zee Schroaper. ‘Ik hoop, dat 't veur 'n kander komt’ zee he, ‘want jonge, jonge, wat m'n koopen mout, is hoast nait te betoalen’. ‘Wè-è-è joa’, zee ain van koopluu ‘ie mouten neudeg zoo jeuzelen (*klagen*). Zol d'r hier wel ain wezen, dei d'r zoo warm in zit as Schroaper! Moar komaan, wie binnen ja komen om te handelen. Wat wil ie veur dei vief ossen hebben?’ ‘’k Wil ze ain veur ain verkoopen,’ zee Schroaper. ‘Dat 's mie ook geern goud’, zee koopman. En dou begunden ze te baiden en te oafdingen, en 't leek net, of dat nooit weer ophollen zol. Negenoogtje was toch zoo doodongerust. Want bie elk bod, sluigen ze mit voesten op toafel, zoo stief, dat goarenklös d'r van op en deel (*en neer*) danste. En Fienoorke kreeg zoo'n kopzeerte, want Schroaper begon nog moar al harder te roupen, en hai dee niks as intappen.

‘Aan joe is nou zuuver gain cent te verdainen’, zee ain van koopluu. ‘Nee-ee-ee, dat heb ik vot al zegt’, zee aander. ‘As'n 'n stukje brood moaken wil, mout 'n nait bie Schroaper komen. Den ken wie wel beter aanroaken, den mout wie wezen bie luu, dei om geld verlegen binnen’. ‘Zooas guster hè!’ begunde aander koopman. ‘Dat was 'n man op zoo'n luk steeke, dei huur betoalen mos. As he 't geld nait har, zol zien goud verkoft worden. Dei man het aaltied zaikte in hoes, en zoodounde is he nooit zunder dokter over deel[1)]. Nou en den wait men ja ornoares (*immers*) wel, hou 't gait. 't Geld veur huur mos d'r guster heer, en hai har niks, en dou het he ons zien baide kouien verkoft. Dat

[+]**Fivelingoosch dialect.**

1) over de vloer.

was 'n fertuunleke boudel veur ons. Kwam ons dat ieder dag maar over'. ''t Begrootte mie toch tou toonen[1] oet', zee eerste koopman dou weer, 'dou 'k zag, dat dat arme waif zoo schraiwde, dou wie heur kouien van stal oaf hoalden'.

'Mooie meroakels', zee ander. 'Begrooten ook nog wel, net of men den koopman wezen kon. En wel van ons baident har ainlik 't grootste woord d'r over, dat ze haast niks weerd wassen en zoo?'

'Dat 's ja van zulf', begunde eerste weer. 'Hou meer dat 'k in wacht sleep, hou laiver dat 'k 't heb. Ik mag dat ronde goudje zoo stommegeern lieden'. 't Har Schroaper allaank verveelt: ''t Gait mie akkeroat net zoo', zee he, 'en daarom wil wie zain, dat wie koop kloar kriegen. Moar wat is 't van doag warm en matsk (*drukkend*), kom 'k zel 't glas eerst even omhoog doun'. 't Baiden en 't handjebakken[2] duurde nog 'n haile zet, maar endling en ten lesten kwam 't den toch kloar over vaier ossen. Viefde wuir nait verkoft, omdat Schroaper d'r noar zien zin twei kwartjes te min veur kriegen kon. In tied dat kooplui 't geld op toafel oettelden, klom Negenoogtje van goarenklös oaf. Hai har zuk hoast nait langer bedoaren kent, want hij was doodongerust over Hardlooperke, omdat dei bezwiemd was in vensterbank. Hai kon abs'luut nait over tebaksstank. Kraaloogtje kwam d'r ook al op oaf, want hai kon d'r nait bie, dat Hardlooperke hom hail gain tieden brocht. Ze harren 't aans boetendeur net zoo goud altemoal heurt, hou 't d'r tougoan was, moar 't was Hardlooperke besteld, en doarom mos dei 't ook doun. Stumper kon 't nait helpen van zulf. Kraaloogtje en Negenoogtje nammen hom gouw op en legden hom in 't gras. Goudbloudje kwam d'r ook op oaf, hai vong in zien holle handjes 'n dauwdrup op, dei aan 'n blauwklokjeblad hong, doar moakte hai Hardlooperke zien heufdje en zien hoar goud nat mit, en zoodounde kwam dei gauw weer bie zien stukken. Moar verder mithelpen kon he nait, want zien lanteertje was oetgoan van 't woater. Goudbloudje har 't nait veurzichteg genog doan. Aander eerdmantjes wassen zoo drok aan gâng as ze moar konnen. Kooplui wassen weg en Schroaper wol 't geld in brandkast leggen, moar hai bleef nog eerst even zitten, om noar 't geld te kieken.

'Is d'r nou wel mooier gezicht te bedenken op haile wereld' docht he, 'as zoo'n toafel vol geld? Pampierkes, golden tientjes, rieksdoalders en guldens, 't liekt ja zoo störmachtig mooi, ik mout nog 'n zetje kieken noar dat laive mooie geld. Ik ken mie d'r nait zat noar zain'. Hai legde zien baide aarms op toafel en streek en aaide over 't geld hên, net zoo veurzichteg as of 't lutje pŏtjes wassen. Hail laank duurde 't nait, want oogleden wuiren hom zoo zwoar as lood. 't Was net of 't goldgeld en 't zulvergeld altemoal deur 'n kander gong. 'Komaan' docht he, 'ik zel 't opbargen', moar hai was zoo zwoar, dat oogen hem dichtvŏllen, veur dat he 't wis. Hai har ook ja zoo'n bult (*veel*) oet kraft had. En nou kon he ze ook nait meer openkriegen, want Snuffeltje en Kraaloogtje

1) het hinderde mij toch wel.
2) loven en bieden.

wassen op zien oogleden zitten goan. Ze harren 'n benauwd oogenblikje, want Schroaper zien heufd zakte veurover op zien baide aarms, en hai was vast in sloap. Gelukkeg dat ze over zien mauwen henkroepen konnen, moar ze wassen toch lêlk komen te vâllen op toafel. Onder dei tied wassen d'r meer as viefteg eerdmantjes op toafel klautert. Kraaloogtje har besteld, dat ze al 't geld weghoalen mossen en dat ze 't in molgoaten stoppen mossen. Loater zollen ze 't den daiper onder grond brengen. Moar wat kwam dat d'r op aan, want 't geld was zoo gloepend (*vreeselijk*) zwoar. Twei man dik rolden ze 'n gulden veur zuk oet, en dat kon nog. En 't goldgeld gong net zoo. Moar rieksdoalders doar was hoast gain road tou. As ze moar eerst op 't ên stonden was 't slimste gebeurd. Moar dan mossen ze ook nog zoo bot oppassen. Want as zoo'n groot, zwoar ding omvol, wassen ze ja zoo plat as 'n schol. Moar 't kwam in order, hou slim dat 't ook was. Pampierkes druigen ze zes man dik, vaier kregen elk 'n tip d'r van te pakken, en twei zetten heur schŏldertjes aan baide zieden d'r onder. 't Was zoo benauwd, dat d'r zuk glad zwilk (*doek*) over toafel hên lag. Iederbod[1] glee d'r ain oet, en Snuffelke verstoekte zien baintje. Hai kon nog allenneg noar hoes tou komen, moar 't dee hom oafgerakkerde zeer. Schroaper snŏrkte omroak, ook nog moar aal, dou zien geld allaank vot was. Eerdmantjes wassen zoo bliede mit aal dat geld'.

'Wat wollen ze d'r mit Krienje-Mui?' vruig Franske.

'Aan arme mensken geven mien-jong, dei hebben 't ja sums zoo broodneudig. Moar eerdmantjes harren eerst hoast 'n halve dag wark om heur handjes weer schoon te moaken. 't Geld was zoo onnuur (*vuil*), d'r bakten zooveul bloud en zwait en ook nog troanen aan.

'n Haile zet loater wuir Schroaper wakker, en och man, och man, kettern en pandiezen gain gebrek.

17. Dialect der Ommelanden.

Het kaboutermannetje als straffer van menschelijke ondeugden treedt ook op in 'De Slijf'. Het geneest een landbouwersfamilie voor goed van nijd en afgunst op grooten en rijken.

De drij wenschen of: De Slijf [aant. 2)]

Doar was rais 'n Kerel, dij Oabeloom hijtte,
Dij was wel gijn groote manheer,
Moar of è ook al veur zien botram broaf zwijtte;
Gezond was è doch, en da's ook toch wat, nijtte?
Zien vrou hijtte Triene Begeer.
Dij luudjes dij hadden 'n oarige stuver,
Vief kuien, twij zwienen op 't hok;
'n Bleske en goud land ook, het boudeltje zuver[3]
Twij kinder; 'n wichtje as 'n bladje zoo nuver;
En 't lutjeste, 'n jonge as 'n blok!

1) elk oogenblik.
2) potlepel, domoor.
3) geen schulden.

Den at Oabel doags net zoo veul as hom lustte,
De smeugel[1] wuirnooithoasthomkold,
En kwam e van 't land heer, zien Trientjelijf suste
De koffie an 't koken, hij at weer, hij rustte;
Kon 't beter mit puten vôl gold?

En Trien? ze stôn op as de hoanen pas kraiden,
Muik even de boedel an kant,
De pot kloar en gong wat an 't spinnen of braiden;
Zoo konnen dij luidjes 'n leventje laiden
'n Leventje as muskes in 't zand.

Moar deê'n ze-'t? Kiekt, as ie dàt nou mie vroagen
Den spiet mie 't, dà'k zeggen mout: nee!
Begeerlikhaid, ofgunst, dij oakelke ploagen,
Dij konnen ze nijt oet heur harte verjoagen,
Nooit wassen ze bliede en tevrêe.

Op zijken[2], op armen, ook op heurs gelieken
Of arbaiders keken ze nijt;
Op heeren en juffers, op grooten en rieken,
Doar kônnen ze allènt en vol ofgunst op kieken.
Dat gaf heur zoo'n porsie verdrijt!

Zoo zatten ze rais, - 't was dou in 't körst van de doagen -
In twijdonkren[3] baide bie 't vuur,
En deden weer niks as wet stennen en kloagen
Want 't pak wuir heur wezentliek stoer om te droagen,
Doar komt mie, - wat roar kreoatuur! -

Doar komt mie 'n kereltje, klain as 'n rötte,
Deur 't geutgat en grout heur bie noam,
'Schrikt nijt!' zegt è, 'kiekt ook moar nijt noar mien grötte,
Ik bin ijn koabauter en wijt ie, zôk schrötte[4]
Is wel tou mieroakels bekwoam.

Nee, zeker, ie huiven zoo vrömd nijt te kieken:
Ik koom hier op al joen gestèn;
Loat mie van dat stennen 't woarom nou moar blieken;
Moar driest ook, en helpt mie den baide rais kieken,
Wat dat 'n koabouterman ken.

Of holt joe moar stille, ik wijt 't wel, ie binnen
Zoo groag wat meer mans, is 't nijtwoar?
'k Leuf, Oabel, dij wôl wel meer dubbeltjes winnen,
En Triene het 't land an heur braiden en spinnen.
Nou 'k bin veur joe baide wel kloar.

Je meugen in drij moanden tieds, dat verstoa je?
Drij wenschen doun, - heurt nou wà'k zeg!
Want kiekt, dij drij wenschen, zoo gouje as kwoaje,
Dij krieg ie voldoan, en meer niks ook!' - Doar goa je!
Was 't, roef! en het ventje was weg.

1) het pijpje.
2) zieken.
3) schemering (Duitsch: Zwielicht).
4) gedrochtje (Duitsch: vierschrötig).

Dou ruip onze Oabel en vreef in zien handen:
''k Wijt vôrt al wà'k wenschen nou mout:
'Eerst wensch ik' - 'Hol bek! vent!'
ruip Trien, 'wolt die branden?
Gaf 't kereltje ons dóárom 't fertuun in de handen?'
Stil was è - 't gong even nog goud.

Nou kon onze Oabel den stoer prakkezijren:
Den was 't hôm, as zag è 'n mooi hoes,
Woarin è mit Triene zoo uit kon rentnijren;
[+]Dèn wol è ducht' hom 't Börgemestren perbijren,
Moar stil huil è zôk as 'n moes.

[+]**Ommelandsch dialect.**

En Trien? joa wel zesmoal van 't zeuvental doagen
Was 't eten nijt kloar op è tied,
Of brandde 't heur an, en heur Oabel kon kloagen,
Dat hij nou moar stôkkende[1)] hozen môs droagen,
Dat kon è, moar 't holp hom gijn biet.

Ze docht - nee ze zee niks - ze docht in heur ijntje:
'Drij moandjes, en den, wel verdraid!
Den hijt ik gijn Trien meer, moar juffrouw Katrijntje,
Of wel mevrouw Oabel - den zel doomnij's Lijntje,
Dij zel bie mie wonen as maid.

En dudt nou al Oabel zien mond ook nijt open,
Zien harte wenscht: 'Och, was wieriek!'
Joa, of wie ook anders wat oet mekoar loopen,
In 'nul 'k hol der ijne'[2)] is toch 't wenschen en hopen
Van Oabel en mie krek geliek.

En bin wie't, den huif wie der niks om te
Dat Hinderk studijëren gait; moalen,
Hij proat toch al voak van dat leeren van toalen, -
En o! wà'k mien mouderhart op zel goan hoalen,
As Hinman as doomnij doar stait!!

En Grijtje, dat harte! dat onder de kuien
Mit 't melken, twijmoal op 'n dag,
Heur handjes mout ploagen en zoo zôk vermuien,
Ze is fien moar! ken doar den gijn juffer oet gruien?
Ons Grijtje? net Juffertjes slag!'

Wat wol ze mit Oabel dat groag overleggen
Moar kiek rais, doar kwam nou nijt van.
En hij? och zoo geern zien Triene wel zeggen,
Hou hij börgemestren zôl, was dij van Breggen
Moar wupt[3)] - moar ook dat gong nijt an.

Zoo kwam Oabels hoeshollenk hijldal op slôffen,
Dij kon heur nijt schelen; allènt
Hou dat ze nou 't grootste fertuun doch moar trôffen,
Doar painsden zij op; moar ze zwegen as môffen.
Zoo luipen twij maanden an 't end.

Dou was ter 'n mark in 'n levendig stadje,
Doar van heur 'n uurtje of vijr.
'Kom Triene!' zee Oabel, 'kom Triene, mien schatje,

1) stuk.
2) 'Nul, ik hou één', elders: 'één ik hou twee'; staande uitdrukkingen voor winstbejag: jij krijgt nul, ik krijg een; jij krijgt een; ik krijg er twee.
3) weg.

Zel we ook rais noar 't mark tou? En dou kiek dat vat je,
Zee 't wiefke: ‘joa man! mit pelzijr!’

Ze kwammen op 't mark heurden 't roupen en schrijven;
Want 't was der den biester vôl volk!
‘Zij Oabel!’ zegt Triene, dat kon mie belijven!
Wat hangen doar köstlieke nappen en slijven!
'k Wol, dat ik dij slijf had, dat wôl 'k!’
En kiek! *ze har wenscht,* - en doar springh me al zien doagen,
Veur dat ze nog 't minste nijt arg der in had,
De slijf heur in handen! wat keek ze versloagen!
‘Doe domkop!’ ruip Oabel, ‘konst gekker nijt vroagen
'k Wol 't an de neuze die zat!’

Geheurzoame dijnoar! de slijf, of ze 't heurde,
Muik vort, dat ze 'n ijnhoorn[1] leek;
En Oabel zag dou as wel voaker gebeurde:
Hij deê, woar è zóó nog zien Triene om bekeurde.
‘Trien!’ ruip è, ‘wat bin wie van streek!’

‘Trien!’ ruip è want dat ze mit zoo'n lang neuze
Der of kwam, dat dee hom toch zeer.
Kiek, Oabel was Oabel, moar doch was zien leuze:
‘Lijf heb ik mien kinder, peerd, piepe en mien deuze
Moar 't lijfste mien Triene Begeer!’

‘Trien, Trien! twij binweg, moar de darde, mien lijvert!
Dij zôl ik verbet'ren, dat zôl 'k!’
‘Zoo!’ zee ze, ‘nou proatste van Triene mien lijvert,
Moar zel 'k die wat zeggen doe roupert en schrijvert!
'k Wôl 't ding doar weer weg was, dat wôl 'k!’

Wup! 't slijfke de kroam in en Oabel en Triene
Dij gongen recht sneu weer noa hoes;
Moar speulden ze baide ook nou eerst pantemiene
In 't leste ruip Oabel: ‘Poot an moar weer Triene,
Want anders bin wie veur de poes!

Ik heb nou mien nôcht[2] van kabouter-praktieken,
En donkoaters[3] goud in de loer:
Dij altied noa boven, noa grooten en rieken,
Nijt om zôk, of rais noa beneden wil kieken,
Moakt onnut zôk 't leven mor stoer!’

Zien Trien zee: ‘En krieg ie joen ruikloos begeeren,
- Dat wuir 'k an mien neuze gewoar, -
Dan denk ie ‘Ik wôl 'k 't moar weer kwiet was miet eeren; -
Môg dat moar ons baiden dij slijflesse leeren;
Den leef wie te vree mit mekoar’.

Zoo zeeën ze en zoo deên ze, ze wörden weer vlietig,
En kregen mekoar ook weer lijf;
Moar kwam er 'n buike, wuir Trien rais wat spietig,
Of was onze Oabel 'n bitje grammietig,[4]
Den schôl'n ze nog altied: ‘doe slijf!!’

1) eenhoorn.
2) genoeg.
3) duivekaters!
4) kwaad.

Oefening.

1. Waarin verschillen de twee Saksische dialecten, het Groningsch en Drentsch van elkaar? - 2. Wat verstaat men onder een overgangstaal? - 3. In de twee voorgaande leesstukken komen voor de vlg. vormen: zij wassen, zij binnen, zij nammen. Hoe zouden deze vormen ontstaan zijn? - 4. Onder n°. 15 van het vlg. hoofdst. worden eigenaardigheden van het Friesch vermeld. Zoek van een dezer eigenaardigheden in de Saksische leesstukken voorbeelden. Wat wordt hierdoor bewezen? - 5. Schrijf voorbeelden op uit de twee leesstukken, dat de *sch* afwisselt met *sk*, de *ch* met *f*. - 6. Wat merk je op omtrent het gebruik der lidwoorden? Hoe is het in het Latijn hiermee? - 7. Schrijf de woorden op, die zoowel in het Saksisch als in het A.B.N. voorkomen, maar in beteekenis verschillen. Van welken aard is de verandering, die deze woorden in het A.B.N. hebben ondergaan? - 8. Welke namen van niet meer gangbare munten zijn je bekend? Leven deze nog voort in uitdrukkingen?

18. Weststellingwerf. Land en volk.

Zagen wij in het Midden-Geldersch een vermenging van de Frankische en Saksische dialecten, in het Stellingwerfsch, dat zich in een lange strook van de Lauwerzee uitstrekt tot aan de Veluwe, kan men nog duidelijker dan in het Groningsch een Friesch-Saksisch mengproces waarnemen in dezen zin, dat het Saksisch element het overheerschende is. Het karakter der bewoners van dit taalgebied vertoont dan ook duidelijk echt Friesche eigenschappen. De Saksische volharding wordt vaak koppigheid en een zekere koudheid komt in de plaats van den warmen gloed van het mystiek aangelegde Saksische gemoed. Veeteelt en landbouw, maar vooral het eerste, vormen ook hier de voorname sociale groepen.

19. Dialectburcht middenzone en randdialect.

Het Stellingwerfsch is in z'n geheel - de geographische ligging bewijst het - een prachtig voorbeeld van een *randdialect*. Wij onderscheiden nl. bij den geleidelijken overgang tusschen de dialectgroepen 1° een vaste kern, een *dialectburcht*, zeer verschillend van het A.B.; 2° een middenzone, die door isoglossen van de kern is gescheiden en die hoe verder ze zich geographisch van het centrum verwijdert, er ook in taal al langer hoe sterker van afwijkt; 3° een randdialect, dat eveneens door isoglossen van de middenzone gescheiden nog veel minder dialectisch gekleurd is en derhalve sterk onder den invloed van het A.B.N. komt te staan. Welnu, van het Saksisch Nederlandsch vormen nu de Geldersche Achterhoek, de Graafschap en Twente den centralen dialectburcht. Salland, Drenthe en Groningen zijn de middenzone. Maar terwijl het Midden-Geldersch randdialect tusschen 't Hollandsch- en Limburgsch-Frankisch bekneld bleef, kon het Stellingwerfsche randdialect zich wijd en zijd rond heel het Landfriesch taalgebied uitbreiden.

20. Overgangen tot het A.B.N.

Deze randdialecten vormen meestal de bemiddelende tusschengroepen (cf. blz. 51 over het A.B. Vlaamsch)

bij het opslorpen van een dialect door het A.B.N. Het is immers natuurlijk, dat menschen, die slechts door kleine verschillen van het A.B.N. gescheiden zijn, gemakkelijker deze klove kunnen overschrijden, dan zij, die tot een sterk afwijkende groeptaal behooren. Eveneens zullen zij, die tot de middenzone behooren, gemakkelijker het randdialect, dat met hun taalgroep verwant is, kunnen aanleeren, dan het A.B.N., terwijl de leden van de centrale taalgroep zullen beginnen met de taal der middenzone. Een goed voorbeeld hiervan geeft de volgende tekst uit Zwolle. Deze stad ligt toch ongeveer op de grens tusschen middenzone en randdialect.

21. Dialect geëerd of geminacht.

Een kenmerkend verschil tusschen de dialectcentra en de randdialecten is: dat het dialect in een dialectcentrum meestal niet voor minderwaardig gehouden wordt, maar in een randdialect wel. Op het platteland van Friesland of in Zuid-Limburg, twee dialectburchten, geldt het dialect voor even beschaafd als A.B.N., maar in de steden van Friesland, in Noord-Limburg, is het dialect minder in tel. Daar spreekt men van *plat*, met een ongunstige bijbeteekenis.

Dit geleidelijk assimileeren van taalgroepen is een verschijnsel, dat niet alleen voorkomt bij de lokale taalgroepen, maar eveneens bij de andere, familiale en sociale. Op geheel ander gebied dan dat der taal, doet het zich eveneens gevoelen.

22. De Zwollenaars.

Reeds in het Leuvensch en later in het Zutfensch zagen wij de volkshebbelijkheid van scheld- of bijnamen te geven. De Zwollenaar houdt er minstens even veel van zijn evenmensch met minder eervolle namen te noemen. Uit de zucht om vooral het opvallende, het nieuwe en ongewone als iets belachelijks voor te stellen, spreekt aan den eenen kant een sterk gevoel van eigen voortreffelijkheid, maar van den anderen kant ook een zekere kleingeestigheid en bekrompenheid, die de schrijver van het volgende stukje terecht vergelijkt met de wijsheid van een blaffend en brommend hondje. Deze vrees om op te vallen deelen de Saksen met de Hollanders. De Brabanders en Limburgers zijn hier niet zoo gevoelig voor.

23. Zwolsch dialect.
Skeldnaemen. [aant.]

Skelden dut gien zeer, Slôn zoo völs te meer!

Jä, dät zei-jen wi-j, toe'w nog kinders waeren, a'w uuteskölden wieren, maer 'k weete maar wat best, dä'k toch völle lïever 'n flèr um d'ooren krege, dan da'k wïerde eplôgd en uuteskölden. O, dat gemiene skelden kan 'n gevuleg mense zoo zeer doen! Maer ook de groote mensen vergalden mekaeren vaeke 't lèven met skeldwoorden, umdät ze zich verveelden. Wel waeren er mensen, die er eindelek niks meer umme gaven, dät ze bi-j'n skeldnaeme enuumd wieren of teminsen zoo deeën, maer d'r waeren er toch genōg die 't zich aantrokken en 't is dan ook wel gōed, dät de mensen tegenswoordig wat meer ofleidege ebben

en zich wat mäkkeleker könt bewègen van d'īene plaese nô d'andere en zoo wat meer van de wereld te zīen krīegen. Dät võetbalt of gīet er nô kieken, dät fietst en spoort en bewègt zich nīet meer as vrōgger in 'n klein krinchien. Wat 'n zègen!

In dīe olde tied dan waren d'er genōg mensen in Zwolle, die 't beste bekend waeren bi-j un skeldnaeme en van sommegen wisten wi-j de naeme eelemôle nīet. Dīe skeldnaemen waeren maer nīet zoo eprakkezeerd, zīe wezen gewoonlek op 't īene of 't andere ofwiekege, op 'n gebrek of teminsen op iets dāt nīet nô de zin was van de meerdereid. Zoo a-j'n meneer, die 'k nöw maer Kees zal numen en die geregeld Waeter-Kees enuumd wier, umdätt'e zoo as se zeïen in de sociëteit nooit anders dronk as 'n glas kold waeter. 't Is best mogelijk, dät de man ook wel ies 'n köppien koffie of thee dronk, maer ie was, zoo a'w dät tègenswoordeg numen, van de blaauwe knoop en dät viel toe nog lange nīet in de smaek; doeurumme dan ook zo'n soort van verachtend: ‘Waeter Kees’. En toch was 't niet uut knieperigeid datt'e waeter dronk; want ie kon eel best wat missen. Zoo mutte ies 'n orregel egoeuven ebben an 'n kärreke en doeur skrōkken zien nèven en nichten dôneg van. Zie konnen nīet lôten oome, dīe ongetrouwd was, doeur ies wat van te zeggen, maer oome zei nīet völle en gaf 'n volgend joeur ook an 'n andere kärreke 'n ni-j orregel. Spotvôgels zeien tōe dätt'e achter op dät orregel at lôten skilderen:

> Tot spijt van neven en nichten
> Laat Water Kees ten tweeden male, een orgel stichten!

Dan a-'j de Stokkebietert of de Stok, 'n olde meneer die de gewoonte ad um de dikke ivooren knoppe van zien wandelstok tègen zien mond te ollen ass 'e prakkezeeren. De pōlletoerpōppe e'k ook nog best erkend. Ie droeg altied 'n ooge ōed. Lastertongen zeïen dätt'e mett'e ooge ōed nô bedde gong. 't Was 'n maegere tôje man met 't eufd zoo'n bettien skīef. Van beroep wass 'e kasten-maeker maer ie verdienen graeg wat met uut pōlletōeren goan bi-j de riekeluu. As de meubels ies 'n goeje beurte mossen ebben dan kwam de pōlletoerpōppe. De meeste dames mochten 'm graag lien, want ie ad wat deftigs ôver zich, ie wist woeur 'e stôn mōs. De ni-jgies (*nieuwtjes*) uut de stad wist 'e op 'n prik en ie ad er oeurdig slag van um ze te vertellen ook; in 'n tied dät de krante niet alle daegen uutkwam was zo'n levendege ni-jspost, die j'ummers alleenig lieten kommen um te poetsen, zien geld dubbeld weerd! Zoo as de krèjen 'n gebrekkig jonk uut 't nöst smieten en de kippen 'n zīeke kippe in de kop pikken, zoo adden d'olde blaauwvingers (aant.) ook maer zelden mèdelieden met gebrekkegen; die wieren eplôgd, bespot en uuteskölden.

As 'n mense zich biezunder onderskeiden van 'n ander mense deur dät 't īene of 't andere deel van zien lichchem wat groot of buutengewoon klein was uut-evallen dan wierd zo'n ofwiekege estraft op zien minsten met 'n skeldnaeme. Rood oeur was ook lange nīet in trek en skelen, manken en bochels viel èven min in de smaek.

Geregeld wierd zoo iets verkeerds bi-j iemand zien naeme vermeld. Zoo a-j de skele D.., de rooie I.. Jan met de bochel, de manke van D. enz. Toch waeren dät meer bi-jnaemen dan skeldnaemen, ze mōssen eigelk alleenig maer dīenen um d'īene D. van d'andere D., d'īene I. van d'andere te onderskeiden, maer toch eeretietels waeren 't now juust niet; mi-j meuje, dīe nogal bi-jgeleuveg was placht mi-j veur zo'k gebrekkig volk te waerskouwen, deur te zeggen: ‘Waerd ow veur die van God eteekent bint’ (aant.).

+De proeme wierd zoo enuumd umdätt'e altied en īewig 'n dikke tabaksproeme achter de kōezen ad, dīe nīet uut zien mond kwam dan asse gong ètenof gong slôpen. +**Zwolsch dialect.**

De Bels, de Mof en de Poep (aant.) waeren mensen, die 't Zwols nooit gōed te pakken adden können krīegen umdät ze 't ongeluk adden, dat ze waeren geboren ärregens ōver de grenzen.

As iemand uutdrukkengen as: ‘Weet ie?’ ‘Zak'k maer zeggen’. ‘Bie veurbeeld’ wat vaeke in de mond ad, dan grujen doeur al gaauw 'n skeldnaeme uut.

Zoo ek 'n man ekend die algemīen bekend ston as: ‘Ma'k barsten’. Dīe man ad 'n eele fesoenlijke ärrebärrege met 'n tuun, 'n entien buutten de stad, 'n teetuun zōllen d'ollanders zeggen. I-j konnen doeur bier en thee en koffie en wien kriegen en 'sommers dikkemelk of room (zonder room) met beskuutten. Met mooi wèr waeren d'er in de wèke altied 'kindervesites en Söndes zat de tuun 's middes altied vōl borgermenschen, vaeders en mōeders met kinders, maer 's ôvens waeren er toch ook wel ies plakkers, jaegers die van de jacht kwammen, vetweiers, die nô un koeien adden ekekken en z'ok soort meer. Die klanten dronken in de regel wel wat anders as 'n glaesien slap bier of 'n koppien thee. Zôkke klanten vetelden dan onder 'n glaesien warme rum meer loeugens dan woeureid en de kastelein, dīe zien gasten natuurlek beskeid mos doen, begon dan ook met spek te skieten en zei dan as 'm zien veraelen zels wat ongeleufelk begonnen te lieken: ‘Ma'k barsten as 't niet woeur is’. En zoo effe de skeldnaeme ekrègen van: ‘Ma 'k barsten’.

Van vetweiers esproeuken. Dat waeren in de regel stèvege borgers, die 'n bīest ('n bīest dät 's 'n koe en 'n varken dät 's gien bīest, maer 'n varken) konnen weien, dät dan in November eslacht wier. Met mooi wèr 'sommers gongen ze alle daegen 's ôvens nô de bīesten kieken. Meestal adden ze met un twīeën of drieën de koeien in 't zelde stuk land en dan gongen er de vetweiers ook met un twīeën of drieën noa kieken en doeurnô? Wel dan gongen ze an de Boeren-dans, de Biertonne, De Wipstrik, d'Aenekamp of bi-j ‘Makbarsten’ 'n bettien uutrusten. Maer onder de vetweiers waeren d'er ook dīe līever in uus in borreltien dronken dan in 'n ärrebärrege en zoo e'k er drīe ekend, dīe bi-j mooi wèr geregeld op 't zelde uur 's ôvens nô buutten gongen en weer in uus kwammen. Die regelmôtigeid trok d'andacht en wier natuurlk ebrandmärkt. Dīe drīe keken wat eel stemmig en īene van de drīe ad 'n brille op wat altied ärg geleerd lik en zoo waeren 't al gaauw ‘De wiezen uut 't Oosten’.

Al wat ofweek of biezunder d'andacht trok wier beskimpt en beskölden. Zoo waeren er drīe breurs, eele braeve fesoenlke mensen, maer mooi waeren ze now juust nīet. [+]D'īene ad 't eufd altied skīef nô rechts en d'ander skīef nô links en de därde dīe met steile ärsens in 't midden liep, ad 'n pestuur off'e 'n wottel ad deureslokt.

[+]**Zwolsch dialect.**

Dīe drīe lèfden ärg regelmôtig en waeren eelemôle mensen van de klokke. Zīe konnen zich best redden, deeën gien mense kwôd en.... gongen op geregelde tieden kuieren. Is 't wondər dät ze met 'n skeldnaeme beklad wieren? De linkse, die wat zoer keek, was 't azienflessien, de rechtse, die wat vrendeleker keek was 't öllieflessen en de middelste dät was de stelle van 't 'öllie en azienstellechien'. Soms gongen skeldnaemen op de kinders ôver. Zoo was t' er te Zwolle 'n vrouwe, die nooit anders enuumd wier dan Skeelandieke. Zie wonnen in 'n gruunte-kelder an de Mellekmärrek op 't oek van de Stīenstrôte. 't Mense had 'n eele knappe naeme. Zie was 'Dirkje' edeupt, maar dät 's 'n woord, dät in 't Zwolse woordenbōek nīet is te vinden, wel Därrekien, Dette, Deië of Dieken. En zoo was Skeelandieke niet anders dan Dieke, de dochter van Skele Anne.

Vremde dingen wieren ook wel ies met 'n bi-jgeleuvige angst ontvangen, maer toch meestal wieren ze met 'n skeldnaeme bedacht. Ik erinnere mi-j nīet oe d' eerste fietsrieder in Zwolle is ontvangen, maer wel ōe e in Hattem is etrakteerd. D'attemers dōsten 't dink nīet an te raeken, maer al wat jonge bīenen ad, jonges en deerns liep 't er nôst tuut ze nīet meer konnen en tōe begonnen ze te skelden en te gooien zoo ard as ze maer konnen. Laeter is mi-j ies verteld, dät de negers in Paramaribo precies zoo deeën, tōe ze veur 't eerste iemand op 'n fietse veurbi-j zagen snorren. D'er is wel 'n bettien gelieksigeid in al dät gedōe, met 't bläffend volgen deur onden, van 'n vremd dink, dat wat ard veurbi-j gīet.

Oeleuf mi-j as 'n ond tègen ow bläft dan zutt'e in ow wat vremds en dus 'n vi-jand: al zien gebläf en gebrom beteekent dan ook niks anders dan dat ow uutskeld veur al wat lillek is!

Wie dan 'n ander mense uutskeldt, dīe gedraegt zich nīet völle wiezer dan 'n bläffend en brommend untien.

Oefening.

1. In welk opzicht stemt het Stellingwerfsch min of meer overeen met het dialect van Fivelingo? - 2. Wat is een dialectburcht, wat een middelzone, wat een randdialect? - 3. Welke beteekenis hebben de randdialecten voor het eigenlijke dialect en het A.B.N.? - 4. Welke bijnamen of scheldwoorden ken je uit je eigen omgeving? Verklaar den oorsprong er van? (Vergelijk blz. 50). Doch denk daarbij aan het spreekwoord: Wat gij niet wilt dat U geschiedt, doe dat ook een ander niet. Er zijn toch scheldnamen, waar de zoo genoemde - niet zonder reden - altijd boos om wordt; en zulke worden hier niet gevraagd. Maar er zijn er vele andere, die zóó vast ingeburgerd zijn, dat de persoon in kwestie er niets om geeft. En zoo moet je er nu eens eenige opschrijven, met, als je dat zonder iemand te

kwetsen kunt, de reden van het ontstaan erbij. - 5. Ken je ook spotnamen of bijnamen voor de bewoners van een dorp of stad? - 6. Het tegenovergestelde van overdrijving, die dikwijls aanleiding geeft tot scheldwoorden, is verzwakking. Waardoor heeft verzwakking plaats gehad in de vlg. woorden: diertje, (harte)diefje, prulletje, poesje? Geef nog eenige voorbeelden. - 7. Wat verstaat men onder euphemisme? Welke gevallen onderscheidt men bij de vlg. euphemismen: transpireeren, malversatiën, bliksteen, drommels, och grut, wat hamer, enbonpoint. pantalon, bezijden de waarheid zijn, achterwaartsche concentratie, constanten druk uitoefenen op den vijand, ajakkes, iemand iets diets maken. - 8. Zoek in dit mengdialect a) woorden of vormen, die voorkomen in de behandelde Saksische stukken; b) woorden of vormen, die met het Friesch overeenstemmen (werkwoordsvormen, medeklinkers!) - 9. Welke Zeeuwsche klankeigenaardigheden vinden wij terug in het Zwolsch? Schrijf hiervan voorbeelden op.

24. Verhuizingen en huwelijken.

Bij het assimileeren van dialecten is het verhuizen van personen uit een dialectsfeer naar een andere van de allergrootste beteekenis. Verschillende gevallen dient men hierbij te onderscheiden: of de bedoelde personen uit een centralen dialectburcht afkomstig zijn en naar een anderen centralen dialectburcht gaan, dan wel of zij uit de middelzone zijn en naar den centralen dialect-burcht verhuizen, of zij A.B.N. kennen enz. Vast staat, dat in 't algemeen zij, die slechts hun dialect kennen en wel een dialect uit den centralen dialectburcht, zich het minst zullen assimileeren. In de meeste andere gevallen, vooral indien zij, die verhuizen ook A.B.N. kennen, zal het A.B.N. er het beste bij varen ten koste van de dialecten. Bij linguistisch gemengde huwelijken vertoont zich hetzelfde verschijnsel. De ouders bedienen zich in het huiselijke leven meestal van het A.B., vooral wanneer zij met de kinderen spreken. Onwillekeurig schamen zij zich een beetje voor hun eigen dialect. De kinderen spreken zuiver Algemeen Beschaafd.

25. Het ouder en jonger geslacht.

Leerzaam is het trouwens in middelzone of randdialect altijd: op de taalverschillen te letten tusschen het ouder en het jonger geslacht. Bijna overal hoort men dan dialectische klanken, woorden of uitdrukkingen, die grootvader of grootmoeder nog voortdurend gebruikt, in den mond van vader en moeder reeds veel minder, en bij de kleinkinderen heelemaal niet meer. Vooral geschikt voor dit onderzoek zijn de persoonlijke voornaamwoorden. In Westelijk-Noordbrabant b.v. geven de isoglossen van het onderste kaartje op blz. 68 den toestand aan voor het geslacht, dat nu den toon aangeeft, en dus omstreeks 1860 a 1870 geboren werd. Hadden we daarentegen het jongere volkje gevolgd, dan hadden die grenzen op menig punt al een aardig stukje naar het Zuiden verschoven moeten worden. Dan had b.v. Oudenbosch (26) reeds binnen de jullie-lijn moeten vallen. Probeer ook zelf zoo eens iets te vinden in je eigen dialect.

Zevende hoofdstuk.
Het Friesch.

1. Friesland en de Zuiderzee.

Het Friesch vormt een zeer belangrijk deel van het Nederlandsch. Vroeger bewoonden de Friezen een heel wat grooter gebied dan de tegenwoordige provincie Friesland. Voor het onstaan der Zuiderzee behoorde Noord-Holland tot het aaneengesloten groote Friesche taalgebied, dat in het oosten zich uitstrekte tot ver in het tegenwoordige Duitschland. Toen echter in de Middeleeuwen de West-Friezen van Noord-Holland afgescheiden werden van hun stamgenooten en het Friesch van deze streken slechts met moeite verband bleef houden met het Friesch van het eigenlijke Friesland, ondergingen de Friezen en hun taal een langzaam nivelleeringsproces. Het Friesch verhollandizeerde, al bleef de oorspronkelijke bevolking nog lang haar eigen karakter behouden. Wel oefende het Friesch van zijn kant een sterken invloed uit op het overwinnende Hollandsch-Frankisch: verschillende eigenaardigheden in woorden en klanken van het A.B.N. zijn van Frieschen oorsprong.

2. Scherpe taalgrenzen.

Bij het nagaan van het Friesche taalgebied treft ons een verschijnsel, dat ook elders voorkomt, maar het meest opvallend is bij het Friesch. Tusschen de meeste dialecten, liggen overgangen, middenzones en randdialecten. Een enkele maal echter is de grens tusschen twee taalgebieden vrij scherp en is er van overgangsdialecten in de volle beteekenis van het woord geen sprake. Welnu de Zuid-Friesche taalgrens heeft bedoelde eigenschap in hooge mate. Hier vormt de Tjonger een scherpe scheiding. Een heele streng van 20, 30 isoglossen loopen grootendeels door de bedding dezer rivier.

3. Dialecteilandjes.

Gewoonlijk vindt men bij zulke scherpe taalgrenzen ook de zoogenaamde *dialecteilandjes*, d.w.z. kleine, midden in een vreemd taalgebied gelegen dialectische enclaves. Juist het afwezigzijn van overgangsdialecten verhindert het opslorpen van de kleine taalgroepen door de grootere. De dialecteilandjes zijn sterk in hun taal-isolement, omdat een geleidelijke overgang niet mogelijk is, maar de taal draagt ook een eenigszins ouderwetsch karakter, omdat nieuwe invloeden uit het moederland er niet meer in doordringen. Een blik op de dialectkaart doet ons juist aan weerszijden van de Friesche taalgrens verschillende dialecteilandjes onderscheiden. Terwijl de meeste inwoners van Heerenveen Stadfriesch, en de dorpelingen ten noorden van de Tjonger, die hier de taalgrens vormt, Landfriesch spreken, vinden wij het Stellingwerfsch in den grooten St. Jansgaster Veenpolder, en iets meer ten Noorden in de dorpen Tjalleberd en Luinjeberd. Op beide eilandjes wordt thans door ongeveer de helft van de bevolking Stellingwerfsch gesproken. Voor circa 60 jaar heeft zich hier - vooral van Giethoorn

uit - een arbeidersbevolking neergezet, wier afstammelingen nog heden het dialect van hun ouders en grootouders hebben bewaard. Toch wijst er alles op, dat dit dialect gaandeweg voor het Landfriesch zal moeten wijken.

Omgekeerd liggen er drie samenhangende Landfriesche eilanden in het gebied van het Stellingwerfsch. Zoo wordt door de Friesche verveners - een belangrijk deel der bevolking - van Nieuw-Appelscha Landfriesch gesproken, en ook op kleinere schaal te Donkerbroek en Oosterwolde. Zoo is ook - reeds 500 jaar geleden - een groep ondernemende 'vrije Vrezen' naar Twente getrokken, waar hun afstammelingen in Friezenveen, nog tot heden ten dage, een sterk Friesch-gekleurd dialect hebben bewaard.

4. Friesche taalgroepen.

In ons land - ook in Duitschland wonen Friezen met eigenaardige dialecten (cf. blz. 59) - onderscheiden wij 1° het *Land-Friesch* met verschillende onderdialecten, 2° het *Stad-Friesch*, 3° het *West-Friesch* en 4° het *Strand-Hollandsch*. In nog sterkere mate als in het Limburgsch-Frankisch ontwikkelde zich in Friesland bovendien nog een soort litteraire taal, wier ouderwetsche spelling aan de klanken der kleinere tongvallen vrij spel laat, en waarvan zich dichters en schrijvers bedienen. Vooral in de laatste jaren tracht men het Friesch als litteraire taal te ontwikkelen.

5. De jong-Friesche beweging.

Niet alleen worden Friesche gedichten en novellen gepubliceerd, maar onder invloed vooral van de zoogenaamde 'Jong-Friesche beweging' wil men op de lagere scholen naast het A.B.N., het Friesch als leervak invoeren. Verschillende kranten uitsluitend in het Friesch geschreven, verschijnen geregeld en hun aantal neemt in de laatste jaren voortdurend toe. Tot de meest bekende schrijvers van den nieuweren tijd behoort o.a. Waling Dijkstra, terwijl een bekend weekblad is 'Sljucht en Rjucht' met de zinspreuk: 'Nim it for ljeaf; it is Sljucht en Rjucht', dat reeds nu (1917) zijn 21sten jaargang beleeft.

Oefening.

1. Welken invloed heeft het ontstaan der Zuiderzee uitgeoefend op het Friesch? - 2. Wat zijn dialecteilandjes? Waardoor onderscheidt zich de aldaar gesproken taal? - 3. Welke eigenaardigheid heeft de Zuid-Friesche taalgrens? - 4. Uit welke bestanddeelen is het litteraire Friesch ontstaan? - 5. Wat weet je van de jong-Friesche beweging? - 6. Vertaal het tweede deel van 'Do 't Hy toalf jier wier' (zie n°. 6).

6. Het letterkundige Friesch.

Meer nog dan bij het Zuid-Limburgsch, blijkt uit het volgende leesstuk, aan 'Sljucht en Rjucht' ontleend: dat het Friesch inderdaad kan dienen als voertuig van hoogere geestelijke begrippen. Hoe geschikt het dialect van menige streek van ons land ook is, om er een kleurig aardig volkstafereeltje in te

schilderen, bij de meeste dialecten zou het onoverkomelijke moeilijkheden opleveren, indien men er godsdienstige of wetenschappelijke denkbeelden in zou willen ontwikkelen. Men lette er eens op, hoe vlot en natuurlijk de taal is van deze historisch-godsdienstige nove lle uit lang vervlogen dagen, spelend in verre vreemde landen en dus woorden van zeer uiteen-loopenden aard vereischend. In weinige dialecten zou men gesprekken kunnen laten voeren, als wij er hier zullen hooren tusschen de schriftgeleerden of tusschen Jezus en Enoch.

Do 't hy toalf jier wier. [aant.]	**Toen hij twaalf jaar was.**
It barde wol mear, dat der in bern wei waerd yn Palestine, yn de tiden fen keizer Augustus. Dat wier alhiel gjin wûnder. Syrië laei net op sa'n bêste namme, hwet de feilichheit en fredige rêst fen de biwenners oangong.	Het gebeurde wel meer, dat er een kind zoek raakte (weg werd) in Palestina. in de tijden van keizer Augustus. Dat was al heel geen wonder. Syrië had niet zoo'n buitengewonen naam (lag niet op zoo'n besten naam) wat de veiligheid en vreedzame rust zijner bewoners aanging.
Net allinne dat eigen folk syn bistean socht yn stellen en roven, mar foaral wierne it de omwenjenden en fremden, dy 't de paden ûnfeilich makken en de wenten en tinten leech hellen, de bern foartjagen en de frouljue oanrannen.	Niet alleen dat het eigen volk zijn bestaan zocht in stelen en rooven, maar vooral waren het de omwonenden en vreemden, die de wegen onveilig maakten en de woningen en tenten leeg haalden, de kinderen wegdreven en de vrouwen aanvielen.
Binammen yn Jeruzalem koe it barre dat in jonkje ef in famke weirekke yn de tichte kloft fen minsken, dy 't optein wierne om de Joadske feesten mei to fieren.	Voornamelijk in Jerusalem kon het gebeuren, dat een jongetje of een meisje wegraakte in den dichten drom van menschen, die op de been waren om de Joodsche feesten mee te vieren.
Den wierne de strjitten faek sa fol minsken, dat der gjin trochkommen oan like, den barde it, dat in bern mei de stream mei moast en op in for him ûnbikend plak to lânne kaem; den koe 't bêst foarkomme, dat sa 'n ôfdwaeld lamke twa, trije dagen weibleau, sûnder dat de âlden wisten, hwer 't it wier; ja, sims misten se it berntsje net ienris, as se sels yn de timpels oernachten ef op de merke hjar brea fortsjinje moasten.	Dan waren de straten vaak zoo vol menschen dat er geen doorkomen aan leek; dan gebeurde het wel, dat een kind met den stroom mee moest en op een hem onbekende plaats te recht kwam; dan kon het best voorkomen, dat zoo'n verdwaald schaap twee, drie dagen wegbleef, zonder dat de ouders wisten, waar het was; ja, soms misten ze het kindje niet eens, als ze zelf in de tempels overnachten of op de markt hun brood verdienen moesten.
Ek barde it wol, dat in ljeaf famke, ef in sterke jonge troch frjemden mei-	Ook gebeurde het wel, dat een lief meisje of een sterke jongen door vreem-

nommen waerd, om der yn eigen lân prefyt fen to hawwen. It lit him bigripe, dat âlden, dy 't folle mei hjar bern op hiene, hjar sa min as 't koe oan eigen lot oerlieten, mar hjar trou yn 't each hâldden, ef op 'e drokste plakken oan 'e hân namen. En dochs barde it, dat it bern oan it weitsjend each fen syn mem ef heit üntkaem; dochs wier it mogelik, dat in jonkje fen toalf jier wei rekke, al wier it den net for altyd.

den meegenomen werd, om er in eigen land voordeel van te hebben. Het laat zich begrijpen, dat ouders, die 't erg met hun kinderen ophadden, hen zoo min mogelijk aan eigen lot overlieten, maar hen trouw in 't oog hielden, of op de drukste plaatsen aan de hand namen. En toch gebeurde het wel, dat het kind aan 't wakend oog van zijn moeder of vader ontkwam; toch was het mogelijk, dat een jongetje van twaalf jaar weg raakte, al was het dan ook niet voor altijd.

[+]Hy wier it ienichste bern fen in pear bêste minsken. For syn jonge mem wier hy de greatste skat, dy 't hja bisiet; se hie him ljeaf mei oprjuchte memmeljeafde, en it wier hjar in nocht him great to bringen, hwent se hie in greate forwachting fen him.

Hij was het eenigst kind van een paar beste menschen. Voor zijn jonge moeder was hij de grootste schat, dien zij bezat; zij had hem lief met ware moederliefde, en 't was haar een genoegen hem groot te brengen, want zij had een groote verwachting van hem.

Djip yn hjar siele stiene de wirden skreaun en helder hearde se, sa faek as se woe, de kleare stim fen de ingel, dat hy de stjir fen Israël en it greate ljocht ûnder de heidens wirde scoe. Hja wekke oer him nacht en dei en hie him boppe mjitte ljeaf.

Diep in haar ziel stonden de woorden geschreven en duidelijk hoorde ze, zoo vaak als ze wilde, de heldere stem van den engel, dat hij de ster van Israël en het groote licht onder de heidenen worden zou. Zij waakte over hem nacht en dag en had hem bovenmate lief.

Do 't hy toalf jier wier, wier hij âld genôch om syn earste reis nei de timpel mei to meitsjen en it greate Peaskefeest mei to fieren. Syn mem klaeide him der op oan, joech him it nedige mei for de reis fen Nazareth nei Jeruzalem, dy 't fjouwer dagen dûrje scoe. Dy reis waerd to foet ôflein; as de sinne skynde, wier men op foetten en de nacht brocht men troch ûnder tinten, dy 't men yn elkoar tearde en troch ezels drage liet, sa lang in deireis wier.

Toen hij twaalf jaar was, was hij oud genoeg, om zijn eerste reis naar den tempel mee te doen en het groote Paaschfeest mee te vieren. Zijn moeder kleedde hem er op aan, gaf hem 't noodige mee voor de reis van Nazareth naar Jerusalem, die vier dagen duren zou. De reis werd te voet afgelegd; als de zon scheen, was men op de been en den nacht bracht men door onder tenten, die men opvouwde en door ezels dragen liet, zoo lang een dagreis duurde.

Ut Nazareth teagen in foech njuggentich minsken, migen en sibben en

Uit Nazareth togen een menigte van wel negentig menschen, bloedverwan-

bûrljue, âlden en jongen, mânljue en frouljue op nei de greate stêd. De mânljue droegen wapens by hjar, hwent it koe bêst bislaen, dat men dieven en strúnders mette. Hwet hie de lytse feint in bulte op mei dy reis. Nou kaem er yn lânsdouwen, hwer it er hiel oars útseach as om syn doarpke hinne; nou kaem er minsken en dieren en planten en blommen to sjên, dy 't er nea earder sjoen hie.

ten en kennissen en geburen, ouden en jongen, mannen en vrouwen op naar de groote stad. De mannen droegen wapenen bij zich, want het kon best gebeuren, dat men dieven en roovers ontmoette. Wat had de kleine knaap het hoog op met de reis. Nu kwam hij in landstreken waar het er heel anders uitzag als om zijn dorpje heen; nu kwam hij menschen en dieren en planten en bloemen te zien, die hij nooit te voren gezien had.

Syn djip blauwe eagen, as dy fen syn mem, dy 't fen Bethlehem bertich wier, glânzgen fen wille en nocht. Syn herte sprong op fen dertene blidens, as hy frij foar de oaren úthippelje mocht, en sims koed er it net litte fen siden to dwalen om moaije blommen to ploaitsen, ef in kwartel efternei to sitten, dy 't hy yn it lange gêrs slaen hearde.

Zijn diepblauwe oogen als die van zijn moeder. die van Bethlehem geboortig was, schitterden van lust en plezier. Zijn hart sprong op van dartele vreugde, als hij voor de anderen uit springen mocht en soms kon hij het niet laten, van den weg af te dwalen om mooie bloemen te plukken. of een kwartel achterna te zitten, die hij in 't lange gras slaan hoorde.

Ek foun er sims in nêst mei patrize-aeijen, dy 't er stil lizze liet, ef bleau stean om to harkjen nei it sjongen fen in fûgeltsje, dat yn de strewellen biskûle siet.

Ook vond hij soms een nest met patrijzen-eieren, die hij stil liggen liet, of bleef staan om te luisteren naar het zingen van een vogeltje, dat in de struiken verscholen zat.

Faek koe er it net lette, om op in rotspunt to klâdderjen, boppe der op, sadat er der wirk mei hie om stean to bliuwen; den hâldde syn mem hjar herte fêst, en siet yn noed oer syn bluisterigens.

Vaak kon hij het niet nalaten, om op een rotspunt te klimmen, boven er op, zoodat hij er werk mee had om staan te blijven; dan hield zijn moeder haar hart vast en zat in nood over zijn wildheid.

Mar hy foel net; en wylst hy dêr sa stie op de hichte, en de sêfte Aprilwyn syn brune krollen oer syn skouders flijde en hy mei de earmen fleurich nei syn mem weau, seagen alle minsken nei him op en tochten ef seinen, dat it sa'n ljeave jonge wier, en koene it syn mem mar amper ginne, dat hja sa'n skat bisiet.

Maar hij viel niet; en terwijl hij daar zoo stond op de hoogte en de zachte Aprilwind zijn bruine krullen over zijn schouders waaien deed en hij met de armen vroolijk naar zijn moeder zwaaide, zagen alle menschen naar hem op en dachten of zeiden, dat het zoo'n lieve jongen was en konden het zijn moeder maar amper gunnen, dat zij zoo'n schat bezat.

Do 't de karefaen de middeis oen 'e foet fen de berch Bilboa it miel bihim-

Toen de karavaan des middags aan den voet van den berg Bilboa het maal

mele, naem syn mem him geweken en sei:

‘Myn jonge, hy moat net sa oerdwealsk wêze, hy kin stroffelje en útglide, en ho komt it den mei de reis?’

‘Ljeave mem’, seit it jonkje, ‘ik bin goed foarsichtich, ik set myn foetten altyd op plakken, dy 't God for my makke hat; bin ik net yn Gods hân en jowt my dat gjin fortrouwen?’

+De tinten waerden de earste nacht opslein ûnder de mùrren fen Bethshan, in stêd, dy 't troch Romeinen biwenne waerd. Dizze stêd laei op 'e kop fen in klinge boppe de Jordaen út, en seach driigjend del op 't lytse kamp fen Galileeske pylgrims, hwent de biwenners wierne heidens en dêr hiene de Joaden neat gjin goeds fen to wachtsen.

Mar de Romeinen lieten hjar bitsjên, en do 't de jouns al let de ljochten fen de Himel de bergen fen Moab en Samaria biskynden, klonk de stimme fen it jonkje mank dy fen syn selskip:

‘Ik stjûr myn each op nei de bergen,
Fen dy kant scil myn helpe komme.
Myn helpe is fen de Heare,
Dy 't Himel en ierde makke hat.
Hy scil dyn foetten stypje.
Hy, ús hoeder, scil net slomje,
Sjuch, dy 't Israël biwarret, slommet ef sliept net!’

Do loeken se de wollen kleden oer hjar hinne en joegen hjar rêstich del. De beide folgjende dagen teagen se troch leechlàn, dat troch de Jordaen fruchtbaer makke wier, en rjuchts en lofts seagen se greate fjilden mei rypjend koarn, hôven mei fruchtbeammen roanen se troch, ef lieten se lizze;

gebruikte, nam zijn moeder hem terzijde en zei:

‘Mijn jongen, hij moet niet zoo wild zijn, hij kan struikelen en uitglijden en hoe gaat het dan met de reis?’

‘Lieve moeder’, zeide het jongetje, ‘ik ben heel voorzichtig; ik zet mijn voeten altijd op plaatsen, die God voor mij gemaakt heeft. Ben ik niet in Gods handen en geeft mij dat geen vertrouwen?’

De tenten werden den eersten nacht opgeslagen onder de muren van Bethshan, een stad, die door de Romeinen bewoond werd. Deze stad lag op den top van een kling boven den Jordaan uit, en zag dreigend neer op het kleine kamp van Galileesche pelgrims, want de bewoners waren heidenen en daar hadden de Joden niet veel goeds van te verwachten.

Maar de Romeinen lieten hen begaan en toen 's avonds laat de lichten van den hemel de bergen van Moab en Samaria beschenen, klonk de stem van het jongetje samen met die van het gezelschap:

Ik richt mijn oog naar de bergen,
Van dien kant zal mijn hulp komen.
Mijn hulp is van den Heer,
Die hemel en aarde gemaakt heeft.
Hij zal uw voeten kracht geven,
Hij, onze hoeder, zal niet sluimeren,
Zie, die Israël bewaakt, sluimert of slaapt niet.

Toen sloegen ze de wollen dekens om zich heen en legden zich rustig neer. De beide volgende dagen trokken ze door laag land, dat door den Jordaan vruchtbaar gemaakt werd en rechts en links zagen ze groote velden met rijpend koren, hoven met vruchtboomen trokken ze door of lieten ze liggen. Olijven

oliven hiene se for it ploaitsen, en stokroazen, anemoanen, resida, swealtsje-blommen en gladioalen spraetten hjar geuren en kleuren oer it paed, dat se gongen.

hadden ze voor 't plukken, en stokrozen, anemonen en reseda's, violen (eigenlijk: zwaluwtjesbloemen) en gladiolen spreidden hun geuren en kleuren over den weg, dien zij gingen.

Yn 'e bosken en 'e weet forskûle songen de fûgeltsjes en alles wier rêstich om en yn de minsken. Heech boppe hjar hollen fleach loerend in wikel, dy 't him sa it like delfalle liet, as hy in fûgel ef in jong kenyntsje yn 't each krige.

In de boschjes en het groen verscholen, zongen de vogeltjes en alles was rustig om en in de menschen. Hoog boven hun hoofden vloog loerend een valk, die zich, naar 't leek, neervallen liet, als hij een vogel of een jong konijntje in 't oog kreeg.

It waerd geande wei drokker op it paed; soldaten mei blinkende swirden, keapljue mei biladen ezels, suterich útsjênde dieven en dryste biddelers kamen hjar tomjitte.

Het werd gaandeweg drukker op den weg. Soldaten met blinkende zwaarden, kooplui met beladen ezels, verdacht er uitziende dieven en drieste bedelaars kwamen hun tegemoet.

Ienkear kaem in tropke rovers, dy 't troch it leechlân nei it lân fen Moab teagen, hjar yn de wei, en hompten hjar, floiten tige lûd, laken tsjin de frouljue en rôpen den wer oan elkoar. Fierder kaem it net.

Een keer kwam een troepje roovers, die door het laagland naar het land van Moab togen, hun in den weg en duwden en stieten hen, floten heel luid, lachten tegen de vrouwen, en riepen dan weer elkaar toe. Verder kwam het niet.

It jonkje wier syn heit oankrûpt en seach forbûke nei it dwaen fen dy frjemde mannen.

Het jongetje was tegen zijn vader aangekropen en zag, verborgen, naar het doen van die vreemde mannen.

[+]'Hwet woene dy minsken?' frege er do 't se foarby wierne. 'Dy woene ha, hwet wy ha,' andere syn heit.

'Wat wilden die menschen?' vroeg hij, toen ze voorbij waren.

[+] ze voorbij waren.

Friesche literatuurtaal.

'Die wilden hebben, wat wij hebben', antwoordde zijn vader.

'Dat is in lyts bytsje, heit; ús klean en hwet iten for de reis. Hwerom fregen se ús den net?'

'Dat is een klein beetje, vader; onze kleeren en wat eten voor de reis. Waarom vroegen ze ons dan niet?'

De man lake en sei: 'Hja hearre net by dy minsken, dy 't freegje; hja hearre by de ljue, dy 't nimme'.

De man lachte en zei: 'zij behooren niet tot de menschen, die het vragen. Zij behooren tot de lui, die het nemen'.

'Ik hâld net fen dy minsken, heit; hja sjugge as dy jakhals, dy 't ik lêsten yn in greppel by Nazareth sjoen ha. Syn eagen glommen as koallen fjûr. Dizze minsken ha fjûr fen binnen', en fierder geande sei er neat mear, mar like djip

'Ik houd niet van die menschen, vader, Zij zien er uit als dien jakhals, dien ik laatst in een greppel bij Nazareth gezien heb. Zijn oogen glommen als kolen vuur. Deze menschen hebben vuur van binnen'. En verder gaande zei hij niets meer, maar leek diep na te denken over

nei to tinken oer de minsken dy 't nimme.

de menschen, die het nemen.

By it ûndergean fen de sinne waerden de tinten wer opset, en it jonkje kaem syn mem opside mei in hânfol blommen, lavendel en lelies.

Bij het ondergaan van de zon werden de tenten weer opgezet en het jongetje kwam zijn moeder op zij met een handvol bloemen, lavendel en leliën.

‘Sjuch, mem, binne dy net moai? As de klean fen in kening’.

‘Zie, moeder, zijn die niet mooi? als de kleeren van een koning’.

‘Hwet wit hy, myn jonge, fen keningen?’ frege de mem. ‘Dit binne mar gewoane fjildlelies; in great kening, lyk as Salamo, hat klean fen swiere side en in kroan fen goud’.

- ‘Wat weet hij, mijn jongen, van koningen?’ vroeg de moeder. ‘Dat zijn maar gewone veldlelies; een groot koning zooals Salomon, heeft kleeren van zware zijde en een kroon van goud’.

‘Mar mem, hwerom moat dat sa? Is in wollen ef linnen mantel en in kroane fen blommen net moaijer noch?’

‘Maar, moeder, waarom moet dat zoo? Is een wollen of een linnen mantel en een kroon van bloemen niet mooi genoeg?’

‘For dy keningen net, myn jonge!’
De lêste nachten sliepten se ticht by Jericho, mei syn greate tunen fol fen swietrûkende blommen en sierlike beammen, dêr 't it paleis fen Herodus boppe útstiek.

‘Voor de koningen niet, mijn jongen!’
De laatste nachten sliepen ze dicht bij Jericho, met zijn groote tuinen vol van zoetruikende bloemen en sierlijke boomen, waar het paleis van Herodes boven uitstak.

Mei it opkommen fen 'e sinne brieken se op en klommen út de fallei nei de heechlânnen fen Judea, en bilânnen op it ein fen 'e fjirde dei by de Olivenberg flak oer Jeruzalem. Dêr stiene al hûnderten tinten en it lân wier bisiedde mei sittende en rinnende feestgongers. It herte fen de lytse feint tilde op fen wille en langstme.

Met het opkomen van de zon braken ze op en klommen uit de vallei naar de hooge landen van Judea en belandden op het eind van den vierden dag bij den Olijfberg vlak over Jeruzalem. Daar stonden al honderden tenten, en het land was bezaaid met zittende en gaande feestgangers. Het hart van den kleinen knaap groeide van lust en verlangen.

Hy hie al ris dreamd fen dy greate stêd, en yn syn jounsgebet hied er syn hannen útstitsen nei de kant, dêr 't dy greate stêd laei, hy hie him faek foarsteld, ho moai Jeruzalem wol wêze scoe, en nou wied er der foart by, nou mocht er dy moaije huzen en greate timpels bisjên.

Hij had al eens gedroomd van de groote stad en in zijn avondgebed hield hij zijn handen uitgestrekt naar den kant, waar de groote stad lag; hij had zich vaak voorgesteld, hoe mooi Jeruzalem wel wezen zou, en nu was hij er vlak bij, nu mocht hij de mooie huizen en groote tempels bezien.

Wylst hy mei syn mem op de skeante fen in klinge siet, gong de sinne ûnder, en bigounen de ljochten yn 'e stêd to

Terwijl hij met zijn moeder op de helling van een heuvel zat, ging de zon onder en begonnen de lichten in de stad te

glánzgjen. Hy frege, hwet dy swarte toer wier, hwer 't it hûs fen kening David stie en hwerom de huzen in plat dak hiene.	glanzen. Hij vroeg, wat die zwarte toren was, waar het huis van koning David stond en waarom de huizen een plat dak hadden.
Mar syn mem sei, dat se dér moarn ris oer prate scoene, dat it nou tiid fen sliepen waerd, mar dat se earst togearre de psalm sjonge moasten, sa 't se dat to Nazareth diene.	Maar zijn moeder zei, dat ze daar morgen eens over praten zouden, dat het nu tijd van slapen werd, maar dat ze eerst te zamen den psalm zingen moesten, zooals ze dat te Nazareth deden.
En se songen mei in sêfte stimme: 'Yn frede scil ik my dellizze en útsliepe; hwent Jy, Jahwe, Jy dogge my yn iensumens ûnbisoarge wenjen'. Dy wirden, yn eigen gea sa faek songen, joegen hjar ek yn it frjemde lân rêst.	En ze zongen met een zachte stem: 'In vrede zal ik mij nederleggen en uitslapen; want gij, Jahwe, gij doet mij in eenzaamheid onbezorgd wonen'. Die woorden, op eigen grond zoo vaak gezongen, gaven hun ook in het vreemde land rust.
De oare deis scoe it drok wirde. Hûnderten en yet ris hûnderten krongen troch de poarten en nauwe strjitten op nei de greate timpel, dy twa hûndert tûzen minsken bergje koe.	De volgende (andere) dagen zou het druk worden. Honderden en nog eens honderden drongen door de poorten en nauwe straten op naar den grooten tempel, die tweehonderdduizend menschen bergen kon.

It jonkje seach him de eagen út 'e holle (*hoofd*); hwet in minsken, hwet in minsken; soldaten, en biddelers en rike Saduceërs yn kleurige klean mei hjar feinten, Joaden út fiere lânnen en frjemden út alle hoeken fen de wrâld, earme berntsjes, en moai oppronke frouljue, dy 't hjar gesicht mei lekker rûkende salve bismard hiene, strúnders yn toskoerde (*verscheurde*) ploanje en priesters mei lange wite klean. De trije út Nazareth kuijeren mei de smite en de lytste fen it hûsgesin krige langst om yn de timpel to kommen, dêr 't it rêstich en stil wêze scoe, nei 't er tocht. Mar do 't se yn de foarste ôfdieling kamen mei al dy gongen en ynhammen, bisoude de lytse feint him oer de bûtenwenstige drokte, dy 't dêr wier. Der rounen wikselders en keapljue en Joaden en frjemden troch in oar hinne (*door elkaar heen*) en stompten en treauwen elkoar út 'e wei; dêr waerden offerdieren koft en forkoft en it gong op in freegjen en bieden en kreauwen, hwet faek op rûzje ùtdraeide en de ljue, seagen elkoar oan as ûlen en as dy minsken, dy 't er yn it leechlân met (*ontmoet*) hie, mei fjûr yn eagen en liif. Syn heit hie in lamke koft for Peaskeofler en droech dat op 't skouder. Hy makke rûmte for wiif en bern, stapte troch de 'Moaije poarte' en sa kamen se by it 'Hof for frouljue'; dêr bleau de mem stean - dat moast neffens de wet. Heit en soan gongen fierder en kamen yn 't 'Hof fen de priesters'. Dêr waerd it laem oan in Priester jown, dy 't der mei nei in great stiennen alter gong.

Nei lang wachtsjen waerd it lamke werom brocht. Under it wachtsjen hearde

it jonkje nei it gesketter fen trompetten, de klanken fen cimbalen en it gesjong fen psalmen; sjên (*zien*) koed er neat; allinne dat de groun read bispat wier. Do 't syn heit it deade lamke op de earm hie, frege it jonkje: 'Is dat nou üs lamke, heit?'

[+]'Ja', wier it andert.

'En is dat for ús deamakke (*doodgemaakt*)!

[+]**Friesche literatuurtaal.**

Syn heit seach him freegjend oan en sei: 'Ja wis, it moat op it alter offere wirde, dat wy neffens de wet fen Moazes, joun ús feest hâlde kinne'.

'Moatte dêrfor tsjientûzenen lamkes deamakke wirde? Ik scoe wol wolle, dat it mei ien koe'.

De jouns ieten se fen it Peaskemiel, dat bistie út lammefleis mei bittere krûden, en platte koeken fen daei, (*deeg*) dat net riisd hie. In beker mei wyn gong fjouwer kear roun. Hja wierne klaeid, as scoene se op reis, mei alles oan en om; dit wier in ald brûkme (*gebruik*) as in oantinken oan de flecht fen de Joaden út Egypte - lange, lange jiearen lyn (*geleden*). De dei, dy 't op dit jounmiel folge, wier in Sabbat, den mocht nimmen (*niemand*) arbeidzje, gjin hân útstekke sels - ek net om it fjûr to dwêsten (*dooven*) by in brân. Yn de timpel waerden offers brocht, earetsjinsten hâlden en lieten songen, wylst tûzenen minsken troch elkoar mealden yn it gebou en elkoar yn 'e wei rounen by de útgong. De trêdde (*derde*) dei fen it feest wier de offerande fen 'e earste fruchten fen de risp. In skeaf ripe weet wier sichte en yn de timpel dellein foar it heech-alter, wylst swietrûkende krûden oanstitsen (*aangestoken*) waerden en bazúngetoeter troch de greate rômte dreau. De priesters sprieken hjar seine út oer it folk, dat al mar hinne en wer roun, lûd roppende, drok yn petear ef sjongende.

It jonkje naem alles goed op en frege him sels ôf, eft dy offerande fen safolle ljeave lamkes God wol nei 't sin (*naar den zin*) wêze scoe, en eft dy drokte en dat gejoel en gepander nou wol paste op in Sabbatdei, hwerop men neat dwaen mocht - en eft dat nou wol rêst jaen koe oan al dy minsken, rêst yn hjar siele en herte. Trije dagen hiene ús minsken nou meidien (*meegedaan*) oan it feest en do krigen se langst nei hûs, howol der oars saun (*zeven*) dagen for it feest stiene (*stonden*). Mar de Nazareners krigen hjar nocht, en - thûs wachte hjar it wirk. Wylst it jonkje, wirch (*moe*) as er wier, him del jown hie ûnder in oliifbeam en rêstich sliepte, bipraetten syn âlden, honear se foart scoene, en se bisleaten om de oare moarns by it opgean fen 'e sinne de tinte op to brekken en mei oaren út it gea de wei nei hûs nimme. Do joegen se hjar ek del. Lang foar 't de sinne opkaem, it wier noch flink tsjuster (*duister*), waerd it jonkje to wekker, seach om him hinne, en krige sin om it fjild yn to tsjên: hy woe oer hichten en troch lichten, en socht in wei twisken de tinten troch, klâddere oer klingen en krige foar him it rûme, frije fjild. De stjerren forblikten, de locht yn it Easten bigoun yn 'e kimen skier (*grauw*) to wirden. Hy stapte troch, dy ljochte streek tomjitte en gong op 'e kop fen in rots sitten om to wachtsjen hwet der om him hinne barre scoe. De sinne kaemeroan; earst seach er in giel plaske, dat linken oan (*lang-*

zaam aan) greater waerd, en einlings seach er de hiele skiif. En hy tocht, dat dit moaije ljocht wier for goede en kwaede minsken allebeide, en dat det sa moai wier fen God, om alle minsken it selde fen syn great ljocht to jaen en like folle. For sa'n goede God, tocht him, scoe men alles dwaen wolle, en hy brocht him de wirden fen syn mem to binnen, dy 't him sein hie, dat de Heit yn de Himmel for *him* letter noch folle en faek hwet hie to dwaen. En dêr tocht hy nou oer nei, djip en earnstich, djipper as men it fen immen op syn jierren ha woe. O, ja, der wier sa folle to dwaen, dêr 't hy nou al mei bigjinne koe, tocht him. Alle minsken helpe.

[+]De rovers yn it leechlân by de Jordaen fortelle, dat se forkeard diene en hjar eigen siel skea diene.

[+]**Friesche literatuurtaal.**

De timpel suverje fen al dy keapljue en kwânselders en roppers (*roepers*), om rêst to bringen om it alter.

De earmen en ûngelokkigen to sizzen (*zeggen*) dat God hjar heit ek wier.

En scoene de priesters en Farizeërs it net hwet oars oanlizze (*aanleggen*) kinne om de minsken goed to meitsjen (*maken*)?

Dat scoed er *nou* allegearre wol kinne, tocht him, do 't hy út syn gemimer wekke waerd, troch in man op bleate foetten mei lang hier en bird en in stroef gesicht. De man wier yn it wyt klaeid, mei in learen girl om syn mil (*middel*), hwertwisken er in linnen doek stitsen (*gestoken*) hie; in learen sek hong oan in riem om syn hals, wyst (*terwijl*) hy line op in lange gongelstôk. ‘De frede mei jo wêze, Rabbie!’ sei er en makke in earbiedige bûging foar de âld man. Mar de âld man seach him stiif oan en sei nin wird. Dochs fielde it jonkje gjin bangens, en frege: ‘Hwa binne jy, en hwet wolle jy? Binne jy in foargonger fen de Farizeën ef in skriftgelearde? Mar né, - dêr is nin brede blauwe franje oan jou kleed. Binne jy in priester?’ Dâld man skodholle (*schudde het hoofd*) en sei koart en noartsk: ‘Ik ha forachting for de priesters, mei hjar bloederige offers. Ik bin Enoch, de Esseet, in hillige, dy 't him strang oan de wet hâldt. Ik wenje mei dy minsken, dy 't hjar nea bisûndige ha oan it gebrûk fen fleis, fen it houwelik en fen de wyn; wy ha alles meielkoar en wy wirde alle dagen doopt yn suver wetter en den ite we fen it ljeafdemiel yn it Keninkryk fen de Messias, dat oansteande is.

Dou bist ek yn dat keninkryk roppen, myn soan; gean mei my’.

It jonkje hie goed taharke (*toegeluisterd*); inkelde (*enkele*) dingen wierne him bikend, oare frjemd. ‘Myn mem seit ek, dat ik roppen bin’, andere hy, ‘mar dat is om Israël to tsjinjen (*dienen*) en it folk to helpen. Hwer wenje jy, hear, en hwet dogge jy for it folk?’

Wy wenje twisken de klingen, yn 'e oase fen Engedi. Dêr binnen beammen en fonteinen, en wy hâlde ús lichem skjin, en bidde foar 't wy ite en offerje brea en dadels as in forhearliking oan God. Wy arbeidzje meielkoar en nimmen hat hwet, dat hy sines neame kin. Wy komme net yn timpels ef synagogen. Wy libje earsum en skjin. Wy soargje der for, dat wy frij bliuwe fen bismetting. As

wy oan forbeane (*verboden*) dingen komme, waskje wy de hannen en slagge se mei dizze doek, dy 't yn myn girle hinget. Kom, gean mei my, hwent ik leau (*geloof*), dat stou boppe alle oaren útkard (*uitverkozen*) biste'.

De lytse tahearder tocht in amerij nei, en sei do: 'Jy ha my folle goeds sein, mar is der net mear for in minske to dwaen, as oan him sels to tinken? Ho kinne jy God tsjinje, as jy jo fen it folk ôfkeare? Jy hearre by jou folk. Se moatte jo sjên en hearre. Né, ik gean net mei jo. Ik tink, dat myn Heit my hwet betters to dwaen jaen scil'.

'Dyn Heit?' frege Enoch, 'hwa is dat?'

'Deselde as jouwes: Hy, dy 't ús en alles makke hat, en de greate wrâld om yn te wenjen'.

'Stof!' sei Enoch. 'Stof en yeske (*asch*)! Alles forgiet, dou ek. Dou bist *net* útkard, net rein fen siele'. Do draeide hy him om en gong hinne.

It jonkje, in bytsje út it fjeld slein, tocht nei oer de biteikenis fen dy wirden en joech him ôf nei de lichte, dêr 't hy tinten stean seach. Mar syn âlden en folle Nazareners wierne al ôfreizge; hja hiene alles ôfsocht, mar him net fine kinnen. Yn it fortrouwen, dat hy mei oaren efteroan komme scoe, wierne hja opstapt.

Om 't hy syn âlden der oer praten heard hie, dat se op de weromreis by immen (*iemand*) oan scoene, wier hy der net wis fen, dat se dalik op hús yn-gongen; dêrom naem hy it bislút yetris yn 'e timpel to sjên, dêr scoed er wol selskip fine, en hy woe ek, as 't koe, noch graech hwet leare fen de rabbi's, dy 't it folk learden, foar yn 'e timpel.

Hy gong by de klinge del op 'e 'Skieppe-poarte' oan. Dêr wierne bern oan 't boartsjen (*spelen*). Dy stieken him as frjemdeling earst de gek oan, op 't lêst mocht hy mei boartsjen moar do 't hy hirder rinne (*loopen*) koe as de oare jonges, smieten se him mei stiennen; ien fen dy stiennen skramde him 't wang, en in oare besearde syn skouder. Hy naem de flecht (*vlucht*) en do 't hy fier genôch út 'e reek wier, gong er stapfoets, mar rekke it paed bjuster. Hy kaem by in great wetterbekken, de wâllen wierne fen witte stiene opset en fiif gongen, troch pylders foarme, leinen om it bekken hinne. Yn dy gongen seach er minsken lizzen, op matten. Hy sels wier ek wirch, krige honger en gong op in stil plakje lizzen (*liggen*), dêr 't hy ringen de sliep kriege.

De oare deis naem hy him foar nei de timpel to gean, om fen de wiisheit dy 't de prysters forspraetten, to learen.

En hy gong. Lang faor 't de learing yn 'Salomo's Poarte' bigoun, wier hy der al, en hy kuijere dêr hwet hinne en wer, neitinkende (*nadenkende*) oer hwet hy strak de wiisgearen en prysters freegje scoe.

It selskip wier lytser as de foarige deis, mar der wierne mear wetgelearden en skriftgelearden as de earste kear en hja hiene it drok oer it Keninkryk fen de Messias, en dat blycte de jonge harker nei oan it herte to lizzen. Hie syn mem it der ek wol net mei him oer hân? It gong oer de profesije fen Daniël, en de fraech waerd dien, eft hjir de earste ef de twade Messias miend (*bedoeld*) waerd.

Forskate (*verscheiden*) wetgelearden namen it for wis oan, dat dêr twa wêze moasten, en dat de earste omkomd wier yn in fjildslach, mar dat de twade al syn fijânnen oerwinne scoe en de hiele wrâld bistûre.

[+]De jongste fen 'e keppel makke him klear op in fraech. De Rabbi seach dat en joech him gelegenheit.

[+]**Friesche literatuurtaal.**

'Rabbi', sei er, 'as de earste de Messias wier, scoe God him den net opwekke ha, en werrom komme litten ha, om it greate wirk foart to setten?'

'Dat is in wize fraech, myn jonge', sei de Rabbi, 'en ik hâld it for in fêste wierheit, dat de profeten ús sizze, dat wy mei *ien* Messias to dwaen ha. Hokker hastou lêzen, feintsje, en fen hokker hâldstou it meast?'

'Fen Jesaja' wier it krankile andert.

'En hwerom?'

'Om 't hy seit, dat God ús mei úneindige ljeafde genedich wêze scil. Mar ik hâld ek fen Daniêl, om 't dy seit, dat minsken, dy 't oaren op it goede paed bringe, as stjerren skine scille.

Mar ik bigryp net, hwet hy bedoelt mei de tyden en de dagen en de jiergetiden, dy 't lizze foar de komst fen de Messias'.

Dêrop folge in drok petaer fen de skriftgelearden, de iene lei it sa út, de oare woe ti oars ha, mar hja waerden it der net oer iens. De âlde Rabbi Hillel makke der in ein oan en sei: 'It is better to hoopjen en mei gedild to wachtsjen op syn komst, as om dy komst to birekkenjen, hwent as men ris misrekkene, den scoene de minsken net witte, hwet se der oan hiene - en stelde men de dei al troch birekkening fêst, den scoene in hopen hjar net klear hâlde op syn komst - en dat moat al.

'Ho hâldt in minske him klear for syn komst?' frege it jonkje.

'Troch it gebet, myn jonge, troch it libjen neffens de wet, troch goede wirken en troch it offerjen'.

'Mar as hy komt, scil hy it bistjûr ha oer de hiele wrâld, en ho kinne alle minsken de timpel byneikomme?'

'Dêr scil for soarge wirde, myn soan, howol ik noch net wit, ho! Mar der binne ek offers van it herte, en dy kinne rounom brocht wirde, en stiet der net skreaun: 'Ik wol bermhertigens en gjin offerande?'

'Scil syn keninkryk like goed for de earmen en dommen wêze as for de riken en gelearden?'

'For de earsten wol it meast, myn jonge, mar *net* for de kâlden en ûnforskilligen'.

'Mar Rabbi, scoe hy gjin meilijen ha mei de ûnforskilligen, just om 't se dat binne troch dat se net witte?'

It jonge baeske die der in skoft[1)] it swijen ta, wylst de oaren oer de wetten sprieken en de Torak en de Talmud(*) oanhellen.

'Mar Rabbi', frege de jongste fen de oansittenden mei klam yn syn stimme en gloed yn syn eagen: 'As de measte minsken earm en ûnwittend binne, as de

1) deed er een menigte.

Messias komt, sa ûnwittend, dat se Him net ienris kenne, scil Hy hjar den helpe en liede, om 't haj net witte?'

De âlde Rabbi seach mei golle eagen fol ljeafde op it jonkje del, mar wier tagelyk forsteld oer syn drege sucht nei witten en wierheit; wylst hy him klearmakke op dy fraech to anderjen, kaemen der twa minsken mei lange stappen en rounsjênde nei alle kanten twisken de rigels pylders op 'e gearkomste ta. De man bleau healwei (*halfweg*) stean, mar de frou kaem yn it midden fen de ring en it jonkje sjênde, spraette se hjar earmen út en fette him der yn, wylst se hjar skat stiif tsjiin hjar oan treau.

'Myn jonge!' rôp se út, 'hwerom hat er heit en mem dit oandien; hwet wierne we ûngerêst, do 't hy ús foart net efternei kaem. Rounom ha wy om him socht'. It jonkje makke him sêftkes los en andere freegjend: 'Mar memke, hwerom wierne jimme sa mei eangstme om my aon it siikjen, wisten jimme den net, dat ik yn it hûs fen myn Heit wêze scoe? Moat ik net tinke oan de dingen, dy 't myn Heit fen my easket?'

Under dat petaer wier de man tichter by komd, en sa stiene de trije minsken neistenoar, de soan yn it midden. Hja foelen op 'e knibbels en stjûrden in gebet mei omheech, de mem mei de fèste oertsjûging (*overtuiging*), dat de Messias al op 'e ierde wier.

Frij oerset út it Ingelsk fen Henry van Dyke.
troch D.H. Zijlstra, út 'Sljucht en Rjucht' Frysk Wykbled.

7. Karakter der Friezen.

Het Friesche karakter is in de geschiedenis van de Germaansche stammen nog vermaarder dan dat der Saksen. Hun koppigheid is spreekwoordelijk geworden. Reeds in den tijd der Romeinen worden zij geroemd wegens hun ontembare vrijheidszucht en de hardnekkige onversaagdheid, waarmede zij hun onafhankelijkheid en hun rechten tegen vreemdelingen plachten te verdedigen. De bekende anekdote van den heidenschen koning Radbout en het martelaarschap van den H. Bonifacius werpen een scherp licht op het starre, onbuigzame karakter van den heidenschen Fries. Al verzachtte het Christendom eenigszins den woesten, wilden aard der Friezen, hun geschiedenis in de Middeleeuwen is nog steeds rijk aan verhalen van niets ontziende dapperheid en vrijheidsliefde. De Hollandsche graven konden slechts, na het ontstaan der Zuiderzee, de West-Friezen onderwerpen, maar het eigenlijke Friesland niet. Zij vergoten stroomen bloeds, brandschatten en plunderden de Friesche kusten, legden er blijvende versterkingen aan: alles te vergeefs. Friesland wist zijn vrijheid te behouden.

> O Friesland, wilt beschutten u Vrijheid tot de dood,
> Laet niemand u ontnutten (*ontnemen*) u Privilegiën groot;
> Wilt u als mannen weeren, blijft stadigh bij 't Gebodt
> Van u wel-wijze Heeren, maer boven al van Godt.

O Friesche Aerd! recht edel Land, Die met het swaert u Vrijheid want.

Stug en gesloten tegenover vreemdelingen, uiterlijk meestal koel, zijn zij echter vuriger en opbruisender van karakter dan de Saksen, die zij ook overtreffen in initiatief. Hun ondernemingslust dreef hen vaak er toe hun eigen land te verlaten en in den vreemde een nieuw vaderland te zoeken (zie blz. 135).

8. Sociale groepen in Friesland.

In de provincie Friesland is landbouw, maar vooral veeteelt van het grootste belang. Vaarten en vaartjes, plassen en meren bedekken het land. In dit land van veeteelt is weinig nijverheid, de meeste behoeften worden langs de waterwegen van buiten af aangevoerd. De belangrijkste nijverheid is dan ook scheepsbouw. Visscherij en schipperij vormen andere nog meer gewichtige middelen van bestaan.

In Noord-Holland - oudtijds West-Friesland geheeten - zijn de sociale groepen van eenzelfden aard als in het eigenlijke Friesland. Veeteelt en visscherij vormen de sterkste sociale groepen, ten minste op het platte land. Bollenteelt en ooftbouw (De Streek) zijn eveneens belangrijke bestaansmiddelen. Daarnaast vindt men allerlei nijverheid, gedeeltelijk met veeteelt verband houdende: kaasmakerijen, cacaofabrieken, houtzagerijen, rijstpelmolens, olieslagerijen enz.

Langs de kust van Noord- en Zuid-Holland vond men tot voor korten tijd een visschersbevolking, welke veel ouds in taal en zeden bewaard had. Sedert de opkomst der badplaatsen is er echter een assimilatie begonnen, waardoor het eigenaardige dier visschersbevolking reeds voor een gedeelte verdwenen is en binnen afzienbaren tijd geheel zal verdwijnen.

9. De Friesche Molenaarstaal.

Onder alle Friesche sociale groepen is zeker het merkwaardigst de z.g. molenaarstaal (en in verband hiermede de taal van wind, water en weer) wegens den invloed, die er van op het A.B. Nederlandsch uitging. Een der karakteristiekste bijzonderheden van het Hollandsche landschap is de molen. Langen tijd was de wind een der voornaamste drijfkrachten voor het malen van het graan en het droogmaken en bemalen der polders. Nergens misschien meer dan in Noord-Holland moest en moet nog strijd gevoerd worden tegen den ‘waterwolf’ en rekening gehouden worden met weer en wind. En in dezen strijd speelt de molen als verdedigingswapen reeds sedert eeuwen een uiterst gewichtige rol. De molenaarstaal moet derhalve een sociale taalgroep zijn, welke sterken invloed op het A.B.N. heeft uitgeoefend. Talrijke uitdrukkingen zijn er dan ook aan ontleend. Daar deze sociale taalgroep ontstaan is op het Friesche taalgebied, zullen wij er vaak allerlei oude Friesche bestanddeelen in terugvinden, die langs dezen weg ook in het A.B.N. zijn doorgedrongen en zich daar handhaafden. Deze taalgroepen laten ons duidelijk zien, langs welke wegen o.a. een lokale

taalgroep invloed kan uitoefenen op de samenstelling van het A.B.N. Ook de namen in Noord-Holland wijzen op den strijd tegen het water, of zeggen ons, dat reeds vroeg de molen een belangrijke plaats in het volksbestaan innam: Amsterdam, Zaandam, Hoogendijk, Sluisdijk, Oosterpolder, Karnemelkspolder, Langesloot, Smaalsloot, Molenbuurt (wijk in Zaandam), Molenwijk (wijk in Amsterdam), Kopermolenspad, Watermolenspad, Molenven, Molenweer enz.

Oefening.

1. Welke der bovengenoemde sociale groepen heeft een voornaam aandeel gehad in de samenstelling van het A.B.N.? Vervang dan ook eens de volgende gedachten door zegswijzen aan deze groep ontleend: De zaken zijn in de war. - Niet wel bij het hoofd zijn (2 uitdrukkingen). - Dat komt hem erg te pas. - Wie het eerst komt, heeft de meeste rechten. - Een soldaat die niet in het gevecht is geweest (Hij heeft gebloed als een....) - Met zijn armen zwaaien (Hij zwaaide met zijn armen als....). - 2. De volgende vakwoorden zijn o.a. eigen aan het molenaarsbedrijf: ligger, looper, klapspaan, billen (werkwoord), gebuild, rijn, roggerskop, molenijzer, maalpijp, maalkant, molenzeil, meelgat. Omschrijf de beteekenis er van en noem dan eens de namen van onderdeelen van een molen, ook dialectische, die je bekend zijn. - 3. Wat wordt bedoeld met; baliemolen, ban-, boeken-, buskruit-, dwang-, ketting-, lint-, modder-, olie-, pel-, ros-, run-, sein-, staak-, staart-, ton-, tred-, trommel-, vijzel-, vleesch-, vol-, wip-, zwik-; met: bloemmeel, breek-, dop-, hout-, keizer-, kunst-, lijn-, mouwer-, parel-, pel-, rel-, schep-, spelte-, zet-. - 4. Schrijf eens op eenige samenstellingen, waarin molen en meel het eerste lid vormen, zooals molengeld, meelfabriek, en geef de beteekenis aan.

10. Friesch en Engelsch.

Door hun afkomst zijn de Friezen eigenlijk nauwer verwant aan de Engelschen dan aan de Franken. Daarom vertoont het Friesch nog heden ten dage zoo groote overeenkomst met het Engelsch. Niet alleen Angelen en Saksen, maar ook Friezen waren het, die in de dagen der volksverhuizing Engeland hebben veroverd.

Een soortgelijke verwantschap, als blijkt bij een vergelijking van de Limburgsch-Frankische dialecten met de Nederrijnsche, kan men waarnemen tusschen het Engelsch en het Friesch. Het zijn dus geen ontleeningen, wanneer men in het Engelsch en in het Friesch gelijksoortige klanken en woorden heeft, afwijkende van het A.B.N., maar overeenkomsten als gevolg van gemeenschappelijke herkomst.

11. Klinkerverschuiving.

1° Evenals in het Engelsch zijn in het Friesch verschillende klinkers verschoven: nl. dat: engl. that, nl. rat: engl. rat, nl. pan: engl. pan, nl. ratel: engl. rattle, nl. abstract: engl. abstract.

De Engelsche *a*'s worden in deze woorden ongeveer uitgesproken als de

doffe *è* in het Nederlandsche ‘vet’. In het Friesch gaat men hierin nog iets verder, zooals de Friesche spelling duidelijk laat zien: nl. ladder: fri. ljedder, nl. glas: fri. glês, nl. glad: fri. glêd, nl. graf: fri. grêf, nl. zacht: fri. sêft, nl. last: fri. lêst, nl. lastig: fri. lêstig.

Friesch en Engelsch stemmen overeen en wijken gezamenlijk af van het Nederlandsch in de volgende woorden:

Nederlandsch	***Friesch***	***Engelsch***
zak	sek	sack
dal	del	dell
maas (van een net)	mesk	mesh
kaf	tsef	chaff

2° Aan de Nederlandsche *aa* beantwoordt in het Engelsch dikwijls een gerekte *ie*-klank: nl. mager: engl. meager, nl. naald: engl. needle, nl. mazele: engl. measles, nl. rapen (een vlugge grijpbeweging maken): engl. to reap (maaien), nl. tranen: engl. tears.

In het Friesch vinden wij eveneens dezen *ie*-klank:

Nederlandsch	***Friesch***	***Engelsch***
slapen	sliepe	to sleep
zaad	sied	seed
daad	died	deed
staal	stiel	steel
schaap	skiep	sheep
jaar	jier	year
straat	strjitte	street

3° Voor een Nederlandsche *oo* en *oe* vinden wij in 't Engelsch en Friesch een *ie*-klank:

Nederlandsch	***Friesch***	***Engelsch***
boon	beane (uitspr. ieë)	bean
boom	beam	beam
oor	ear	ear
hooren	hearre	to hear
oost	east	east
bloeden	bliede	to bleed
zoeken	siikje	to seek
zoet	swiet	sweet
voelen	fiele	to feel

Ook aan de onregelmatige Engelsche meervoudsvormen beantwoorden in het Friesch soms soortgelijke vormen bv. goos: geese, foot: feet luiden in het Friesch: goes: gies, foet: fiet. In den laatsten tijd zijn deze vormen in het Friesch echter aan het verdwijnen.

12. Medeklinker-verschuiving.

1° Aan Nederlandsche *g* beantwoordt soms in het Engelsch een *j*: nl. geeuwen: engl. yawn, nl. gist: engl.

yest, yeast, nl. geel (geluw): engl.: yellow.

Aan de Nederlandsche *g* beantwoordt eveneens een *j* in het Friesch: nl. gieten: fri. jiette, nl. gene: fri. jinge, nl. gaarne: fri. jerne.

Het Nederlandsch heeft *g*, Friesch en Engelsch hebben *j* in de volgende voorbeelden.

Nederl.	***Friesch***	***Engelsch***
garen	jern	yarn
gelden	jilde	to yield
ginder	jinder	yonder
gisteren	jister	yesterday

Denk ook aan Nederl. *jij* en *jullie* tegenover *gij* en Brab. *gullie*.

Ook in het midden der woorden doet zich dit verschijnsel voor, als is de *j* niet meer onmiddellijk te herkennen.

Nederl.	***Friesch***	***Engelsch***
dag	dei (mv. dagen)	day
weg	wei (mv. wegen)	way
regen	rein	rain
nagel	neil	nail

Let ook op de Nederl. vormen: *leide* en *zeide* voor *legde* en *zegde*.

2° Aan de Nederlandsche *k* beantwoordt in het Engelsch dikwijls een *ch* uitgesproken als *tsj*: nl. kalk: engl. chalk, nl. aankalken: engl. to chalk, nl. kervel: engl. chervil, nl. kist: engl. chest, nl. kieken, kuiken: engl. chicken, nl. kauwen: engl. to chaw, nl. kil: engl. chill, nl. kin: engl. chin, nl. kastijden: engl. to chastise, nl. kazuifel: engl. chasuble.

Vergelijk nu eens: nl. kelk: fri. tsjelk, nl. kerel: fri. tsjerl, nl. ketel: fri. tsjettel, nl. kier: fri. tsjier, nl. kermen: fri. tsjirmje.

Ook hier vinden wij woorden in het Friesch en Engelsch op dezelfde wijze afwijkend van het A.B.N.

Nederl.	***Friesch***	***Engelsch***
kaak	tsjeak	cheek
kaas	tsjiis	cheese
kaf	tsjef	chaff
kerk	tsjerke	church
karnen	tsjerne	churn
kwetteren	tsjetterje, tsjatterje	to chatter

Op het einde der woorden (verg. cheek, chalk, chicken, church) heeft het Engelsch nu eens *k* dan weer *tsj*. Vergelijk:

Nederlandsch			***Engelsch***
spreken,	spraak	to speak,	speech
bakken,	baksel	to bak,	batch
zoeken,	verzoeken	to seek,	to beseech
boek,	beuk	book,	beech

Vergelijk nu:

Nederl.	**met Friesch**
maken	meitsje > makke (verl. dw.)
smaken	smeitsje > smakke
koken	koaitsje, kôkje > kôke
plukken	ploaitsje, plôkje > plôke

Nederlandsch	***Engelsch***	***Friesch***
waken	to wake, to watch	weitsje (Infin.) wekke (verl. dw.)
	to look	loaitsje, lôkje > lôke
reiken	to reach	reitsje > rekke

3° Evenals in het Engelsch wordt de *r* in het Friesch voor een tandletter wel geschreven, maar alleen gesproken, wanneer de voorafgaande klinker verandert:

Nederl.	***Friesch***	***Engelsch***
barnen	barne (spreek uit: bane)	to burn
baard	bird (spreek uit: bud)	beard
barsten	boarste (spreek uit: boáste)	to burst
gordijn	gerdyn (spreek uit: gedin)	curtain
bord	boerd (spreek uit: boed)	hoard
hard	hird (spreek uit: hud)	hard
haard	hird (spreek uit: hud)	hearth
hart	hart of hert (spreek uit: hat of het)	heart
hoorn	hoarn (spreek uit: hooën)	horn
kort	koart (spreek uit: koat)	short
Maart	Maert (spreek uit: maat)	march

4° Noch het Friesch, noch het Engelsch hebben in het begin van woorden van Angelsaksischen oorsprong *v* of *z*. In het Nederlandsch vindt men *v* of *z*, in Friesch en Engelsch *f* of *s*.

Nederl.	***Friesch***	***Engelsch***
vallen	falle of folle	to fall
valsch	falsk	false
vaal (valuw)	feal	fallow
vel	fel	fell
vier	fjouwer	four
vijf	fiif	five
volk	folk	folk

vuist	fiist	fist
zang	sang	song
zes	seis	six
zeven	saun (spreek uit: sôn)	seven
zout	selt (spreek uit: sôt)	salt
zacht	sêft	soft
zeil	seil	sail

zomer	simmer	summer
zulk	sok	such
zuid	sud	south

13. Engelsch-Friesche woordenschat.

Het Nederlandsch mist een aantal woorden, die én in het Engelsch én in het Friesch voorkomen:

Nederlandsch	*Friesch*	*Engelsch*
tand	tōth (verouderd)	tooth
tand	tosk	tusk
tand van een vork	tine	tine
sleutel	kaei	key
krullen, vlechten	frisselje	to frizzle
vocht, nat	wiet	wet
te midden van	mank	among
mest	dong	dung
slenteren	dangelje	dangle
knauwen, knagen	gnauwe	gnaw
schoonmaken, wasschen	klinsgje of klinzje	cleanse
linker	lofter	left
jongen	boi	boy

Oefening.

1. Waarop berusten de Friesch-Engelsche overeenkomsten? Zijn zij van denzelfden aard als de Fransch-Limburgsche of de Duitsch-Limburgsche? Leg dit uit. - 2. Noem de Friesch-Engelsche overeenkomsten op. - 3. Zoek voorbeelden uit het leesstuk in n°. 6 van: Ned. *a* = Fri. *e*. Ned. *aa* = Fri. *ie*, Ned. *oe* of *oo* = Fri. *ie*, Ned. *g* = Fri. *j*, Ned. *k* (in het begin of het slot) = Fri. *tjs*, Ned. *v* of *z* = Fri. *f* of *s*. Zet hiernaast zoo mogelijk de Engelsche woorden. - 4. Schrijf uit hetzelfde stuk de Friesche woorden op, die in het Nederlandsch niet bestaan, en zet hiernaast de Engelsche.

14. Het Land-Friesch en de Friesche spelling.

Van het bovengenoemde litteraire Friesch heeft het Land-Friesch vooral den grondslag gevormd. En al de woorden, die wij in onze vergelijking met het Engelsch genoemd hebben, zijn echt Land-Friesch. Nu is het Landfriesch echter het éénige dialekt in Nederland, dat juist als het Algemeen Beschaafd een overgeleverde vaste spelling heeft. En juist als de

Nederlandsche spelling allerlei klanken schrijft en onderscheidt, die allang niet meer gesproken worden (denk b.v. slechts aan de *ch* in *visch, wenschen, algebraïsch*, of aan het onderscheid tusschen *spelen* en *deelen, kolen* en *koolen*), zoo is het ook met het Friesche schrift het geval, en zelfs nog een graadje erger. Om dus te voorkomen, dat niet-Friesche lezers zich van het huidige Friesch een veel te antieke voorstelling maken. geven we hier nu een paar Landfriesche volksvertelseltjes, in de gebruikelijke spelling, met een phonetische transscriptie ernaast.

De lieppe skieppedief [aant. *]

(In âld folksteltsje). Gewone Friesche spelling. Der wier ris in feint dij 't jierren lang mei stellen oan é kost kommen wier. Hij wier sa liep, det nimmen hie him yet pakke kinnen. Mar op 't lêst bigoun er it dievelibben sêd to wirden, it stellen en taken wearzge (*walgde*) him en hij woe wer in earlik man wirde.

Do (*toen*) gijng er fier foart en hij kaem op 't lêst bij in boer dêr (*waar*) 't er him as feint bistelde. Mar al stiel er net langer, hij koe it dochs net litte om tsjin sijn boer oer sijn liepens (*leepheid*) en oer de fiten dij 't er uthelle hie to praten.

Dij woe der lijkwols neat fen leauwe (*gelooven*): de feint wier sa earlik en bidaerd en hij die sijn wirk sa goed, det it woe de boer net oan det der sokke flinken (*streken*) ijn sieten. Hij sei, hij scoe den sa 'n liepe set wol ris fen him sjen (*zien*) wolle. En dat gijng njunkelijtsen[1] oan.

Op in dei (*dag*) kaem der in slachter dij 't in fet skiep fen de boer koft. Do 't er dêr mei nei hûs ta teach (*toog*), sei de feint tsjin de boer, hij koe de man dat skiep wol entstelle sonder det dij der hwet fen fornaem. De boer joech (*gaf*) him dêr frij ta. Do naem er gau in pear skoen en roun de slachter, dij

Də li'əpə 'skĭpədi'əv□[2].

(ən ɔːḍ 'folkstɛltsjə.) dər uiˑə rəz ən faĭnt dit jrrən lɑŋ maĭ stɛːlən oˑən ə kɔst komən uiˑə. hɛĭ uiˑə sɑ liːəp, dɔt nɪmən hiˑə m jɪt pɑkə kɪnən. mɑr op t lɛːst bə'gun ər ət 'diˑəvəlɪbən sɛːḍ tə uödən, ət stɛːlən ɛn tɑːkən uɪˑəzgə hɪm ɛn hɛĭ uuˑə uɛr ən ɪˑələk mɔn uödə.

du giŋ ər fiˑər fŭot ɛn hɛĭ kɑːm op t lɛːst bɛĭ əm buːər dɛt ər hɪm ɔs faĭnt bə'stɛldə. mɑr ɔl stiˑəl ər nɛt lɑŋər, hɛĭ ku.ə t dɔǧž nɛt lɪtə om tsj̃ĭ sim buˑər u.ə sĭ̃ liˑəpə̃ž ɛn u.ə də fitən dit ər 'ythɛlə hiˑsjwa] tə prɑːtən.

di uuˑə dər 'likuolž nɪˑət fɔ̃ lĭ̃oŭə: də faĭnt uiˑə sɑ ɪˑələk ɛm bə'dɑːḍ ɛn hɛĭ diˑə sĭ̃ uörk sɑ guˑəḍ, dɔt ət uu.ə də buːər nɛt oˑən dɔt ər sokə flɪŋkən˜ĭ siˑətən. hɛĭ saĭ, hɛĭ suˑə dɔn sɑ liˑəpə sɛt uol rəs fɔn əm sĭ̃ɛ uolə. ɛn dɔt giŋ nĭ̃oŋkə'litsən oˑən.

op ən daĭ kɑːm dər ə̃ slɑχtər dit ə̃ fɛt skiˑəp fɔn e buˑər kɔft. dut ər dɛr maĭ naĭ hus tɑ tɪˑəǧ, saĭ də faĭnt tsjɪn e buˑər, hɛĭ kuˑə də mɔn dɔt skiˑəp uol ont'stɛːlə sondər dɔt (d)i dər uɔt fɔ̃ fə'nɑːm. də buˑər jug əm dɛr frɛĭ tɑ. du nɑːm ər gɔŭ əm pɪ.ər skŭon ɛ run də slɑχtər, dit tro g əm bosk hɪnə mŏɑst,

2) ḅ, ḍ, g, v̊, ž, ǧ klinken bijna als p, t, k, f, s, ch (stemloos, maar niet zoo scherp).

* **De slimme schapendief**
Een oud volksvertelseltje. Daar was eens een knecht, die jaren lang met stelen aan den kost was gekomen. Hij was zoo slim, dat ze hem nooit konden pakken. Maar ten laatste begon hij het dievenleven zat te worden, het voortdurend stelen walgde hem en hij wilde weer een eerlijk man worden.
Toen ging hij ver weg en kwam ten laatste bij een boer, waar hij zich als knecht verhuurde. Maar al stal hij niet langer, hij kon het toch niet laten om tegen zijn boer over zijn leepheid en over de listige streken, die hij uitgehaald had, te praten. Deze wilde er evenwel niets van gelooven: de knecht was zoo eerlijk en bedaard en hij deed zijn werk zoo goed, dat de boer maar niet overtuigd kon worden (eig. daar wilde de boer maar niet aan), dat daar zulke streken in zaten. Hij zeide, hij zou dan zulk een slimmen zet van hem wel eens willen zien. En dat nam de ganf aan.
Op een dag kwam daar een slachter, die een vet schaap van den boer kocht. Toen hij daar mee naar huis trok, zei de knecht tegen den boer, hij kon den man dat schaap wel ontstelen, zonder dat die d'r iets van merkte (eig. vernam). De boer gaf hem hiertoe verlof. Toen nam hij gauw een paar schoenen en liep den slachter, die door een bosch heen moest, achterna en (kwam) een zijpad langs (hem) voor.

1) de ganf.

't troch in bosk hinne moast, efternei en in sijdpaed lâns[1] foarút. Midden op é wei[2] smiet er do de iene skoech del en in ein fierder, in bocht om, de oare.[**]

ɛftər'naĭ ɛn ə̃ 'siḑpɑ:ḑ lɔ̃:ż fər'yt. mɪdən op ə uaĭ smi·ət ər du də i·ənə sku:ǧ dɛl ɛn a͡ĭ fĭɪdər, əm boχt om, də o·ərə.

Do 't de slachter mei sijn skiep bij de earste skoech kaem, krige er dij op en sei er ijn him sels: Hwet in griis det de wjergeade[3] dêr net bij is, den scoe ik in pear goede skoen ha, mar mei ien kin ik neat bigjinne. En do smiet er de skoech wer foart. Mar do 't er in hûndert trêd ef hwet fieder de oare foun, spiet it him det er de earste lizze litten hie. Hij boun it skiep oan in beam en do werom om dij to heljen. Dat wier it krekt hwet de feint tocht hie: hij it skiep los en dêrmei foart. En do 't de slachter werom kaem, wier der gjin skiep mear to bikennen en moast er wol wer nei de boer ta om in oaren ien[4] to keapjen. Dij die krekt eft er nuver opharke[5] en forkoft it selde skiep wer.

dut (d)ə slɑχtər maĭ sĭ̃ ski·əp bɛĭ̃ də ɪ·əstə sku:χ kɑ:m, krig ər di op ɛ saĭ in əm sɛlż: ʊɔt əɳ gri:ż dɔt (d)ə 'uĭ̃ɛr-gɪ·ədə dɛ nɛt bɛĭ̃ ɪz, dɔ̃ su.ə k əm pɪ·ər gu·ədə skŭon hɑ, mɑr maĭ i·ən kɪn ək nɪ.ət bə'gĭɪnə. ɛn du smi·ət ər də sku:ǧ ʊɛr fŭot. mɑr dut ər ən hundət trɛ:d ɔv ʊ ɔt fĭɪdər də o·ərə fun, spi·ət ət hɪm dɔt ər də ɪ·əstə lɪzə lɪtən hi·ə. hɛĭ̃ bun ət ski·əp o·ən əm bɪ·əm ɛn du ʊɛr'om om di tə hɛljən. dɔt ui.ə t krɛkt ʊɔt (d)ə faĭ̈nt tɔχt hi·ə: hɛĭ̃; ət ski·əp los ɛn 'dɛrmaĭ̃fŭot. ɛn dut (d)ə slɑχtər ʊɛr'om kɑ:m, ui·ə dər gĭ̃ ski·əp mɪ·ər tə bəkɪnən ɛm mŏɑst ər ʊol ʊɛr naĭ də bu·ər tɑ om ən o·ərən i·ən tə kɪ·əpjən. di di·ə krɛkt ɔt er ny:vər 'opharkə ɛ fə'kɔft ət sɛldə ski.əp ʊɛr.

Nou, sei de feint, naem er oan om it de slachter for de twadde kear kwijt to meitsjen (*maken*) en de boer, dij 't net bigripe koe, ho 't de feint sa liep en de slachter sa sleau (*sufferig*) wêze koe, sei: eft er dat klear spile, den mocht er it bêste fette skiep for him sels út 'e keppel (*hoop*) siikje. Do roun de feint sa hird as er koe it bosk wer ijn en tichte

noŭ, saĭ də faĭ̈nt, nɑ:m ər o·ən om ət (d)ə slaχtər fŏɑ də twɑdə kɪ·ər kwit tə maĭ̈tsjən ɛn də bu·ər, dit nɛt bə'gripə ku·ə, hut (d)ə faĭ̈nt sɑ li:əp ɛn də slɑχtər sɑ slĭ̃oŭ ʊɛ:zə ku·ə, saĭ: ɔt ər dɔt klɪ·ər spilə, dɔm moχt ər ət bɛ:stə fɛtə ski·əp fŏɑr əm sɛlż yt ə kɛpəl si:kjə. du run də faĭ̈nt sɑ höd ɔz ər ku·ə ət bosk ʊɛr in ɛn tɪχtə bɛĭ̃ ət ste: dɛt ət ski·əp

1) langs een zijpad.
2) op den weg.
** Midden op den weg wierp hij toen den eenen schoen neer en een eind verder, na een kromming van den weg, den anderen.
Toen de slachter met zijn schaap bij den eersten schoen kwam, raapte hij dien op en zei hij in zich zelf. Wat is het jammer, dat de andere daar niet bij is, dan zou ik een paar goede schoenen hebben, maar met een kan ik niets beginnen. En toen wierp hij den schoen weer weg. Maar toen hij een honderd passen of zoo verder den anderen vond, speet het hem, dat hij den eersten had laten liggen. Hij bond het schaap aan een boom en toen terug om dien te halen. Dat was het juist, wat de knecht had gedacht: hij het schaap los(gemaakt) en daarmee weg. En toen de slachter weerom kwam, was daar geen schaap meer te bekennen en moest hij wel weer naar den boer toe om een ander te koopen. Deze dee juist of hij van den prins geen kwaad wist en verkocht hetzelfde schaap weer.
Nu, zei de knecht, nam hij aan, het den slachter voor de tweede maal afhandig te maken, en de boer, die het niet kon begrijpen, hoe de knecht zoo slim en de slachter zoo onnoozel kon wezen, zei: als hij dat klaar speelde, dan mocht hij het beste, vette schaap voor zich zelf uit de kudde kiezen.
3) (wedergade) andere.
4) (een ander een) een ander.
5) verwonderd ophoorde.

bij it sté (*plek*) dêr 't it skiep weiwirden wier roun (*liep*) er ûnder de beammen troch en rôp (*riep*): bê, bê, al mar oan.*

'uaĭuödən uiːə run ər undər ə bĭɛmən troχ ɛ rɔːpː bɛː, bɛː, ɔl mɑr oːən.

Dêr harke de slachter forheard (*verbaasd*) fen op, mar hij wier dochs ek bliid (*blijde*), hwent hij tochte nou it skiep dat er kwijt wier wer to krijen. Dat er óan it tou hie waerd wer - en nou goed tocht him[1] - oan in beam boun (*gebonden*) en do hij it lúd (*geluid*) efternei dat er hearde. Mei in omwei roun de feint do nei it plak dêr 't it skiep fêstboun wier, dat sa gau as 't koe los en do wer nei hus ta.

dɛr hɑrkə də slɑχtər fər'hıːəd̥ fɔn op, mɑr hɛĭ uiːə dɔg̊ž ɛk blijd, uɔnt hɛĭ tɔχtə noŭ ət skiːəp dɔt ər kwit uiːə uɛr tə krɛĭən. dɔt ər oːən ət tɔŭ hiːə uɑːr uɛr-ɛn noŭ guːəd̥ tɔχt əm-oːən əm bɪːəm bun ɛn du hɛĭ ət luːd ɛftər'naĭ dɔt ər hĭɛdə. maĭ ən 'omuaĭ run də faĭnt du naĭ t plɑk dɛt ət skiːəp 'fɛːstbun viːə, dɔt sɑ gɔŭ ɔs t kuːə los ɛn du uɛr naĭ hus tɑ.

In tocht letter kaem de slachter der ek wer oan, lilk[2] der er sa forrifele[3] wier, hwent hij tocht nou net oars ef hij wier foar 't soaltsje[4] hâlden. De boer lake tige,[5] mar makke it do wer goed mei de man en de feint hie mei syn liepens in bêst fet skiep fortsjinne (*verdiend*).

ən tɔχt lɛtər kɑːm də slɑχtər dɛr ɛk uɛr oːən, lılk dɔt ət sɑ fə'rifələ uiːə, uɔnt hɛĭ tɔχt noŭ nɛt oːəž̊ ɔf hɛĭ uiːə fŏɑ t soːəltsjə hɔːdən. də buːər lɑːkə tigə, mɑr mɑkə ət (d)u uɛr guːəd̥ maĭ də mɔn ɛn də faĭnt hiːə maĭ sĭ liːəpə̃ž̊ əm bɛːst fɛt skiːəp fə'tĭınə.

De koal.*
Noch in telseltje.

Der wieren ris in boer en in arbeider, dy wennen tichte bij inoar[6]. De boer hie fjirtich kij (*koeien*) op stâl en al it oare wier dêr neffens en de arbeider hie oars neat as in geit en in pear bijekoerren, dij 't ûnder in âld forfallen ôfdakje stienen. Hij hie ek in lyts lapke groun[7], in pear koarte smelle ekerkes en dij laeijen njumken (*naast*) in stik bou (*bouwgrond*) fen de boer dat grea-

Də ko'əl.
(jrt ən tɛltsjə).

dər uiːən rəz əm buːər ɛn ən 'ɑrbaĭdər, di uɛnən tıχtə bɛĭ ənŭor. də buːər hiːə fĭıtə̊g̊ kɛĭ op stɔːl ɛn ɔl ət oːərə uiːə dɛ nɛfə̃ž̊ ɛn də 'ɑrbaĭdər hiːə oːəž̊ nıːət ɔz əŋ gaĭt ɛn əm pıːər 'bɛĭəkŭorən, dit undər ən ɔːd̥ fə'fɔːlən 'ɔːədɑkjə stiːən. hɛĭ hiːə ɛk ə̃ lits lɑpkə grun, əm pıːər kŏɑtə smɛlə 'eːkərkəž̊ ɛn di laĭən nĭoŋkən ə̃ stık bɔŭ fɔn ə buːər dɔt grötər uiːə ɔz ən mŏɑrgən. dər uiːe

* Toen liep de knecht zoo hard, als hij kon, het bosch weer in en dicht bij de plaats, waar het schaap weggeraakt was, liep hij onder de boomen door en riep: bê, bê, al maar aan. Daar hoorde de slachter verbaasd van op, maar hij was toch blij, want hij dacht nu het schaap, dat hij kwijt was, terug te krijgen. Dat hij aan het touw hield, werd weer - en nu goed dunkte hem - aan een boom gebonden en toen hij het geluid achterna, dat hij hoorde. Met een omweg liep de knecht toen naar de plaats, waar het schaap was vastgebonden, dit zoo gauw als het kon, los(gemaakt) en toen weer naar huis toe.
Een beetje later kwam de slachter daar ook weer aan, kwaad dat hij zoo bedrogen was, want hij dacht nu niet anders, of hij was voor den gek gehouden. De boer lachte hartelijk, maar maakte het toen weer goed met den man en de knecht had met zijn slimme streken een best, vet schaap verdiend.

1) dacht hem.
2) (leelijk) boos.
3) beet genomen.
4) zooltje (lapje)
5) lachte (zeer) hartelijk.

* **De kool.** Daar waren eens een boer en een arbeider, die woonden dicht bij elkaar. De boer had veertig koeien op stal en al het andere was daar mede in overeenstemming en de arbeider had niets anders dan een geit en een paar bijenkorven, die onder een oud vervallen afdakje stonden. Hij had ook een klein lapje grond: een paar zeer kleine akkertjes en die lagen vlak naast een stuk bouwland van den boer, dat grooter was dan een morgen.

6) woonden dicht bij elkaar.
7) een klein lapje grond.

ter wier as in moargen. Der wier mar in smelle fûrge (*voor*) twisken beiden.*

mɑr ã smɛlə fŭorgə twɪskən'baĭdən.

Hwet woe nou it gefal? Der stie in groune wite koal op de arbeider syn gerjuchtichheid[1] en dy hong sa fier oer 'e fûrge hinne det er mear as heal boppe[2] de boer syn lân wier. En do krigen my dy twa de greatste rûzje, hwa syn koal dat nou einliks wier. De boer sei: Dou hast my al sa faek bistellen, det nou krigest dit kear nou ris gjin gelijk. En de arbeider sei: It is mar sa, it fet wol altijd boppe driuwe en wylue[3] moatte altyd de minste wêze. Mar dêr slacht de deale troech, ik jow (*geef*) nou ris net ta. Gjin ien woe sijn ein slûpe litte[4], it roun op 't lêst sa hol, det se waerden fjurslachs deilis en se wieren mekoar hast oanflein.

ʊɔt ʊuːə noŭ t gəˑfɔl? dər stiːə əɳ grɔŭə ʊitə koˑəl op ə 'ɑrbaĭdər siɳ gə'rĭoχ-təχhaĭ̯d ɛn di hoɳ sɑ fiˑər uːər ə fŭorgə hɪnə dɔt ər mɪˑər ɔz hɪˑəl bopə də buˑər sĭ̈ lɔːn ʊiːə. ɛn du krigən mi di twɑː də gröstə ruːzjə, ʊɑː siɳ koˑəl dɔt noŭ 'ãĭ̈ləks ʊiːə. də buˑər saĭ̈: doŭ hɑst mi ɔl sɑ fɑːk bə'stɛːlən, dɔt (d)oŭ krigəst dɪt kɪˑər noŭ rəz gĭ̈ɪŋ gə'lik. ɛn də 'ɑrbaĭdər saĭ̈: ət ɪz mɑr sɑ, ət fɛt ʊol 'ɔltiɖ bopə drĭ̈uwə ɛ 'ʊɛĭ̈lĭ̈ö mɑtə ɔltiɖ də m̃ĭːstə ʊɛːzə. mɑr dɛr slɑχt (d)ə dö˙ələ troχ, ɪk jɔŭ noŭ rɛz nət tɑ. gĭ̈ɪn iˑən uuˑə sin aĭ̈n slupə lɪtə, ət run op t lɛːst sɑ hɔl, dɔt sə ʊɑːrən 'fĭ̈öslɑχs daĭ̈ləž ɛ sə viˑən məˑko'ər hɑst'oˑə̃flaĭ̈n.

Do sei de boer: Wiste hwet, wy seille it sonder kreauwen en sonder slaen útmeisje. Wy seille der om lige (*liegen*) en dy 't it best lige kin, dy seil de koal ha. Dat wier de arbeider goed, hy sei, de boer scoe den mar earst.

du saĭ̈ də buˑər: ʊɪstə ʊɔt, ʊi sɪlə t sondər krĭoŭən ɛ sondər slɑːn 'yt-maĭ̈tsjə. ʊi sɪlə dər om liːgə ɛn dit ət bɛːst liːgə kɪn, di sɪl də koˑəl hɑ. dɔt uiˑə də 'ɑrbaĭdər guˑəɖ; hɛĭ̈ saĭ̈, də buˑər suˑə dɔm mɑr ɪˑəst.

Dij bigoun: Dou moast witte, ús pake[5], âlde Gjalt Sweitses, wier boer lijk as ik. Mar hy hie gans hwet greater bislach (*gedoetje*) as mines. Sijn rigele (*rij*) kij dêr wier de ein fen wei[6]. Saun (*zeven*) jier op é kop ôf hie er wirk om se to tellen en hwet it frjemdste wier, hy

di bə'gun: doŭ mɑst ʊɪtə, ys pɑːkə, ɔːdə *gĭ̈ɔlt *swaĭ̈tsəž, ʊɪˑə buˑər lik ɔz ɪk. mɑr hɛĭ̈ hi.ə gɔ̃ːž ʊɔt grötər bə'slɑχ ɔz minəž. sĭ̈ rigələ kɛĭ̈ dɛr uiˑə d ãĭ̈ fɔ̃ vaĭ̈. sɔ̃ː jiˑər op ə kɔp ɔˑə hiˑə ər vörk om zə tə tɛlən ɛ ʊɔt ət frĭ̈ɛmstə uiˑə, hɛĭ̈ kuˑə zə 'ɔləgĭ̈ɛrə bɛĭ̈ də nɑmə. ɔːdə

* Daar was maar een smalle voor tusschen beiden.
Wat wilde nou het geval? Daar stond een groote witte kool op den arbeider zijn grond en die hing zoo ver over de voor heen, dat hij meer als half over den boer zijn land lag. En toen kregen me die twee de grootste ruzie, wie zijn kool dat nu eigenlijk was. De boer zei: Gij hebt mij al zoo vaak bestolen, dat gij dezen keer nu eens geen gelijk krijgt. En de arbeider zei: Het is maar zoo, het vet wil altijd boven drijven en wijlieden moeten altijd de minsten wezen. Maar daar speelt de duivel mede, ik geef nu ereis niet toe. Geen een wilde iets toegeven, het liep ten laatste zoo hoog, dat zij geweldig boos werden en zij elkaar haast waren aangevlogen.
Toen zei de boer: Weet je wat, wij zullen het zonder twisten en zonder slaan uitmaken. Wij zullen d'r om liegen, en die het beste liegen kan, die zal de kool hebben. Dat was den arbeider goed. Hij zei, de boer zou dan maar het eerst beginnen.
Deze begon: Je moet weten, grootvader, oude Gjalt Sweitses, was een boer zooals ik. Maar hij had heel wat grooter gedoe als het mijne. Zijn rij koeien, daar was het eind van weg. Zeven jaar op den kop af had hij werk om ze te tellen en wat het vreemdste was, hij kende ze allemaal bij den naam.

1) (gerechtigheid) eigendom.
2) meer dan half boven.
3) wij lieden.
4) zijn eind los laten.
5) grootvader (onze) grootvader.
6) was 't end van weg.

koe se allegearre by de namme. Alde (*oude*) Ale is eris as lytsfeint[1] bigoun mei de groppe[2] op to striken en do 't er amper oan dien hie, moast er dêr bij wei, hwent do wier it lottersdei (*lotensdag*) en hij moast hird rinne (*loopen*) om op it gritenijhús to kommen, hwent hy hie do de jierren ek det er lotsje moast. En ús pake w er in man, dy triek (*trok*) him alles sa oan. Op in dei stoar (*stierf*) de únderste kou en do wier er suver en 'é wize.*

*ɑːlə ɪz ərəž̊ ɔz 'litsfaĭnt bə'gun maĭ də gropə op tə strikən ɛn dut ər 'ɑmpəroˑən diˑən hiˑə, mŏɑst ər dər bɛĭ uaĭ, uɔnt du uiˑə t 'lɔtəzdaĭ ɛn hɛĭ mŏɑst höd rɪnə om op ət gritə'nɛĭhys tə komən, uɔnt hɛĭ hiˑə du də jɪrən ɛk dɔt ər lɔtsjə mŏɑst. ɛn ys pɑːkə uɪˑə n mɔn, di triˑək əm ɔləs sɑ oˑən. op ən daĭ stoˑər də undəstə koŭ ɛn du viˑə ər syːvər fɔn ə uiːzə.

Nou, sei de arbeider dêr op, dat kin heel sa wol wêze. Mar ús pake dy hie in bijestâl, dat wier sa 'n greaten ien as der sont net wer west hat. Dêr stienen sa folle byekoerren yn, dat hy hie saun jier wirk om se to tellen. En as der hwet miskearre, deni trek er him dat sa oan, det den wier er alheel fen 'e wize. It mei mij tinken[3], det der ris ien fen syn byen wei wier. Pake mirk it al ridlik gau, hwent hy wier mear by syn lyts fé as yn 'e hûs. Do waerd ik der op ut stjûrd om it forlerne skiep wer to siikjen. Nou, dat wier ni heikrewei. Ik gijng bij alle hynste-en skieppeblommen[4] lâns, mari k foun him net. Hele fjilden koalsied en reade klaver socht ik ôf, it joech neat[5]. En sa dwaende dwaelde ik mar oan en mar wei, dêr gyngen wiken mei hinne en ik rekke (*raakte*) altijd mar fierder fen hûs

noŭ, saĭ də 'ɑrbaĭdər dɛr'op, dɔt kɪn heːl sɑ uol uɛːzə. mɑr ys pɑːkə di hiˑə əm 'bɛĭəstɔːl, dɔt uiˑə sɑŋ grötən iˑən ɑz dər sont nɛt vɛr vɛst hɑt. dɛr stiˑən 'safolə 'bɛĭəkŭorən in, dɔt hɛĭ hiˑə sɔ̃ː jiˑər uörk om zə tə tɛlən. ɛn dɔχs kuˑə r ɔlə bɛĭən bɛĭ də nɑmə. ɛn ɔz dər uɔt mɪs'kĭɛrə, dɔn triˑək ər əm dɔt sɑ oˑən, dɔt dɔ̃ uiˑə r ɔl'heːl fɔn ə uiːzə. ət maĭ mi tɪŋkə, dɔt ər əz iˑən fɔ̃ sim bɛĭən uaĭ uiˑə. pɑːkə mörk ət ɔl rɪlək χɔŭ, uɔnt hɛĭ uiˑə mɪˑər bɛĭ sĭ̃ lits feː ɔz in ə huːż. du uɑːr ɪk tər op yt stjuˑəd̥ om ət fə'lɛnə skiˑəp uɛr tə siːkjən. noŭ, dɔt uiˑə n 'haĭ-krəuaĭ. ɪk χiŋ bɛĭ ɔlə hĭ̃ːstə-ɛ 'skĭɪpəblomən lɔ̃ːż, mɑr ɪk fun əm nɛt. heːlə fĭɪldən 'kŏɑlsiˑəd̥ɛrɪˑədə klaː-vər sɔχt ək ɔˑə, ət jug nɪˑət. ɛ sa'dwɑːndə dwɑːldə k mɑr oˑən ɛm mɑr uaĭ, dɛr giŋən uikən maĭ hɪnə ɛd ɪk rɛkə 'ɔtid̥ mɑr fĭɪdər fɔn huːz ɔˑə. du kɑːm ək

1) klein knechtje.
2) greppel (in de stal).
* Oude Ale is eens als tweede knecht begonnen met de stalgoot schoon te maken en toen hij er nauwelijks mee gedaan had, moest hij er vandaan, want toen was het lotingsdag en hij moest hard loopen om op het grietenij-huis te komen, want hij had toen de jaren ook, dat hij moest loten. En grootvader was een man, die trok zich alles zoo aan. Op een dag stierf de onderste koe, en toen raakte hij zuiver van de wijs. Nou, zei de arbeider daarop, dat kan heel wel zoo wezen. Maar onze grootvader, die had een bijenloods, die was zoo groot als der sedert niet meer geweest is. Daar stonden zoovele bijenkorven in, dat hij zeven jaar werk had om ze te tellen. En toch kende hij al de bijen bij den naam. En als er iets misging, dan trok hij zich dat zoo aan, dat hij dan geheel van de wijs was. Ik kan me herinneren, dat der eens een van weg was. Grootvader merkte het al vrij gauw, want hij was meer bij zijn klein vee dan in zijn huis. Toen werd ik er op uitgestuurd om het verloren schaap terug te zoeken. Nou, dat was een heele karwei. Ik ging langs alle paarde- en schapebloemen maar ik vond ze niet. Heele velden kool en roode klaver zocht ik af, het gaf niets. En aldus dwaalde ik maar heen en weer, daar gingen weken mee heen, en ik raakte altijd maar verder van huis af.
3) (denken) herinneren.
4) paarde- en schapebloemen.
5) gaf niets.

ôf. Do kaem ik om Alderheljen*) hinne[1] by in greate boereplaats, ik koe net sizze det ik dêr earder west hie[2].*

om ɔldər'hɛljən hınə bɛĭ əŋ grötə buːərə'plıəts, ık kuːə nɛt sızə dɔt ək dɛr ĭɛdər uɛst hiːə.

Om to sizzen sa 't it wier, ik wier it paed bjuster. De bûthúsdour stie iepen[3] en ik seach in rigele kij, sa lang, sa lang, ja wol hùndert kear sa lang as Berltsum. De feint wier dwaende en striek de groppen op. Hij hie in gol en blier wêzen, ik tochte (*dacht*): kom, ik gean der effen yn, licht kin dy my torjuchte (*terecht*) wize. En sjuch (*zie*) je wol, de ûnderste stâl wier leech, mar ik seach dochs dalik, det dêr ús bijke stâld wier. It hie in nijachtich[4] hoarntou om. Ik houd mij lyk eft ik fen neat wiste en sei tsjin (*tegen*) de feint: Goede goant, hwet is dat, det jimme (*jullie*) dêr sa'n frjemd beest op stêl ha. - Ei ju, sei er, dêr ha'k sa'n fortriet fen, dou moast witten, dat hat mijn boer, dy âlde nepert (*geniepigerd*) fen in Gjalt Sweitses, yn 't hôf oantroffen en do hat er it mar nadere en op è ienichste lege stâl set dy 't der noch wier. Hij koe fêst oars neat mear fine, hwent dit hele skoandere bislach fé, dêr 't hast gjin troch-kommens ein oan is, hat er bij inoar[5] stellen....

om tə sızən sɑt ət uiːə, ık uĭːə t pɑːd bĭöstər. də butyz' - doːər stiːə iːəpən ɛn ık sıːəǧ ə̃ rigələ kɛĭ, sɑ lɑŋ, sɑ lɑŋ, jɑ uol hundət kıːər sɑ lɑŋ ɔz bɛlsəm. də faĭnt uːə dwɑːndə ɛ striːək də gropə op. hɛĭ hiːə əŋ gol ɛm bliːsjwa]ı uɛːzən, ık tɔχtəː kom, ık χıːən dər ɛfən in, lıχt kın di mi tə'rĭoχtə uiːzə. ɛ sĭö jə uol, də undəstə stɔːl uiːə leːǧ, mɑr ık siːəǧ dɔǧž dɑːləl, dɔt (d)ɛr yz bɛĭkə stɔːlǫ uiːə. ət hiːə ən 'nɛĭɑχtəǧ 'hŏɑntɔŭ om. ık hɔŭd mi lik ɔt ək fɔn nıːet uıstə ɛ saĭ tsjın ə faĭnt: guːədə gŏɑnt, uɔt ız dɔt, dɔt jımə dɛr sɑ frĭɛmǫ̈ beːst op stɔːl hɑ. - aːĭ jö, saĭ ər, dɛr hɑ k sɑ fə'triːət fɔn; doŭ mɑst uıtə, dɔt hat mim buːər, di ɔːdə neːpət fɔn əŋ *giɔlt *swaĭtsəž, in t hɔːv 'oːəntrofən ɛn du hɑt ər ət mɑr nɑːdərə ɛn op ə ĭınəχstə leːgə stɔːl sɛt dit ər nɔǧ uiːə. hɛĭ kuːə fɛːst oːəž nıːət mıːər finə, uɔnt dıt heːlə skoːəndərə bə'slɑχ feː, dɛt hɑst gĭın 'trokomə̃ž aĭn oːən ız, hɑt ər bɛĭ ənŭor stɛːlən...

Dat lijgste[6], sei de boer, dij 't him al lang bidimme moatten hie, mar it nou dochs net langer úthâlde koe.

dɔt liχstə, saĭ də buːər, dit əm ɔl lɑŋ bə'dımə mɑtən hiːə, mɑr ət noŭ dɔǧž nɛt lɑŋər 'ythɔːdə kuːə.

Den haw ik it woun (*gewonnen*), sei de arbeider, de koal is mines.

dɔn hɑv ık ət uun, saĭ də 'ɑrbaĭdər, də koːəl ız minəs.

1) (om ... heen) in den tijd van.
2) geweest (had) was.
* Toen kwam ik in den tijd van Allerheiligen(*) bij een groote boerenplaats, ik kon niet zeggen, dat ik er eerder ooit was geweest. Om de waarheid te zeggen, ik was het spoor (eig. pad) bijster. De staldeur stond open en ik zag een rij koeien, zoo lang, zoo lang, ja wel honderd keer zoo lang als Berltsum. De knecht was aan het werk en maakte de stalgoot schoon. Hij had een open en vroolijk uiterlijk, ik dacht: kom ik ga der even in, licht kan die mij terecht wijzen. En ziedaar (zie je wel). de onderste stal was leeg, maar ik zag toch dadelijk, dat daar ons bijtje gestald was. Het had een hoorntouw dat nog nieuw was. Ik hield mij, of ik van niets wist en zei tegen den knecht: Goede hemel, wat is dat, dat jullie daar zoo'n vreemd beest op stal hebt. - Ach ja, zei hij, daar heb ik zoo'n verdriet van; je moet weten, dat heeft mijn boer, die oude geniepigerd van een Gjalt Sweitses, in den tuin aangetroffen en toen heeft hij het maar gepakt, en op den eenigen leegen stal gezet, die er nog was. Hij kon vast anders niets meer vinden. want al dit mooie gedoe, waar haast geen doorkomen aan is, heeft hij bij elkaar gestolen...
Dat lieg je, zei de boer, die zich al lang had moeten bedwingen, maar het nu toch niet langer kon uithouden. Dan heb ik het gewonnen, zei de arbeider, de kool is van mij.
3) stond op.
4) nieuw(-achtig).
5) bij elkaar.
6) Dat lieg je.

Oefening.

1. Welke medeklinkers schrijft de Friesche spelling, die toch niet uitgesproken worden? Geef een paar voorbeelden. - 2. Welke klinkers onderscheidt de Friesche spelling, waar de Friesche sprekers reeds gelijke klanken spreken? Voorbeelden.

15. Het Stad-Friesch.

Het Stad-Friesch is eigenlijk een overgang tusschen Land-Friesch en A.B.N. In de Friesche steden Leeuwarden, Harlingen, Dokkum enz. wordt het slechts met kleine afwijkingen onderling gesproken. Het ondervindt hoe langer hoe meer den invloed van het A.B.N.

Uitgangen als *ens* (voor Ned. *nis*) in *roodens, grootens* enz. verdwijnen voor *heid* en men hoort nu bijna geregeld *roodheid, grootheid* enz. Echt Friesche eigenaardigheden vertoont het:

1° in de uitspraak van *ie* voor *ee*: dus *bien* en niet *been, stien* en niet *steen*.

2° in de uitspraak van *f* en *s* voor *v* en *z* in het begin der woorden. Deze twee eigenaardigheden komen, gelijk wij zagen, ook in het Engelsch voor.

3° in een eigenaardige omgekeerde volgorde van hoofd- en hulpwerkwoord: ‘Dõu hât dat wel laten kunnen’ in plaats van: ‘Je hadt dat wel kunnen laten’. Verschillende Friezen zijn, als zij A.B.N. spreken, hieraan nog te herkennen.

16. Leeuwardsche tekst.

Het bekende verhaal van het vrouwtje van Stavoren is zoo typeerend Friesch lokaal, dat we het hier in het Stad-Friesch geven, al is dit Stad-Friesch niet meer van den allerjongsten tijd.

't Fertelsel fan 't Frouke van Staveren. aant.

Staveren is niet altiid soo'n oud, armsalig in ferfallen statsje weest, liik as 't nou is. Nee, mar oudtiids doe waart it 'n groote, in 'n rike, in 'n foorname stad. Dat liikt raar, mar waar is 't. Doe waar Staveren de hoofdstad van heele Friesland, in daar hoorden Noord-Holland in Grunningerland in Oost-Friesland doe oek bij. Ja, doe woonden d'r 'n heele boel skatrike kooplui in Staveren, in armoede waar d'r hast niet. D'iene waar al riker as d'andere, in doe 't se op 't laast van overdwaalsen en gekkens niet meer wisten, wat se doen suden, doe lieten se har stoepen met goud in sulver beslaan.

Nou, in die oude tiden doe woonde daar te Staveren oek 'n skatrike frou, in die noemden se faak 't frouke van Staveren, want se waar de riikste fan allemaal. 't Waar de wedufrou fan 'n koopman, in se had 'n heele boel groote skippen op see, in de mooiste boereplaatsen had se bij de fleet, in in 'e stad had se pakhusen in pakhusen fol fan 't mooiste guud. Mar se war soo groots in trots as 'n pouinne. Se miende, dat an har geld in guud geen end komme kon, in se ferachtte ieder in ien, die niet so riik waar as sij. In fur har folk, fur har meiden in knechten in har skippers in boeren waar 't 'n duvelinne geliik. Ja, dat trotse iichel[1)], se miende, dat se alles mar doen mochte!

1) lichel, egel (scheldwoord).

Ien keer sei se teugen ien fan har skippers, die just weer klaar lei om nar see te gaan: ‘Skipper!’ seit se, ‘jou musten mij nou 'ris 't alderkostbaarste hale in 't allerduurste, dat er maar in feere landen te finen is. It kan niks skele, wat 't kost of waar 't wech komt, as 't mar kostelik is’. ‘Goed, mefrou!’ sei de schipper, in die fut (*en dit weg*). Hij reisde alle freemde landen of, maar nergens fon-i wat, dat kostbaar genoech waar om met te nimmen, want goud in sulver in edelgestienten, side in fluwiel in alles had se al in overfloed. Eindelik komt-i in-'e stad Dantzich in-'e Oostzee, in daar siet-i de boeren sukke prachtige weit (*tarwe*) in-'e stad op-'e merk brengen as de man nog nooit sien had. 't Waar weit, so mooi, as d'r nog nooit in Friesland groeid waar, in soo as d'r nog nooit te Staveren op-'e merk weest waar. Dat is 't kostbaarste, dat er op-'e wereld te finen is, docht die ienfoudige siel fan 'n man, in hij kocht er siin skip fol fan, in seilde froolik weer op Staveren los. Mar dat pakte raar uut. Want doe de skipper an dat trotse wiif fertelde, dat-i siin skip met sukke kostbare weit fol laden had, doe wudde dat iichel dan soo koegelse lilk, dat it leek nergens na. ‘Weit is nog niet iemels goed genoech fur miin bargen’, sei se. ‘An wat fur kant fan 't skip’, froeg se doe an-'e skipper, ‘hei-je die weit binnen boord nomen?’ [+]‘An stuurboord, mefrou!’ sei de man. ‘Goed’, seit se, ‘smiit se dan mar weer an bakboord over boord in see!’ Nou, daar holp gien mooi praten an, in de skipper mocht hooch springe of leech springe, die flarde fan 'n wiif ston stiif op har stuk, in de skipper waar mij niet soo goed, of hij muste de haven weer uut, in doe-'t-i foor-'e haven op'e see waar, must-i mij al dat skoondere eten, al die kostelike weit, daar honderden arme minsen fan ete konnen, in-'e see smite. Doe dat skandelik stuk gebeurde, ston dat wiif sels op 't havenhoofd d'r na te sien. Doe ston daar 'n brave, oude man nevens har, in die griisde dat dan soodanig an, dat-i kon him niet stil houde. ‘Frouke, frouke!’ seid-i, ‘seg dat se daar met ophoude mutte, dat skoondere eten soo ferachtelik te ferdoen, of anders, dou suust noch soo arm wudde, das-tou diin brood bedele muste!’ Doe lachtte die flarde die brave, oude man nog uut. Se nam 'n goudene ring fan har finger, in smeet die in'e see. ‘Kijk, oude suffer!’ seit se, ‘soo min as de wilde see mij ooit die ring weerom geve kan, soo min kan ik ooit arm wudde!’ Nou, de andere daags fange de fisserlui 'n groote, mooie kabbeljou, in die fis ferkoope se an'e wedufrou. De meid sel die fis toe-make, mar doe-t-se-'m opensnijt komt er uut-'e maag fan die fis 'n goudene ring te foorskiin. De meid laat die ring an har mefrou sien. Mar doe die die ring siet, wut se soo wit as 'n liik fan skrik, want se siet dat 't die selde ring is, die-'t-se de forige daags in see smeten het, in 't komt har in 't sin wat roekelooze woorden as se doe sproken het. Mar se is nog niet bekomen fan'e shrik, daar komt 'n man har fertellen, dat 't grooste fan har skippen met lading in guud, met seil in treil, met man in muus in-'e wilde Noordsee bleven is. Wiilst dat die man fut gaat, komt er weer 'n ander met'e tiding, dat har grooste pakhuus fol dure waren tot op-'e grond toe ofbrand is. In disse is de deur nog-'nt uut of'n derde komt

[+]**Stadfriesch dialect.**

met 't boodskap dat haar mooiste in grooste boereplaats deur 'n diikbreuk in 'n overstrooming heelendal wech slagen in fernield is. In soo gong it nou dag uut in dag in. Op 't laast had se alles ferloren, in se wudde dood arm, soo dood arm, dat se om 'n kusje (*korstje*) brood langs de husen bedele must. In dat waar de straf fur dat se soo trots weest waar, in dat se soo dat skoondere minse-eten feracht had. [+]Mar op 't selde plak daar die weit soo ferachtelik in see smeten waar, kwam 'n sandbank, flak foor de haven fan Staveren. Daardeur konnen op 't laatst gien groote skippen meer te Staveren binnen komme, in soo ferliep de heele handel in nering, in de heele riikdom uut-'e stad. In nou is Staveren soo'n armsalige plaats, soo ferfallen in doods, as er gien ien plaats meer is in heele Friesland. Mar tot gedachtenis an 't frouke fan Staveren groeit er nog alle jaren op die sandbank 'n soort fan weit; mar dat binne niks anders as leege aren; d'r sit gien korreltsje graan in. In die sandbank is d'r nog, in die hiet 't Frouesand; in die wonderlike weit groeit er ook nog op, in dat hiet Frouekoorn of ile (*ijdel, leeg*) weit.

[+]**Stadfriesch dialect.**

Oefening.

1. Waaraan is het ontstaan van het Stadfriesch voornamelijk toe te schrijven? Tot welk soort van dialecten is het te rekenen? - 2. Zoek van de genoemde Stadfriesche eigenaardigheden voorbeelden in het ‘Fertelsel van 't frouke van Staveren’. - 3. Zoek verder voorbeelden om te bewijzen, dat sommige eigenaardigheden van het Landfriesch (zie ‘Die lieppe skieppedief’) in dit Stadfriesch geheel zijn verdwenen. - 4. Ken je nog meer lokale sagen als ‘Het Vrouwtje van Staveren’ uit ons land?

17. School-Nederlandsch in Friesland.[aant.]

Gelijk we zagen, ondergaat het Friesch, in de steden vooral, hoe langer hoe meer den invloed van het A.B.N., maar omgekeerd kan het A.B.N., dat in zulk een krachtigen dialectburcht gesproken wordt, zich onmogelijk aan den invloed van het Friesch onttrekken (verg. het Fransch en het Vlaamsch blz. 57). Het schoolnederlandsch der jonge Friezen in het bijzonder vertoont allerlei ‘Frisismen’, die de onderwijzer of leeraar hun slechts met de grootste moeite kan afleeren.

18. Frisismen.[aant.]

In de eerste plaats heeft de uitspraak van het A.B.N. eenige Friesche klankeigenaardigheden en spreekt men dus de *v* en *z* in het begin der woorden geregeld uit als *f* en *s*; in de tweede plaats wijkt het accent van woord en zin soms aanmerkelijk af van hetgeen men in het A.B.N. meestal hoort. Zoo legt de jonge Fries vaak het accent niet op het eerste, maar op het laatste deel der samengestelde woorden: *keukenvlóer, schoorsteenmántel, schooldéur*, en legt in zinnetjes als: *Wat zou ik er áan hebben mee te gaan?* den nadruk op *aan*. Gewoon zijn ook afwijkingen in de conjugatie en declinatie: *vangen, vong, gevongen; vermengen, vermong, vermongen; ons broer, naar ons zin, op ons beurt* (cf. ús heit, ús mem). Ook het geslacht wijkt af: *het almanak, het ketting, het kin, het schouder, het wang*. Opmerkelijk is weer, dat

ook het Engelsch aan levenlooze dingen meestal een onzijdig geslacht geeft. Syntaktische eigenaardigheden zijn b.v. 1° de constructies met *al hoe* voor *hoe*, bv.: *Al hoe* graag hij ook wou, *al hoe* goed hij z'n best ook dee; 2° de afhankelijke vragen met *als* voor *of* (denk aan het Engelsche *if*) b.v.: *als* er ook wat aan den angel zat; zij probeerden *als* ze er bij konden komen; hoeveel *als* hij had geleden; 3° de plaatsing van *te* bij infinitieven bv.: ik zat te boterhameten, ze beginnen te sneeuwscheppen, we gingen te biljartspelen. Een leerling schreef in een opstel over *Eieren zoeken*: wij besloten eens te wilde eendeneieren zoeken te gaan.

Eigenaardige uitdrukkingen en vergelijkingen, voor een deel samenhangende met Friesche zeden en gebruiken, worden met minder of meer geluk in het A.B.N. overgebracht: Iemand het Nieuwjaar afwinnen (immen it Nijjier ôfwinnen) = iemand vóór zijn met den Nieuwjaarswensch. - Een Sinterklaesrinster (Sinteklaesrinster) = een vrouw, die eenig dagen voor Sint Nikolaas speculaas verkoopt. - De sloten uithekkelen (útheakkelje) = ze van slijk en waterplanten ontdoen. - Eieren fandelen (fandelje) = eieren inzamelen. - De boeren zijn in de hooiing (haeijing) = met den hooioogst bezig zijn. - Stokarm (stôkearm) = zeer arm. - Zoo mager als een panlat = als een (dak)lat, een brood. - De aak schommelde, dat het raar was, of dat het zoo wat deed = dat het een aard had. - Zij konden geen wenk in de oogen krijgen (gjin wink yn de eagen krige) = geen oog dicht doen. - De heele boel wordt opgered (oprêdden) = alles wordt opgeredderd. - Waar ben jij weg? (Hwer bist dou wei) = Waar ben je vandaan? - Het valt mij af (ook in Amsterdam gebruikelijk) (It falt my õf) = Het valt mij tegen. - De school gaat in (de skoalle giet yn) = De school gaat aan. - Het gaat er vreemd omweg (it giet er raer omwei of aonwei) = Het gaat er vreemd toe. Dieren of planten behouden natuurlijk vaak hun Frieschen naam; de Nederlandsche is er eenvoudig onbekend. Een mûdhoun = een zeelt, een boumantsje = een kwikstaartje (ook wipstirt), sipels = uien, kievitskop = Oost-Indische kers (ook koekeloekje) enz.

19. Maastrichtsche schooltaal.

Hetzelfde verschijnsel doet zich voor in Zuid-Limburg, eveneens een sterken dialectburcht! Ook hier kost het veel moeite de zinsmelodie (blz. 61) meer in overeenstemming te brengen met het A.B.N. Ook de woorden worden vaak met heel anderen nadruk uitgesproken. Zoo spreekt men van een *bíljart* en niet *biljárt, cáfe* en niet *café*. De dialectische woorden worden soms als dialectische gevoeld en dan gewijzigd door er zoo goed en zoo kwaad als dat gaat, een Hollandschen klank aan te geven. Jongens schrijven in hun opstel, dat zij gaan *schaarsen* in plaats van *schaatsenrijden*, dat zij overvallen werden door een *schuurtje* (dial. *sjoor*, Schauer, zie blz. 74) en in een *poeltje* of *pooltje* (een regenplas) trapten. Zij vragen aan den

leeraar, of het raam niet open mag, dat is *kluchtiger*. Met Sint Nikolaas ontvangen zij een surprise goed *verstompeld* (verborgen) in papier en allerlei *spien* (krullen). Een jong meisje vertelt, dat zij haar *tasje* (fra. tasse = kopje) (ook in heel Brabant gebruikelijk) niet goed vasthield, zoodat zij *strooide* (morste). Papa deed het ook wel eens, als hij zijn *dropje* (dial. *dröpke* = borreltje) gebruikte. Een leerling vertelt, dat hij geen *klatspapier* (dun, doorzichtig papier) had gehad en daarom zijn kaartje niet had kunnen teekenen. Een ander schrijft in zijn opstel, dat zij *verberregemannetje* (verstoppertje) hadden gespeeld en er een zich verborgen had in het kerkportaal. De *koorezel* (suisse) was toen zoo *giftig* geworden, dat hij hem er uit had willen jagen, maar hij was over een *kitsj* (klokhuis) gevallen. Een derde schrijft, dat in het *vroegjaar* (lente) weinig onweer voorkomt, maar wel veel *zeebrand* (weerlicht). Weer een ander heeft het over een kameraad, die bij het spelen altijd *fuitelt* (dial. *foetələ* = oneerlijk spelen). Een Heerlenaar gebruikt het woord *koolputter* (dial. *koalputtər*) = mijnwerker en *knappertjes* (dial. *kneppərkəs*) = kleine ontploffingen met dynamiet bij het boren in de mijngangen. Ook het reflexief maken van werkwoorden komt geregeld in de Maastrichtsche scholen voor (blz. 76) en op afwijkende stamtijden *vong, stind, hong*, moeten de leerlingen voortdurend gewezen worden, terwijl van dieren en planten soms alleen de Limburgsche namen bekend zijn, die dan onhandig verhollandscht worden: *heer* (dial. *hier*) = glazenmaker, *kuilekopje* (dial. *koeləkop*) = kikvorschjong, *rutsje* (dial. *rötskə*) = voorntje, *groffiaten* (dial. *groffiaotə*) = anjelier, *moutheuvel* = mol, *kronsel* (dial. *krónsəl*) = kruisbes, *wijmeren* (dial. wiemərə) = aalbessen, *meibloemen* = seringen enz.

20. Het West-Friesch.

Het West-Friesch onderscheidt zich van al de andere tot nog toe behandelde Friesche dialecten, doordat het sterk vernederlandscht is. Die vernederlandsching begon reeds in de Middeleeuwen, toen het West-Friesch na het ontstaan der Zuiderzee afgescheiden werd van den centralen dialectburcht in de tegenwoordige provincie Friesland. Iemand, die b.v. voor het eerst een stukje Amsterdamsch hoort of leest, dat van huis uit een Friesch dialect is, zal daarin niet onmiddellijk meer de Friesche herkomst herkennen. Bij een nadere beschouwing komt evenwel de oudere Friesche laag te voorschijn. In meer afgelegen dorpen en eilanden vooral vindt men echter in de spreektaal nog zeer duidelijk waarneembare Friesche elementen, zoo b.v. te Schoorl, Petten, Assendelft en op Marken, Wieringe en Texel enz. We zouden dus bij het West-Friesch twee groepen kunnen onderscheiden: 1° het bijna geheel vernederlandscht West-Friesch van Amsterdam en omstreken en 2° het vrij goed bewaarde West-Friesch in het noorderkwartier. Wij zullen eerst een voorbeeld geven, hoe veel echt Friesche woorden en uitdrukkingen in dat deel van Noord-Holland, 't welk zich uitstrekt

ten Noorden van Schardam, Alkmaar en Petten, nog voorkomen. Wij nemen hiervoor woorden en uitdrukkingen, die betrekking hebben op het jongensleven. Natuurlijk zijn dit niet alle Friesche woorden.

Jongensleven. [aant.]

De jongens, op den kleinen Benjamin na, zijn naar school en omdat deze een heel eind van de boerderij verwijderd staat, gaan de kinderen elken dag met een goed gevulden *stikkenbuul* of *kruinenzak* (boterhammenzak) er op af en eten 's middags hun *kuchie* (boterhammen) in de school op. Met mooi weer is 't al een heele *tippel* (wandeling), maar bij storm en onweer is 't *een heel rak, een koude stiek* (een heele reis) maar van thuis blijven is geen sprake. Moeder *hokkelt* ze goed *toe* (warm instoppen) en voort gaan ze. Ze moeten leeren *als de rook* (hun best doen bij 't leeren) en wee, als er een *de bink speult* (stil uit school blijven). De jongste der schoolloopers komt om drie uur thuis: dat is een aardig *snokker* (snugger) *joonje* (jongetje), een *pittig* (aardig) *hummeltje* (klein kereltje), een klein *beukertje* (klein kereltje), dat heel *glant* (verstandig) kijkt. De twee andere, echte *doerakken, rosbeiers,* ja bepaald *weerwoesten* (die nergens tegen opzien), gaan om half vier uit de school. Ha, daar zijn ze waarlijk alle drie reeds! Ze hebben zeker een *vroegertje* gekregen en nadat ze eerst hebben staan *pulken* (veel drinken) bij den regenbak, komen ze weldra geheel *verboeft* (rood door de warmte) en *onthikt* (uitgelaten), omdat ze zoo mooi vroeg zijn, op 't staltje. Als ze echter merken, dat er *verraad* (onraad, in dit geval vreemdelingen) is, zijn ze wel wat *schimmelig* (bang) en de kleine baas in de ton, die merkt hoe stil de broers zijn, wordt *moeilijk* (verdrietig), 't welk ten laatste in *dranzen* (huilen) overgaat. Moeder sust hem wat en de drie anderen door den *schroei* of *doei* (honger) gedreven, komen naderbij en beginnen te *schranzen* (eten) van wat ben je me. Ze *muizelen* en *smikkelen* (eten) alles *gruizig* (gretig) op. Hoe *reuzig, doenig, druistig* of *woeg* (wild, druk) ze anders ook wezen mogen, nu ze *mondgauw* (etende) zijn komt 't spreekwoord tot zijn recht: als de katjes muizen, dan miauwen ze niet. Als alles, tot 't laatste *piesie* (kruimeltje) verorberd is, zullen ze nog wat gaan spelen. Laten we hen volgen! [+]De makkers hebben elkaar gauw gevonden en nu gaat 't heele *slofter* (rij) al naar den tijd van 't jaar: *arootjesen* (schuilevink spelen) *kale kadodders* (jonge spreeuwen) uithalen, *een stookie maken, luchteren* of *bekennen* (vuurtje stoken) of ze loopen naar den boomgaard van een buurman en staan *don* (dicht) op den kant van de sloot te *gnokken* (begeerig kijken) hopende, dat de boer, die bezig is met appels te schudden er hun eenige zal toewerpen. Nu dat valt mee, *stek* (afval) en vruchten met een *steed* (rottende of slechte plek) soms nog erge groene *knoorten* (groene, onrijpe vrucht) komen over de sloot en de knapen, echte *wintervarkens* (die rauwe vruchten eten) en *groenkauwers*, als ze zijn, happen gretig in de groene *knarren* (groene vruchten). Daarna blijven ze *pinksternakelig* (blauw) van de kou nog een poos staan *lingeren* (wachten, in de hoop nog wat te krijgen) tot de boer ze met een *schrobbeering* (standje) wegjaagt en ze *liever-*

[+]**Noord-Hollandsch dialect.**

dela (langzaam) afdruipen. In den winter vermaken ze zich met *schossenloopen* (springen van schots tot schots over de losgeraakte stukken ijs), draven met z'n allen over *bubbertjeskoek* (over 't ijs gestroomd en weer bevroren water), koopen in de *marketent* (kraampje op 't ijs) een kopje melk en zien met verwondering hoe de groote menschen zich trachten te verwarmen met een glaasje *pilo* (anijs met een weinig elixir er door). Ligt er sneeuw en *pakt* ze goed, ze maken een sneeuwman en kunnen zich onmogelijk begrijpen, hoe de groote menschen 't land kunnen hebben aan dat *aanballen* ('t blijven hangen van sneeuw aan wielen of voeten): je kunt er immers zulke heerlijke *klonsters* (laag sneeuw onder de klompen) mee krijgen? [+]Op *keuveltjesavond* (den avond van Sint Maarten, 11 November) trekken ze in troepen er op uit en hebben een *ket* of *keuk* (plezier) van belang. Ze zingen en schreeewen *asser-an-toe* (met geweld), zoodat ze 's anderen daags allen heesch zijn. Op 't oogenblik is 't knikkertijd en vinden we allen op 't *knikker- pad* (de algemeene knikkerplaats).

[+]**Westfriesche volkswoorden.**

't Is een gemengd gezelschap. Vooreerst de drie *snakkers* (rakkers) van boer Arie, echte *rokesen* (ondeugden) van wie de oudste, die Hein heet, de *opperateur* (aanvoerder, aanstoker) is. *Geen zee gaat ze te hoog* en *afmaken* (vuil maken) dat ze zich kunnen, *daar is 't end van weg* (dat is erg). 't Weet dan ook te gebeuren, dat 't drukst van den tijd, moeder er maar wat de hand mee licht: 't is *toch mortel* of *mortel an* ('t is niet schoon, of 't wordt weer morsig) en later zal zij ze wel weer extra onder handen nemen.

Verder is er Kees Wit met zijn *bleipooten* (groote, platte voeten) een *lokkebout* (een groote sterke, maar eenigszins lummelachtige jongen) een *struul* of *druul* (lummel) wel een beetje *stoetelig*, en *dreutelig* (lummelachtig), zoodat ze'm vaak voor 'n *doede, troela* of *loeter* (lummel) uitschelden, maar toch in z'n hart een eerlijke Hollandsche jongen. Hij is de grootste vriend van Pietje Brouwer, een *pieterig, opeten* (klein van postuur) jongetje, een *breiden mig* (gebraden mug, dus klein, zwak ventje), een *pluut, spriegt, purkie* of *peukie* (zwak ventje), maar een bijdehand baasje, die, al is hij een *bleekscheet* (iemand, die bleek is) toch niet zoo'n *kramdenap* (gekramde nap, dus iemand, die nog al eens ziek is), als men zou verwachten. Op 't oogenblik mag hij wat hoesterig wezen, maar dat komt, omdat hij de *schossen in de keel heeft* (verkouden zijn tengevolge van 't ijs). Kees en hij kunnen 't best vinden, maar ze zijn geslagen vijanden van Hein en Dirk Schram, twee jongens van den scharensliep. Dat zijn geen sympathieke kinderen, al kunnen ze 't waarlijk niet helpen, want er is geen *ruwaniger* (ruwer, onbeschofter) huishouding op 't heele dorp. De moeder heeft van haar werk niet 't minst verstand en als er wat in huis is, laat ze't *voor ruig hooi* opeten (alles achter elkander). Bovendien laat de zindelijkheid te wenschen over en dus is 't niet te verwonderen, dat Hein en Dirk echte *breiders* zijn, (die er zwak en ziekelijk uitzien), die er altijd *groebelig, meeuwsk* en *hufterig* (vuil en daarbij ongezond) uitzien.

Vooral Hein, dat is de kleinste, die *schrook* (mager en klein) daar, die *kikkerig* (koudkleum) als hij is, met opgetrokken schouders en de handen in de zakken staat, maakt een ongunstigen indruk. Zijn haren zitten eeuwig *in de tis* of *in de snol* (in de war) en zijn *plurende* (half dicht geknepen) oogen met *poggen* (blazen) er onder, zijn reeds met een of meer *stijgen* (zweertjes op 't ooglid) bezet. Verder heeft hij een *krententoet*, (gezicht met zweren bezet), en voor dat *rabbig* (vol wonden) gezicht hebben de kameraden toch respect, want meester heeft hun verteld, dat 't *overspruitelijk* (besmettelijk) is. Voeg daar nog bij, dat hij in z'n hals een *blegrijntje* (kleine steenpuist) heeft, zijn handen vol *woortjes* (wratten) zitten en zijn kleeren *rampu* (verwaarloosd) zijn, dan hebt ge een beeld van Hein niet alleen van nu, maar van hem, zooals hij gewoonlijk is, want 't kind is schrikkelijk *gruttig*, (een wond gaat licht *zwellen* (zweren) bij hem). Bij 't spreken *hakkert* (stottert) hij en *loopt* steeds op *schobber de bonk* (klaploopen), en doet voor een *peukie* (eindje) sigaar meer dan een andere jongen voor een cent. Onderwijl Hein daar nu staat te *mieriken* (turen) en de *redenatie* (redeneering) aanhoort van Kees Wit, die alle voortreffelijke eigenschappen opsomt van zijn nieuwen *rollebol* (houten plankje van onder met openingen, waar doorheen knikkers moeten worden geschoten), is Pietje Brouwer in z'n rechter broekzak een dikken *doedel* (bundel) gaan grabbelen en heeft onder vele andere belangrijke zaken, wat *pofte boonen* (gebraden duiveboonen) een paar *bokkeneutjes* (curaçaosche mangelen) en een klein appeltje te voorschijn gehaald. De boonen en de *sausies* zijn gauw verdwenen en daarop begint Piet met zijn *poddevildertje* (stomp mes) in de vrucht te *hakkepielen* (met een stomp mes snijden). Hein, die op alles *vigeleert* (klaar staan om van de gelegenheid te profiteeren) heeft 't ternauwernood gezien, of hij probeert Piet den appel te *ontgnoffelen* (afhandig maken) wat deze echter niet goedschiks laat welgevallen. Daarom begint Hein te *hompen* (stooten) in de hoop, dat de appel daardoor uit de handen zal geraken. Piet, die van geen *reven of risken* (wijken) weet, wordt razend en *aangesast* (aangehitst) door de omstaande makkers, stopt hij appel en mes weer bij den *reutel* of *snor* (been, met één gat er in, waar doorheen een touw loopt) in den broekzak en grijpt Hein bij zijn *hes* (kiel). Onmiddellijk is de strijd in vollen gang en de anderen zien met waar genoegen 't *kleunen* (vechten) aan, maar letten meteen op, of het gevecht eerlijk gestreden wordt. Een poos lang blijft 't onbeslist, maar als Hein, Piet een trap tegen zijn *anklauw* (enkel) geeft en daarop wil gaan *bientje strengelen* (Hein slingert zijn been om dat van Piet en wil hem zoo doen vallen. Dat behoort onder de ‘ongeoorloofde grepen’) blijkbaar met het doel hem *een ramp af te winnen* (verraderlijk aanvallen) vindt Kees Wit 't oogenblik gekomen om Piet, die den valschaard *niet buten of beuren kan* (niet tegen opgewassen zijn) ter hulp te komen. Hij gooit met zijn sterke armen de strijders ieder een kant heen en schreeuwt Hein toe: ‘Leelijke *gluipzak* (gluiperd) jij doe valsch!’ Piet staat te *peeuwen*, te *guiten*, te *schreeuwen* of te *piepen* van kwaadaardigheid, maar Hein, die wel weet dat

hij Kees niet *mannen* (= *buten*) kan, begint te *kwatten* (spuwen) *timpt* hem *uit* (een leelijk gezicht zetten) en *zet* er daarop *de zokken in* (hardloopen). Kan hij *schotteren* (hardloopen), Kees niet minder en weldra heeft de laatste hem ingehaald en geeft hem nu met een stuk van een oud *lijnhout* (liniaal) een paar *opmeppers, opzanikers, trawaffels* of *oppetatters* (slagen, klappen), *dat hij nei de aâre week kijkt*. Daarop keert hij op zijn schreden terug. [+] Hein echter neemt nu een nog veiliger middel, om zich te wreken, te baat: hij begint met steenen te *kieperen* (smijten), net zoolang tot ze hem met z'n allen *uitbannen* (wegjagen), onder 't vroolijk gezang, dat een bespotting is van Heins' scheele oogen: 'Schelige Wap, hoe kook je de pap? Met water en meel. Kijk je daarom zoo scheel?'

[+] **Westfriesch dialect.**

Hein verdwijnt van 't tooneel, om misschien in een ander deel van 't dorp een kleintje te vinden, dat hij wat kan *afpollen* (aftroggelen) en de anderen troosten Piet, die nog wel loopt te *snoffen* (snikken), maar die toch alweer aardig *oplubberd, opsnokkerd* is (opgevroolijkt). Als de rust is weergekeerd, zegt Hein Verduin tegen een klein manneke: 'Willem, je kunt een *plak* (2 1/2-centstuk) verdienen, als je even bij Jan Willemsen een dubbeltje *slaraak*[1)] wilt halen!' De kleine baas echter laat zich niet foppen en bedankt onder luid gelach voor de eer. Indien er dan toch niets meer is te beleven, zullen ze maar gaan knikkeren en weldra is 't spel in vollen gang. Allerlei uitroepen, geschreeuw, gejubel toonen aan, hoe zeer ze met de spelers meeleven. Een gelukkige worp kan niet met meer enthousiasme worden begroet: ze dansen 't uit. Er is dan ook variatie genoeg. Een deel is met *lodders* (groote stuiters) aan 't schieten, anderen zijn aan 't *kluten, kloeten, dompen*, of *storten* (knikkers werpen in een kuiltje en uit 't oneven of even aantal, dat er uitspringt, zien wie alles toekomt), terwijl een andere afdeeling aan 't *botten* of *spatten* is (de eerste speler werpt een knikker of 'n cent tegen een wand, de tweede ook, maar tracht nu zijn knikker zoo dicht bij dien van den eerste te brengen, dat hij ze met de uitgestrekte vingers kan bespannen. In dat geval zijn ze allebei voor hem). Wat een drukte, als er een *rut* is (die alles kwijt is), wat een *geklam* (gekibbel) soms om een kleinigheid. Na een poos echter is de rechte zin van 't knikkeren af en gaan er stemmen op om wat andeıs te doen. Alleen hij, die alles kwijt is en gauw een *kalebas* (albasten knikker) heeft *verutteld* (verkwanseld), om weer wat knikkers te krijgen, wil van geen ophouden hooren, hij hoopt 't verlorene te herwinnen. Hij vraagt nu dezen dan genen, maar niet een, die *asem geeft* (antwoordt), want 't plan om slootje te gaan springen, is in de oogen der meesten veel te aanlokkelijk. Hoe 't hem *noost* (spijt), onze verliezer begrijpt, dat hij dien dag niet meer *schrap zal kunnen komen* (aan den gang komen). Hij volgt derhalve noodgedrongen 't troepje, dat weldra op de bedoelde springplaats aankomt. Een der jongens heeft gauw zijn pols gehaald en nu gaat het: eerst met den *boerenplomp* (een

1) sla-raak is 'n woord, als Sint Juttemis, dat geen beteekenis heeft, maar alleen in gebruik is, om er iemand in te laten loopen.

aanloop nemende met den pols in de hand), dan *hanepoot* (springen met één been om den stok geslingerd) en eindelijk zullen ze eens *dribbelen* (springen zonder stok). Piet Brouwer met zijn korte beentjes kan *de vloot niet best volgen, hij sleept op 't wiel* (achteraan komen), maar als vriend Kees hem een paar goede raadgevingen heeft gegeven, heeft hij er ten laatste *de fit van weg* (de slag er van hebben) en springt als de beste. Wel is het soms *kirrie-kirrie* (op 't randje af) of hij raakt er in, en rolt hij soms raar voorover op 't land, maar *klienzeerig* (kleinzeer) is hij heel niet en welgemoed zet hij de gezonde, gymnastische oefeningen voort.

Dirk van den scharesliep doet natuurlijk niet mee, hij zit als een echte *kladdebutter* (smeerpoets) *op den kant van den wal* (aan den slootkant) te *prieken* (smeren), maakt een *gurfie* (gootje) in de prut; *polstert* (slaat) met zijn klompen in 't water of vangt *spekmoffen* (kleine libellen). Hij is zoo verdiept in zijn bezigheden, dat hij niet merkt hoe Kees Verduin, een *plaagvarken*, (die graag plaagt), die niets liever doet dan *narren* (plagen) met een groote *keizel* (keisteen) komt aansjouwen en die met een plons vlak voor Dirk in 't water laat vallen. 't Geeft een geweldigen slag en Dirk is door de onverwachte stoornis zoo verschrikt, dat hij vergeet, hoe hij aan den kant der sloot zit, hij wil opspringen, valt en rolt zoo pardoes te water: *onger en donger* (kopje onder). Groot gejuich van de makkers, als Dirk vrij bemodderd, huilend weer aan den wal krabbelt; hij weet wel, dat hij thuis *ofjacht* (een standje) zal krijgen, ja dat het waarschijnlijk niet met een *rapplement* (standje) zal afloopen. Evenwel, hij begrijpt hier niet te kunnen blijven en terwijl het water hem in de klompen *soppert* (zuigt) gaat hij naar huis, waarbij 't huilen langzamerhand in een klaaglijk *sermen* (kermen) overgaat. De achtergeblevenen zetten 't springen nog een tijdlang voort, maar eindelijk, als de zon reeds lang onder is en ze dus al een heelen tijd *in spier* (in de weer) zijn geweest, begrijpen ze, dat 't oogenblik is gekomen, om op te breken. Met vingers *dom* (stijf) van de koude, sommige zelfs *kimmelend* (prikkelend) door de kou gaan ze huiswaarts, nu *inglauend* (inkijkend) bij den bakker, die met zijn groot *boldermes, de bolders* (beschuitdeeg) in *onder-* en *bovenkorsten* snijdt (de twee beschuithelften, waarvan de bovenkorst bruin tot zwart zag, de onderste met onze gewone beschuit meer overeenkwam), dan weer aan een bel trekkend. Nu moet Kees Wit 't ontgelden, die wat ziet *schinteren* (schitteren) op straat en op een drafje er heen loopt, gevolgd door de anderen, die hem een *goffie* (stootje) geven, zoodat hij *stroffelt* (struikelt) en tengevolge daarvan zijn mes *strooit* (verliest), dan weer moet Jan Winkel er aan gelooven, doordat zijn *krol*, (soort van bontmuts) wordt weggeworpen. Jan wil zijn hoofddeksel niet *opzoeken* (oprapen) en blijft *in den heeren hoed* (haren hoed d.i. blootshoofd) bij een boom staan *dranzen* (huilen). De anderen storen zich daaraan niet, maar loopen door. Nu hier, dan daar schiet er een 'n huisje binnen en eindelijk zijn ook de drie *binken* (knapen) van Arie Verduin thuis. Gauw wasschen ze de handen op den *stoep* of *stelt* (boenplaats aan 't

water) en maken aanstalten, om naar binnen te gaan. Moeder, die ze hoort, roept ze de vermaning toe, om niet te *zwammen*, te *bozzen* of te *slobben* (de boel vuil te maken) of alles vol te *kneteren* (met vuile voeten over iets loopen) en hebben ze aan deze opdracht, zooveel in hun vermogen is voldaan, dan komen ze moeder veel te *bunzig* (bang) 't staltje op en begrijpt ze, dat het weer net is als *allan* (altijd). Nu ja, ze kunnen 't niet *ontkrombienen* (ontkennen), dat ze slootje gesprongen hebben, maar nat zijn de *bienen* (voeten) niet, alleen een beetje *doffig* (vochtig). Moeder moppert wel wat, maar daar blijft 't bij; als ze 't niet al te erg *van eieren* of te *bordig maken* (te erg maken) kan ze wel wat door de vingers zien, maar als ze eens anders eigendom *schandaliseeren*, (beschadigen) hebben ze 't danig *verpeuterd* (verkorven).

Oefening.

1. In welk opzicht verschilt het West-Friesch van de andere Friesche dialecten? - 2. In welk gedeelte van Noord-Holland vindt men nog de meeste Friesche elementen? Waarom zijn ze daar het langst bewaard gebleven? - 3. Zet in plaats van de bovengenoemde schooljongensuitdrukkingen er eenige andere (ook dialectische).

21. Het Amsterdamsch. [aant.]

Het Amsterdamsch is onder de West-Friesche dialecten het meest vernederlandscht en daarom is er niettegenstaande de gemeenschappelijke herkomst een zeer groot verschil tusschen de taal van het eigenlijke Friesland en het Amsterdamsch. De voornaamste oorzaak van deze vernederlandsching is dezelfde, die wij opgaven boven bij het West-Friesch in het algemeen, nl. het al vroeg gescheiden zijn van den Frieschen dialectburcht. In aanmerking dient verder te worden genomen, dat Amsterdam dicht bij de Hollandsch-Frankische taalgrens lag en aan den invloed van het Hollandsch-Frankisch dus nog meer blootstond dan de Noordelijker gelegen streken.

22. Invloed van het Amsterdamsch op het A.B.N.

Omgekeerd heeft het Amsterdamsch een overwegend aandeel gehad in de vorming van ons A.B.N. Juist in den tijd, dat ons A.B.N. zich begon te ontwikkelen nl. in de 16de en 17de eeuw, werd Amsterdam een der middelpunten van het staatkundig, intellectueel en artistiek leven, werd het de groote handelsmetropole van ons land. Niet alleen in de Staten-Generaal gaf Holland en in het bijzonder Amsterdam den doorslag, ook de taal van de machtige koopmansstad kreeg een zeker overwicht in het gesproken en geschreven A.B.N. Amsterdam heeft in het algemeen deze eerste plaats behouden en blijft dan ook voortdurend krachtigen invloed uitoefenen op het A.B.N.

Nog meer dan op andere locale taalgroepen hebben op het Amsterdamsch sociale groeptalen ingewerkt, zooals de uiterst belangrijke Jodentaal, de zeemanstaal, de diamantslijperstaal enz. en door het Amsterdamsch kwamen die bestanddeelen weer in het Algemeen Beschaafd Nederlandsch terecht.

23. Amsterdamsche stadsdialecten.

Een taalverschijnsel, dat zich veelal in groote steden vertoont, nl. een splitsing van het hoofddialect in kleinere dialecten, is in het Amsterdamsch vrij duidelijk waar te nemen. Een peuteraar heeft zelfs 19 dialecten in de taal van onze hoofdstad willen onderscheiden. De goe-gemeente slikte in de jaren 1860 tot '70 eenvoudig alles, wat ‘taalgeleerden’ haar wenschten op te disschen. Zonder in die belachelijke overdrijving te vallen is het bij eenig nadenken voor eenieder wel duidelijk, dat het Amsterdamsch van de deftige Keizers- en Heerengracht anders moet zijn dan de taal van de Jordaan. Een fijn beschaafd man spreekt nu eenmaal niet als een onontwikkelde. Maar niet alleen in de toenadering tot het Algemeen-Beschaafd, maar ook in woordenkeus, ook in de klanken zelf is er hier en daar een noemenswaardig verschil, gelijk wij aanstonds verder zullen nagaan.

24. Uitbreiding der stad.

Een der oorzaken van dit verschijnsel is de herhaaldelijk voorgekomen uitbreiding der stad. De wallen van Amsterdam moesten in één eeuw tijds (1600-1700) viermaal uitgebouwd worden, waarbij allerlei gemeenten met min of meer krachtige groeptalen in het groote geheel werden opgenomen. Het assimilatieproces, dat in zulk geval begint, gaat dikwijls uiterst langzaam, vooral als de nieuwe wijk eenigszins afgelegen is van het centrum. Vóór tram en fiets het moderne stadsverkeer mogelijk maakten, stonden de verschillende buurten vaak als vreemde dorpen of steden tegenover elkaar. Niet alleen Amsterdammers van den geringen stand, maar ook gezeten burgers leefden en stierven in dezelfde buurt, waar ze geboren waren. Meer dan eens gebeurde het, dat ‘vreemden’ het in een stadswijk niet konden ‘houden’ en niet opgenomen werden in het groote gezin van de bewoners van dit stadsgedeelte.

25. Kattenburgsch.

Vele dezer wijkdialecten sterven thans uit, maar vertoonen nog een paar vereenzaamde typische eigenaardigheden. Het Kattenburgsch bevatte en bevat nog Noorsche, Deensche maar vooral Friesche bestanddeelen, en al zal men tegenwoordig niet dikwijls meer hooren: mójjók geskórre worre (moet jij ook geschoren worden), de Friesche uitspraak van *sch* als *sk* is nog steeds in zwang bij de woorden *schip* en *schuit* die *skip* en *skuyt* (*uy* ook in *luyzig, duyzend*, echt Frankisch als *eu* van *meuble*) klinken.

26. Haarlemmerdijksch.

Het Haarlemmerdijksch onderscheidt zich o.a. door de Haarlemsche uitspraak van de *g* (= *ch*) *groot*: *chrout*, van de *ui* als *oi* en van de *ei* als *ai*: maar deze laatste echt-Frankische uitspraak is ver buiten den eigenlijken Haarlemmerdijk in de Amsterdamsche dialecten doorgedrongen. Dat ook de zeden en gewoonten van deze buurt als iets eigenaardigs gevoeld werden door hun

omgeving, blijkt wel duidelijk uit de in het A.B.N. doorgedrongen uitdrukkingen *een haarlemmerdijkie maken* = een opstootje, relletje veroorzaken en *Hooghaarlemmerdijks praten* = aanstellerig articuleeren. Aan de ruwe zeden en strijdlustigheid van een ander stadsgedeelte, dat eveneens een eigenaardig dialect sprak, herinnert de uitdrukking *vechten tegen de bierkaai*.

27. Het Jordaansch.

Het Amsterdamsche dialect echter, dat van al de andere stadsdialecten misschien wel het weligst leeft en tiert, is het Jordaansch. Oorspronkelijk een boeren-tongval, wordt het op het oogenblik het meest gesproken in het stadsdeel tusschen Brouwersgracht (N.), Raamstraat (Z.), Lijnbaansgracht (W.) en Prinsengracht (O.). Sedert 1612 kwam de buurt, waar vooral tuiniers en hoveniers woonden, binnen de omwalling te liggen.

De vlg. klankeigenaardigheden hoort men o.a. in dit dialect:
ui klinkt *eu* als in Fransch *leur* (bijna juist als in het Kattenburgsch),
ij klinkt *aa* b.v.: *vaaf, maad, daak* (vijf, meid, dijk, ook in Brabant),
à klinkt vaak *è*: *Jènn, mènn* (Jan en man, denk aan het Friesch),
è klinkt vaak *ì* b.v.: *mins, cint, ik bin* (deze woorden met duidelijken neusklank uitgesproken, juist als in Brabant),
ì klinkt vaak *ù*: *Wullem, zul(le)ver* (hier zijn *v* en *w* de aanleiding),
ō klinkt vaak *ou* b.v: *mouwje bouwmen* (mooie boomen),
ou klinkt vaak *ô*: *kôd, hôt* (koud, hout), denk aan Friesch en Engelsch.

28. Jordaansche taal en geest.

Een verloting typeert minder het dialect, als wel de handige trucs van de Jordaanbewoners, om in geval van nood zich te redden. Wel is waar lijkt de fopperij sterk op afzetterij, maar het komische van het geval dwingt de slachtoffers te lachen met hun geldelijk verlies. Het tweede stuk *Lien en Mientje* bevat al de bovengenoemde dialectische afwijkingen en typeert daarenboven goed den romantisch-bloederigen karaktertrek van de lagere volksklasse met haar voorliefde voor hertogen en markiezen.

Een verloting. [aant.]
door Is. Querido.

't Ging den laatsten tijd erbarmelijk slecht. 't Gezicht van een kwartje had hij al weken niet gezien. Ja, hij kon als een schooier de vreemde buurt intrekken met zijn harmonica. Dan ving hij. Maar als dát Corry aan de weet kwaad, zou hij zich doodgeneeren. Nou was hij alweer ridder te voet en tegelijk kwam hij op de slof. Hij zinde, zinde om aan vijf pieken (*guldens*) te komen en plotseling greep hij een ideetje beet. Hij zou alles op alles wagen en als een doorgewinterde kerel, ál de gasten uit de buurt, die hij zoo vaak bijgesprongen was, in hún armoe, een loer draaien. Zoo doodgesjochten kon hij lang genoeg blijven tusschen de royale jongens, die altijd op zijn zak klap geloopen hadden. Zacht zingend en doortinteld van schelmsche vroolijkheid, liep Karel het ‘Bruine Paard’ in op de Prinsengracht. Zoo'n gedalliste gooser (*arme kerel*) als hij nu was, kon

en mocht zorgeloos boert van de tong slaan. Sjouwers en kaaiwerkers stonden de dorstige kelen met bier nat te spoelen. Dadelijk viel Karel Berk uit. ‘Jonges... nou heb ik ies tóp hè!’ ‘Watte?...’ vroeg halsrekkend Lange Dries, een aardappelventer. ‘Schoure (*waar*) onder de pet’, lachte Karel. ‘'n Neutje? (*glaasje*)’, bood Jan Trammelan er tusschen door. ‘Nee’, sloeg Karel af. ‘Kom, pak úit dan!’ schreeuwde de venter. ‘Verloot-werk’, zei Karel zacht. ‘Soo!’ ‘O!’ ‘Watte?’ De kerels omgonsden Karel met vraag en weervraag. Karel wist, dat de Jordaners verzot waren op spel en loterij. Met omhaal en guitige zinspelingen op hun gok-hartstocht, vertelde hij, een prachtklok te zullen verloten,... vijf cent per nummertje... en niét meer dan honderd stuks. ‘Waar sting ie?’ vroeg Jan wantrouwelijk. ‘Nee geen bedelslag!’ weerde Mooie Karel den sjouwer af,... ‘te sien bij Meijer’. Al de Jordaners kenden Meyer, den besten klokkenmaker van de buurt, op de Prinsengracht, tegenover den Westertoren. Meijer had altijd mooie, glimmende opgecierde en goedkoope waar. ‘Wie mot naar se geluk grabbele?’ zong Karel. ‘Hiér plaksegel!’ ‘Ikke!’ ‘Mijn!’ Groote handen grepen toe, een lootje uit Karels pet. ‘'n Bom fan 'n klok... stipt as de son!’ lichtte Karel opwekkend toe. ‘Hoe kóm je d'r an?’ vroeg Bram de Sik. ‘Mag ik nie segge!’ smonselde Karel ontsteld, alsof een geheim aangeraakt werd. Telkens, onder het instappen van nieuw volk, begon Mooie Karel zijn loterij te rammelen in de pet en vurig grabbelden de zware zwoeghanden naar hun nummerrolletje. ‘Tast toe in me warm gasserolletje![1)]’ zong Karel, alsof hij zijn laatste panharinkje uitventte op de Lindegracht. In drie uur tijd was Karel al de lootjes kwijt. Luchtig lachend en schelms rondloerend, stak hij de vijf gulden in zijn zak, bestelde een glas bier en stapte vroolijk de Noordermarkt op. 's Middags kwam een kerel, buikschuddend van het lachen, het ‘Bruine Paard’ inloopen en toen de vooruit al meegierende kastelein vroeg wat hem scheelde, trommelde hij op zijn dijen, schoot weer in een fellen lach en proestte er uit: ‘Die Karel... die gaai!... (*grappenmaker*) die galsterd!...[2)]’ en weer brak de lach door zijn woorden heen, kon hij zijn verhaal niet vervolgen en liep hij gierend de kroeg uit. De stamgasten keken, begrepen er niets van, tot er weer een inkwam, grimmig en vloekend en spuwend op Mooie Karel's linke flesschen-trekkers-streken. De kastelein bleef zacht doorlachen, zonder veel wijzer te worden, want ook deze venijnige grimmigerd onthulde niets. Toen kwam er weer een stamgast, de knuisten in den mond van de pret, en stamelend en hakkelend onder luid meegebulder der aanwezigen, kwam er uit... dat Karel had geseid... niet?... 'n prachtklok!... te sien bij Meyer... ‘Nog al wiedes!...’ schaterde de kerel, die zélf drie lootjes genomen had... ‘Te sién wás ie!... effetief!... bij Meyer... fan de keie tot 't haantje!’ Mooie Karel had den Westertoren verloot.

Lien en Mientje [aant.]
door Is. Querido.

Lien Dekker en Mientje waren bijeen in 't keukentje, de deur tegen wind-gewaai

1) hier overdrachtelijk petje, de eigenlijke beteekenis schijnt *pannetje* te zijn.
2) gladde vogel.

stijf dichtgeklemd met kisten, de felle lamp op het houten wankele tafeltje Het fornuis verbroeide nog een stoverige nawarmte door het keukentje, dat een warrommel van dingen in schaduw verborgen hield. Mientje had een rood-papieren aflevering van een colportage-roman vóór haar liggen. Ze luisterde, strak ontsteld, het helverlichte, bleek-smoezelige en ongewasschen gezichtje naar Lien, die vertelde. De lampgloed sloeg Mientjes kleine oogjes blind en toch bestaarde ze Lien, die met den rug naar 't fornuis stond, in haar vuile werkplunje met zwarte handen, kolen-zwart zakkenschort vóór, en zwart-bevlekt gezicht. Nu, in de stilte van Neel's ziekte en het winkeltje, beredderd door haar vader, kon Mientje zoo iets wel wagen. 't Was een afspraakje met de meid. Lien bleef veel later dan anders in haar rommelig keukentje wachten tot Mientje de kinderen naar bed gebracht en boodschappen gedaan had. Dan, in de verknussigde en verstoofde na-warmte van het keukentje, begon Lien te vertellen, van oude comedies, griezelige huiver-dingen, net als haar liedjes... Ze verhaalde op twee-erlei wijze; van stukken die haar zelf waren verteld en van stukken die ze zelf had gezien. In 't eerste geval hield ze zich angstvallig vast aan alle oververhaalde bizonderheden, vertelde ze deze in dezelfde stijve plooi en met dezelfde wendingen waarin ze tot haar gekomen waren. De kleinste vraag dreef haar het bloed naar de wangen, want dan verwarde en verhaspelde ze alles dooréen, omdat ze 't zelf niet gezien had. Maar verhaalde ze van zèlf geziene dingen, als pas van Marino Marinelli,... dan kregen haar oogen een waarzeggenden gloed; dan liet ze haar áankleurende en alles nog verergerende verbeelding een ontstuimig vrij spel. Mientje luisterde nu naar een comedie, niet zelf door Lien gezien. Haar mondje was als een donker holletje open-gegaapt van spanning. De slaap zocht haar kinder-oogen, spon een draderig web om haar heen, waarin haar zinnen zich verwarren moesten. Maar ze wou, woù wakker blijven. 't Was zoo goddelijk-mooi, al begreep ze er de helft niet van. Ze zat met haar rugje naar de plaatsdeur. Op een stoelpunt was Lien opgewonden gaan zitten, de lampevlam nu fel blakerend op haar gezicht. In den schellen lichtgloed verwilderden haar trekken, en de donkere oogen stroomden rood van ongebroken glanzen. Mientje leunde op de dunne ellebogen, de handjes tegen de slapen. En Lien vertelde in een soort geestdriftigheid, die haar bang maakte voor haar eigen stem. ‘Sie je maàd,... en dén... dèn...’ Ze moest zich echter heel goed herinneren; ze had 't zelf immers niet gezien... ‘Dèn komp heì!...’ ‘Wie?...’ vroeg bang Mientje, met een benauwd stemmetje, alsof ze een spijker had ingeslikt, omdat ze vóór dien van ‘hij’ nog niets gehoord had. ‘Alleminse!...’ deed verontwaardigd Lien, om zooveel domheid, terwijl ze schrok van de vraag, wijl zij er zich zelf had ingewerkt;... ‘komp hei... t'rug... de kerier, kind!... de kerier!... Sie je... wènt... hèi is t'r kerier... nie? Nou dèn... kerier fén de posteljon... guns,... begraàpie?... dèn houje je hèrt fèst!...’ ‘Enne... je heppet nie eins nie gesien!’ snibde Mientje. ‘Nou wèt sau 't?... dèn haure je 't tug!... Nou... dèn komp hei werum... enne... enne... de fèlsche

auk!... Moar hèi is de èchte, begraàpie?... hèi is de kerier fèn Lejon... enne die àndere... begraàpie?... is “de naudlottige gelaàkenis”... enne die f'rmaurt saàn den... op eins...’ ‘Aaw guns!... nou bin ik nog fèrder fèn huys’ zei Mientje verstoord. Lien schrok. Had ze nou weer verkeerd? ‘Wèt nau weir kind?... hè... jèi kèn sau sikeneurig saàn... ‘Isse hèi d'r dèn f'rmaurt?’ +‘Nei... begraàpie?... sullie f'rmaurde ommers de posteljon!’ ‘Wie binne d'r sùllie?’ vroeg Mientje onbarmhartig-nuchter. ‘Sùllie... sùllie... dèt binne sùllie sèlfers!’ viel driftig nu uit Lien ‘dèt binne de félsche kerier mit de hellepers... asse... asse... saàn f'rmaurde... om 't poen,... begraàpie nou nog nie?’ ‘Auw!...’ klaarde het in het strakke, moede hoofdje van Mientje. ‘Enne... dèn... wurt de èchte... beschuldigd!... enne... se aàge foader... begraàpie?... seit... seit... jèi hep 't gedoan... fuylik... jei... jèi... ik hep 't... mit m' aage auge gesien!’ ‘Enne,...’ vroeg nu weer Mientje, brandend-nieuwsgierig naar het einde, en toch verlangend alles uitgelegd te krijgen, je hep geseit dèh tie... onthaufd wurt!’ ‘Och!... stil tug maàd... je bin... je hep,.. och, stil tug!... dèt komp nog’. ‘Auw!...’ deed Mientje weer, gerustgesteld dat hij tòch onthoofd zou worden. ‘Begraàpie!... die dief hep sau'n faàn preifelemint[1]... enne... sau'n gemeine fieselemie... (*fyzionomie*) die sleipt in se pertoalighaàd 't heile sauitje feur de pelisie!... wènt hèi is de èchte!’ ‘Echte?...’ vroeg Mien, wie 't weer warrelde. ‘Netuurelik... de èchte... kerier... hep... hep gestaule... Och nei!... hè kind!... je moak maàn goar in de wèr;... ikke bedoel... hei is de echte dief... begraàpie?... dèt is de fèlsche kerier... en die echte kerier... hei hep 'r... is t'r... heit t'r nièe... gestaule’. Lien wachtte even, zette plots angstoogen en zei heel in de laagte: ‘Toe most de daudstrèf aufer saàn uytgesprauke’. De wind begon weer het plaatsdeurtje te bombardeeren. Mientje keek heel benauwd om zich heen. Ook Lien rilde van griezeligheid. ‘Haur je wèt?’ vroeg ze met halve stem. ‘- Roep moeder?’ ‘Nei, ik haur niks’. ‘Toe dèn?’ ‘Nei!... ik haur niks!’

+**Jordaansch dialect**.

Beide waren innerlijk verblijd, even een gewoonheidje door de angst-stijging van het verhaal te kunnen vast-grijpen. Want nù pas kwam Lien op dreef. Zonder meer in de rede gevallen te worden, vertelde ze alles af, met vuur en wilde opwinding. Het herkennen van den vader, het bewijs in de boeken, dat de koerier op een heel andere plaats was, op 't uur van den moord. - Ze vertelde van zijn gang naar 't schavot, en de té late onthullingen van den medeplichtige in den kerker. Lien sprak met huilstem en Mientje beefde over heel haar tengere lijfje, in schralen bloei als van een winterroosje. Toen 't uit was, schonk Lientje slappe koffie en slurpten ze allebei in de stilte van het keukentje, lang, zonder te weten dàt ze dronken, terwijl de wind wild gierde. Het lamp-voetstuk donkerde in zijn eigen schaduw-krans op 't morsige tafeltje. Grillig-vergroot en door allerlei voorwerpen verkreukt en verbogen, bewoog zich achter hun lichamen het schimmen-spel hunner schaduwen, in de door-

1) parlement, manier van spreken.

vloeiïng van het helle licht, op muur en schoorsteen. Lien keek staar-strak naar de roet-bebakken fornuis-ringen op den vloer, stilletjes huiverend om het pas opgeroepen verhaal-angstige. Na tien minuten begon Mientje een oude broodkorst af te knabbelen. Ze had weer honger. ‘Hèi kind,... hoe kê je nou eite’ zei Lien verdrietig en minachtend. [+]Mientje schaamde zich nu ook een beetje en smakte de korst hard neer op 't tafeltje. ‘Nou... nou,... die is t'r auk goet!... Ikke heb niks gehèd, femiddèg’. ‘En mô je nou nie... de fier bloadjes ofleisen?’ sneed Lien door, hongerend naar nog meer emotie. ‘Ikke mot noa bed’ drensde Mientje gapend en haar leedjes met wellust uitrekkend. ‘Wèt 'n maàd... die wil d'r opblaàfe’. Geraakt in haar waardigheid, schoot Mientje 't lijfje stijf-rechtop. ‘Opblaàfe?... kèn ikke... sau wèl as jèi!’ ‘Dèt sien-ik’, tartte Lien’, ‘enne je kèn nie eins nie ofleise!’ Lien was in het gootsteentje een emmer gaan uitspoelen, verlawaaide herrie tegen de rukwinden in. Mientje keek naar het hooge, smalle, roetig-berookte schoorsteentje, waarop een groen brok spiegel op zijn punt balanceerde, tusschen allerlei keukenrommel. Mientje peinsde: Zou ze beginnen?... Ja... neè!... aftellen!... Jà nee... Ja neè!... Ja nee... Jà!... In Lien woelde het nog van hevig leven. Ze wou weten hoe 't afliep met dien ‘merkies’ uit: ‘Het gestolen kind’, of ‘Een wanhopige strijd’. Ze moest weer al de grilligheidjes van Mientjes wèl-niet, niet-wèl lezen doorstaan. En als haàr de romantische koorts eenmaal greep, bleef ze doorbibberen, een dag lang. Mientje had de korst, hardvochtigondramatisch weer tusschen de tanden gezet en knabbelde... ‘Nou Lien,... dèn sèl ikke ofleise’, besloot ze dralerig. Lien sprong òp van blijdschap. ‘Knèp sau!... dèn bî-je-'n schèt... kaàkes?... 'n plèkkie!’ Mientje had den zin voor plagerigen humor van Neeltje in zich. Ze begon: ‘Toe is de mirkies op se gèt gefèlle’. ‘Aufoèi! Mien,... wèt bî jei 'n beist!’ stoof Lien op. ‘Wètte?... Wètte?... kaâk sellefers... sau te leize haur!’ ‘Asjemenau!’, viel Lien uit, met haar elleboog dreigend voor het fel-bleeke gezichtje. De meid wist immers wel dat ze 't niet kon nalezen... Mientje lachte schel, en begon dadelijk goed, in den schoolschen dreun-leertoon. ‘'n Daudelikke bleikhaàd... hèd zich... aufer hoar trekke... f'rspraàd... de oanblik wès meir as ontsettind!... Iedere moeder sou... d'r de faurekeure an gegeife hebbe... het laàkie fèn hoar liefeling feur sich te sien. Fèn hoare... bloedelauze lippen... klonk ein f'rscheurend gebrul âs fèn 'n taàgerin’. Lien, de donkere oogen weer in den hellen lampgloed gedoopt, rood de pupil in den vlam-schijn, keek alsof ze een langzamen gruwel zag gebeuren. Een geweldige windstoot smeet de bakken op het plaatsje dooréén. Ze huiverde heerlijk en Mientje huiverde zoetjes mee. Toen ze 'n half uur later de zware stappen van Stijn in het gangetje hoorden, draaide Lien snel de lamp af en sloop Mientje de achterkamer in.

[+]**Jordaansch dialect.**

Oefening.

1. Maak een opstel, waarin je een verloting of tombola beschrijft. Gebruik hierbij zooveel mogelijk eigenaardige uitdrukkingen bij een loterij in gebruik. 2. Zoek uit de stukken van blz. 172 en blz. 173: a) bewijs-

plaatsen voor de op blz. 172 genoemde Jordaansche klankeigenaardigheden, b) eenige Frisismen.

29. Algemeen Amsterdamsch.

Na de bespreking der afzonderlijke stadsdialecten moeten we nu nog even stilstaan bij eenige algemeene Amsterdamsche taalafwijkingen, die in allerlei buurten voorkomen. Ten eerste: heeft de spreektaal der lagere klassen ook hier een eigenaardig zwak voor het tegenwoordig deelwoord *zijnde*: *Je moet je schame, as jongeheer sijnde, om 'n mins na te skreeuwe. - As vader sijnde seg 'k tege me vrouw, sou je'm 'n ongeluk schoppe, maar as oome sijnde, sou j'm doodtrappe*. De voornaamwoorden vertoonen zeer afwisselende vormen. Het bepalingaankondigende *degene* luidt *diegenige* (evenals in Vianen) of *degenige* b.v. *Degenige, die dat verteld het, het et mis* of *Diegenige mense, die altijd zoveul prate, liege ook veul*. Het persoonlijke voornaamwoord *u* klinkt *uwee* of *uwes: Meheeir! sel uwes assiblief je beeine of fege*. Echt Amsterdamsch is: *Geef hum se boek, dat is mijnes*. Ook komen voor: *zenden* voor *sturen, beminde* voor *vrijer, voorwerp* voor *ding, ik heeft* voor *ik heb*. Opmerking verdient, dat wij hier juist als in het deftige Haagje zooveel zegswijzen van hooger kom-af (*diegenige, zijnde, Uwee* uit Uw Edele) juist in de laagste kringen algemeen verbreid vinden. Hier betrappen we toch op heeterdaad den invloed der lakeien- en dienstbodentaal.

+Amsterdamsche jongenstaal.

+Het volgende stukje geeft de spreektaal, van Amsterdamsche jongens weer:

Gustere gonge we, Wullem en ik, reysies kuyere langs de koai, woar de skepe lagge; d'r honge flagge an de maste. Verskeye minse stinge d'r na te keyke net as wuylie, ook zeel d'r 'n oorlogskip en d'r wazze veul ofciere op 't dek, moar de kapteyn hieuw 'm luykes[1]. Toe binne we mit ons alle na 't plesoen gegoane, om te speule; doar hè we karsse gegeite en neute. So asse we doar sitte, siene me Gerrit fan de porder en die komt: 'Seg, wete juylie wel, as dat er demee mesiek is? We hebbe nou toch ferkansie, loate me dereys na luystere'. Toe bi'we irst 'n bitje goan skiete, want Gerrit had 'en onke, moar 't meziek bleif solang weg, datte-me skroei (*honger*) krege en we seyne moar na huijs gegoane. Morrege selle-me misskien goan fisse.'

Typische schooljongens- en straatjeugduitdrukkingen zijn verder: *stukjesdraaien* (school moedwillig verzuimen), *een puisje vangen* (deurtje schellen), veelal van Joodschen oorsprong: *geintjes* of *gebbetjes* (grapjes), *gannef* (dief, guit), *gannefen* (stelen), *noppes* (niets), *dalles* of *krats* (niets), *uppie* of *loefie* (halve cent), *spie* (cent), *beissie* (dubbeltje), *gassie* (pet), *nijf* (mes). Schooljongens spelen met *daaien* (knikkers). De *onke* is de knikker, die het getal oneven maakt. Een, die *loensch* (valsch) *gokt* (speelt) gaat *spankeren* (hard wegloopen) of *zet de spat* (gaat aan de haal). De gannef heeft 'em *gesmeerd met de spons van Blanus*. Dat is nog

1) hield zich verborgen.

al *wiedes* (begrijpelijk). De jongens mogen nog zoo'n *heibel* (herrie) maken, *louw loune, 't is voor tjoema* of *tjomme* ('t helpt niets). Ze schreeuwen wel, als ze hem meenen te zien: *hiro, daro* (hierzoo, daarzoo) maar hij is *schibus* (de vogel is gevlogen).

30. Amsterdamsch Alg. Besch. Ned.

De spreektaal van de beschaafde Amsterdammers kan zich natuurlijk niet geheel onttrekken aan den invloed der Amsterdamsche straattaal, zoodat vooral de rasechte inwoners voortdurend *f* met *v* en *s* met *z* verwarren en verder o.a. *zaddoek*zeggen (voor zakdoek) en *iës* (voor jas), *plaas* (voor plaats), *plesoen* (voor plantsoen), en *perreplu* (voor paraplu) niet ongewoon zijn. Het niet meer onderscheiden van *kunnen* en *kennen, liggen* en *leggen* is vooral Amsterdamsch, al vindt men dit ook in andere streken. Met het Brabantsch komt het Amsterdamsch overeen in de duratieve verleden tijdvormen: *zij is wezen touwtje springen, hij is wezen wandelen*. Alleen heeft het Brabantsch voor *wezen* hier *weeste* of *wieste*: Ik ben wiestə wândələ. Eigenaardig Amsterdamsche uitdrukkingen zijn nog: *afpellen* (uitkleeden van kinderen), op *oor- en pootendag* (Zaterdag, als de kinderen verschoond worden). Want orde en regel moet er heerschen, anders wordt het een huishouden *van Kéja* (eig. Chineesch huishouden, waarschijnlijk matrozentaal). De Amsterdammer spreekt niet van *aan zijn laars*, maar *aan zijn zool lappen*. Hij is niet gauw verbluft, zoodat hij uitroept: *nou breekt m'n klomp*, maar zegt liever minachtend *twee centen* (sigarenmakerstaal).

Uitgaan doet de Amsterdammer gaarne. De *Hartjesdag* is echter voor het geringe volk. Een goede huismoeder gaat liever *lapjes keeren* (marktbezoek eig. het bezoeken op Maandag van de Noordermarkt, waar allerlei stoffen worden uitgestald). Op een markt vindt men *oudroest bleekjes*, en men kan van alles krijgen voor een *schimmetje* (kleinigheid) voor een *beginnem* (Hebr. *beginnom* = niets, kosteloos).

Aan den schouwburg zijn ontleend de oorspronkelijk specifiek Amsterdamsche zegswijzen: een *daalderplaats* (uitmuntende plaats) naar den prijs, dien men voor zijn *lootje* (plaats) moet betalen. Als het erg druk was, moest men zich voor een fooitje plaats laten maken door een sterken kerel, een *ribbemoos*, wat men nu een opschepper pleegt te noemen. In den schouwburg had men nog de *richel*, een goedkoope plaats, waar men slecht kan zien. Daar zat dikwijls allerlei lastig volkje, zoodat men het minste soort van menschen nog noemt: *vee van de richel*.

31. Amsterdamsche kleineburgerstaal.

Multatuli heeft ons menig staaltje Amsterdamsche burgertaal van zijn tijd overgeleverd. Zoo beschrijft hij ons een avondje bij de familie Pieterse: een Protestantsch klein-burgerlijk milieu, waar het gesprek eerst loopt over de meiden, de kinderen, dominee en de oefening. Als deze stof van con-

versatie uitgeput raakt, wordt de hulp van den ondermeester, den zoon des huizes, tegen wiens geleerdheid het geheele gezelschap hoog opziet, ingeroepen. Deze vergast de aanwezigen op eenige staaltjes zijner taalwijsheid.

Een salie-avondje [aant.]
door Multatuli.

Heeremens! dâ-doeme plissier dat uwe der al bent. Leentje, sê-chou die stoel wech, en cheef ereis 'n tessie in die stoof... toe as 'n meit, of 'k doe 't liefer selif. En-oe maak je 't mens? Juffrò-Laps k'mt ook, weetje? - Mijntje, denk 'm je deeg, en skei uit mê-kamme - ze ken niet f'n d'r hare blijve, die meit, as er folk is... ga sitte' mens... né, niet in die hoek... 't tocht 'r so...

Het tochtte in dien hoek niet meer dan in andere hoeken.

Maar... vrouw Stotter was 'n ‘vrouw’ en geen ‘juffrouw’. Ze had dus geen recht op de eereplaats, want eens-vooral, 'n juffrouw gaat boven 'n vrouw, zoo goed als 'n mevrouw gaat boven 'n juffrouw. Ieder moet op z'n plaats blijven, vooral op bovenkamer III, 7, b of c (Pp) waar de préséance nauwkeuriger wordt in acht genomen dan aan 't hof te Madrid, jazelfs met 'n angstvalligheid die 't ceremoniemeesterschap op die hoogte der maatschappij, tot 'n hoofdbrekend werk maakt voor menige juffrouw Pieterse.

- Och me lieffe juffre Pieterse... 'k was so bedaan toe Louweris me kwam fraache. Want 'k sech al so teuche Wimpie, die musse maakt, weetie - né dankie f'r fuur. Strakkies, Pietje - 'k sech al so teuche Wimpie, hoe sou juffre Pieterse 't make, 'm dâ-'k in so lang niet fâ-je chehoort-ep, weetje - ja, lech 'm m'r neer, 't is m'n outje - je neemt ommes niet kwalik, dâ-'k m'r m'n outje heb omchedaan?... en doe zei Wimpie, omdâ-we net aan de was wasse... Wat Wimpie daarop gezegd heeft, weet ik warachtig niet. Het ‘outje’ van vrouw Stotter werd opgenomen, en neergelegd aan 't voeteneind op de bèdstee in de achterkamer, met last aan de kinderen die daar saamgeplakt lagen, de beenen niet uittesteken, om baker's ‘outje’ niet te bederven.

- Wel mens, cha sitte... ja, dâ's f'rons... 't is tweemaal - Leentje, wâ-benje weer... d'r wordt cheskelt, hoorje niet! - 't sel juffre Sipperman wese... w'nt juffre Sipperman k'mt ook, weetje.., Ik weet alweer niet, of 't inderdaad juffrouw Zipperman was die gescheld had, en de lezer mag me verwijten dat ik geschiedenissen vertel die ikzelf niet recht ken. Maar in 't onzekere latende of 't ditmaal juffrouw Zipperman, was of juffrouw Mabbel van den koekbakker, of juffrouw Krummel. ‘die 'n man op de beurs had’ of juffrouw Laps... neen, die hoefde niet te schellen, want ze woonde op de onder voorkamer. Genoeg, vóór half acht was 't heele gezelschap kompleet, en Stoffel rookte z'n pijp alsof 't zoo hoorde. Leentje was weggegaan zonder boterham. ‘Die zou ze morgen wel krijgen, omdat 't zoo druk was vandaag, en men kon niet alles tegelijk doen’. - En toe hebbe ze daadelik 'n andere chenome... uwe weet wel... die soo'n flakki op 'r neus het. - Och, 't is soo'n chemaal met-i meide... zei juffrouw Pieterse. Toe, neemt uwe d'r noch eentje, en lâ-je nie, nooie... 't is een koekie

f'n j'eiche deech. - Friskuus, zei de koekbakkersjuffrouw, met 'n konijnenmondje, dat fatsoen beduidt. - Kemän, of 'k sou denken dâ-je 't nie luste. Dat mocht ze niet laten denken, want ze had 't zelf gebakken, en was niet zoo oprecht als mijn juffrouw en ik. - Dan mag 'k je nie riffesére, juffrouw Pieterse. Chobliseert en dankie wel. - En uwé, juffre Laps, toe, mach 'k 'r j'eentje cheefe? Juffrouw Laps koos janhagel. - Skenkerissin, Trui! - Ja, fre Stotter, nou je hier bent, mô je meedrinken, 't wort f'n harte chechunt, mens! - Pietje, feeg de tafel 'r 's of... só, as 'n meit... en cha nou 'r 's kijke na de kleintjes, en sech dâ'k se nie hoore mot. Och, juffre Mabbel, 't is zoo'n gedoe mettie kindere... en hoe faart uwe's Sientje mette kinkhoest? - We hebbe d'r nou 'n machenetiseur bijcheroepe, m'r 't wil nie vatte... 't m'nkeert 'm an de kleêrfenjanse (*clairvoyance*) fâ de sonnebuul (*somnambule*). - Isset moooochelijk... wat 'n mens al beleeft! En w'nneer komt-i... die kle... klik... kleer...

- Dat leit 'm an de sénewe, juffre Sipperman. M'r nou het-i d'r slaapmussie, en d'r hempie waar ze-n-ingezweet het, weet uwe, en nou sel 't chou komme, seit-i. - Wel mens, wat sech-i! M'r oe cháát 't dan? - Wel... dan sel de sonnebuul 't seche, wâ-me doen motte. Juffrouw Laps was er tegen. - Ik dééj 't niet, ik dééj 't niet... fô-cheen werelds choet! Want weetje wat ik sech? Ik sech maar, as Chot 't wil d'n mô-je beruste, dâ sech ik! - Ja, juffre Laps, m'r de juffr' uit de chrutterij het 't ook chedaan, en d'r kind is veel beter. - Dat seit uwé, juffre Mabbel, maar ik sech dâ-se wat in d'r oochies het, wâ-me niet befalt... - Wâ-dan, juffre Laps? - Se kijkt onstichtelijk... en ik houw 't f'r sonde... en dàt sech ik maar. 't Benne allemaal m'r kunste die nie te pas komme... en as Chot wil, mô-je beruste. - Kom, Stoffel, prateris mee... je sitter bij as de steene man. Secheris 'n fersie op, of fertellis fâ-je school. Ja juffre Mabbel, i-ken 'n heel fers f'n buite, en dâ-ken-i opseche achtermekaar. [+]En ook ken-i al de werrikwoorden f'n 't frouwelik cheslacht. - Moeder, wä-praat uwe fan, zei Stoffel onvergenoegd, uwe sie-tâ-'k rook. - Ja, ja, as je pijpie uit is, meen ik, mô-je-n's 'n werrikwoord opseche. - Je sou seche, w'r haalt de jong f'ndaan, juffre Sipperman. - Hoe is 't 'k weer, lobbes?... ik sou beskonke chewees sijn, den hij sou beskonke chewees zijn - och heere, begrijp 't goed, mens, niet omdat-i dronke was, gut né, m'r 't kwam so te-pas in s'n werrikwoord, 't is 'm je slap te lachen, as-i bechint. - Skenkerissin, Trui, en blaas es in de tuit... d'r sit 'n blaadje foor.

[+]**Taal der kleine burgerij in de hoofdstad.**

Stoffel dreunde z'n vrouwelijk werkwoord op, met veel gevoel, en de dames schaterden van lachen toen-i haar vertelde dat hij beschonken geweest was, en dat zij 't wezen zouden. Daarop werd de buurt over de hekel gehaald, en de juffrouw van ‘onder-achter’ kreeg haar deel. Dat spreekt van zelf want ze was er niet.

De godsdienst en 't geloof speelden 'n groote rol, en juffrouw Laps gaf te kennen dat ze van plan was 'n ‘oefening’ op te zetten, omdat de tegenwoordige dominees wel wat los heen liepen over de zaak en niet goed in de hoeken veegden.

- Ik zeg maar, 't staat in de Schrift dat 'n mensch 'n mensch is, riep ze, en dáár kom ik maar op. Men moet 't niet beter willen weten dan God-zelf. De zaligheid komt van de genade, en de genade komt door 't geloof, maar als je niet uitverkoren bent dan hebt je de genade niet en je kunt niet gelooven... en dat is dan de reden dat je verdoemd bent, zieje? Ik zeg maar: dàt is zeker, zoo goed als twee maal twee, zie je... en daarom wou 'k zoo graag 'n eigen oefeningetje houwen... niet om geld of gewin... heere, neen,... maar om 'n zakduitje op kermis en nieuwejaar. Denk 'r 'ns over juffrouw Mabbel.

Juffrouw Mabbel zei dat haar man er tegen was, omdat-i graag 's avonds uitging en zij dan op den winkel moest passen. Bovendien: ‘'t kwam zoo slecht uit met bakken... Niemand kon begrijpen wat 'n ‘werkelijk’ beroep was’.

- Uwé dan, juffrouw Zipperman, vindt uwé ook niet, dat 't wel gaan zou! Ik zou koffi-zetten, en de zielen konden daar wat voor neerleggen in de schoteltjes... want om geld is 't me niet te doen, gut né! We zouden beginnen met 't ouwe testement... en dan... oefening, weet uwé... oefening weet u? Juffrouw Zipperman wist 't wel, doch haar schoonzoon van de assurantie - of van 't kadaster - had gezegd dat de dominees voor die zaak betaald werden, en dat dus alle verdere oefening onnoodige kosten wezen zou. Die heeren van 't kadaster - of van de assurantie - zijn zoo gek niet. - Wat denkt uwe d'r van, juffrouw Krummel? Vindt uwe niet dat zoo'n oefeningetje... Juffrouw Krummel zei dat ze zich oefende met haar man, als-i van de beurs kwam. Lapsje was nu wel genoodzaakt zich te wenden tot vrouw Stotter, schoon ze voelde dat er iets derogeerends in lag, zulke aanbiedingen te doen aan 'n ‘vrouw’.

- Och, me lieve juffrouw Laps, als je-n-'ns zoolang gebakerd had als ik, zou je lust wel vergaan. Daar heb je nou m'nheer Luttelmans van de Prinsengracht... dien heb ik gebakerd... en die zei altijd... want ik heb altijd in 't fatsoenlijke gebakerd, weet je... 't is 'n huis met hooge stoep, en in den gang stond zoo'n klok, weetje van regen en wind... en die zei altijd: ‘vrouw Stotter, zeit-i, je bent 'n goeie vrouw, zeit-i, en m'n heele familie zal je gebruiken, zeit-i, maar zeit-i, als de mensen je zoowat zeggen, zeit-i, moet je maar net doen of je 't niet hoort, - dankie, juffrouw Pieterse, m'n koppie is omgekeerd, dat zie je wel - en daarom zeg ik maar altijd, ieder moet weten wat-i doet. - Maar zoo'n oefeningetje... vrouw Stotter. - 't Is mogelijk, juffrouw Laps, 't is wel mogelijk... maar ik heb al zooveel ondervinding van die dingen, dat ik maar zoo m'n eigen gang ga, en dat 's dan ook maar 't beste. Want ik heb ook gebakerd bij m'nheer De Witte die 'n oom heeft aan 't stadhuis, weetje, omdat-i zoo grappig was, weetje: die zei altijd: ‘baker, baker, zeit-i, je bent m'n 'n baker!’ Zoodat ik maar zeggen wil dat 'k heel goed weet wat 'k doe, want ik heb 'r al wat ingespeld van m'n leven. Daar heb je nou m'nheer... hoe heet-i ook... ook op de prinsengracht...

De lezer zal vinden dat vrouw Stotter gedurig afweek van 't punt in kwestie. Maar dat doen er wel meer.

- En uwé, juffrouw Pieterse, hoe denk uwé over 'n oefeningetje?

- Och mensch, ik heb al zoo'n geoefen met m'n kinderen! Je weet niet wat 't is, mensch, om 'r zoo negen groot te brengen. En ik doe daar m'n godsdienst mee, want in de Schrift staat,... Trui, geef kleine Kee 'r wat voor, ik hoor 'r weer. Truitje had iets edels in haar houding toen ze naar de achterkamer ging om kleine Kee er ‘wat voor te geven’. Men kon 't haar aanzien dat ze zich gestreeld voelde door de overdracht der moederlijke waardigheid. Kleine Kee scheen minder gestreeld. - Waar was ik ook weer? Ja, dat is m'n godsdienst, zeg ik maar. [+]'t Is 'n getob met die kinderen, mensch, je wéét 't niet! En ik vind, als ik ze goed opbreng... ga jij nu 'ns, Pietje, en breng Simon terecht, die knijpt zeker z'n zussie weer, dat doet-i altijd als 'r volk is. Simon werd terechtgebracht.

[+]**Kleinburgerlijk Amsterdamsch.**

Als er volk is, zijn de kinderen altijd zoo lastig... wat hoor ik daar weer! Mijntje, ga 'ns gauw kijken, en zeg dat ze slapen moeten. Mijntje ging, en kwam terug met de tijding ‘dat ze wat hadden omgegooid’. Algemeene strafoefening. Vinnige boodschap van de juffrouw van ‘achter-onder’. 't Is dan ook heel onaangenaam voor de juffrouw van achter-onder, als de kinderen van boven-voor wat omgooien, achter. Vreeselijke opschudding. Eindelijk:

De kinderen waren ‘terechtgebracht’. Juffrouw Zipperman zat weer in den hoek, ‘waar 't zoo tochtte’ waaruit men ziet hoe alle aardsche schoonheid 'n keerzij heeft, en dat een schoonzoon bij 't kadaster - of de assurantie - regelrecht aanspraak heeft op zinkings. Juffrouw Laps was heel tevreden over de kordate manier waarop de kinderen waren gekastijd.

- Kom, Stoffel, vertel jij nou 'reis wat, zei de vriendelijke gastvrouw, die toonen wilde dat haar kinderen méér konden dan knijpen en omgooien. - 'k Weet niks op 't oogenblik, zei Stoffel, zonder de minste sokratische hovaardij. - Och toe, zeg maar 'reis wat je verleden zei... och toe - zoo is-i altijd, juffrouw Mabbel, hij moet aan den gang geholpen worden, anders gaat 't niet. Maar dan weet-i 't wel, dat zal uwe zien - toe, Stoffel! hij zal moe wezen van z'n school, weet u..., 't is 'n gedoe met zoo'n school! Ja, juffrouw Krummel, daar is 'n heele boel aan vast... zou u dat wel zeggen, dat alle woorden mannelijk of vrouwelijk zijn. Is 't niet waar, Stoffel? - Né moeder.

- Niet, wel nou kom-an... en verleden zei-je - 't is maar, weet uwe, juffrouw Zipperman, om 'm aan 't praten te krijgen, maar dat kan zoo in-eens niet, weet uwé, omdat-i moe is van z'n school - en verleden zeije, dat alles... - Né, moeder. Mannelijk, vrouwelijk, of onzijdig, heb ik gezegd. - Nou hoort uwé 't, juffrouw Mabbel... waar haalt-i 't vandaan! Begrijp 'ns baker, ik ben vrouwelijk, en de tafel ook, en je muts ook - je korrenet, weet-je - en jij ook... - Né, moeder, kornet is mannelijk... alle mannelijke bedrijven... en baker ook... - Baker keek heel vreemd. *Zij* mannelijk... dat had ze nooit geweten.

- Baker is mannelijk, ging Stoffel voort - nou begint-i! riep z'n moeder - alle woorden op ‘*ker*’ zijn mannelijk: rakker, makker, bakker... raker, maker, baker.

- Is 't mogelijk! riepen de gasten uit één mond. - Ja menschen, en nog meer, zei juffrouw Pieterse, je zult verstomd staan als je hoort. Wat denk je wel dat je bent, juffrouw Krummel? - Ik... ik? Wat ik bèn? - Ja, ja... wat je bent, wat je eigenlijk bent? - Wèl... Ik ben juffrouw Krummel, zei 't mensch, maar ze zei 't met wat twijfel, want ze las uit den zegepralenden blik van juffrouw Pieterse, en op de diepzinnig saamgeknepen lippen van Stoffel, dat ze in 't eind wel heel wat anders wezen kon dan juffrouw Krummel.

De spanning was te mooi om die niet te rekken, en daarom, van 'n bijzondere zaak 'n algemeene makende, vroeg Stoffel's moeder, kringsgewijs rondgaande met haar blik: - En uwé ook, juffrouw Mabbel, en uwé, juffrouw Laps, en uwé, juffrouw Zipperman, en jij, vrouw Stotter... wat denk jelui allemaal wel dat je bent? Ze wisten 't geen van allen. Dit nu zal niemand vreemd voorkomen die de moeielijkheid van zelfkennis heeft ingezien, maar zóó meende de hoogschalke Stoffel 't niet. De zaak zat dieper. Juffrouw Laps antwoordde het eerst, en riep met verwaande zelfgenoegzaamheid: - Ik ben juffrouw Laps! Mis... mis... glad mis! - Wel heerem 'n tijd, ben ik juffrouw Laps niet? - J... a... a... je bent wel juffrouw Laps, maar Stoffel heeft niet gevraagd wie je bent, maar wat je bent... daar zit'm 't fijne! - Wàt ik ben? Wel... griffermeerd. - Ja... a... a... a... dat ben je wel m... a... a... r... né, dat is 't nu niet. De vraag is... wat je bènt? Stoffel, help me-n-eens... Stoffel zei tusschen twee rookwolken in, en dus zoo professoraal mogelijk: Juffrouw Laps, ik wenschte te weten wat gij zijt uit een dierlijk oogpunt.

- Daar bemoei ik me niet mee, zei juffrouw Laps, als iemand die op 't punt staat zich beleedigd te voelen. - Ik ben 'n baker, zei vrouw Stotter, en daar blijf ik bij. - En ik ben de juffrouw van de koekbakker, riep de overbuurvrouw, met iets beslissends in haar toon, die gissen deed dat ze van plan was vasttehouden aan die meening. - Goed, goed, juffrouw Mabbel, maar ik meen uit 'n dierlijk oogpunt... - Als 't onfatsoenlijk word, ga ik liever heen, zei Juffrouw Laps. - Ik ook, voegden de juffrouwen Krummel en Zipperman er bij, want we komen voor ons plezier. Menschen, wees bedaard,... 't staat in 'n boek - Stoffel, zeg 't maar - je zult 'r om lachen, juffrouw Mabbel, en 't mooiste is dat 't in 'n boek staat... je kunt er niets tegen zeggen - toe, Stoffel, zeg 't maar! - Juffrouw Laps, zei Stoffel plechtig - en er was 'n gewichtig oogenblik aangebroken in 't avendje van juffrouw Pieterse - juffrouw Laps, je bent 'n zoogdier.

Oefening.

1. Waardoor verschilt het Amsterdamsch van al de andere West-Friesche dialecten? Wat is hiervan de oorzaak? - 2. Heeft het Amsterdamsch tot de vorming van het A.B.N. veel bijgedragen? Hoe komt dit en waarom? - 3. Welke sociale groepen hebben op het Amsterdamsch sterk ingewerkt? - 4. De vlg. woorden zijn ontleend aan de Jodentaal en algemeen in gebruik. Wat beteekenen zij: Gojje of Gojim, kapoeres, lef, gannef, sjofel, kausjer, gesjochten, schorrie-morrie, Groot-Mokum, poerim maken. - 5. Ken je in je geboortestad buurten, bekend door bijzondere eigenaardigheden,

zoodat de naam dezer buurten (*locaal*) spreekwoordelijk is? Noem ze en zeg waaraan ze hun goeden of kwaden naam te danken hebben. - 6. Welke zijn de taaleigenaardigheden van het Kattenburgsch en het Haarlemmerdijksch? - 7. Schrijfde Friesche eigenaardigheden op van het stuk op blz. 177. - 8. Multatuli schrijft verschillende woorden aan elkaar b.v. *schenkerissin*. Wat wil hij daarmee te kennen geven? - 9. Zoek uit het stuk van Multatuli de woorden of zinnen uit, die samen één klankgroep vormen en toon aan, dat de klanken onder invloed van voorafgaande of volgende gewijzigd worden.

32. Het Strand-Hollandsch.

Het Strand-Hollandsch strekt zich voornamelijk uit over de streek tusschen Zandvoort en Scheveningen. In sommige opzichten toont het verwantschap met het West-Brabantsch. Het Strand-Hollandsch wordt hoe langer hoe meer gelijk aan de omgevende dialecten en verliest langzamerhand de typische eigenaardigheden, waardoor het zich onderscheidt.

Merkwaardig is, dat het huizentype geheel gelijk is aan dat uit West-Brabant, hetgeen in verband met de overeenkomsten in taal op een gemeenschappelijke afkomst wijst. In verband hiermee staan wellicht ook de overeenkomsten, die wij in het Amsterdamsche Jordaansch met het Brabantsch hebben opgemerkt.

Het volgende stukje is van Noordwijk en bevat heel wat woorden en nitdrukkingen, die intusschen verdwenen zijn en verdrongen door het A.B.N. Het is een gefantazeerd gesprek, eerst tusschen menschen uit het volk, die elkaar na langen tijd weerzien en waarvan de een den ander zijn wederwaardigheden vertelt. Later spreken ze met eenige visschers op het strand, die bezig zijn, zich in te schepen.

Op het Noordwijksche strand [aant.]

'Owel (*wel*), Gorsie mijn! (*bastaardvloek*) Wà ben je grooat eworde, Trijn! ik sou je zuiver iet (*niet*) ([aant.]) ekeune hebbe, azzie je taaet (*vader*) nie bij je hà. Je lijkt krek op je mem (*moeder*)'. - 'Kristene ziele! nouw zie-j-ik èèrst, wie 'k veur heb, Minèèr Jaaepkop, je mot it me niet kwaaelik neme, maaer ik kon je eerst iet; je bent zooa blaaik eworde! En die bokkebaaerde staaene je nimmendal niet mooai. Je bint ummers iet kwaae-deegs?' (*ziek*) - 'Néèn, Trijn, op in béétje pijn in de regge nae, wul it nog al mit me: tussebaaije ben ik wel wà dingsig in min ooft, maaer dá gaaet dan weer over. Zeg erais, hoe hait it je beb? (*grootvader*) die mod al mooai out worde!' 'Héére! hebbie daaer iet van eleze in de krant? Me grooatje is virléè week in de kuip evalle, die borendevol héèt waaeter was; in toe haait de zièl ir zooa ebrand, dasser an heen egaaen is; dat hait de méèster in de krant laaete zette. Nouw, dat hait me beb im zooa annetrokken, dattie de kooars ekregen hait, in nouw hattie 't gusteren al ofelaid: Zooa skierlik (*schielijk*), dat 't gerecht er gien iens bij tijds bij hait kenne komme. Je zout iet looaven, hoe bedrouft of me snaaer (*schoonzuster*) is, die met Wullemen[1)]

1) verbogen vorm van Wullem.

etrouwd is'. - '- Zooa! Wullem ooak al in den houwelikken staaet! En haittie al wat klains?' - Twie knechchies; 't dorde kint waz in maaisie; das dooad. Maaer hooar-eraais, al ben je van ons vollik iet, ik mach 't jouw wel zegge; je heb ons altijd wel magge lije en je heb ons altijd in goet hart toe edroege azze we daaer nog an denke, dan skiet me gemoet fol. Maaer wat wou ik alëvel zegge? Jà! onze Wullem hait it slecht laaete legge: hij iz an de zuip egaaen en allis haittie virdisteleweert[1] Ik kom ooak iet méèr over zin drempel; die starrikke drank, die weet wat! Kort naae de brulloft zagge m'it al ankomme: 't waz of ir gien deurkommen an was. De gosganselikken dag de wegt op, of met sin sundaaegse kammezooal lanterfante naae de wörf (aant.), of mit zin gat in de hörrebörg, of in 't klappuis. In wassie tuis, dan zou ie gien vin verroert hebbe, om zin wijf te hellepe. Lai! lai! daaer is gien vóórbeelt fan: altijd nelleboge op de taaefel; 't was of zin narme lam waaere; ik looaf iet, dassooa lang assen-e-trouwd benne, dattie zös nemmers waaeter veur onze Merij epet (*geput*) hait. In dan, in lammetjespapkind[2], je leve zooa niet! Kallifsnat smiddags en suikelaaet savis, buite de zundag. Smousies (*balletjes*) bij de koffie en kluitjes (*klontjes*) bij de tée! Rooakflaais op zin vier ure stik, en allan (*altijd*) koukebak, póting (*pudding*), broedertjes (*poffertjes*). Zin wijf klaaegt huize hooag: 't arreme mens looapt op klompe (aant.), maaer denk-kie da sinjeur holleblokken an zin bienen ebbe wul? Wè jaae wel! Zulleverde gespen op zin skoe! Kortevoort, hij laait in goddelooas leve; 't is of it in haiden is. Kwaae (*nauwelijks*) slaaet-ie in kruis, azze wa gaaene gebruike, maaer leze (*bidden*) doetie zin leve niet. Hij iz ooak al van de branspait of ezet, in bij de leste overlooap (aant.) kon ie gien iens in stée (*plaats*) krijge. 't Is bedrouft, bedrouft! - Nouw, minneer Jaaepkop, ik mot gaan boete (*netten herstellen*). want de skuite maaeke kleaer: van middig trekke ze al neer (aant.). Ik wul je gindag zegge: Gò, segent je!' (Daar gaat net de klink). 'Alleman mot op séè komme, om de man op 't hout te hellepe (aant.)'. (Laat ons spoedig naar het strand gaan, ik hoor de menschen reeds.) 'Zet je panje (aant.) réè! Haaele, haaele!' - 'Ken je me nog Klaaes?' - 'Wel, bij min ond zin zaaelighaid! Ik zou haaest zegge, dat je minneer Jaaepkop bent. Bij me ziel: hij is it. Dat zel ik Vaders zegge: 'k wul im ir daelik konskop (*kennis stellen*) van geve; wà sel ie staen kijke. Kom jelui strakkies bij ons op het alfzössie (aant.), dan zelle me same een koppij deilen?' - 'Jaae Klaaes, ik sel komme, ik heb toch nog zadder tijd over. Is dat Jannen zeun iet, die daaer zin boezeroentje weer antrekt?' - 'Né-en das Dirk en jonge; die vaaert al voor alf man'. - 'Hoenèèr (*wanneer*) vaaere de skuiten af?' - 'Dà sel wel mörrege worde. Gustere doch ik, dà we vandaaeg te waaeter zouwen egaaen hebben: maar 't waaeter is te laaeg, omdat er geen wind is. 't Is dooad gelemijn (*bladstil*); de zéè is zoo slecht az in spiegel; de garrint (*garnaal*) speult in 't zwinnetje[3], in 't windtje zuielikt al toe en an en apperdan (*langzamerhand*) klaaert de lucht ooak op'. - Hadie, Klaaes! 'k Wens sie in goeje teelt (*vangst*) en fijtig gulde

1) gedestrueerd: er doorgebracht.
2) bedorven jongetje.
3) water tusschen zandbanken.

met en deel (*aandeel*)'. [+]'Wacht in amerijtje[1]! Dat héérschap mot ik min hozen (*laarzen*) is laaete kijken; 't benne splinter naaegel nieuwe, die Sijme van Floor uit de kroft[2] emaakt hait. Eerst was ik bij Jaaepe van Wullem Haine, maaer nouw ben ik bij Sijmes, je weet wel, die zooa bang was voor bramzijgertje (aant.). - Kijkereis, minneer, die heb ik ekregen van me peetemeut, je weet wel: Aaelen moeder. - Maaer 'k gaae skafte: we hebben van middag kouwelouw[3] uit de braaemand (aant.), ofskeun ik liever in snees (*twintigtal*) tonge hà uit de binne-Lek[4]. In 't ginderaael, 'k hou meer van plaffis as fan ronfis[5]. Ik wù je groete'. - 'Zooa Teune-baaes, jij ook nog op de biene? Heuch ie nog wel, dà we saeme knikkerde, in houpelde, in skietklooate[6], in takkelessie (*krijgertje spelen* aant.) speulde?' - 'Wel, zouw-wik iet? 't Heucht me nog zooa réè as ten dag van gustere, dat Aaert van Frits de dekkeren vlieger[7] te bait ging[8] en net op 't komboffie (*keukentje, stookhokje*) van skeele Neel uit de boe (*loods*) neerkwam. Sunt is er al wat ebeurt! Maaer we wulle het dekkelis maaer op de ketel laaeten, plag Kaaet Mossel te zegge. Hadie! toet flussies. Je weet de wegt ummers wel? Je mot de andere wörf op, geune is feul te moeizaaem voor je'.

[+]**Strandhollandsch.**

Oefening.

1. Waaraan is het Strand-Hollandsch verwant? - 2. Schrijf eens op de klinkers en medeklinkers, afwijkend van A.B.N. In welk dialect vinden we dezelfde afwijkingen? Bewijs dit. - 3. Maak een opstel over: Een dag op het strand.

33. Dialecten en dochtertalen.

Wij hebben hiermee de dialecten, op Nederlandschen bodem gesproken, afgehandeld. Ons landje mag klein wezen, over gebrek aan taalrijkdom hebben we nog niet te klagen. Toch is het een feit, dat alle Nederlandsche dialecten hoe langer hoe meer op elkander beginnen te lijken, omdat ze alle hoe langer hoe sterker den invloed van het Algemeen-Beschaafd Nederlandsch ondergaan. En er is volstrekt geen gevaar meer, dat een van die dialecten zich nog ooit aan de omarming van het A.B. zou kunnen onttrekken, en tot een afzonderlijke nieuwe taal zou uitgroeien. Daarvoor is het verkeer met de overige landsdeelen te druk en te innig. Weldra zullen wij echter nu andere dialecten ontmoeten, waar we hetzelfde niet meer van kunnen zeggen. Waar door verre afstanden en politieke zelfstandigheid het verkeer verzwakt, kunnen lokale groeptalen zoo ingrijpende afwijkingen gaan vertoonen, dat de vraag rijst, of wij hier nog wel met dialecten, dan wel met nieuwe dochtertalen van het Nederlandsch te doen hebben. En dat zullen wij dan ook in meer dan een onzer oude koloniën voor onze oogen zien gebeuren.

1) ave maria (oogenblikje).
2) naam van een achterbuurt.
3) koude lauw (= zeelt).
4) deel der zee.
5) platvisch en rondvisch.
6) met den bal spelen.
7) de vlieger van Aaert van Frits de dekker.
8) buitelde, omduikelde.

Achtste hoofdstuk.
Het Ceylonsch en Neger-Hollandsch der Deensche Antillen.

1. Koloniaal Nederlandsch.

Met koloniaal Nederlandsch bedoelen wij het Nederlandsch, dat in de koloniën is overgebracht. Onder koloniën verstaan wij verder niet alleen de tegenwoordige Nederlandsche bezittingen in Oost- en West-Indië, maar ook al de landen, waar de Nederlanders zich in grootere of kleinere groepen hebben gevestigd.

Een *staatkundige* band behoeft er tusschen deze taalgebieden en het moederland niet te bestaan. Soms is die er geweest of bestaat nog, maar soms ook niet. Van het eerste geval zijn Zuid-Afrika en Oost-Indië voorbeelden, voor het tweede geval denke men b.v. aan de Belgische Vlamingen, die na de bezetting van België in 1914 overgestoken naar Engeland, thans in dit vreemde land een Nederlandsche kolonie vormen.

2. Kenmerken.

Een algemeen kenmerk van dit Nederlandsch is, dat het afgescheiden van het stamland, sterk den invloed van de omgevende vreemde taalgroepen ondervindt (denk aan het Friesch in Noord-Holland na het ontstaan der Zuiderzee). Bestaat er geen staatkundige band, dan is de kans zeer groot, dat het langzamerhand aan den dubbelen invloed der regeeringstaal en der in landsche talen geen weerstand kan bieden en opgeslorpt wordt.

Een tweede kenmerk van het koloniale Nederlandsch is, dat het meestal een eenigszins archaïstisch karakter draagt. De dialecten der zoogenaamde dialecteilandjes vertoonen hetzelfde verschijnsel (zie blz. 134). Dezelfde oorzaken hebben dezelfde gevolgen. Afgescheiden van de moedertaal kunnen zij slechts van verre de ontwikkeling er van volgen.

Het koloniale Nederlandsch is afkomstig van Nederlanders, die tot zeer verschillende dialectgroepen in ons land hebben behoord. Toch heeft het Hollandsch-Frankisch in dezen den grootsten invloed uitgeoefend, omdat onze zeevaarders, kooplieden en kolonisten veelal uit dit taalgebied afkomstig waren.

Oefening.

1. Wat verstaat men onder koloniaal Nederlandsch? - 2. Geef eenige voorbeelden er van a) dat tusschen het koloniale Nederlandsch en het Nederlandsch van het moederland een staatkundige band bestaat, b) dat deze bestaan heeft, maar op het oogenblik niet meer bestaat, c) dat deze nooit bestaan heeft. 3. Welke twee voorname eigenschappen heeft het koloniale Nederlandsch? - 4. Uit welke locale dialecten van het moederland is het koloniale Nederlandsch voornamelijk ontstaan en waarom?

3. Het Creoliseerings-proces.

Een bekend taalverschijnsel, dat zich vooral openbaart, wanneer Europeesche talen met veel buigings- en vervoegings-uitgangen overgenomen worden door

inlanders, maar dat ook wel elders voorkomt, is het creoliseeringsproces. Vergelijken wij eens een stukje Duitsch met Nederlandsch, dan kunnen wij onmiddellijk opmerken, dat er in het Duitsch veel meer verbuigingsen vervoegingsuitgangen voorkomen dan in het Nederlandsch; vele betrekkingen in het Duitsch door naamvallen uitgedrukt, worden in het Nederlandsch en nog meer in het Engelsch weergegeven door omschrijvingen. Terwijl men in het Nederlandsch bijna altijd zegt: de hoed van mijn vader of mijn vader z'n hoed, zal het in het Duitsch bijna nooit heeten: der Hut von meinem Vater, maar: meines Vaters Hut. (Zoek andere voorbeelden.)

Hetgeen in dit en soortgelijke gevallen gebeurt, is een gedeelte van het taalverschijnsel, dat men creoliseeren noemt. Maar creoliseeren uit zich niet alleen op deze wijze. Het is eigenlijk een heele samenhangende reeks van verschijnselen, die men ‘de tering der grammatica’ zou kunnen noemen. Behalve het verval der declinatie- en conjugatie-uitgangen, rekent men hiertoe: het niet meer onderscheiden der rededeelen (zoodat zelfstandige naamwoorden de functie hebben van werkwoorden of van bijvoeglijke naamwoorden en omgekeerd), verder het samenvallen der geslachten, het vergemakkelijken van moeielijke medeklinkers en medeklinkers-verbindingen, het plaatsen van klinkers op het einde der woorden, enz. Voorbeelden hiervan zal men in de volgende leesstukken in overvloed kunnen vinden.

Oefening.

1. Wanneer vertoont zich gewoonlijk het taalverschijnsel, dat men ‘creoliseeren’ noemt? - 2. Wat is creoliseering? - 3. Noem de 4 voornaamste verschijnselen er van. - 4. Zoek nog eenige voorbeelden, dat betrekkingen in één taal door uitgangen of klinkerverandering uitgedrukt, in een andere taal door omschrijvingen worden weergegeven, van: a) *naamvallen*, vergl. Nederlandsch, Duitsch, Fransch, Latijn of Grieksch; b) *persoonsvormen,* vergl. Latijn of Grieksch; c) *tijden*, vergl. het Fransch en Nederlandsch; d) *wijzen,* vergl. het Nederlandsch met het Grieksch of anders met het Duitsch.

4. Nederlandsche koloniale taal-groepen.

Op blz. 13 onderscheidden wij zes groote koloniale groepen: het *Afrikaansch,* het *Neger-Hollandsch der Deensche Antillen*, het *West-Indisch*, het *Noord-Amerikaansch*, het *Ceylonsch*, het *Oost-Indisch*.

Van deze groepen zijn het Afrikaansch, het West-Indisch, het Noord-Amerikaansch en het Oost-Indisch verreweg de belangrijkste. Zij toonen de meeste levensvatbaarheid. De twee andere groepen worden binnen korteren of langeren tijd met ondergang bedreigd, nl. het Neger-Hollandsch en het Ceylonsch-Nederlandsch.

Deze wegstervende dialecten vertoonen, zooals begrijpelijk is, dikwijls een uiterlijk zoo sterk verschillend van het Nederlandsch uit het moederland, dat men niet onmiddellijk de verwantschap kan waarnemen. Zij

NIEUW AMERIKAANSCH
OUD AMERIKAANSCH.
AMERIKAANSCH
EN
WEST-INDISCH
NEDERLANDSCH
WEST INDISCH

vormen meestal een mengelmoes van allerlei lokale dialecten van het oude stamgebied met de dialecten van het vreemde land.

5. Ceylonsch-Nederlandsch.

Het Ceylonsch-Nederlandsch deelt met het Neger-Hollandsch eenzelfde lot. Het is bijna uitgestorven. Wel bestaat er nog op Ceylon een Portugeesch-Nederlandsch-inlandsch mengtaaltje, dat door de inboorlingen wordt gebruikt maar de Nederlandsche bestanddeelen zijn tot onherkenbaar wordens toe verbasterd. Toen de Nederlanders in de 17de eeuw Ceylon op de Portugeezen veroverden, was op dit eiland het Portugeesch reeds verspreid en had het zich vermengd met de inlandsche talen. Deze mengtaal nam nu gedurende anderhalve eeuw Nederlandsche overheersching allerlei Nederlandsche woorden over, zooals *boek*, vervormd tot *boekoe, broeder*(*tje*), vervormd tot *boerdar* (een gebak) enz.

6. Het Neger-Hollandsch.

Het Neger-Hollandsch der Deensche Antillen bevat o.m. West-Vlaamsche, Hollandsche en Zeeuwsche bestanddeelen, vermengd met het Zuid-Afrikaansch Nederlandsch van Zuid-Afrikaansche negerslaven en de bestuurstalen van Engelschen en Denen, terwijl verder onder invloed van de Christelijke zending der Hernhutters het Duitsch en eindelijk het Neger-Spaansch van aangrenzende gebieden elk nog het hunne tot de vorming ervan bijdroegen.

In zinnen als: Huso ju slaap dunko? Hoe hebt gij geslapen van nacht? Ju ka drum enista fraj? Heb jij gedroomd iets moois (fraais)? kan men inderdaad den Nederlandschen oorsprong erkennen, maar veel meer niet. Het Neger-Hollandsch is op het oogenblik bijna geheel door het Engelsch verdrongen.

7. Negerhollandsche tekst. [aant.]

De volgende brief is van een lid eener oude familie van St. Thomas, geschreven in 1883 aan een Duitsch geleerde, die zich met de studie van het Neger-Hollandsch bezig hield. Wij vernemen daaruit het een en ander omtrent de levenswijze der bewoners van St. Thomas, hoe het er toeging op de suikerplantages, hoe men werkte, at, dronk, enz. enz. De creoliseering komt hier goed uit evenals de invloed van vreemde talen.

Mi liewe Maester Dokter!
Mi ha dink di beste Manii fo mi fo mak ju ferstann di rekte Manii, di Creol tael pratt, be fo skriff ju na Creol, as faer as mi kan. Mi no weet fo spell di wort sender frei, mi be spell di as mi fang di, wanaer mi hoor di follek sender. Mi ka fragg en maenschi fan en how creol familli fo hellep mi, mi ka fragg

Waarde Doctor! ([aant.])
Ik heb gemeend dat voor mij de beste manier om u de juiste wijze te doen kennen van de Kreoolse taal te spreken, is u in het Kreools te schrijven voor zover ik dat kan. Ik weet er niet veel van, maar wat ik weet schrijf ik met genoegen. Ik kan de woorden niet mooi spellen, maar ik spel ze zo als

am na Ingis wa mi mankee fo sae, an am sae mi hosó fo sae na Creol. Na di Manii mi dink mi sa gii ju en frei ferstann fan di tael.

ik ze opvang, wanneer ik de menschen hoor. Ik heb een meisje van een oude Kreoolse familie gevraagd mij te helpen; ik heb haar in het Engels gevraagd wat ik niet kon zeggen en zij heeft mij gezegd hoe het in het Kreools te zeggen. Op die manier meen ik dat ik u een mooi begrip zal geven van de taal.

Negerhollandsch van St. Thomas.

+Mi ka probee fo krii som buk fan di Creol, bot mi no kan krii meer as een posallem buk fan di jaar aktiin hondert an fii an dertig an een niū testament, wa no ha di datum fan di jaar. Mi ha sukk oká di Grammar, wa een fan mi how familli ha skriff, mi no ha krii di nungáel; mi hoop gáw mi sa krii een fo stier na ju.

Ik heb geprobeerd enige boeken in het +Kreools te krijgen, maar ik kan er niet meer krijgen dan een gezangboek van het jaar 1835, en een Nieuwe Testament zonder jaartal. Ik zocht ook naar de spraakkunst die een van mijn oude familie heeft geschreven, tot nog toe kreeg ik die niet; ik hoop dat ik er gauw een zal krijgen om aan u te sturen.

Mi dink ju sa wees blii fo hoor muschi creol wort, so mi sa skriff nu alga di wort sender mi ka fenn. Wanaer ons hopó na frufru, ons sae ons gebeet; ons was ons lief, caam ons haar, skon ons heele gesekt, foorhof, hogo, naes, munn mi lepp an tann, hoor, kak, tschinn, keel, skowwe mi aerem, hann an finger, bors, big, reggé, hepp, kenii, futto an taeschi sender. Dann ons drook ons lief an du án ons duko.

Ik meen dat u graag veel Kreoolse woorden zult horen; daarom zal ik nu alle woorden schrijven, die ik heb gevonden. Wanneer wij 's morgens opstaan, zeggen we ons gebed op; wij wassen ons lijf, kammen ons haar, maken ons hele gezicht schoon, voorhoofd, ogen, neus, mond met lippen en tanden, oren, wangen, kin, keel, schouders met armen, handen en vingers, borst, buik, rug, heupen, knieën, voeten en tenen. Dan drogen wij ons lijf af en doen onze kleeren aan.

Di frow-follek du án hemeté, dan onder-saya, kowsen mi skūên, dan kaputó (aant.), benn sen kop mi sen naesduk. Di man-follek sender du án hemeté mi bruk, onder-kamsol, dan sen batschi an hutt bo sen kop. Di kleen kin sender du án sen kleen japon an nae ting ander gutt.

De vrouwen doen aan een hemd, een onderrok, kousen met schoenen, dan een jakje en binden hun zakdoek om hun hoofd. De mannen doen aan een hemd en broek, een vest, dan hun buis en (zetten) een hoed op hun hoofd. De kleine kinderen doen hun jurkje aan en niets anders.

Wanaer ons ka kabá klaet, ons ném ons heet water mi sukku; di man sender ném en sopi. Sender well sopi muschi, sender ném di fan frufu an aster se jeet

Wanneer wij klaar zijn met kleden, nemen we ons warme water met suiker; de mannen nemen een borreltje. Zij houden veel van een borreltje; zij

sen frokóss, wanaer di ka klár. Di frokóss, sender well, be funschi mi féss, an dann sen ném en sopi werán. As ju kik sen well sopi muschi. Sender ném sopi so feel as sen kann fo krii. As sen kan krii fo jeet, sen been lei fo werrek. Sen well fo geerá (aant.) an fegeté testen makander. Disó bé di manii fan leff fan di power follek.

nemen dat 's morgens en nadat ze hun morgeneten gegeten hebben, wanneer dat op is. Het ontbijt waarvan ze houden is meelballen met vis, en dan nemen ze weer een borreltje. Zo als u ziet, houden ze veel van een borreltje. Ze nemen een borreltje zooveel als ze kunnen krijgen. Als ze eten kunnen krijgen, zijn ze [te] lui om te werken. Ze houden veel van ruzie maken en vechten tegen elkander. Dit is de manier van leven van arme menschen.

Negerhollandsch van St. Thomas.

+Di ander Dack di ha mak hondert mi feiftig jaar die Baas Domini ha ko hisó fo praek fo di Neger sender. Se ha howd óp di Dack an se ha lei di fondament fo en niú kerrek. Alga di hook koop fan di lann ha wees da, di Gowerneer mi schi wiff ha lei di eerste steen. Alma die lees an di praek an di posallem ha wees na íngis. Wanaer se ha howd-óp di hondert jaar, se ha lees an praek na creol. Mi ha fragg di Domini fo suk di praedikaschi fan di Dagg an am ka blóff mi fo suk di fo mi.

Onlangs was het 150 jaar geleden dat de +dominee hier kwam om voor de negers te preken. Ze vierden die dag en legden hun fundament voor een nieuwe kerk. Al de hoge hoofden van het land waren er; de gouverneur en zijn vrouw legden de eerste steen. Al wat gelezen werd en de preek en de gezangen waren in het Engels. Toen ze de honderd jaar vierden, lazen en preekten ze in het Kreools. Ik vroeg de dominee om de preek van die dag op te zoeken, en hij heeft beloofd die voor mij op te zoeken.

Na di slaventidt, ers di neger sender ha krii fri, di a ha muschi sukkuplantai. Di werrek na di sukkuplantai ha wees hārdt werrek. Di follek sender, mann mi frow, a ha fo hopó fru a foordagg ném schi how bobo schi skowwe, schi kapmess na schi hann fo lo na kámmina, mi di gaeng mi di bumba aster sender fo ki sen werrek. Dan sen werrek te twallef ier, dann sen mak frokóss, dann twee ier sen lo weránn na werrek, an sen werrek te sess ier. Di jeet wa sender ha kri, ha wees fárrĭă an meel fo mak funschi, an herring mi powerdjáck (aant.). Di maester oká ha gi sender fo dúkku bambú (aant.) mi gaimás (aant.). As sen mankee en eeneste gut meer, sen ha fo koop di

In de slavetijd, voor de negers vrij werden, waren er veel suikerplantages. Het werk op de suikerplantages was hard werk. De mensen, mannen en vrouwen, moesten vroeg en voor 't aanbreken van den dag opstaan; ze moesten hun houweel op hun schouder nemen, hun kapmes in hun hand om naar de akker te gaan, en de opzichter ging achter ze om om op hun werk toe te zien. Dan werkten ze tot twaalf uur, dan maakten ze hun morgeneten, dan gingen ze om twee uur weer aan 't werk, en ze werkten tot zes uur. Het eten dat ze kregen was parelgerst en meel, om meelballen van te maken, en haring

fan sen eegen stibbo (aant.). Elkereen ha krii stekki gronn fan sen maester fo plant sen negerjeet. Sen a kan plant boonschi (wandu boonschi, sni-boonschi, wét-boonschi, root-boonschi, swatt-hogo-boonschi, gob-gob), pampuun, giámbo, suut báttata, kongkomber, kassaw. Fan alma di gut sender hisó sen ha kook sen sopp. Di grunsel fo sen pott sen ha plant di oká: langajún, tiim, pittischelli. Di eeneste fleis sen a kan krii fo jeet, ha wees ferkifleis an kabrita-fleis. Di neger wa diin di maester mi schi frow na di huus, sender ha krii frei jeet fan di maester schi tafel. Wanaer die neger sender been astrann o lei fo werrek, dan sen krii slá mi een kab-uett (aant.) o sukkufell (aant.) fan di bumba.

met suiker-en-kaneel. Ook gaven de meesters hun voor kleding bombazijn en gaimas. As ze iets meer nodig hadden, moesten ze het kopen van hun eigen loon. Iedereen kreeg van zijn meester een stukje grond om zijn negerkost te planten. Ze konden boontjes planten (groene erten, snijboontjes, witte bonen, rode bonen, zwaet oogbonen, gob-gob), pampoenen, gambo, zoete pataten, komkommer en cassave. Van dat alles kookten ze hier soep. De groente voor hun pot kookten ze ook: ajuin, thijm, pieterselie. Het enige vlees dat ze te eten kregen was varkensvlees en geitevlees. De negers die de meester en zijn vrouw in huis bedienden, die kregen vrij eten van de meester z'n tafel. Wanneer de negers brutaal waren of lui in het werken, dan kregen ze slaag met een zweep of een sjambok van de opzichter.

Na di plantai di eigener a ha búrrika, nōlĭ (aant.), cabai, kui, skap. Di burrika mi cabai an bull-kui ha drei di sukku-mulla fo mulla di sukkustok, wa di follek sender ha kap an di noli ha bring fan di kámmina. Di maellek an di calfi fan die kui mi di skap sen ho frokó na taphus. Di eigener oká ha kvaek, kalkun mi hundu, palpat, tschekké, diffi an powwiss; fan di staert fan di powwiss sen ha mak fliggi-besom. Sender ha plant sonder sukku ander jeet, jāmus, bákuba, bánanna, maīs an muschi ander gut. Elkereen fan di huus fan di neger sender a ha twee kamber, een slaap-kamber mi een foor-kamber. Di foor-hēmmĕltē fan di huus ha wees sukkublā, an di shī fan di huus ha wees mīī. Sen hīsraat ha wees en banki mi en

Op de plantages hadden de eigenaars ezels, muildieren, paarden, koeien en schapen. De ezels met de paarden en de ossen draaiden de suikermolens om het suikerriet te malen dat de mensen kapten en de muildieren van de akker brachten. De melk en de kalveren van de koeien en de schapen verkochten ze in de hoofdplaats. De eigenaars kweekten ook kalkoenen en kippen, poelepetaten, paarlhoenders, duiven en pauwen; van de staarten der pauwen maakten ze vliegebezems. Ze plantten behalve suiker nog andere eetwaar: bacoven, bananen, maïs en veel andere dingen. Ieder huis van de negers had twee kamers, een slaapkamer en een voorkamer. De bedekking van het huis was suikerrietbladeren, en de wand van

plank-tafel. Sen slap-plae ha wees bánnana-bla. Sen ha en kaes fo bŏā sen dūkū. Sen ha kook sen jeet foor sen door, sen no a ha kamb-huus.

het huis was koemest. Hun huisraad was een bankje en een planken tafel. un slaapstee was van Hbananenbladeren. Ze hadden een kist om hun kleren te bewaren. Ze kookten hun eten vóór de deur, ze hadden geen kombuis.

Negerhollandsch van St. Thomas.

[+]Wanaer di neger sender been sikk, di eigener ha stiir fo die dokter, wa ha gi sender purgaschi fo laxeer sender, an sender a ha fo lo na grass. Wanaer sender ha piin na bors, dann sender kri dreppel. Di neger sender weet muschi blá fo ném wanae sen fuul sikk foor kuurdi sender sellef. Di ha en boom, sen lo rupp di piin-na-koop-blá-boom; di blá fan di sen benn na sen foorhof fo piin na koop. Fo piin na big sen kook susákka-mi lamunschi-bla, sen du stekki appelschina skael na benne mi en klompi sowt, an sen du en stekki djindjamber oká na benne. Sens di neger sender ha krii fri, sen ka reil sen manii fo lef. Sen ka ko so astrann an makti mi sender sellef, dat sen gló sen been as gutt as elke follek. Bot wanae se fenn sender sellef, na plá sen no ka prat or klaar sender sellef, dann sen ha fo ló fo fragg die blanko sender, fo hellep sender. Twee, dri fan di how neger sender sen nungaal weet fo bidragg sender sellef tegen di blanko sender mi manii an blefgeit.

[+]Wanneer de negers ziek waren, stuurden de eigenaars om den dokter, die hun een purgeermiddel gaf om ze te laxeren, en ze moesten op het gras lopen. Wanneer ze pijn op de borst hadden, kregen ze druppels. De negers kennen vele kruiden om te nemen wanneer ze zich ziek voelen, om zich zelf te genezen. Er is een boom die ze plegen te noemen de hoofdpijnbladeboom; de bladen er van binden ze op hun voorhoofd tegen hoofdpijn. Tegen buikpijn koken zij zuurzak- met citroen-bladen; ze doen er een stukje sinaas-appelschil in met een beetje zout, en ze doen er ook een stukje gember in. Sedert de negers hun vrijheid gekregen hebben, kunnen zij hun levenswijs (zelf) regelen. Ze zijn zoo brutaal geworden en met zich zelf ingenomen, dat ze menen dat ze zo goed zijn als wie ook. Maar wanneer ze zich in ongelegenheid bevinden, kunnen ze niet praten of zich zelf redden, dan moeten ze gaan vragen aan de blanken om ze te helpen. Twee of drie van de oude negers weten zich nog tegenover de blanken te gedragen met (goede) manieren en beleefdheid.

8. De hoogere aangelegenheden des geestes.

Gelijk ieder aanstonds ziet, kunnen we dit taaltje eigenlijk geen Nederlandsch meer noemen. We hebben er dan ook alleen dáárom iets langer bij stil gestaan, wijl het ons als een alleruiterst voorbeeld van verwilderde Creoliseering beter in staat stelt, het Afrikaansch op z'n juiste waarde te schatten. Het Afrikaansch toch is den weg der Creoliseering wel een heel eind opgegaan, maar is halfweg tot inkeer gekomen en schijnt in den

laatsten tijd zelfs eenigszins terug te willen komen. Want als een taal alleen behoeft te dienen ten gebruike van de negerslaven op een plantage of het havenpersoneel aan de Kaap de Goede Hoop, dan mag ze naar hartelust creoliseeren en verwilderen, zooveel ze wil. Moeten echter in een taal ook de hoogere aangelegenheden des geestes en de fijnere roerselen des harten worden uitgedrukt, dan is daartoe keurige duidelijkheid en vaste regelmaat van grammatische of syntaktische structuur althans zeer gewenscht; en hoe hooger eischen de letterkunde aan zoo'n taal gaat stellen, des te duidelijker worden willekeur en regelloosheid gevoeld als kwalen, die om genezing vragen. En geeft de overlevering dan die regels niet, dan maakt ze de willekeur der schrijvers en dichters zelf. Zoo ging het in het Middelnederlandsch der 13de en 14de eeuw, en in het Amsterdamsch der 17de eeuw opnieuw. Reeds op het einde der 16de eeuw schreef Pontus de Heuiter: 'Dus laet iegelic, wat dounde, ons Neerlandse Tale helpen, schavende d'oneffenheit, uitwiende d'onkruit, verzoutende dat hart is en d'ongeschict schickende'. Zoo gaat het nu weer in Zuid-Afrika.

Oefening.

1. Welke taalverschijnselen besproken in hoofdst. 8 no. 3 doen zich voor in gevallen als de volgende: a) caam (wij kammen), prack (= te preken) b) di wort, di tael, di jar, di klein kin, di maester enz. c) appelschina, sukku, stekki, blanko, manii, futto, taeschi enz. d) posallum (= psalm), fegeté (= vechten), pittischelli (= pieterselie), kongkomber (= komkommer), batschi (= buis), hemeté (= hemd) enz. Zoek van ieder dezer gevallen nog andere voorbeelden. - 2. Op welke talen wijzen de vlg. woorden: kaprita-vleis (= geitenvleesch), bot (= maar), grammar? Kunt gij nog meer dergelijke woorden vinden? - 3. Zoek eens de Hollandsche woorden, die als zoodanig duidelijk te herkennen zijn, maar niet meer gebruikt worden in het A.B.N. - 4. Waartoe kan een sterk-gecreoliseerde taal dienen? - 5. Wat zien wij altijd met een regellooze taal gebeuren, in tijdperken van letterkundigen bloei? - 6. Vertaal het volgende gedicht van Jan van Boendale (aant.), een schrijver uit het begin der 14de eeuw:

Drie pointen horen toe
Elken dichtre, ende segghe u hoe;
Hi moet sijn een gramarijn,
Waarachtig moet hi ooc sijn,
Eersaem van levene mede;
So mach hi houden dichters stede.
Gramarie is deerste sake;
Want si leert ons scone sprake,
Te rechte voeghen die woorde
Elc na sinen scoenste accoorde,
Te rechte scriven ende spellen
Ende dat pointelijc voort vertellen.
Aldus moet die dichtre sijn
Van rechte een gramarijn:
Want die niet en versinnet des
Wat consten gramarie es,
Alse leecke lieden, die en moghen
Te goeden dichters niet doghen;
Want sine hebben geen fundament
Daer men recht dichten in kent.
Wat helpter vele of ghelesen?
Hi moet een gramarijn wesen
Ende te minste connen sine parten:
Dat is 'tbeghin van alle arten.
Die des niet en weet, sijts ghewes,
Dat hi gheen goet dichter en es.

Negende hoofdstuk.
Het Afrikaansch.

1. Stichting der Kaap-kolonie.

De Kaapkolonie werd in de 17de eeuw gesticht. Zij moest in de eerste plaats als herstellingsoord dienen voor hen, die op de lange reis naar en van Indië ziek werden. Tegelijkertijd konden de schepen aan de Kaap zich van versch water en levensmiddelen voorzien. De eerste bewoners waren gedroste matrozen en soldaten van de Compagnie en enkele vrijwillige kolonisten. Ook de weeshuizen van Amsterdam en Rotterdam hadden hun aandeel in de bevolking van Zuid-Afrika. Na de herroeping van het Edict van Nantes vestigden zich een aantal Fransch-sprekende Hugenoten aan de Kaap. Uit deze elementen bestond oorspronkelijk de blanke bevolking, die op het einde der 17de eeuw een kleine 1200 zielen telde.

2. Het Maleisch-Portugeesch.

Op de taal dezer kolonisten was van zekeren invloed het Maleisch-Portugeesch, dat uit Indië werd overgebracht door koelies, baboes en ander Indisch dienst-personeel. Ook de uit Indië aangevoerde slaven en de uit Indië naar de Kaap verbannen rebelsche vorsten met hun hofstoet hielpen misschien mede aan de verbreiding van genoemde taal. Toch is de invloed dezer taal niet zeer groot geweest en zeker niet te vergelijken met de rol, die het Maleisch-Portugeesch in Oost-Indië heeft gespeeld.

De Nederlandsche kolonisten waren voornamelijk Zeeuwen en Hollanders van Amsterdam en de Zuid-Hollandsche eilanden. Hier en daar vond men er een Fries onder. Het Nederlandsch van Zuid-Afrika vertoont dan ook duidelijk de dialectische eigenaardigheden van de taal van Hollanders en Zeeuwen, vooral wat de klinkers betreft. Het Maleisch-Portugeesch, zelf een Creoolsche mengtaal, heeft den woordenschat van het Afrikaansch gewijzigd en uitgebreid. Woorden als atjar = zuur, baing = veel, kabaai = kleed, mandoor = opzichter, sambok = karwats, zweep, soebat = vleien, tamai = groot, werden vaste bestanddeelen van den Afrikaanschen taalschat.

3. Zuid-Afrikaansche Creoliseering.

De Creoliseering van het Afrikaansch is misschien voor een klein gedeelte ook een gevolg van den invloed van het Maleisch-Portugeesch. Maar de overal werkende oorzaak: de taaldooreenhaspeling van allerlei Europeanen, Indiërs en Afrikanen was hiervan zeker de voornaamste drijfkracht. Later kreeg ook het Engelsch een overwegenden invloed. Het heeft dit Creoliseeringsproces nog sterk bevorderd en ook in den woordenschat groote veranderingen aangebracht.

Eindelijk hebben verschillende negertalen hun sporen in het Afrikaansch achter gelaten. Eigenaardige Afrikaansche begrippen werden dikwijls met het bestaande negerwoord overgenomen.

Afrikaansch en Oost-Indisch Nederlandsch.
De Belgische Congo heeft op het kaartje, voor het betrekkelijk gering aantal Vlaamsche ambtenaren, toch wat al te veel zwart, gekregen; trouwens in onze Oost-Indische bezittingen leven natuurlijk veel meer inboorlingen die hun eigen taal spreken; dan Nederlanders of Nederlandsch sprekende oosterlingen.

Door al deze oorzaken verschilt het Afrikaansch sterk van het A.B.N., al is dit verschil niet zoo groot, dat het Afrikaansch voor een Nederlander onverstaanbaar wordt. Menig dialect in ons land wijkt van het A.B. in minstens evenveel punten af als het Afrikaansch. Toch klinkt de taal van Zuid-Afrika ons vreemd in de ooren, maar dat ligt vooral aan de bovengenoemde vreemde invloeden.

4. Ouderwetsche eigenaardigheden.

Bovendien hebben verschillende woorden en uitdrukkingen in het Afrikaansch hun oude beteekenis, terwijl zij in het A.B. van beteekenis zijn veranderd of in onbruik geraakt. De wijze, waarop men b.v. elkaar in Afrika toespreekt, is nog dezelfde als waarop men dit vroeger in ons land deed. Een woord als *mevrouw*, dat in de 18de eeuw slechts voor aanzienlijke dames uit hoogere standen werd gebezigd, maar tegenwoordig de aanspreking is in den gewonen burgerstand, komt in Zuid-Afrika weinig voor. Daar spreekt men van *juffrouw* of *ou vrouw*. Alleen de predikant is *mijnheer*, de boer is de *baas*.

Matrozentermen als *kombuis, kat* (strafwerktuig op schepen), *klip* hebben in het Afrikaansch de algemeene beteekenis van *keuken, zweep, rots* of *steen* gekregen.

Ambtstermen, in de dagen der Oost-Indische Compagnie in ons land algemeen, maar sedert met het ambt verdwenen, leefden in de dagen van Paul Kruger in Zuid-Afrika nog voort, bv. *landdros, baljuw, kommando*.

5. Invloed van den Statenbijbel.

De taal van den Statenbijbel uit de 17de eeuw heeft in Zuid-Afrika meer dan elders het archaïstisch karakter helpen bewaren. De statenbijbel was dikwijls het eenige boek, dat de Boerenkolonisten op hun ‘voortrekken’ vergezelde, het boek, dat de Boeren dan ook door en door kenden, waarmede zij de taal in eere hielden. Nog geregeld gebruikt de Boer en de predikant allerlei woorden en uitdrukkingen, letterlijk aan den Statenbijbel ontleend.

Oefening.

1. Vertel eenige bijzonderheden over de samenstelling van de Zuid-Afrikaansche bevolking tot 1800. - 2. Uit welke bestanddeelen, behalve het Nederlandsch (welke dialecten?), is het Zuid-Afrikaansch samengesteld? - 3. Van welken aard is de invloed geweest van het Maleisch-Portugeesch en van het Engelsch? - 4. Waardoor wijkt het Zuid-Afrikaansch - afgezien van de vreemde invloeden - af van het Nederlandsch uit ons land? Wat zijn hier o.a. de oorzaken van?

6. Zuid-Afrikaansch taalgebied.

Het Nederlandsch in Afrika strekt zich over een reusachtig gebied uit, waarin allerlei verkeersgrenzen een innigen samenhang verhinderen. Daardoor wordt het ontstaan van lokale groepen en het zich zelfstandig ontwikkelen er van zeer in de hand gewerkt. Elk dezer groepen zal natuurlijk den invloed der onmiddellijke omgeving ondervinden en hierdoor

onderling verschillen. Het Afrikaansch van de sterk verengelschte Kaapkolonie moet dus in menig opzicht anders zijn, dan de taal van den Afrikaner uit Noord-Afrika levende te midden van Kaffers, Hottentotten of Boschjesmannen.

7. Verwildering der taal.

Vooral waar geen scholen zijn, staat het Afrikaansch aan verwildering bloot. Het wordt dan soms een mengelmoes van allerlei talen, waaruit men niet gemakkelijk wijs wordt. Zoo wonen er buiten de Unie eenige duizenden Hollandsche Afrikaners, wier taal tot onherkenbaar wordens toe veranderd is. In de nabijheid der Portugeesche bezittingen vermengt zich het Nederlandsch met Engelsch en Portugeesch, waarin men zinnen vindt als: ‘Hij sa trowwel so waja rond, dat hij sa aspansies het uitgefienies tot die laatste enekie’, hetgeen in het gewone Afrikaansch luidt: ‘Hij trek so baje rond, dat hij longe (aspansies) gedaan is (finish)’. ‘Hij sa kan nie bouw nie, want die fidasie sal val’ luidt: ‘Jij (hij sa = hij of jij) kan nie bouw nie, want de fondament sal val of insak’.

8. Afrikaansche taalgroepen.

Verschillende taalgroepen onderscheidt men in Afrika: het *West-Afrikaansch,* het *Noord-Afrikaansch,* het *Hottentotsch-Afrikaansch* en het *Kaffer-Afrikaansch*. Veeteelt, landbouw en wijnbouw zijn karakteristieke bezigheden van de boerenbevolking. Ook de exploitatie van goud- en diamantvelden (Kimberley, Witwatersrand) heeft te midden der boerenbevolking plaats, terwijl Kaapstad en Port-Elisabeth handelscentra zijn.

9. Karakter der Boeren.

Het karakter der Boeren is dat der Nederlanders: koppig en vasthoudend aan het oude, dapper en in hooge mate vrijheidlievend, hebben zij een af keer van uiterlijke praal. Hun godsdienstig leven is diep en innig, al heerschen onder hen nog veel van de steile beginselen der Dortsche vaderen. De slimheid van den Hollander hebben zij in hooge mate overgeërfd, evenals zijn leukheid, die zich vaak tot een zeer specialen Afrikaanschen humor heeft ontwikkeld.

Oefening.

1. Van welken aard zijn de verschillen, die zich tusschen de lokale groepen van het Afrikaansch-Nederlandsch vertoonen? Zijn er veel lokale groepen of niet? Waarom? - 2. Noem de voornaamste groepen van het Zuid-Afrikaansch. - 3. In welke sociale groepen zal het Engelsch den grootsten invloed uitoefenen, wanneer en hoe de negertalen?

10. Het letterkundig Afrikaansch.

Eenzelfde poging, als wij konden waarnemen in Nederlandsch België, is in Afrika beproefd, maar met meer succes. Boven de Vlaamsche dialecten trachtte zich tevergeefs een A.B.V. te ontwikkelen, dat zich echter hoe langer hoe meer bij dit laatste gaat aansluiten. Welnu

ook in Afrika ontwikkelde zich uit de lokale groepen een soort A.B. Afrikaansch, dat echter veel verder van het Nederlandsch afwijkt en zich daar ook niet bij aansluiten wil.

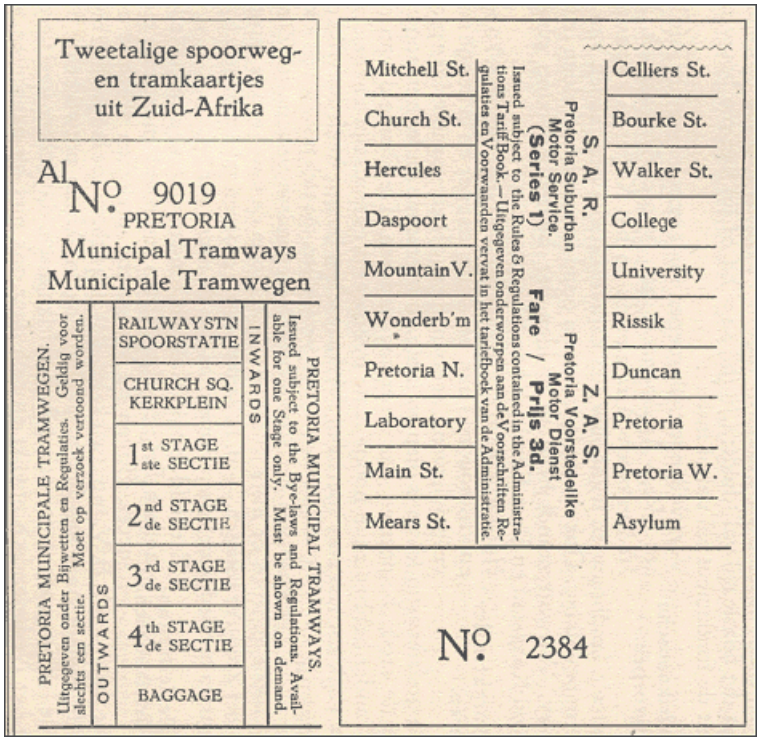

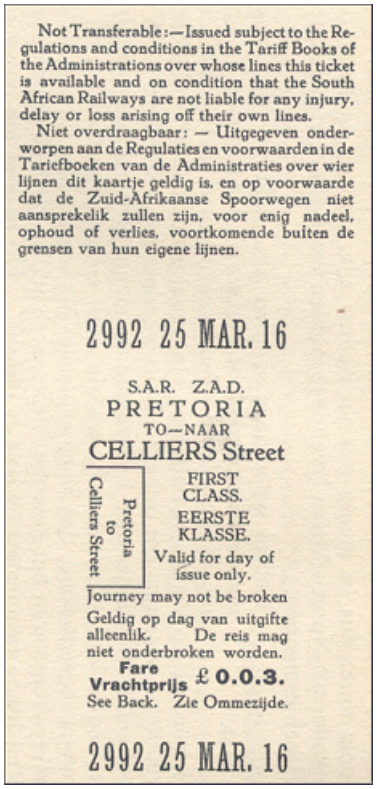
Not Transferable:—Issued subject to the Regulations and conditions in the Tariff Books of the Administrations over whose lines this ticket is available and on condition that the South African Railways are not liable for any injury, delay or loss arising off their own lines.
Niet overdraagbaar: — Uitgegeven onderworpen aan de Regulaties en voorwaarden in de Tariefboeken van de Administraties over wier lijnen dit kaartje geldig is, en op voorwaarde dat de Zuid-Afrikaanse Spoorwegen niet aansprekelik zullen zijn, voor enig nadeel, ophoud of verlies, voortkomende buiten de grensen van hun eigene lijnen.
2992 25 MAR. 16
S.A.R. Z.A.D.
PRETORIA
TO—NAAR
CELLIERS Street
Pretoria to Celliers Street
FIRST CLASS.
EERSTE KLASSE.
Valid for day of issue only.
Journey may not be broken
Geldig op dag van uitgifte alleenlik. De reis mag niet onderbroken worden.
Fare
Vrachtprijs £ 0.0.3.
See Back. Zie Ommezijde.
2992 25 MAR. 16

Tweetalige spoorweg- en tramkaartjes uit Zuid-Afrika

Deze ontwikkeling komt pas in het laatste kwart der 19de eeuw aan het licht. Vóór dien tijd werd Afrikaansch met lokale schakeeringen wel overal gesproken, maar geschreven werd het bijna niet. In de latere jaren begon men het Afrikaansch ook te schrijven, naast het Nederlandsch van het moederland; en sedert dien groeiden de voorstanders van het Afrikaansch tot een machtige partij, die in haar eigen organen, o.a. Di Patriot, streefde naar een vrije en zelfstandige ontwikkeling van de Afrikaandertaal.

11. De Zuid-Afrikaansche taalstrijd.

In de laatste jaren kreeg dit Afrikaansch een grooten voorsprong op het Nederlandsch, omdat hoe langer hoe meer prozaïsten en dichters zich er van gingen bedienen om hun gedachten en gevoelens weer te geven en velen er niet zonder reden een zuiverder uiting van hun eigen aard in zien, dan in de taal van het oude moederland.

Wettelijk zijn onder het Engelsch bestuur het Nederlandsch en het Engelsch gelijk gesteld en op de scholen worden dus alleen deze twee talen geleerd. Dat het Nederlandsch in de officieele drukwerken soms nogal iets te wenschen over laat, bewijst de hier naast staande afdruk van spoor- en tramwegkaartjes.

Er gaan echter steeds meer stemmen op, om op de Lagere Scholen ook het Afrikaansch als voertaal te gebruiken. Zij, die dit verlangen, beroepen zich er op, dat een kind, dat thuis zijn ouders en in den dagelijkschen omgang den predikant of onderwijzer hoort spreken van *die perd, die stevel, die spider, die katel*, en zelf zegt: *ek is, ek het geëet, ek het geslaap, ek het geval,* de vormen: *het paard, de schoen, het rijtuig, het ledikant, ik ben, ik heb gegeten, geslapen, ik ben gevallen*, leert als woorden eener vreemde taal en derhalve de grootste moeielijkheid heeft het onderwijs te volgen.

12. Afrikaander-poëzie.

Een der eerste gedichten, waarin voor het goed recht van het Afrikaansch gepleit wordt, is ‘Die Afrikaanse Taal’. Geen Engelsch en Nederlandsch wil de dichter, beide zijn vreemd voor den Afrikaner, maar de eigene taal. Al zal men haar met spot en hoon ontvangen, het zal te vergeefsch zijn. Rijker dan elke andere taal groeit zij van dag tot dag. De toekomst behoort haar toe: zegevierend zal zij uit het strijdperk treden. Ietwat onbeholpen van uitdrukking en vorm, straalt er de gloed en de geestdrift van een jonge tot zelfbewustzijn komende natie uit. Juist als Guido Gezelle van zijn Vlaamsche taal dichtte:

> Mijn Vlaand'ren spreekt een eigen taal,
> God gaf elk land de zijne;
> En laat ze rijk zijn, laat ze kaal:
> Ze is Vlaamsch en is de mijne.

Zoo zingt een jonge vaderlandslievende Afrikaansche dichter:

> **Die Afrikaanse taal** [aant.]
> **door Reitz.**
>
> Die Afrikaansche Patriot,
> Waarmé nog baing mense spot,

Sal eenmaal nog baas worre;
Lat hulle spot, lat hulle lag,
Ons beurt kom seker oek een dag,
Van dag nie - dan tog morre.

Nou zijm ons lekker, want nou kan
Gên Hollander of Engelsman
Ons met *sijn* taal vermaak nie;
Ons Afrikaans klinkt net so mooi,
Lat hulle maar met woorde gooi,
Hull' sal ons tog nie raak nie.

Want Hollans of oek watter taal
Hull' oek ons andag bij bepaal,
Ons sal daarna nie hoor nie;
Ons Afrikaans die blij mar baas,
Lat hulle spot, lat hulle raas,
Hull' kom ons net nooit voor nie.

Nou seg ons in ons eije taal
Die ding ver hulle net so kaal[1)],
Dat hulle niks kan praat nie;
Ons Afrikaans is meer bekwaam
Daartoe as al hull' tale saam,
Wat ver ons tog niks baat nie.

Ge[2)] mar die vuurwa[3)] vinnig stoom,
Dan hardloop hij dwars deur die stroom,
Al staat hull' nog so dik, ja;
Lat net die vuurwa eens lag skré[4)],
En al wat voor is sal pat gé[5)],
Die ding lat 'n mens mos skrik, a!

Nou Afrikaners, hou mar stijf,
Ons taal krijg bij die dag meer lijf,
Kom, staat mar algar same,
En werk verenig hand an hand
Ver Moedertaal en Vaderland,
Ons hoop sal nie beskame.

13. De taal is de ziel der natie.

Een pleidooi voor het Afrikaansch houdt ook Johannes J. Smith in de voorrede van Leipoldt's gedichten. Terecht wijst hij er op, dat het langdurig verblijf onder de Afrikaansche zon den aard der Nederlanders heeft gewijzigd en dat daardoor ook de taal anders moet zijn. Het Afrikaansche volk verstaat het hoog-Hollandsch niet of slechts half en het aangeleerde hoog-Hollandsch van den geboren Afrikaner is voor Nederlanders ‘amper Neerlands’. Toch moet de band tusschen beide blijven, want beide zijn loten van denzelfden stam. Uit dezen laatsten zin blijkt, dat J. Smith niet zoo ver gaat, als de schrijver van het vorige gedicht, die niets van Hollandsch hooren wil, evenmin als van welke andere taal ook.

1) duidelijk.
2) geef.
3) trein.
4) fluiten.
5) ruim baan maken.

Die taal is die volk self. [aant.]
door Johannes J. Smith.

Dit is 'n ou gesegde, deur alle eeuwe heen gehoor, dat volk en taal ten nouste aan mekaar is verbonde. Die taal weerspieël die karakter en die geskiedenis van die volk wat dit praat, en 'n volk gee alleen dàn sijn taal op als hij nie meer als selfstandige volk kan of wil bestaan nie. Die mag van die volkstaal als 'n middel om die volk te ontwikkel, en aan te vuur is ook oorbekend uit die geskiedenis van bijna elke nasie ter wêreld. Tereg kon Willems ([aant.]), die wakkere en ijwerige kampvegter van die Vlaamse Beweging, getuig:

> O Belgen! uw geluk is aan uw taal verbonden;
> Slaat uw geschiedrol op; waar gij uw recht geschonden,

Uw heil vertreden vindt, de landspraak vindt ge er bij,
En haar verdelging steeds het doel der dwinglandij;
Want om naar eisch der kunst een moedig paard te temmen,
Moet men door 't slaafsch gebit, vooral zijn mond beklemmen;
Die kunstgreep is aan Spanje en Frankrijk nut geweest,
In 't onderdrukken van den Nederlandschen geest.

En wat omtrent die taal van die Afrikaner? Vorm die 'n uitzondering op die reël? Geensins. Die Hollandse Afrikaner, 'n afstammeling nie alleen van Hollandse, maar ook van Duitse en Franse voorouers, het, deur 'n verblijf van twee eeuwe en 'n half onder 'n Afrikaanse son en in 'n Afrikaanse omgewing, kenmerkende eienskappe ontwikkel, wat aan die Neerlander van vandaag totaal vreemd is. Dié eienskappe word natuurlikerwijs in die taal van Suid-Afrika weerspieël, en juis dié feit is een van die grootste redes ver die skrijwe van 'n Hollandse taalvorm, wat, eweals die Afrikaner self, uit Suid-Afrika geboortig is. Ons eenvoudige, maar doelmatige, grammatika en die vele typiese woorden en uitdrukkinge, in Suid-Afrika ontstaan of uit ander tale ontleen om in die behoefte van die land te voorsien, roep luid om erkenning, en moet ook erken word als ons die ontwikkeling van ons volk nie onnodig wil strem nie. En ook niks minder als algehele erkenning is nodig: want om aan typies Afrikaanse woorde Neerlandse stertjies te gaan las of geslagte toe te ken, en ons dan te wil wijsmaak dat dit goeie ‘Vereenvoudigde Hollands’ is, is niks anders als broeikaswerk, wat die taalgevoel van Neerlander sowel als Afrikaner kwes.

Laat die Afrikaner maar eers eenmaal besef dat sijn eie Afrikaans-Hollands ewe goed en ewe bruikbaar Hollands is als die hoogste Hollands van Neerland, ja dat dit ver hem 'n banje dienliker en geskikter werktuig is, en hij sal ook gou genoeg bij magte wees om te boek te stel alles wat in en om hem plaas vind. Die Afrikaanse taalvorm kan tog alleen die draer van 'n eg nasionaal-Afrikaanse letterkunde word: dit is immers bewijs, nie alleen deur die werke van 'n Celliers en 'n De Waal, maar ook deur die onmag van hoogbegaafde Neerlands-skrijwende Afrikaners om tot die hart van die volk deur te dring. Die ‘Hoog-Hollands’ van die Afrikaner blij ver die Neerlander tot nog altijd ‘amper Neerlands’, en ver die Afrikaner ‘geen Afrikaans’. Dit is dan ook waarskijnlik ver alle partije beter als elke voëltjie in die vervolg maar sing soals hij gebek is.

Twee taalstandaarde.
door Johannes J. Smith.

Ver mij is Afrikaans en Neerlands nie soseer twee afsonderlike tale als twee afsonderlike standaarde van dieselfde Hollandse of Dietse taal, waarvan die een meer bepaaldelik in Suid-Afrika, die ander meer bepaaldelik in Neerland thuis hoort. Elke standaard het sijn ontstaan te danke aan die biesonder behoeftes en omstandighede van 'n biesonder land. Atties, Dories, Ionies was drie letterkundige standaarde van dieselfde Griekse taal, en eweso kan Neerlands en Afrikaans als twee gewestelike standaarde van diselfde Hollandse en Dietse taal beskou word. Die ‘jas’ van die Neerlander met sijn Europese snit en Europese

franjes is nie so geskik ver die Afrikaanse veld, en sit ook nie so bevallig op die breë skouers van die Afrikaner als die welbeproefde ‘baadjie’ maar desniettemin kan elkeen tog sien dat èn jas èn baadjie van dieselfde stof gemaak is. Een ding staat vas: daar bestaan geen algehele gelijkheid meer tussen die taal van Neerland en die taal van Suid-Afrika; maar of ons ook praat van twee tale of van twee taalstandaarde, die verskille tussen die twee mag nie tot vijandskap voer nie, want hulle blij tog nog nou verwant, en die bloei en welvaart van die een is van ontsaglike betekenis ver die ontwikkeling en vooruitgang van die ander. Afrikaans veral sal in sijn wordingstijd veel te leer hê van die meer ontwikkelde Neerlands, en sal ook sijn woordvoorraad ver letterkundige en tegniese begrippe uit die ou Dietse taalskuur moet aanvul. Dit hoef niemand te bevreem nie, want elke wettige en reggeaarde kind het reg op 'n erfenis, en alle tale (behalwe die basters en die diewe!) het so geërwe. Ook die Neerlandse letterkunde is gemeenskaplike goed en sal dit ook altijd blij, solang als die twee taalvorme nog onderling verstaanbaar is. Maerlant (aant.) behoort ewegoed tot die letterkunde van die Afrikaner. als Caedmon (aant.) en Chaucer (aant.) tot dié van die Engelsman; en Maerlant is ook heel wat verstaanbaarder ver die Afrikaner dan Caedmon, ja selfs dan Chaucer ver die Engelsman. En dan vra hul nog: ‘Waar is jul letterkunde wat ons ver die eksamens kan voorskrijwe?’ Ag, die eksamenvrees! Dit benewel ons verstand, en selfs manne wat beter hoort te weet, skrik hul asvaal, als 'n pedantieke teenstander maar net iets oor ‘letterkunde’ brom - 'n tegenstander wat dikwels nie eens weet dat sijn geliefde Shakespeare (aant.) in 'n gemoderniseerde spelling en met 'n verklarende woordelijs moet gedruk word, ten einde om hom aan die moderne leser verstaanbaarder te maak! Geen letterkunde is ooit gebond aan die biesonder taalvorm, wat op een of ander tijdperk in swang mag wees; en dit is alleen onkunde of vitsug wat aan 'n Afrikaanse letterkunde eise wil stel, waaraan selfs geen Engelse of Duitse letterkunde voldoen nie. Met die Afrikaanse skrijftaal sal daar geen jota minder letterkunde wees als met enige ander Hollandse taalvorm. En letterkunde is ook nie alles nie. Die letterkunde van Griekeland geld vandaag nog als die grootste en verhewenste wat die wêreld gesien 't, maar waar staan Griekeland vandaag? 'n Lewendige volk sal gou genoeg 'n letterkunde maak, maar die grootste wêreldliteratuur sal geen volk van ondergang bewaar. En als die gebrek aan 'n letterkunde alleen gevoel word als ons werke ver die eksamens voorskrijwe, dan kan ons fluit-fluit daarsonder klaarkom!

Oefening.

1. Waarin bestaat het verschil tusschen het A.B. Vlaamsch en het A.B. Afrikaansch in hun verhouding tot het A.B. Nederlandsch? - 2. In welken tijd begint zich het Afrikaansch-Nederlandsch vooral te ontwikkelen? Noem eens eenige argumenten van de voorstanders van dit Afrikaansch-Nederlandsch. - 3. Welke rechten heeft in Zuid-Afrika het Nederlandsch ten opzichte van het Engelsch? - 4. Geef in het kort den inhoud weer van het gedicht van n°. 12 strofe na strofe. - 5. Wat zijn de hoofd-

gedachten door Smith op blz. 202 e.v. ontwikkeld? - 6. In welke spelling is het Afrikaansch van Smith geschreven? Zou je de voornaamste verschilpunten tusschen deze spelling en de door u op de lagere school geleerde kunnen aangeven? Zie ook de spelling van de vertaling uit het Negerhollandsch. - 7. Wat is het verschil tusschen spelling en taal?

14. Afrikaansche taalafwijkingen.

Eenige typische Afrikanismen, die voornamelijk het gevolg zijn van het creoliseerings-proces van het Afrikaansch, maar gedeeltelijk ook aan andere oorzaken zijn toe te schrijven, zullen wij nog vermelden, voordat wij verdere proeven van de taal van Zuid-Afrika mededeelen. Reeds in de voorafgaande stukken zijn zij trouwens waar te nemen. 1° Het Afrikaansch heeft het onderscheid van de geslachten prijs gegeven behalve bij de voornaamwoorden (verg. het Engelsch), waar het onderscheid gedeeltelijk is behouden (verg. n°. 11). 2° Het bepalend lidwoord is altijd *di* b.v. di man, di vrouw, di kind. 3° Zelfstandige naamwoorden komen voor als werkwoorden: di skape dood bij hope, als bijvoeglijke naamwoorden: ek is honger, als bijwoorden: hij rij knipmes. 4° Omgekeerd komen werkwoorden voor als zelfstandige naamwoorden: 'n snij brood, als bijvoeglijke naamwoorden: sij het 'n flekflooi-tong, als bijwoorden: hij loop sukkel. 5° De klinkerverandering bij de meervoudsvorming van sommige woorden verdwijnt en men vindt naast elkaar: gat > gate of gatte, afgod > afgode of afgotte, skip > skepe of skippe. 6° Moeilijke medeklinkers of medeklinkersgroepen worden vereenvoudigd: graven > grawe, haver > hawer, sjerp > serp, machine > mesien, vogel > fool. Eindelijk houde men in het oog, dat in Zuid-Afrika zoowel zij, die het Nederlandsch als zij, die het Afrikaansch schrijven, allen zonder uitzondering de Vereenvoudigde Spelling gebruiken.

15. Afrikaansche humor.

De grappige gevolgen van de leugen van een jongen boer, die blufte, dat hij diamanten had gevonden, worden in het volgende stuk met Zuid-Afrikaanschen humor beschreven. Dwaas-Afrikaansch is de malle situatie van de beide in de modder spartelende boeren, omgeven door een lachende, scheldende en tierende menigte blanken en zwarten. Bijna de geheele Afrikaansche maatschappij is vertegenwoordigd: de sjambok zwaaiende boeren met hun ossenwagens, de dronken, schreeuwende Hottentotten en ook de weddende Engelschen.

Diamanten! aant.
door Jan Lion Cachet.

Verskrikkelik! daar was 'n oproer in di distrik. Dit was of di laaste mens van di wijsi af was. Waar jij kom, op di dorp, of op di plase, overal hoor jij mar van diamante. Dingsdag was Oom Diederik op di dorp gewees, en di mense daar het somar geseg dat dit diamant was. Eers wou Oom Diederik nog wegsteek, mar hulle was ver hom te sterk geworde. Hij het geseg dat di steentji

van sijn plaas afkom. Van di dorp was di gerug gou onder di buite mense versprei, en alles was in rep en roer. Di mense lieg toen dat dit so kraak. Di een vertel, dat Oom Diederik al veertig diamante had; 'n ander had weer ver di vaste waarheid gehoor dat di Gouwerment al 50.000 pond ver di plaas gebode het, en so gaat dit an. Liegduiwel had in geen jare so veul werk gehad ni. Gerrit had oek van di ding gehoor en het amper in di lug gespring van blijdschap. Nou was daar kans om geld te maak. Hij sou nou oek 'n plaas koop en dan - ja, dan sou alles goed gaan. Sijn moeder praat baing, maar dit help ni. Donderdag had hij van di steentji gehoor, Vrijdag was dit of hij di koors had; maar Saturdag was hij ni te keer ni. Hij moes na Poortji. Di aand kom hij weer tuis, met di nuws dat het di vaste waarheid was, dat daar diamante bij di boskoppi was. Wel had Lieg Hans dit di eerste gekrij, en 'n mens kon hom ni glo ni; mar Oom Diederik en Willem het oek gaan soek, en na 'n paar ure het hulle oek 'n steentji gekrij, so mar bo op di grond. Maandag middag sou daar 'n groote bijeenkomst wees en Dingsdag morre sou klaims (aant.) uitgege worde. Alles gaat goed seg Gerrit, jammer dat Lieg Hans nou so 'n groot man is. Di vollende dag was dit rusdag; mar daar was mar min mense in di buurt wat rus. Partij had dit so druk dat hulle glad ni kon lees ni, partij het tog 'n kort preki gelees en gaat toen skotskar (*huifkar*) reg maak. Op di dorp was di kerk regte vol. Baing mense het dorptoe gerij om van di diamante te hoor. Selfs meneer (*dominee*) lijk of hij angestoke is en di koors onder lede had. Hij het di diamant grawerij regte mooi in sijn preek te pas gebring. - Ja wit en zwart, had di diamant koors. Snel (*kafferbediende*) het natuurlik oek van di ding gehoor. Gerrit had hom geseg om klaar te maak om te gaan grawe; Snel had gen woord gepraat ni; mar het di aand met ou Katrijn baing gelag. Ou Katrijn het hom geseg dat di ding ver haar net so klaar was as di son: Hans het diamantjies daar gegooi, maar waarom weet sij ni. ‘Pas nou op Snel!’ het sij hom vermaan; ‘Hou jou mond nou, jij kan net ver ou Antonie di ding vertel, mar pas op! Elk ken ver jou; as jij lekker (*dronken*) is sal jou bek jou verbrand’. Maandag morre trek Gerrit met di skotskar weg. Snel moet saam. 'n Groot baksel beskuit en 'n sak touwtjes vlees[1)], en 'n paar komberse (*dekens*), 'n koffi keteltji en 'n rooster, grawe en pikke, alles gaat saam. Hij gaat vroeg weg en dag dat hij omtrent di eerste op Poortji sou wees; mar wag 'n bitji! Toen hij daar kom lijk dit of daar 'n groot vendusi of kerk was, so wit staan di wa'ens en karre. Dit woel en praat dat 'n mens deur mekaar kon raak. Mense van buite en mense van di dorp. Mister Epps was daar di groot winkelier van di dorp en Jim wat di klein kaffer kantien hou. Al di bure was daar. Tanta Grieta draf mar deur di huis en seg elkenmal ‘Wat so een klein steentji tog kan doen!’ Dit begin naderhand te reen (*regenen*), dat di water so oer di aarde spoel, mar dit help niks, di mense kom mar gestadig an. Hans was natuurlik oek daar. Hij was nog nooit so 'n groot man gewees ni. Bejaarde mense, wat al lang ouderling was, soek hom op.

1) reepen gedroogd vleesch.

Hulle staat om hom of hij 'n kommandant was. Hij moes ider keer vertel hoe hij di steentji gekrij het. Hij had sijn leu'ens 'n bitji mooi agter mekaar gesit en dit gaat net glad weg. Hij vertel, hoe hij van dat hij van di diamantveld gekom het, altijd dag dat hier iets moes wees; hoe hij later and' soek gegaan was, en di steentji gekrij het. Op ider vraag had hij 'n antwoord. Daar was egter één kereltji wat hom hinder, een klein joodtji wat 'n winkeltji had op di dorp. Di joodtji, mister Gogem was sijn naam, doet partij keer sulke koddige vrage, dat Hans amper ni wis wat hij moes sê ni, daarbij kijk di mister Gogem hom so snaaks deur sijn bril an, dat di woorde Hans partij keer in di keel blij steek. In di agtermiddag was daar bijeenkoms. Di grote woonhuis van Oom Diederik was stampend vol. Dit woel en raas, sodat Oom Diederik meer as eens kwaad was. Daar werd resolusies genome, en artikels opgestel. 'n Paar rondloper Engelse wat oek iets wou sê, werd di deur uitgesit, mar ten laaste kom dit so ver, dat Oom Diederik beloof om morre oggend as di son opkom bij di boskoppi te wees om dan klaims uit te ge. Dit reen nog mar altijd deur, mar di grootste gedeelte van mense span daarom mar hulle karre en wa'ens in, om mar op di plek te wees. Di stille plekki was binnen 'n paar uur lewendig, partij maak nou al rusi o'er klaims.

Gerrit was ni so haastig ni. Hoewel daar di aand baing mense op Poortji was, wis Netji tog nog om ver hom 'n plekki te vinde en met 'n opgeruimde hart raak hij an slaap. Hans het oek weggerij om di morre vroeg present te wees. Oom Diederik het hom beloof dat hij dri claims ver niet kon uitsoek omdat hij dit uitgevonde het. Hans was egter bek af toen hij bij di huis kom van di heel dag praat, en sou blij wees as hij uit di ding uit was. Di steentji, wat Oom Diederik gevonde had, was maar één wat hij daar neer gegooi het, en toen hij al di mense op Poortji siet, en di groot lawaai merk, wis hij wettig ni wat hij sou doen ni. Sijn grootste hoop was dat di Smous nou al op reis was na Engeland, en nimand ooit sou te wete kom, wat hij gedaan het ni. Snel was met sijn baas op Poortji geblij en had toen dit aand word ver ou Antonie opgesoek. Eers kon hij ni veul met hom praat ni, omdat daar baing volk was; mar laat in di nag krij hij ou Antonie tog 'n bitji alleen in di wa'enhuis en toen vertel hij alles wat hij gesien het. ‘Eers het ek gedog, dat hij tower (*toovert*), ou man’, seg Snel, ‘mar toen ek van di diamante hoor, toen denk ek weer anders’. Met 'n regte ernstige gesig had di ou Hottentot di stori angehoor, mar toen kon hij zijn lag ni hou ni. ‘Hoor dit is koddig, di boere sal snaaks voel, as hulle niks krij ni. Jij moet niks praat ni, jong. Jij het dit lang stil gehou en as jij nou praat krij jij seker 'n pak. Ons sal nou lekker krij. Bij so'n ding krij di volk altijd 'n extra sopi; mar hoor, di Hans is skelm’. ‘Katrijn het oek al geseg, dat ek ni moet praat ni’, seg Snel, ‘mar as ek di mense se ver gek sien loop, dan kan ek daarom mijn lag ni hou ni’. ‘]ou vel sal dit gewaar word, jong as jij praat’, antwoord ou Antonie. ‘Ek sal perbeer om stil te blij, as ik mar ni lekker word ni’. ‘Ja, di lekker worde breng ons so mar in di hand, mar ons moet oppas’. Vroeg in di morre was

alles op Poortji in beweging. Oom Diederik loop heen en weer om orders te ge. Di mense, wat op Poortji geslaap het, span in. Skotskarre en wa'ens word reg gemaak, algar en alles gaat na di boskoppi toe. Daar was al amper 'n wapad (*weg voor wagens*) gerij. Oom Diederik was anders net straf op sijn veld, en dit was nog al sijn spaarveld; mar nou praat hij ni. Di son was 'n klein rukki op, toen Oom Diederik op di graafplek kom. Dadelik bestorm di mense hom om grond te krij. Dit was di moeite werd om te sien hoe di mense deur di modder stap, want dit had di heel nag stadig an deur gereen, partij mense ge toen om niks; hulle gaat plat op di grond lê om klippies (*steenjtes*) te soek. Ek sal nou mar ni vertel, hoe di klaims afgebakend en uitgege is ni. Dit was 'n geskre en drukte sonder einde; mar nog voor twaalf uur di middag, was ider besig om te werk. Partij had sifte me gebring. In di loop van di dag krij 'n man weer een van Hans sijn steentjis, en allemal hardloop om dit te sien. Dit ge nuwe moed, en al was di son soo's 'n vuur di mense werk mar deur. Partij dorpsmeneertjies wat nog nooit 'n graaf in di hande gehad het ni, werk dat di bloed bij hulle hande afloop. Gerrit was oek fluks and werk en Snel help trou. Hij wis oek, dat dit ni lang sou duur ni. Dat Gerrit di dag niks krij ni ontmoedig hom ni, al di diamante kan oek ni bo op lê ni. Hans kom oek om sijn claims uit te soek mar seg dat hij later sou begin te werk. Oom Diederik werk soos 'n bandiet. Toen di aand word was dit mooi om al di vuurtjies te sien; 'n hele klomp mense had al tente opgeslaan. Daar was natuurlik oek al 'n wa met drank; want di ding blij ni agter ni. Partij volk was al dronk, en 'n paar wit mense oek. Snel had oek 'n sopi gekrij, en had wat nog nooit gebeur is ver di twede sopi bedank. Hij was bang om te praat. Di vollend morre was meer as een, wat ni gewoon was om te werk ni, ordentlik stijf, en di meeste was ni so heet om te begin ni. Gerrit was vroeg genoeg op, maar Snel was lui, en mar blij dat hij twaalf uur 'n bitje kon gaan rus. Di meeste mense gaat toen oek na die ete 'n rukki onder of op di wa lê. Oom Diederik was oek weer gekom met 'n wa en het Antonie saam gebring. Di gat waar hulle werk was ni ver van Gerrit sijn klaim ni, en Antonie was een paar maal o'er gekom om met Snel te praat. Di twe lag dan so hard dat Gerrit al gevraag het wat dit was. Toen di rustijd ankom gaat Gerrit onder Oom Diederik sijn wa lê mar Snel blij bij di kar. Waar di hottentot dit van daan krij weet ek ni, mar Antonie had 'n bottel brandewijn, en kom Snel opsoek om hom 'n sopi te ge. Di een sopi haal di ander. Daar kom toen nog 'n paar hottentots, wat oek drank had en so was hulle spoedig spraaksaam. ‘Di ou baas van mijn is fluks’, seg Antonie ver Snel, toen hulle 'n paar sopies in had en lag. ‘Hij werk hard nes 'm jong; hij geef nou gen ogenblik rus ni. Di ou wil nog rijk worde. ‘Dis fraai om di mense te sien werk’, antwoord Snel, ‘Mister Rights sijn hande is al vol bloedblare. Wat di geld tog ni kan doen! So 'n klippi lat di kerls werk’. ‘Ja dit is snaaks’, seg ou Vreland, ‘di mense is koddig. Verheel jou om ver 'n klippi so hard te werk, as dit 'n bottel brandewijn was, dan kan 'n mens dit nog verstaan!’ ‘So een klippi is net so veul werd as 'e groot vat’, seg 'n oue

terwijl hy sijn lippe aflek. ‘Ek wou mar dat ek een krij’. ‘Ons sal seker krij’, seg Wildskut, ‘di grond is net soos di grond in di Fields (aant.)’. ‘Denk jij so’, vraag Antonie, spotagtig, want hij kan Wildskut, wat 'n parmantige jonge was, ni verdra ni. ‘Vervas, outa! Ek het kennis van di ding. Leef di bottel nog?’ Antonie steek eers nog 'n goeie dop[1)] en ge toen di bottel oer. ‘Ek is seker’ seg Wildskut, ‘di diamante is hier net so dik as klipstene. Di ou baas sal geld maak, en di jong kerel wat daar aankom oek. Kijk! hoe parmantig rij hij’. Di sprekers kijk op. Hans kom an op 'n flukse jong perd. Hij rij reguit na Oom Diederik sijn wa en bind sijn perd sonder af te saal an di wiel vas. Terwijl Oom Diederik op di wa lê rus, gaat Hans in di skaduwe sit. ‘As di kerels van di diamante, wat hier is moet rijk worde’, seg Antonie, ‘dan sal hulle lang moet werk. ‘Wat weet jij daarvan!’ vraag Wildskut, terwijl hij Antonie met veragting beskou. ‘Jij wat nog nooit verder as Poortji was ni’. Dit was net genoeg om rusi te veroorsaak. De brandewijn was sterk gewees en di hottentots begin te raas. Snel spring op en verdedig Antonie, terwijl hij Wildskut uitskel ver al wat lelik was. Verskeie mense werd deur dit lawaai wakker. Oom Diederik oek. ‘Stil daar, jullie hottentots!’ skree hij toornig. Mar om 'n hottentot, wat dronk en kwaad is, stil te krij is ni so gemaklik ni. Wildskut en Snel hou an. ‘Vat tog 'n sjambok (*zweep**), seg Oom Diederik ver Hans, wat hy eerste siet, ‘en maak di goed stil’. Hans vat sijn sjambok en 'n paar andere mense staat oek op om te sien. Gerrit steek oek sijn hoof onder di wa uit om te sien hoe dit sou afloop. ‘Hou jou smoel, Snel!’ seg Hans en gaat met di sjambok in di hand voor di hottentot staan. ‘Jij is ni mijn baas ni. Ek sal ver jou tog mijn mond ni hou ni’, antwoord Snel met 'n vloek. ‘Stil Snel!’ roep Hans toornig. ‘Stil, of ek sal jou seer maak’. ‘Jij’, seg Snel, ‘jij moet mar ver jou self oppas’. Bedaardheid was ni di grootste deug wat Hans besit ni; kwaadaardig slaat hij Snel met di sjambok oer sijn kop. Dit was net of jij vuur in di kruid gegooi het, Snel vloek en raas en skel Hans uit ver 'n bedrieger en leugenaar. Van alle kante storm die mense op di geraas af, en in korte tijd was di hele boel bij makaar. Gerrit was oek opgespring, en Oom Diederik had 'n agteros sambok gevat, om die hottentots uit makaar te slaan. ‘Stil Snel!’ skré Gerrit, ‘maak dat jij weg kom of jij krij vandag seer’, ‘Maak liwer ver baas Hans seer’, skré Snel, ‘wat julle almar ver gek laat werk, di bedrieger’. Woedend kwaad loop Hans op Snel toe om hom neer te slaan; mar op eens spring di kleine joodtji tussen in, en seg: ‘Neen Neef! laat ons eers hoor’. ‘Wat het jij te vertel, hottentot?’ vraag Oom Diederik, met di agteros sambok klaar om te slaan. ‘Vertel of ek slaat jou’. ‘Slaat Oom!’ skré Hans. Snel kijk rond, di skrik maak hom nugter. ‘Vertel mar mijn jong!’ seg di Joodje ‘dat is ver jou di beste’. Bijna al di mense wat daar werk was nou bij mekaar gekom. Dit lijk nes 'n court (*rechtszitting*). Hans en Snel in di middel en Oom Diederik met 'n groote sambok voor hulle. ‘Vertel Snel’, seg Oom Diederik, ‘of jij kom an di wawiel’. Snel kijk om, mar daar was gen kans ni. Toen vertel hij alles wat hij gesien

1) nam een flinken slok.

had. 'n Dof gebrom nes 'n hagelbui wat an kom, werd onder di omstanders gehoor. ‘Is dit waar, wat Snel seg?’ vraag Oom Diederik an Hans. Hans was onder di vertelling doodsbleek geworde. ‘Snel lieg’, stotter hij. ‘Ek lieg ni, ou baas!’ roep Snel. Arme Hans kijk rond, mar siet net toornige angesigte; voor hom staat Oom Diederik; di sambok beef in sijn hand. Di woorde blij in sijn keel vassit. Onverwags spring Hans om, stoot 'n paar kerels wat hom in di pad staat, onderstebo, hol na di wa, ruk sijn perd los, spring op en dat loop huistoe. ‘Vang hom! Vang hom!’ klink dit van alle kante. Oom Diederik kijk woedend kwaad, rond; daar staat 'n jong kerel met 'n onnoosel gesig en oopmond naas hom, met 'n opgesaalde perd in di hand. Eer di jong kerel daarom denk had Oom Diederik hom di perd uit di hand geruk, was daarop en jaag met di sambok in di hand agter Hans an. Di hele boel, wit en zwart lag en skré, en hol agterna, om te sien hoe di spulletje sou afloop. 'n Paar Engelse begin onder di loop al te wedde wi sou wen. Dit was 'n resies soos nog gen een gesien het ni. Toen Hans merk, dat Oom Diederik agter hom an was, ge hij sijn perd volle toom. Nog nooit was hij so in di nood gewees ni. Sijn perd was fluks mar jong; oom Diederik sijn was baing sterker, ider keer kijk hij om en siet dat sijn vervolger nader kom. Net oop loop di perde di afdraend (*helling*) af, deur di spruitji (*riviertje*), modderplek toe. Nou kon 'n mens di modderplek wel deur as jij versigtig rij. Bij di modder kyk Hans weer om, Oom Diederik was kort agter hom, met di sambok in di hand. Ver di laatste ge Hans sijn perd 'n hou; di arme dier spring in di modder, spartel 'n bietji en daar sit hulle vas. ‘Hoera!’ klonk dit toen van alle kante dat dit so droom (*dreunde, schalde*). ‘Nou sal jij dit hê’, skre Oom Diederik, ‘jij sal weet dat jy ons bedroge het. Mar Helaas! Oom Diederik druk oek di modder plek in. Hy het gedag dat syn perd sterker was, hij spartel oek so 'n bitje en daar sit hul ook vas... Kon ek nou teken, dan ek vervas en pretji maak van die geskiedenis. Hans was omtrent vier tre voor; mar Oom Diederik kon ni nader kom ni. Hy staat ider keer na Hans dat di modder so spat mar kon hom ni raak ni; slegs di punt van di sambok raak Hans so nou en dan op syn skouwer; di modder spat dat dit 'n naarheid was. Albei was met perde en al besmeerd, Gen mens kon di hou sonder lag ni, al had jy oek kiespyn. Di heele skater dan oek van lap. Oom Diederik perbeer nog 'n slag, en, gelukkig ver Hans, raak di sambok syn perd. Di arme dier span al syn krag in en terwijl di modder klonbe Oom Diederik oerdek, spartel Hans syn perd los, kry vaste grond en sit af. Oom Diederik moes uitgeholpe worde. Eers was hy so kwaad dat hy idereen wou slaan wat digte by kom. Toen hy uitkom soek hy na Snel, mar Snel het lat vat. Binne 'n uur was di grawery op 'n stokki en di boskoppi verlate. Ek sal nou mar ni probeer om 'n beskrijving te ge hoe Hans tuis gekom is en daar uit gesien het ni: oek ni, hoe hy di vollende morre vroeg al afgesit het Transvaal toe ni. Wel raas di mense vreeselik en wil skadevergoeding eis, mar Hans was weg. Binne 'n paar weke was alles weer vergeten. Hans kom na 'n

tijd weer terug: mar di mense kijk hom so dwars an, dat hy mar liwer heeltemal na Transvaal vertrek en daar getroud is. Daar woon hy nog, maar of hy nog ‘lieg-Hans’ is, kan ek ni se ni. 'n Man het vertel dat die sambok van Oom Diederik ‘Liegduiwel’ uitgejaag het.

16. De Afrikaansche natuurschildering.

De Afrikaansche natuur, zoowel de rijke Afrikaansche flora als de troostelooze verlatenheid van de Afrikaansche zoutsteppen of de eindeloos vliedende vlakte schilderen ons de volgende verzen van Leipoldt en Celliers.

In die Boesmanland.
door Leipoldt.

Vaal rotse rondom met vaal sand en klei,
En boesmangras en varings geel en groen:
Wat 'n mooi wêreld hierdie! mooi geboen
Deur die Natuur, en mooi ook deurgebrei
Met bossies en met blomme! Dis ver mij
Alsof die son die wêreld self wil soen,
En ook die sterre daaraan mee wil doen
Bij nagtijd als die veld sijn sluier krij:
Hier was mijn thuiste in mijn woeste jaar
Toen ik nog kind was, sonder pijn of vrees,
Want ou Paai Boelie[1] self was toen te klein!
Al die rooi klippies het ik ingegaar,
En al die varings was ver mij gewees
Maters[2] wat elke somer het verdwijn.

Die soutpan.
door Leipoldt.

Kaal is die ou sandwêreld hier, en kaal
Die see daarbuite waar die branders breek:
'n Strand vol klippies en 'n poltjie[3] kweek
Van ruigtegras, nou nie meer groen maar vaal.
Hier praat die veld 'n onverstaanbre taal;
Hier maak die son die blou soutwater bleek,
Totdat hij saands[4] vermoeid zijn kop versteek
Agter die duine, waar sijn glans verdwaal.
Hier staan die soutkors sonder vou of plooi,
Glad, silwerwit, en met 'n goudgeel lijs
Van modder en klei - hier dun en daar nog dig,
So arm die wêreld hier, en tog so mooi:
Stil, als 'n oumens amper oor sijn reis
En met die Dood se skade op sijn gesig.

Die vlakte. aant.
door Jan Celliers.

Ik slaap in die rus van die eeuwe gesus,
Ongesien, ongehoor,
En dof en loom in mij sonne-droom,
Ongewek, ongestoor.
Tot die ijl-blouwe bande der ver-verre rande

1) gewone naam voor een spook.
2) vrienden.
3) pol, kleine hoeveelheid.
4) 's avonds.

Skuif mij breedte uit,
Wijd-kringend aan d'puur alomwelwend asuur
Dat mij swijgend omsluit.
Die aarde was jong toen mij bodem sig wrong
Uit die diep van d'meer;
En die waa'tre o'erswewend kwam lewenskrag gewend

Die gees van die Heer.
Uit die woelende nag van haar jeugdige krag
Brag die aarde voort
Lewiatansgeslagte, geweldig van kragte,
Storm-ontruk aan haar skoot.
Diep in mij gesteente berg ik hul gebeente
D' geheim van hul lewe en lot;
Maar gewek uit die sode herleef uit die dode:
Naar d' eeuwig hernieuwingsgebod,
Die stof van d' verlede in vorme van d' heden,
In eindeloos kome en gaan;
Wat die dood mij vertrouwt, ik bewaar 't als goud,
En geen grein die 'k verlore laat gaan.
Als die son o' er mij vloer in die more[1] kom loer
En die douw van mij lippe kus,
Dan draai ik mij stom met 'n'glimlag om
En lê maar weer stil in mij rus.
Hoog bowe die kim op sij troon geklim,
Is hij[2] heer van lewe en dood;
Naar wil en luim geef hij, skraal of ruim,
Verderf of lewensbrood.
Uit gloeiende sfeer brand hij wreed op mij neer
Tot mij naaktheid kraak en skroei,
En mij koorsige asem in béwende wasem
Al hijgend mij bors ontvloei.
In sij skaduwtje rond-om sij stam op die grond
Staat 'n eenzame dorenboom,
So 's die stilte op haar troon, met doorne gekroon,
Wat roerloos die eeuwe verdroom.
So's 'n vlokkie skuim uit die sfeere se ruim
Kom 'n wolkie aangesweef,
Maar hij groei in die blouw tot 'n stapelbouw
Van marmer wat krul en leef -
Kolossaal monument op sy swart fondament,
Waar die bliksem in brul en beef.
En o, met mij is die windjes blij,
Hul spring uit die stof o'erend,
En wals en draai in dwarrelswaai
O'er mij vloer, van end tot end;
Die gras skud hul wakker om same te jakker
Tot hij opspring uit sij kooi,
En so's mane en sterde van ja'ende perde[3]
Sij stengels golf en gooi.
Met dof-sware plof, so's ko'els in die stof,
Kom die eerste druppels neer,
Tot 't ruis alom so deur die gebrom
En gekraak van die donderweer.
Met klouwe vooruit om te grijp en buit
Jaag 'n ha'elwolk langs verbij,
So's 'n perde-kommande wat dreun o'er die lande
Vertrap en geesel hij -
En sij lijke-kleed sien ik ver en breed.
In die awendson gesprei.
Stil in die duister lê 'k so, 'n luister,
Hoe die spruite gesels[4] en lach;
Maar bowe die pak van mij wolke-dak
Het die maan al lang gewag;
Nou breek en skeur hij 'n baan daardeur

1) in den morgen.
2) de zon.
3) staarten van jagende paarden.
4) gezellig kouten.

Om te deel in mij vreug benede,
Hij sprei die waas van sij romig-blouw gaas -
En ik lach so stil-tevrede.
Plek op plek, so's die wolke trek,
Sweef die skaduwe onder mee,
So's eilande wijd o'er die waat're verspreid
Op die boesem der groote see.
Met 'n afskeidskus gaat die maan ook ter rus
En ik wag op die dageraad,
So skoon en so mooi so's 'n fris jong nooi[5)]
Wat lach in haar bruidsgewaad.
O'er die bulte se rug slaat die gloed in die lug
Van brande wat ver-weg kwijn,
En doornbome fluister in die rooi skemerduister

5) vrouw.

Van gevare wat kom of verdwijn.
Uit slote en plas, uit die geurende gras
Stijg 'n danklied op ten hemel,
En 't is of ik hoor hoe die krekies[1] se koor
Weergalm uit die sterregewemel -
Waar werelde gaan - op hul stille baan
Tot die ende van ruimte en tijd;
So, groots en klaar, staat Gods tempel daar,
Wijd - in sij majesteit.

17. Navolging en overlevering.

Opmerkelijk echter is de nogal slaafsche navolging in de Afrikaansche literatuur. Celliers volgde de Iris (aant.) na van Jacques Perk, waarvan de eerste regels luiden:

Ik ben geboren uit zonnegloren
En een zucht van de ziedende zee,
Die omhoog is gestegen, op wieken van regen,
Gezwollen van wanhoop en wee...
Met tranen in 't oog, uit de diepte omhoog
Buig ik ten kus naar beneden:
Mijn lichtende haren, befloersen de baren,
En mijn tranen lachen tevreden.

Weldra echter wordt Celliers juist hierin weer nagevolgd door D. Malherbe. *Die Warrelwind* en *Die Asbos* zijn directe imitaties van *Die Vlakte*, en indirecte van *Iris*. Dan komt Totius' *Die Besembos* beiden als het ware nog overtroeven door een bijna letterlijken aanhef van Jacques Perk:

Ik is gebore bij die middagglore
Van 'n blakende, blinkende zon
Stiefmoederlijk skraal was die eerste onthaal,
Waarmee ik mijn lewe begon.

Welnu, juist als in motief en versmaat hangen ook de jonge Afrikaansche dichters en schrijvers, in de keuze hunner taalvormen als klissen aan elkaar. Wendingen, die de eene gebruikt, duiken ook aanstonds bij den ander op. Regels, die er een slechts onbewust toepast, worden weldra bij een ander met volle bewustheid onderhouden. En er verschijnt in den laatsten tijd geen Afrikaander dissertatie over het Afrikaansch, of ze bevat eenige voorstellen en nieuwe taalregels, die voor het richtig gebruik van het Afrikaansch onmisbaar heeten. Gelijk wij in het slot van ons vorig hoofdstuk zagen, is hier de terugkeer op den weg der Creoliseering begonnen, en men behoeft geen profeet te zijn, om te verwachten, dat het Afrikaansch als het z'n jongen bloei kan uitleven, binnen tientallen van jaren, weer een schrijftraditie, en daarop gebaseerde spraakkunst heeft, die wèl veel van de onze zal afwijken, maar aan de thans nog heerschende regelloosheid een spoedig einde stellen zal.

18. Afrikaansche redenaarstaal.

Dat het Zuid-Afrikaansch beter dan het hoog-Hollandsch tot de ziel van het volk spreekt, begrijpen de populaire Boerenleiders bij volksvergaderingen opperbest en zij weten op meesterlijke wijze dit instrument te bespelen. Wij laten hier het woord aan Generaal De Wet. Saevis tranquillus in undis, vastberaden kloek en krachtig te midden eener woedende menigte, houdt hij vanaf

1) veldkrekels.

een wagen in de open lucht een Afrikaansche rede, vol zelfbeheersching en bedwongen kracht, maar raak en gevat. Wat steekt het kleingeestig gedoe zijner tegenstanders met hun geloei en geschreeuw af tegen de 17de eeuwsche mannentaal van Oom Christiaan! Hoe ernstig klinken zijn waarschuwingen aan het adres der onruststokers, hoe weet hij met een welgekozen uitdrukking of beeld de lachers aan zijn kant te krijgen!

Christiaan de Wet aan het woord. aant.

Vrijdag 2 Oktober heeft te Potchefstroom een ‘monster-vergadering’ plaats gehad om te protesteeren tegen de expeditie naar Duitsch Z.-W.-Afrika. Generaal De Wet heeft daar een groote redevoering gehouden, waarvan Het Westen een uitvoerig verslag geeft. Het volgende is er aan ontleend. Wij geven het gesprokene weer in het teekenachtig Afrikaansch van oom Christiaan, die op een kar geklommen de toehoorders verzocht te gaan zitten, opdat hij alleen getroffen zou worden als men weer aan het gooien ging, zooals in de kerk, waaruit ze verdreven waren, had plaats gehad: ‘Ik wil net diegenen sê wat vreedsame burgers op die wijse molesteer, dat een van hulle nog makkelik een kind des doods van avond mag wees’. Hierop ging er een gejuich van de oproerlingen[1] op en werd gezongen: ‘Britons never, never, never shall be slaves’. En weer geschreeuwd en gejouwd en geboed[2] en vuur gespogen. Toen er stilte kwam, zei de generaal: ‘Dit is nou die beskaafdheid wat jij in Downing Straat (aant.) en Europa aantref. Maar liewe vriende, dit is onbekend in Suid Afrika en alhoewel dit lang tijd mag neem, hoop hij dat sulke ruwe en onbeskofte, onopgevoede klas nog hulle maniere in Suid Afrika sal verwissel vir die beskaafdheid. Ik wil die agterste wat daar teen die draad staan vra, om nader te kom en nie bang te wees nie en indien wel, hoop ik dat hulle naar hulle tuisplek sal gaan waar die ook is, en ons hier alleen laat. Ter wille van die beskaving sal die ribbetjes van die onbeskaving nog moet nat gegooi worde. Binne 'n jaar sal hier die onbeskaving nog geleer worde om die Afrikanersij regte te respekteer. Dit belowe ik hulle. (Dawerende toejuiging). En die Afrikaner sal dit met sij eige hande nog doen. (Toejuiging). Ons word nie deur die Regering beskerm nie. Daaroor moet die volk kla. (Toejuiging). Als ik verkeerd doen of verkeerd praat wat ik nie kan bewijs nie, daar is julle tronk (*gevangenis*). Julle polisie is hier. Die magistraat is hier en hulle kan dan vir mij straf als ik skuldig is. Hulle sal nie aan jou durf vat nie skree 'n klomp stemme. Ik wil begin met 'n inleidings-artikel van die ‘Volkstem’. In die artikel werd gesê dat ik sulk 'n grote sondebok is en dat ik gesê het, dat generaal De la Rey (aant.) nie deur 'n ongeluk werd doodgeskiet. Welk ik herhaal dit, ik geloof nie dat dit 'n ongeluk is nie. Ik sê dit nog. (Toejuigingen).

En als dit nie 'n ongeluk is nie, dan is dit 'n verregaande onverskilligheid,’ (Toejuigingen). (Er ontstond hier een gevecht met een van de oproermakers en was er daarover een grote beweging). ‘Moenie almal agter een man gaan

1) verstoorders der vergadering.
2) loeien, eig. boe roepen.

hardloop nie', sei de generaal onder groot gelach. 'Ik staan daarbij, als ik sê, dat dit 'n onvergeeflike onverskilligheid was dat een van onse grote manne op die manier aan sij end moes kom. Ik vra, wie kan nou veilig wees na die gebeurtenis? Die regter sal nog uitspraak gee maar werd hulle 'n order gegee om te skiet als 'n man maar nie so dadelik stil hou nie? Toen ik die tijding kreeg, sei mij vrouw en dogter aan mij met trane in hulle oge: Pa hulle kan jou nou ook doodskiet op die manier, want jou bloed is nie beter dan generaal De la Rey s'n nie. (Toejuiging en ontroeringskrete).

Regulasies is onlangs uitgevaardig en daarin word gesê dat jij nie mag praat nie. Maar vriende, onthou, ons is nog nie in Rusland nie. (Toejuiging). Tot hiertoe was die volk nog altoos geregtig om hulle heilige oortuiging uit te spreek, dog nou wil die regulasies die bittere gevoel wat daar oor die grondroving in Duits West besig is, op die manier demp.' (Hier ontstond er weer een geboe en gesing en geskreeuw van wege de oproerstokers). Generaal De Wet: 'Loop! boe in Johannesburg. Daar is julle plek. Alhoewel daar ook fatsoenlike Afrikaners en Engelse is, is dit julle plek waar julle meer kan hoo! dan boe! (Groot gelach en toejuiging). Mense wat in Downing Straat groot geworde het behoor dáár te wees.' (Groot gelach). Generaal De Wet voortgaande, zei: 'Die Regering stel nou voor dat Vrijwilligers kan gaan. Wel die Vrijwilligers sal die Duitsers nog almal neem en vir hulle dan uitlag. (Toejuiging).

Maar dit is nie almal Vrijwilligers nie. Baing kinders is op skelmagtige wijse van hulle moeders losgeskeur.' Hierop kwam er een eier nabij de generaal vallen toen de generaal wegens de kreten van afkeuring sê: 'Nie toe maar mense, ik het nog 'n ander baatje. (Weer groot gelach). Die kinders is teen die wil van die ouers weggeneem. Ik is gereed om onder die wet te buk dog ik is daarop teen, dat die wet sal oortree worde deur die Regering. Die verovering van Duits-West is in strijd met die wet wat net verdediging wettig om die vijand uit die land te hou. Om ons land te verdedig, sal ik klaar wees om oorlog te te voer, dog om aan te val, dien ik nie. Ik sal alleen mij regte verdedig. Die bewering, dat die Duitsers oor die grense gekom het is nog nie gestoof nie en die parlements lede het nie eers die wil van die volk in die saak geneem. (Toejuiging). Ik het nie van een enkele gehoor wat dit gedaan het. Sekere lede wil agter die ekskuus skuil, dat hulle niet tijd had gehad om dit te doen en nie wis waarvoor hulle sou gaan stem. [+]Dog die onderneming was nie so onbekend nie omdat reeds verskeidene magte was gemobiliseer. Ons wis uit de uitlatings dat die Regering, voordat die parlement vergader was, gedetermineer was om Duits West Afrika aan te val'.

[+]**Taal van Generaal De Wet**.

Hierop was er weer een opskudding door een van die oproerstokers veroorzaakt. Deze persoon ging maar voort met zijn verstoring toen de generaal de omstanders vroeg of 'die man se mond nie kon toegeslaan worde nie'. Eindelik was er weer stilte en zei de generaal verder: 'De meerderheid van de parlementsleden wist, dat zulk een voorstel als aangenomen, zou voorgelegd worde. Doch de

wet spreekt alleen van verdediging. Nergens in de grondwet wordt van soiets als grondverovering melding gemaakt en als die Regering die wet oortree, was dit die plig van die volk om te protesteer. Om Duits West te wil verover, is die besoedeling van jou hande'. Hierop volgde er weer van wege de oppositie 'Britons never, never shall be slaves', en daarop was het 'God save the King' en toen weer geschreeuw en gejouw, en toen dit weer voor omtrent 'n tien minuten had geduurd, was er weer stilte en zei de generaal: 'Ik is verwonder dat die Engelse Volkslied op die manier deur die modder word gesleep. Ik het te veel respek daarvoor en sou dit nie op die manier 'n oneer wees nie, om storings te maak en so iets heiligs op sulk 'n onstigtelike wijse te verneder'. Hierop was er weer lawaai en weer gesing en toen vroeg die generaal die omstanders, of ze die oproermakers niet stil konden maken? Het bleek, dat ze de gehele avond de Afrikaners wilden stormlopen, doch dat 't hart mankeerde. De gevoelens waren trouwens nu zo hoog gelopen, dat men verwachtte, dat er elk ogenblik grote onheilen konden plaats vinden en dat zou ook in dit geval geweest zijn, hadden de oproerstokers meer hart gehad om gezamenlik de Afrikaners aan te tasten. Er vonden aparte gevechten plaats, toen de politie een van de Afrikaners arresteerde. Een afdeling omsingelde eindelik de konstabel en de man werd uit hun handen verlost en men beweert, dat het bij deze gelegenheid was dat een van de konstabels werd toegetakeld. Toen de orde eindelik hersteld was, ging de generaal voort als volgt: 'Als van die vriende, wat daar verderaf staan sal vrage doen, sal ik altoos gewillig wees om dit sover dit in mij krag is, te antwoord, solang als hulle maar sig alleenlik wil gedra. Ik wil weet of ons nie verantwoordelik is nie vir wat die vrijwilligers doen? Ons is daarvoor verantwoordelik. (Toejuiging)! Ons het niks met die Europese oorlog te doen nie. Ons staat tog onder 'n sedelike verpligting. Wat dit is, is te lang, dan dat ik dit hier kan uitlê. Maar 'n sedelike verpligting is nie iets nie wat onder kan gedwing worde nie. Ons kan nooit die Engelse Regering dankbaar genoeg wees vir die konstitutie aan ons geskonke 'n konstitusie wat deur Sij Majesteit die Koning werd goedgekeur. Dog die bedoeling daarvan kon nooit gewees het nie, dat ons land diefstal moes gaan pleeg en dit moet nogal deur die jongste kolonie van Engeland gedaan worde'. Hierop was het geraas van de oproerstokers weer overweldigend en was spreker niet in staat om voort te gaan. Toen er eindelik weer stilte was, riepen de Afrikaners: 'Drie hoeras vir generaal De Wet', welke met alle levenslust en ijver werd gegeven. Generaal De Wet de oppositie bij het draad toesprekende zei: 'Die Here bewaar julle als ik mij net omdraai. Julle gaan die oorsaak wees als hier vanaand nog bloed sal vloei. Ik hou die mense terug en sal nie sê saa! nie, want ik het opvoeding gehad. (Dawerende toejuigingen). Ik is nie soos ons dit op Bloemfontein noem in Baai Hoek ([aant.]) groot geworde nie (Weer dawerende toejuiging). Als julle mij bewijs waar ik verkeerd is, is ik nie te hoog nie om 'n apologie te maak. Ik sal dit aan enig man doen, als ik teen hem gesondig het. Dit was onbillik van die Eerste Minister om van hierdie land te vorder

om kistanjes vir andere uit die vuur te krab'. Hierop was er weer een Boe! Boe! Boe! van een ganse lot (*troep*) van de oppositie. Een stem: 'Generaal, so het hulle ook gedurende die oorlog gemaak, sê net dat ons die wereld skoon maak'. Generaal De Wet: 'Misskien is daar onder hulle nog wat ons kerke het help afbrand. (Toejuiging). Daar word so baing van gemaak, dat die koelies misskien sal gevra worde om Duits West Afrika te neem en dat hulle dan die land sal krij. Wel laat dit gebeur, want dan sal hulle net in hulle regte omgewing wees met die Hotnots daar, dog als dit daarop aankom, kan die kaffer met die assegaai gestuur worde naar hulle toe, want soos dit nou reeds in Natal gebeur, moet die kaffer vir die koeli werk. Ik sal altoos vir mij volk opkom als daar vir hulle 'n graf gegrawe worde. Ik sê nie, dat die Regering nou die graf delf nie, maar dit sal daarvan kom als dit so aangaan. Ons sal gestraf worde als ons land gaat roof'. Hier brak 'Rule Britannia' weer los en werd er so geweldig lawaai gemaakt, dat die generaal vir'n geruime tijd nie kon aangaan nie. Toen daar weer stilte was, zei de generaal, dat hij een beroep op de politie moest doen. 'Ik weet niet of die polisie hulle plig doen. Als die polisie partijdig is, sal ik hulle rapporteer. Is dit beskerming, soals die polisie die burgers beskerm? Als hulle uit hulle weg gaan om ons te beledig en die Afrikaner begin daarteen op te kom, dan word hij weggedra. (Hevige toejuigingen). Ik sê dat die polisie niks gedaan het nie om orde te hou. Die mense word uit mij en die andere burgers se sak betaal en watter beskerming gee hulle vir die burger? (Luide toejuigingen). Hier is tog 'n magistraat ook, kan die publiek dan nie beskerm worde nie?' Asst. Magistraat Cronin kwam hierop voorwaarts en op de kar klimmende zei hij: 'Ik verwacht van julle om de burgers een rechtvaardige gelegenheid te geven om te spreken'. Generaal De Wet, toen er een weinig stilte kwam: 'Ik het nou probeer om 'n idee van die toestand te gee en wil net daarbij voeg, dat daar vanaand nie sprake is nie van Hertzog of Botha ([aant.]) partij nie. Die brandpunt is Duits West Afrika. Wat oorlog kan teweeg breng, is oor ons hoofde als Afrikaners gegaan. Al wat ons kan doen is om steeds gereed te wees om ons land te verdedig. Die Regering vertrouw die volk nie en daarom is hulle nog nie gewapen nie. Wel als die Regering die volk wantrouw, moet hulle niet verwonder wees nie, als hulle ook gewantrouw worde. Baing mense wat gewere het, het wer nie een patroon nie. Hoe is die land onder die omstandighede bekwaam sigself te verdedig?' Generaal de Wet ging hierop onder grote toejuigingen zitten.

Oefening. [aant.]

1. Zoek overeenkomsten tusschen het Neger-Hollandsch van hoofdst. 8 n°. 7 en het Afrikaansch: a) in den woordenschat, b) in de taalvormen. - 2. Schrijf de typische Afrikaansche zegswijzen op en zet de beteekenis er naast. - 3. Welke opmerkingen kun je maken bij verschillende samengestelde werkwoorden, wanneer je hun vervoeging met die uit het A.B.N. vergelijkt? - 4. Welke eigenaardigheid vertoont zich bij sommige transitieve werkwoorden? - 5. Schrijf eens op de voornaamwoorden, die niet

in het A.B.N. voorkomen. Herinnert gij u er een van in een Nederlandsch dialect te hebben ontmoet? - 6. Welke meervoudsvormen der substantieven komen in de vorige stukken voor? - 7. Zoek eens uit de gedichten van Leipoldt en Celliers die Nederlandsche woorden op, die in het A.B.N. nooit op dezelfde wijze zouden gebruikt worden. - 8. Hoe noemt men een uitdrukking als *geld maken*? Ken je meer dergelijke uitdrukkingen in het A.B.N.? Noem eens eenige Germanismen? - 9. Wat beteekenen de volgende Afrikaansche uitdrukkingen? Zet zoo mogelijk de Nederlandsche er naast met kleine wijziging: Hij is kort gespan. - Hij gooi met die vark. - Iemand sij kop was. - Hij het geld als bossies. - Hij weet, waar David de wortels grawe (= graaft). - Dis water op sij meule. - Hij is nie van dag sij kind nie. - As is verbrande hout. - Die druiwe is suur, seh jakhals. - Jakhals prijs sij ij'e stert. - Die sieke dra die gesonde. - Hij is 'n Jakhals. - Achteros komt ook in die kraal. - Stadig oo'r die klippe. - So oud als die waa'n-pad. - Ver van jou goed, nabij jou skade. Nou is die gort gaar. - Sij maters is dood. - Hij is nie onder 'n kalkoen uitgebroei nie. - Hij is so gemaak en so gelaat staan. - Daar is baing suur lamoensop onder. - Ik sal jou 'n klip in die pad rol. - Ik is 'n voo'lstruis, waar ik kom, daar is ik thuis. - Hij lig sij elmboog. - Als jij achter die deur gestaan het, soek jij 'n ander daar, - Tusse die hand en die mond, val die pap op die grond. - Onderscheid verder bij deze uitdrukkingen: die uit het Nederlandsch en het Engelsch overgenomen zijn en de typisch Afrikaansche.

19. Het Afrikaansch een nieuwe dochtertaal van het Nederlandsch.

Alhoewel het tijdens dezen grootsten aller oorlogen, die misschien ook in z'n gevolgen alle vroegere volkertwisten zal overtreffen, een uiterst gevaarlijk werk lijkt: ons aan voorspellingen te wagen; moeten wij om dit hoofdstuk alzijdig af te ronden, toch sluiten met de gevolgtrekking, waartoe al het meegedeelde als vanzelf versmelt. Indien dus de omstandigheden binnenkort niet heelemaal veranderen, is het te voorzien, dat later de taalgeschiedenis zal boeken: hoe tusschen 1800 en 1900 het Afrikaansch-Nederlandsch van een onbeholpen Creoolsch haventaaltje tot een Algemeen Beschaafd Afrikaansch is geworden, een taal, die weliswaar Nederlandsch van oorsprong, toch een echt Afrikaansch karakter draagt, en daarom roemen mag van Neerlands taalmoeder een nieuwe dochtertaal te wezen.

VERBORGEN - ÉÉN, IN GROOT VERBAND
DIEP, HOOG EN WERELDWIJD GEPLANT,
STAAN EENHEIDSBOOM VAN STAM EN TAAL
TOT IN TRANSVAAL.

Tiende hoofdstuk.
Het Amerikaansch.

Twaalfde hoofdstuk.
Het West-Indisch.

1. Oost en West.

In vele opzichten vertoont het West-Indisch Nederlandsch overeenkomst met het Nederlandsch uit onze Oost. Ook hier is het Nederlandsch niettegenstaande eeuwenlange overheersching er niet in geslaagd de vreemde talen te verdringen. Geen algemeen gesproken mengtaal heeft zich kunnen ontwikkelen en buiten de regeerings- en ambtenaarskringen is het Nederlandsch vrij wel onbekend. De taal der ambtenaren onderscheidt zich daarenboven soms door dezelfde boekentaal-deftigheid als in Oost-Indië, al is dit sterk verminderd (zie blz. 226), en wordt dikwijls nog in den omgang verwisseld voor allerlei mengtaaltjes - op Curaçao het Neger-Spaansch of Papiamentoe - of groote cultuurtalen, zooals het Engelsch en Spaansch. Zoo weinig bekend is onze moedertaal, dat bij de troonsbestijging van onze Koningin in 1898 op St. Eustatius het 'Wien Neerlandsch Bloed' en het 'Wilhelmus' in het Engelsch vertaald moesten worden om door de kinderen te kunnen worden gezongen.

2. Surinaamsch. [aant.]

In de omgangstaal ontwikkelden zich in het Nederlandsch eindelijk allerlei eigenaardige uitdrukkingen enz., die teruggaan op den invloed van de omgeving. Vooral in Suriname is dit waar te nemen. Men laat woordjes als *het* en *er* of de voorzetsels weg, soms verdubbelt men deze laatste, verwart rededeelen met elkaar, kortom de gewone creoliseeringsverschijnselen vertoonen zich. Het vooral in de taal der Sinjo's waargenomen verschijnsel, dat de figuurlijke en eigenlijke beteekenissen door elkaar geward worden en geijkte uitdrukkingen niet meer verstaan worden, vindt men onder dezelfde omstandigheden ook in Suriname. Zoo hoort men:

Geef die jongen een stem = Waarschuw dien jongen. - Mijn lichaam groeit koud = Ik ril. - Er is van middag geen plein = Er is geen muziek-uitvoering op het plein. - Hij heeft die ziekte op de plantage geôrven = Hij is op de plantage geïnfecteerd. - De kinderen regeren = De kinderen stoeien. - Gooi een oogje voor me = Houd een oogje in het zeil.

3. West-Indische mengtaaltjes.

Vertoonde het Nederlandsch als zelfstandige taal weinig expansie-vermogen, van meer gewicht is de rol, die het speelde als samenstellend element van verschillende in West-Indië heerschende mengtaaltjes. Merkwaardig is het mengelmoes van sommige dezer mengtaaltjes. Er zijn er, die niet uit twee maar uit vier of vijf verschillende talen zijn ontstaan. Zoo wordt 1° in een deel van Nederlandsch-Guyana een mengtaaltje het *Djoe-Tongo* gesproken, dat ontstaan is uit het Portugeesch-Hollandsch van naar West-Indië getrokken Portugeesch-Amsterdamsche joden. Wij vinden er 2° het *Neger-Engelsch* (*Ningre-Tongo*) van slaven en plantage-bezitters. Nederlandsch,

Portugeesch, Joodsch, Engelsch en Afrikaansche negerdialecten vormen samen de bestanddeelen van dezen talenpoespas. Op Curaçao, Aroeba, enz. wordt 3° het *Neger-Spaansch* of *Papiamentoe* gesproken, dat behalve op de reeds genoemde talen, vooral nog op het Spaansch en een Caraïbische inboorlingentaal berust.

4. Waar het hart van vol is...

Ook in deze mengtaaltjes herhaalt zich het boven (blz. 225) besproken verschijnsel, dat de meeste uit het Nederlandsch overgenomen woorden lage cultuurwoorden zijn, terwijl de woorden voor geestelijke begrippen bijna geheel ontbreken. In het Papiamentoe zijn b.v. de woorden voor godsdienstige begrippen, zelfs in de Protestantsche psalm- en kerkboeken, zoo goed als allen van Spaansche afkomst. Eveneens zijn de namen van deugden, gebreken, enz. niet aan het Nederlandsch ontleend, maar wel de namen voor weersgesteldheid, huishoudelijke dingen en begrippen.

Oefening.

1. In welk opzicht stemmen de taaltoestanden van Oost- en West-Indië met elkaar overeen? - 2. Wat weet je van de gewone omgangstaal der Nederlanders in West-Indië? - 3. Waardoor kenmerkt zich het in West-Indië gesproken Nederlandsch? Welke opmerkingen kun je maken bij uitdrukkingen van blz. 237? - 4. Wat is de beteekenis van het Nederlandsch geweest voor de talen van West-Indië? Beschrijf den aard van den Nederlandschen invloed nader. - 5. Noem de voornaamste mengtalen van West-Indië en vertel, waar zij vooral gesproken worden.

5. Het Neger-Engelsch. [aant.]

Deze mengtaal, die door den naam Neger-Engelsch zeer onvoldoende wordt gekarakterizeerd, bestond oorspronkelijk uit een gecreoliseerde mengtaal van Engelsch, Portugeesch en negerdialecten van de Goud-kust, waar immers de meeste slaven vandaan kwamen. In het begin der 19de eeuw (in 1816 stond Engeland Suriname weer aan ons land af) begon het Nederlandsch op deze taal hoe langer hoe meer invloed uit te oefenen. Deze invloed breidde zich van de steden, de centra der bestuurslichamen, uit naar het binnenland, op dezelfde wijze als dat met het Engelsch gebeurde in Zuid-Afrika. Hierdoor wordt het begrijpelijk, dat het Neger-Engelsch der plantages op het oogenblik heel wat minder Nederlandsche bestanddeelen bevat, dan dat der steden.

6. Invloed der zending.

Van niet geringe beteekenis voor den toenemenden invloed van onze taal, was het werk der missionarissen en zendelingen. Deze brachten bovendien niet alleen woorden in de West-Indische mengtaal voor stoffelijke begrippen, maar ook voor geestelijke: de heidensche negers dienen natuurlijk, willen zij iets van het Christendom begrijpen, de voornaamste Christelijke denkbeelden eenigszins in zich op te nemen en dus ook de woorden hiervoor te kennen.

7. Afrikaansche overblijfselen

In deze mengtaal vertoonen zich echt Afrikaansche taalverschijnselen. Ook de woordenschat heeft veel Afrikaansche negerwoorden opgenomen. De oorzaak ligt voor de hand, als wij aan den oorsprong van deze taal denken (n° 5). De bedoelde taalverschijnselen en woorden vindt men terug in de negerdialecten van de Goudkust. Aan de Goudkust hebben de negers o.a. de gewoonte hun kinderen te noemen naar de dagen der week. Niet alleen bestaat deze gewoonte in Suriname, maar ook de woorden voor die dagen zijn in het Neger-Hollandsch ongeveer gelijk aan die van de dialecten aan de Goudkust. *Kwasi* (= Zondag) is een mannennaam aan de Goudkust en in Suriname.

8. Sociale groepen.

Uit hetgeen wij reeds in n° 5 zeiden omtrent de uitbreiding van het Nederlandsch kunnen wij nog de gevolgtrekking maken, dat ook in het Neger-Engelsch verschillende groeptalen zijn te onderscheiden. Zoo kan men aanzienlijke verschillen waarnemen tussschen de groeptaal der plantage-negers, der stadsnegers, der heidensche en der Christelijke negers. De taal der stadsnegers en der Christen-negers is het meest vernederlandscht. Ziehier eenige proeven van Neger-Engelsch uit verschillende tijdperken. De Portugeesche en Engelsche elementen zijn goed terug te kennen:

9. Neger-Engelsch uit Suriname A^{o} 1700.

Mie wil gaen na Watre-zij = Ik wil na de Water-kant. - Oe tem wie wil aeu na Riba? = Wanneer wille wy de rivier opvaren? - à Wilkom loeke jou na agter dina tem = Ze wil je t'agtermidddag komen bezoeken. - Zon komotte = De Zon komt op. - Zon gaeu on = De Zon gaat onder. - Ope windels = Doet de Vensters Open.

10. Neger-Engelsch uit 1880.

Naast het Neger-Engelsch van de spreekwoorden en de eerste dierenfabel zetten wij de vertaling in het Nederlandsch van den schrijver, een geboren Saramakkaneger en onderwijzer bij de Hernhutters in het binnenland. Zijn Nederlandsch draagt het archaïstisch en vreemdsoortig karakter van het oudere koloniale Nederlandsch. Die tweede dierenfabel is van lateren tijd.

11. Spreekwoorden.

Djoe-Tongo.	***Nederlandsch***
Fisi pasa masoewa, a go a hedi kieki.	Als de visch voorbij de net is, dan gaat zij naar de oorsprong der kreek (het is: Als het geluk u voorbij is, gij krijgt het niet meer).
Tidei wiwie kai a wata, a no tidei a ta poi.	Heden vallen de bladeren in het water, en bederven terstond heden niet (het kwaad wordt vroeg of laat beloond).
Agama goede goede, Agama dodo boiwe.	Langzaam, maar vooruit.

12. Dierenfabels. [aant.]

Oe ko sai de. Boeboe go si wan wata pheen, we di gwamba ko kisi ën, voe di de baka a go kai koesai, a taki, ko mo [mee?] oe go twe wata kisi fisi en de go begien twe wata. En boeboe teki koeja en a taki, fisi de koe fisi a de a boenoe! fisi de koe fisi a de a boenoe. We te di wata ko kaba, en di a si fisi a de, a naki koesai, ba bigidi kie en a njam toe fia.

Toe wij daar waren, het geschiedt, dat de Tijger een zwamp (*moeras*) zag, hij dorst naar roof, en ging de hert roepen, en zegt: komt laat ons de zwamp uitdroogen om visch te vangen en zij gingen het water uitgieten. En de tijger nam een karabas en zegt: visschen zijn er of niet, het is goed! visschen zijn er of niet, het is goed. Toen het water uitgedroogd was, en zag dat er geene visschen in zijn, slaat de tijger den hert met een vischslag (*klauwslag*) dood en eet hem op.

Tori na ini da libi vo Anansi

Verhaal uit het leven van vriend spin.

Bifosi mi bigin mi sa gi oen wan sjatoe tori voe oen kan lai:

Alvorens het verhaal te beginnen zal ik U een raadsel opgeven:

Kantoro doro sroto, kantoro moni lasi efi a no da bediende, dan misi de wan foevoeroe-man.

De deur van het kantoor was gesloten, er werd uit het kantoor geld vermist; zooniet de bediende, dan is mevrouw een schurk.

Brada kon wi libi da tori disi na wan see.

Broeders, laat ons het hierbij laten.

‘Ma man! bigin dan, na neti de gowe foe soso’.

‘Maar man, begin dan toch, de avond gaat geheel verloren’.

Iertintin, sigri tientien!

Eertijds, d.i. sedert onheugelijke tijden, toen de dieren nog spraken....

Now mi de go gi joe wan tori foe ba Anansi nanga ba Asaw.

Nu ga ik U een verhaal doen van vriend Spin en vriend Olifant.

Wi ala sabi taki ba Asaw a no wan spotoe soema, en dati a dé wan krakti meti.

Wij weten allen, dat vriend Olifant niet iemand is om mee te spotten, en dat hij een krachtig en sterk dier is.

Wan mamantem ba anansi teki da vrijpostige brutaliteiti, foe go aksi foe hori wan stré nanga ba asaw, foe stré soema de morō tranga leki trawan.

Op zekeren morgen kwam vriend Spin, verregaand onbeschaamdweg, vriend Olifant voorstellen om met hem een weddenschap aan te gaan, wie van hen beiden de sterkste zou blijken te zijn.

Ba Asaw no praktiseri moro fara, a djompo hopo hem bigi noso na tapoe en a lafoe nanga dem *pikien* tifi di masra gi hem foe krin hem ai nanga jesi.

Olifant dacht er niet verder overna, of hem misschien ook een strik gespannen werd. Hij sprong op, stak zijn langen snuit in de lucht en lachte zóó hartelijk, dat de kleine tandjes die God de Heer hem gaf, om zijn oogen en ooren schoon

	te maken, te zien kwamen.
Ba Anansi figi hem baroeba en leki hem tongo en a soekoe hem pasi foe go praktiserie ho fasi a sa seti hem koni streki foe wini Asaw. Tientron a naki hem hede en stampoe nanga hem bigi soesoe na gron, teé a feni wan fasi foe kisi da bigi soema foe boesi. Na joeroe di doengroe dé fadon ba Anansi go na watrasee en froiti kari na moro bigi fisi foe spaansche groenoe sè, da nem foe dati fisi na 'Walvisi'.	Vriend Spin draaide zijn knevels op, streek zijn baard, likte zich de lippen en ging heen om de list, die hij zou aanwenden, Olifant het af te winnen te overpeinzen. Tienmaal sloeg hij zich, voor het hoofd en stampte hij met zijn grooten zwaren schoen, tegen den grond, om een middel te bedenken, om dezen grooten woudbewoner beet te nemen. Toen het schemerde, ging vriend Spin aan het strand en floot hij, om den grootsten visch van de Spaansche groene zee tot zich te roepen; deze heet Walvisch.
Wan pikien kwartier na baka, sè bigien foe seki, en spoiti leki wan bergi de poeroe faja.	Een kwartiertje daarna begon de zee onstuimig te worden en schoten de golven als bergen omhoog, terwijl deze opspoten als een vulkaan, die uit zijn kraters lava en asch werpt.
Walvisi kon na sjoro.	Walvisch kwam aan wal.
Ba Anansi skreki en a de befi foe hem foetoe tée na hem hede, hen skin gro; nanga watra na ha ia dé begi Walvisi: 'Mi wan pôti pikien sani foe ala soema fa mi fadon na ini wan bigi tesi. Ké mi mama foe sé, joe wawan sa kan helpi mi no wan soema moro na disi grontapoe'.	Vriend Spin schrikte vreeselijk en beefde van zijn hoofd tot zijn teenen; een rilling ging door zijn leden, en met tranen in de oogen verzocht hij Walvisch, hem aldus aansprekende: 'Ik ben een arm klein ding te midden van alle andere schepselen en ben toch in een bittere verzoeking gevallen. Ach, moeder der zee, gij alleen kunt mij helpen en niemand anders ter wereld'.
'Anansi joe boi, joe dè sanik, sensi joe poeroe mi na ondro watra, joe de nanga begi en tée noja joe no taki noti jete'.	'Spin, jou kwajongen, je zanikt; sedert je me aan wal geroepen hebt, doe je niets dan smeeken en tot nu toe heb je niets gezegd'.
'Mi bigi soema, praktiserie mi mofina, nanga Gado wani mi san bigien:	'Eerwaardige, ontferm u over mij, rampzalige! Ach, daar God het wil, zal ik beginnen:
Ba Asaw miti mi na wan draihoekoe leti da na srefi presi pe Ba Napoleon ben feti da bigi feti, da bigi feti wi krijoro kari hem 'atra brasa'.	Vriend Olifant ontmoette mij op een hoek van Quatre Bras, juist op de plek, waar de slag het hevigst was, die daar door vriend Napoleon werd geleverd.

Wi dé taki wan tori en a praktiserie da tem foe na feti, bikasi ba Asaw na Ingrisiman hem broedoe bigin faja. A wani foe naki mi, ma ké pôti gelokoe mi pikien, mi djompo en kibri mi srefi. Nanga da ati-bron mi kosi alla bigi meti na dré gron en na watra'.

Wij spraken over dien slag en hij verdiepte zich in herinneringen, toen, omdat vriend Olifant Engelschman is, hij plotseling woest en driftig werd. Hij wilde mij slaan, maar gelukkig voor mij, dat ik klein ben, want ik maakte mij uit de voeten en verborg me. In mijne verontwaardiging heb ik gescholden op alle grooten der aarde en der zee.'

'Joe boi foe mi srefi joe no habi respeki, mi sa sori joe'.

'Jou kwajongen, voor mij hebt gij geen eerbied; ik zal je dat betaald zetten',

Wi ala sabi Anansi nanga hem koni-fasi. A teki na stré toe nanga Walvisi, a taki nanga Walvisi, wel bigi mama, mi sa seti da stré so fasi:
'Mi go leni wan bigi tité en joe sa tai na wan pisi na joe bere en na tra pisi mi sa teki na sjoro en tai na mi berè, dan noja mi sa si soema fosi sa tjari trawan kom na sjoro foe na liba.

Wij allen weten hoe slim Spin is.
Hij ging toen ook met Walvisch een weddenschap aan, zeggende: 'Wel groote bewoner der zee; ik ga een lang en sterk kabeltouw leenen; daarvan zult gij het eene eind om uw middel slaan en het andere zal ik, aan wal blijvende, om mijn middel binden; dan zullen wij op een gegeven teeken aan het trekken gaan; brengt gij mij in zee, dan.... doch breng ik je aan land dan.... is hij, die het wint de sterkste van ons beiden.

Ma mama Walvisi, bifosi mi bigin mi wani foe go taki mi wefi en pikien adjosi'.

Maar voor alles sta mij toe van mijn vrouw en kinderen afscheid te gaan nemen'.

Mama Walvisi no denki noti moro en a taki: 'Ja' en moro fara a taki, 'a boen'. Toe dei na baka tidé wi sa bigien 3 joeroe wan kwarta nanga 3 minuut nanga wan pikien sani moro'.

Moeder Walvisch dacht er ook niet verder over na en zei: 'Ja, het is goed'. Twee dagen na heden zullen wij den strijd aanbinden te omstreeks drie uur, drie minuten en eenige seconden.'

Anansi feni tem foe go na Asaw en nanga asrantie a bigien foe daag na bigi Ba.

Hierdoor vond Spin tijd en gelegenheid, om naar Olifant toe te gaan en dezen onbeschaamdweg uit te dagen.

Asaw a no pikien nengré a djompo en taki: 'Aboen joe vagebontoe boi, mi sa sori joe soema moro tranga'.

Olifant, ofschoon geen onbeduidende, sprong op en zei: 'Het is goed, jou vagebond van een kleinen kwâjongen, ik zal je doen zien wie sterker is.'

Asaw taki: 'Fa joe wani wi stré'?

Olifant vroeg: 'Op welke wijze zullen

	wij de weddenschap aangaan?’
‘Asaw mi dè tai wan tité na joe berè en joe sa tan namindri en mi sa go na watrasée tée wi toe hari tranga soema miti nanga trawan hen lasi en da strafoe foe dati ibri wan man sa taki san a wani’.	‘Olifant, ik zal een kabeltouw om uw middel binden en gij zult midden in het bosch blijven, terwijl ik aan het strand zal gaan staan, met het andere eind van het touw om mijn middel gebonden, en dan zullen wij op een te geven teeken naar elkander toe gaan trekken en hij, die den ander naar zich toetrekt, zal overwinnaar zijn en het recht hebben te eischen, wat hem gelieft.’
Noja mi brada en sisa san joe denki dati Anansi doe? A wakti na tem kisi foe en na stré nanga Walvisi a go en tai Walvisi nanga wan bigi sipi-titè boen tranga en so a go wan 50 ketting mora fara, en tai Asaw meti nanga hem. Anansi poti hem brada foe gi komando te na joeroe kisi foe bari foe anansi nanga Asaw kan hari.	Welnu, Broeders en zusters, wat denkt ge wel dat Spin gedaan heeft? Hij wacht af tot op het oogenblik, dat met Walvisch was overeengekomen. Toen gaat hij met een tros kabeltouw van 100 meter lengte naar Walvisch toe bindt deze om diens middel, keert terug en bindt het andere eind om Olifant's middel, plaatst zijn broeder overeenkomstig een met hem gemaakte afspraak in het midden, om het sein tot den strijd te geven en verwijdert zich in de richting van het strand zijn broeder toeroepende dat hij alleen te roepen had: ‘Het is tijd’.
Na joeroe foe da stré bigien, Anansi brada bari: ‘Na tem’.	Toen het uur van den strijd gekomen was, riep de broeder van Spin: ‘Het is tijd’.
Asaw nanga Walvisi bigine foe hari Walvisi na ondro watra en asaw na sjoro, so dati nowan foe dem toe de si makandra. Wan heri tem na hari go doro zondro dati dem toe bigi meti ben kan wini dem srefi.	Olifant en Walvisch begonnen nu in tegenovergestelde richting zich bewegende, te trekken; Walvisch in zee en Olifant op land, zoodat geen van beiden den anderen kon zien. Dit heen en weêr trekken duurde geruimen tijd, zonder dat deze twee gevaarten elkander konden zien of op elkander iets winnen.
Asaw verwondroe en a no kan bribi hem srefi. Voe na gelokoe voe Asaw, hem pikien sisa de pasa en a si taki na tité de hari komopo na ondro watra	Olifant was hierover verbaasd en kon er zich geen denkbeeld van vormen. Tot zijn geluk kwam zijn jongere zuster daar langs, die zag, dat het kabeltouw

en a si fa sè de seki.	van het water uit getrokken werd en dat de zee zeer onstuimig was.
Anansi di no law toe, si fa Asaw sisa de loekoe en a begrépi taki da sisa sa go taki nanga hem brada en so Anansi lon go na mindri boesi na ini na ingewande voe wan ouroe dède Asaw go kibri, bikasi a sabi san de go pasa.	Spin, die ook geen gek was, bemerkte hoe het zusje van Olifant dit alles gadesloeg, en, uit vrees dat zij dit haar broeder zou gaan mededeelen, maakte hij zich onmiddellijk uit de voeten. Hij vluchtte het bosch in en ging zich verbergen in het skelet van een olifant; want hij voorzag, wat hem te wachten stond.
Asaw pikien sisa go taki nanga hem brada: 'Joe lawman, a no Anansi de hari da tité ma na Walvisi na ondro sè en so fasi joe no kan wini'. Wantron Asaw seni wan boskopoe go na Walvisi fae verteri hem ala sani en na srefi joeroe dem kon loesoe da tité. Den seni wan krage go na kroetoe-bakra foe boesi en na joeroe tem Anansi ben moe verschijne a gowe en te foe dem go feni Anansi a trow nanga wan Prinses foe wan bigi kondré so fasi hede dem no kan tjari hem go moro na fesi kroetoe.	Het zusje van Olifant ging naar haar broeder toe en zeide tot dezen: 'Jou gek, het is niet Spin, maar Walvisch in de zee, die aan het touw trekt en daardoor is voor jou de kans op winnen verkeken.' Onmiddellijk daarop zond Olifant aan Walvisch een boodschap, hem daarbij alles mededeelende. Onmiddellijk ontdeden zij zich beiden van het kabeltouw. Zij dienden een klacht in tegen Spin bij het Boschgerecht, maar Spin, slimmer dan beiden te zamen, had zich den tijd benuttigd, om een huwelijk aan te gaan met de Prinses van het land, zoodat hij niet meer voor het Boschgerecht kon worden betrokken.
We brada en sisa teki wan exemper na tapoe disi. 'Bigi soema no moe teki pikien nèngre foe mati'.	Welnu, broeders en zusters, leert hieruit, dat het niet aangaat, dat grooten der aarde zich met hun minderen inlaten.
Baja na joe joeroe now! Gowan!	Vriend, nu de beurt aan jou!

13. Het Neger-Spaansch. [aant.]

Het Neger-Spaansch of Papiamentoe (afgeleid van papia = spreken, beteekent: taal) is een vermenging van Spaansch, negerdialecten, Portugeesch en Nederlandsch. Het Spaansch, sterk gecreoliseerd, vormt het voornaamste bestanddeel van deze mengtaal, ongeveer 90%. De overige 10% zijn overwegend Nederlandsche elementen. Het Nederlandsche deel van het Papiamentoe bevat honderden woorden en uitdrukkingen, maar ook hier herhaalt zich het boven besproken verschijnsel; het zijn meestal lage cultuurwoorden en als zoodanig behoorende tot de meest alledaagsche en gebruikelijke.

Zoo komen er de volgende woorden voor: toch, net, hopi, (hoopje = veel), oen tiki ('n tikje), danki Dios (God dank), ba(a)s, winkel, skol, stem, keire (kuieren), flésji, oen koker di pèn (een pennekoker), oen rampi di skeif (een schuifraam). In een zin als 'Laga mi foela bo pols?' (laat mij uw pols voelen) herkent ieder onmiddellijk den Hollandschen oorsprong.

Het Papiamentoe maakt dezelfde ontwikkeling door als het Neger-Engelsch. Ook hier verdringen de Nederlandsche woorden langzamerhand de Spaansche negerwoorden. Ook hier geschiedt dit van de steden uit. Merkwaardig is echter, dat de Spaansche elementen meer weerstand bieden aan de vernederlandsching dan de Engelsche in het Neger-Engelsch. De toestand is nog altijd van dien aard, dat een huisvrouw op Curaçao op straffe van niet door haar ondergeschikten verstaan te worden, dit mengtaaltje moet gebruiken.

14. Omgangstaal.

Laga nos bam keire = Laat ons gaan (kuieren) wandelen. - Ta moetjoe kalòr = Het is te heet. - No, ta parsé mi koe no = Nee, 't lijkt me niet zoo. - Mi ta sinti kalòr = Ik voel mij warm. - Mi ta sinti frìoe = Ik voel mij koud. - Ki wér nos tin? = Wat voor weer hebben wij (is er)? - Ta mal wér. Ta jobé = Het is slecht weer. Het regent. - Ta soepla = Het waait. - A waséroe ta pasa. No ta jobé mas = De bui is over. Het regent niet meer. - Soloe ta baï drénta = De zon gaat onder. - Loena ta sali = De maan komt op. - Mi ta baï. Pasa bon = Ik ga heen. 't Ga je goed. - Mi to désèa bo bon anòtji = Ik wensch je een goeden nacht.

Oefening.

1. Noem de bestanddeelen van het Neger-Engelsch en maak duidelijk, waarom er verschil bestaat tusschen het Neger-Engelsch der kust en van de plantages. - 2. Wat heeft de uitbreiding van het Nederlandsch sterk bevorderd? Leg dat uit. - 3. Noem een Afrikaansche negertaal-eigenaardigheid uit het Neger-Engelsch. - 4. Noem de Engelsche en Nederlandsche woorden op die je terugkent in n° 11 en 12. - 5. Vertel iets omtrent de samenstellende deelen van het Papiamentoe, in het bijzonder omtrent het Nederlandsche bestanddeel. - 6. Vergelijk de wijziging, die de Nederlandsche woorden ondergaan hebben, met de wijze, waarop in het Maleisch Nederlandsche woorden zijn overgenomen.

Alles te zamen genomen brengen de mengtaaltjes van Onze West zeker geen hulde aan de beschavende zorgen van het moederland. Al te lang hebben wij ons niets van onze West-Indische koloniën aangetrokken. En het gevolg is dan ook geweest, dat alles daar meer en meer van ons vervreemdde. Of dat zoo blijven moet? Daarop is het antwoord aan het jonger geslacht.

1. Het oudere Amerikaansch Nederlandsch.

In het begin derzelfde eeuw, waarin de Kaapkolonie gesticht werd, kwam Noord-Amerika, in het bijzonder Nieuw-Amsterdam met het daarachter liggende land, in Hollandsch koloniaal bezit. In den aanvang (1623) woonden in de nieuwe vestiging slechts zeer weinig kolonisten, ongeveer 30 gezinnen. Het getal steeg tot 10.000 op het einde de 17de eeuw. In 1665 maakte Engeland zich van N. Amerika meester en werden wij voorgoed verdrongen. Het Nederlandsch had dus bijna een halve eeuw den tijd gehad zich zelfstandig te ontwikkelen en vasten voet te krijgen. Concurrentie van een algemeen verspreide taal had het in die streken niet en in dit opzicht stond het er gunstiger voor dan in Indië. Maar het verbreken van den staatkundigen band met het moederland had in Amerika de allerongunstigste gevolgen.

2. De concurrentie van het Engelsch.

Het Engelsch trad onmiddellijk als tegenstander op. Slechts een eeuw kon het Nederlandsch den ongelijken strijd tegen zijn gevaarlijken vijand volhouden. Op het einde der 18de eeuw verdween het Nederlandsch in de groote steden. Wel werd er nog in 1800 in New-York hier en daar in de oude taal gepreekt, maar ook dit hield weldra op. In het binnenland daarentegen, waar het Nederlandsch minder sterk den invloed van de Engelsche taal-centra onderging, leefde het nog geruimen tijd voort en rekte hier en daar zijn bestaan tot in de 19de eeuw.

Oefening.

1. Vertel iets omtrent de Nederlandsche kolonie in N.-Amerika tot 1800. - 2. Welke gunstige omstandigheid (in tegenstelling met Oost-Indië) bevorderde de uitbreiding van het Nederlandsch?

3. Dialectinvloed en Creoliseering.

Deze taalgroep onderscheidt zich, daar de eerste kolonisten voornamelijk Zeeuwen, Brabanders en Vlamingen waren, door echt Zeeuwsche en Brabantsch-Vlaamsche eigenaardigheden.

Daarenboven is er een sterke creoliseering waar te nemen: buigings- en vervoegingsuitgangen zijn bijna geheel verdwenen. Het creoliseerende Engelsch droeg hier natuurlijk zeer veel toe bij evenals in het Afrikaansch (blz. 196). Een goede voorstelling kan men zich van deze taalgroep niet meer vormen, want weinig van dit oudere Nederlandsch is op schrift gebracht en bewaard gebleven. Wel leeft onder verschillende Amerikaansche families van Hollandsche afkomst nog wat oud-Nederlandsch voort, dat van geslacht tot geslacht als familie-curiositeit in eere wordt gehouden.

Bekend is, dat president Roosevelt bij zijn bezoek in ons land het oude Nederlandsche liedje kon opzeggen, dat nog in ons land en ook in

Zuid-Afrika gezongen wordt:

Trippe trappe tronsjes
De varkens en de boontjes
De koetjes en de klaver
De paardjes en de haver
De eendjes in de waterplas
Zóó groot mijn klein Jantje was.

4. Nederlandsche invloed op het Amerikaansch-Engelsch.

Groot is de invloed, welken het Nederlandsch van de eerste kolonisten op het Amerikaansch-Engelsch heeft uitgeoefend. Vooral in den woordenschat is dit waar te nemen. Veel familie- en eigennamen zijn van Hollandschen oorsprong: Brooklyn (Breukelen), Harlemriver, Vanderbilt, Roosevelt, Stuyvesant, Pennypacker (Pannebakker).

In de jongenstaal vindt men nog echt Nederlandsche woorden. Een Amerikaansche jongen b.v. speelt met een *hoople* (hoepel), gebruikt bij zijn tol een *snore* (snoer), speelt met zijn *knickers* en let, als hij gaat visschen op zijn *dobber*. Eindelijk vindt men in het Engelsch-Amerikaansch een aantal woorden, die in het Engelsch weinig of niet voorkomen, of een andere beteekenis hebben en dus aan het Nederlandsch zijn ontleend.

binderij - boekbinderij
boss - baas (Eng. master)
clip - klip (Eng. stone)
cookie - koekje (Eng. sweetcake)
cockey - koekje (Eng. sweetcake)
cooky - koekje (Eng. sweetcake)
herkeys - hurken (Eng. haunches)
kill - kil (Eng. creek, stream)
landlooper - landlooper
olycook - oliekoek (Eng. doughnut of omschreven)
olykoek - oliekoek (Eng. doughnut of omschreven)
almigthy full - allemachtig vol
Paas - Paschen (Eng. Eastere)
unnozel - onnoozel (Eng. silly, simple)
waffle - wafel (in het Eng. onbekend)
stadhouse - stadhuis (Eng. town-hall)

De Engelschen hebben aan deze woorden, welke zij als vreemde woorden in hun taalschat voelen, den naam van *Amerikanismen* gegeven. *Hollandismen* ware een betere naam.

Oefening.

1. Welke Nederlandsche dialecten vormden voornamelijk de bestanddeelen van het oudere Amerikaansch-Nederlandsch? - 2. Hoe uitte zich de invloed van het Engelsch op het Amerikaansch-Nederlandsch? - 3. Van welken aard was de invloed van het Nederlandsch op het Engelsch?

5. Het nieuwere Amerikaansch-Nederlandsch.

Naast dit Nederlandsch uit de oudere periode, bestaat er nog een ander Nederlandsch uit lateren tijd. Nieuw-Amerikaansch-Nederlandsch zou men het kunnen noemen. Het dateert

uit de helft der 19de eeuw. In ons land scheidden zich in dien tijd verschillende Protestanten van hun geloofsgenooten af en trokken in de meening, dat zij in Nederland niet meer vrij hun godsdienstplichten konden uitoefenen als *Afgescheidenen* naar Noord-Amerika.

6. Nederlandsche Gereformeerden.

Daar stichtten zij, evenals vroeger de uit Engeland verdreven Puriteinen, verschillende dorpen en steden met echt Nederlandsche namen zooals Holland, Michigan,

Utrecht, Zeeland enz. Deze Nederlandsche kolonisten werden in den loop der 19de eeuw versterkt door die emigranten, die niet om godsdienstige redenen, maar om een betere maatschappelijke positie te verwerven, naar Amerika overstaken. Het totaal der geëmigreerde Nederlanders schat men op een kwart millioen, waarvan de kern bestaat uit de bovengenoemde Afgescheidenen, maar waarbij zich andere, in het bijzonder Vlaamsche, elementen hebben aangesloten. De eerstgenoemde groep is veelal een samenhangend geheel blijven vormen, waardoor zij krachtiger weerstand kon bieden aan de vreemde omgeving. Alleen in de zoogenaamde Grand-Rapids wonen op dit oogenblik 30.000 Nederlanders bij elkaar.

7. Nederlandsche dagbladen.

Het Nederlandsche leven uit zich nog vrij sterk. Meer dan 20 maand- en weekbladen, waarvan 18 Protestantsche en 2 Katholieke verschijnen in het Nederlandsch. Een der oudste is Pella's weekblad, dat reeds meer dan 50 jaargangen beleefde. Er zijn kranten met 5000 abonné's. Het aantal Hollandsche couranten-lezers wordt geschat op ± 50.000. Dit nieuw-Amerikaansch-Nederlandsch heeft natuurlijk sterk den invloed van het omgevende Engelsch ondervonden. Langzaam maar zeker wordt het veramerikaniseerd. Spelling, geslacht en naamvallen worden verwaarloosd. Engelsche zinswendingen worden letterlijk vertaald, Engelsch-Amerikaansche woorden met de begrippen overgenomen. Men vindt er advertenties van den volgenden inhoud:

Heet Water Heaters. Gij zult het in September en October noodig hebben. Gij zult tijd sparen: stappen en overpeinzing. Het zal een echte bystander zijn in uw huishouden. Bestel een nu.

8. Verhouding der beide groepen.

Het spreekt van zelf, dat dit Nieuw-Amerikaansch-Nederlandsch te laat kwam, om het bijna reeds uitgestorven oudere Nederlandsch der vroegere kolonisten te redden. Het is denkbaar, dat zij hier en daar elkaar hebben gesteund, maar uit den aard der zaak zal deze wederzijdsche invloed niet groot zijn geweest. Dat zij, die het oudere Nederlandsch spraken, het nieuwe voelden als een vreemde taal, blijkt uit de uitlating van een hunner. Sprekende over de taal der geëmigreerde Nederlanders verklaarde hij: ‘Onze taal ez leech duits en hulliez ez Hollenz; kwait different. En pertie ken ek kwait choet verstane, mer en pertie ken ek niet’.

Oefening.

1. Wanneer en onder welke omstandigheden ontstond het nieuw-Nederlandsch? Smolt het oude met het nieuwe samen? - 2. Welke zijn de voornaamste bestanddeelen van het nieuw-Nederlandsch? - 3. Hoe uit zich dit Nederlandsche taalleven in Amerika? - 4. Noem de voornaamste kenmerken er van. - 5. Wat is de toekomst voor dit Nederlandsch?

Elfde hoofdstuk.
Het Oost-Indisch. aant.

1. Een locale en sociale groeptaal.

Het Oost-Indisch mist verschillende eigenschappen van de locale groeptalen. Een eigenaardig algemeen gesproken dialect, sterk afwijkend van het A.B.N., komt in Indië niet voor. In meer dan een opzicht vertoont het zelfs de wezenlijke kenmerken van de sociale groeptalen. Het is de taal van ambtenaren, kooplieden, industrieelen. Al rekenen wij dus het Oost-Indisch bij de locale groeptalen, men vergete niet, dat het slechts gedeeltelijk op dezen naam recht heeft.

2. Waarom er geen Indische mengtaal ontstond.

De oorzaken, die het ontstaan van een taal als het Afrikaansch, in Indië hebben tegengehouden, liggen zoowel in het verleden als in het heden. Het Maleisch-Portugeesch heeft vroeger het ontstaan van een eigen dialect in Indië verhinderd. In den tegenwoordigen tijd zijn er allerlei factoren werkzaam. In de eerste plaats is het in onze Oost gesproken Nederlandsch meestal het Nederlandsch van menschen, wier taal reeds gevormd is, als zij in Indië komen en die na een zeker aantal jaren daarenboven weer Indië verlaten om vervangen te worden door anderen, die ook min of meer zuiver Nederlandsch spreken. De band met het moederland blijft voortdurend bestaan en maakt de kans tot een samensmelting van Nederlandsch met de Archipel-talen al uiterst gering. In de tweede plaats draagt het onderwijs, van de laatste jaren vooral, er toe bij opkomende afwijkingen tegen te gaan.

Oefening.

1. Tot welke groeptalen behoort het Oost-Indisch in meer dan een opzicht? - 2. Waardoor werd en wordt nu nog het ontstaan eener Oost-Indische taal, zooals het Afrikaansch, verhinderd?

3. Het Indisch-Nederlandsch in de 17de en 18de eeuw.

De beste tijd voor het ontstaan van een eigenaardig Nederlandsch-Indisch dialect was zonder twijfel de 17de en 18de eeuw, toen de band met het moederland veel losser was en van scholen geen sprake kon zijn. Onder zulke omstandigheden ontwikkelde zich in Afrika het Afrikaansch. Zeer waarschijnlijk ware dan ook, indien er niet het Maleisch-Portugeesch was geweest, een eigen dialect ontstaan. Een begin er van heeft bestaan, maar de kiemen kwamen niet tot ontwikkeling. Toen de invloed van het Maleisch-Portugeesch verdween, was de gunstigste tijd voorbij. Toen was de band tusschen moederland en kolonie reeds zoo sterk geworden, dat het A.B.N. zegevierend een opkomende mengtaal kon weerstaan.

4. De kiemen van een mengtaal verstikt.

De kiemen van een oorspronkelijk Nederlandsch-Indisch dialect kan men o.a. waarnemen bij 17de en 18de eeuwsche Nederlandsch-Indische schrijvers. Bij

hen komen woorden en uitdrukkingen voor, die of wel geheel aan de Archipeltalen ontleend zijn, of wel een speciale, van het gewone Nederlandsch afwijkende beteekenis hebben gekregen. Ook de officieele stukken en bescheiden van de Oost-Indische Compagnie, de scheepsjournalen enz. leveren voorbeelden op van zulk een oud-Indisch-Nederlandsch. Sommige der toen gebruikelijke woorden, zijn in leven gebleven, maar de meeste zijn op het oogenblik in onbruik geraakt.

5. Oude leenwoorden.

Aan het Portugeesch of Maleisch ontleend waren o.a. kiporsol = parasol, pitjes = geld (ontleend aan especi Portug. = munt), dat o.a. zijn weg vond uit Indië naar den roman van Sara Burgerhart, mandor = opzichter (Port. mandador), kwispedoor (Port. cuspidor) in het A.B.N. opgenomen, gerenegeerden (Port. renegados), kaaiman (Port. caïman) enz. Van deze woorden zijn: mandoer, kwispedoor, kaaiman, nog in gebruik.

6. Locale beteekenissen.

Eigenaardige beteekenis kregen de Nederlandsche woorden: lijfeigenen (slaven), verstekelingen (zij die zich bij het vertrek van een schip aan boord wisten te ‘versteken’), vernufteling of Comp. fabryk (een ambtenaar, dien men tegenwoordig met een opzichter van openbare werken zou kunnen gelijkstellen), roesemoesen (stroopen en plunderen), visschers met drooge netten (zeeroovers), hij staat in de grondverf (hij is nog niet geheel gekleed), lors- of mors-handel (sluikhandel), kakkerlakken (albino's), vrij-man (een gewezen militair der O.I. Compagnie).

Oefening.

1. Wat waren de oorzaken, die in de 17de en 18de eeuw het begin van een Nederlandsch-Indisch dialect deden ontstaan, dat zich echter niet verder ontwikkelde? - Geef voorbeelden dezer taal a) vreemde woorden; b) Nederlandsche.

7. Het Maleisch-Portugeesch.

Van heel wat meer beteekenis dan in Afrika is het Maleisch-Portugeesch in onze Oost geweest. Deze mengtaal van Maleisch en Portugeesch, maar waarin ook andere elementen waren opgenomen, is een geheelen tijd de algemeene omgangstaal geweest, verdrong zoowel het Maleisch als het Portugeesch en dreigde zelfs het officieele Nederlandsch der Compagnie met den ondergang. De heerschappij van het Maleisch-Portugeesch duurde tot in de 2de helft der 19de eeuw. Toen begon het achteruit te gaan en scheen het Maleisch zijn plaats te zullen innemen. Maar daar in de 19de eeuw de band met het moederland veel nauwer werd en het onderwijs gaandeweg verbeterde, kreeg het Nederlandsch meer kans en begon, gesteund door regeering en school, langzaam maar zeker veld te winnen.

Wat zijn de oorzaken geweest van den overwegenden invloed dezer Maleisch-Portugeesche mengtaal: 1° Het Maleisch-Portugeesch was, toen de Nederlanders in Oost-Indië kwamen, reeds sedert jaren sterk

verspreid. 2° Ons klankenstelsel, onze grammatica en syntaxis zijn voor den inlander zeer moeielijk, terwijl het creoliseerende Maleisch-Portugeesch noch door zijn klanken, noch door zijn inwendigen bouw den inlanders groote moeite veroorzaakte. 3° De Nederlanders der Oost-Indische Compagnie besteedden in 't algemeen weinig of geen zorg aan de geestelijke vorming van den inlander. In hoeverre dit van invloed is geweest op de zwakheid van het Nederlandsch, in het bijzonder tegenover het Maleisch-Portugeesch, zal nader blijken in een volgend hoofdstuk. Het Nederlandsch in Indië heeft feitelijk aan het Maleisch-Portugeesch te danken, dat het geen sterk creoliseerende mengtaal is geworden. Dit is de goede zijde van het feit, dat het Nederlandsch in Indië tegen de vrije concurrentie met vreemde en inlandsche talen niet opgewassen bleek. De toestand van onze taal op het einde der 17de eeuw wordt eigenaardig geïllustreerd door het volgende: Alleen op Zondag werd te Batavia in de Protestantsche kerken in de vroegpreek Nederlandsch gepreekt. In dienzelfden tijd verklaarden twee predikanten, dat zij niet meer in hun moedertaal konden preeken en verzochten daarom verlof om in het vervolg dit in het Portugeesch te doen. Als voornamen maatregel tegen het veldwinnen van de vreemde taal bepaalden de toenmalige bewindhebbers, dat de slaven een hoed mochten dragen, wanneer zij blijken gaven de Hollandsche taal redelijk te verstaan en te spreken!

Oefening.

1. Zeg iets over de beteekenis van het Maleisch-Portugeesch in Oost-Indië. Vergelijk Oost-Indië met Zuid-Afrika. - 2. Wat waren de oorzaken van den grooten invloed van het Maleisch-Portugeesch gedurende zekeren tijd? - 3. Wat is het gunstig gevolg geweest van het geringe uitbreidingsvermogen van het Nederlandsch in de 17de en 18de eeuw? -

8. Invloed van het Nederlandsch op de Archipeltalen.

Ofschoon het Nederlandsch er niet in slaagde zich tot één taal te vermengen met de Indische talen, heeft het toch eenigszins invloed uitgeoefend. Maar deze inwerking ging niet dieper dan de oppervlakte en droeg daarenboven een eigenaardig karakter. Inwendige wijziging in den bouw der inlandsche talen bracht het Nederlandsch niet of weinig te weeg. Wel drong het aan de omgevende talen een aantal woorden op. Deze werden overigens dikwijls zeers terk gewijzigd, wat hun klinkers en medeklinkers betreft en meer pasklaar gemaakt voor inlandsche ooren. Ook de beteekenis onderging soms een wijziging. Woorden, wier klanken niet al te lastig bleken voor Maleische spraakorganen zijn o.a.: biet, boontjes, kool, radijs, bier. Woorden die met kleine verandering werden overgenomen: andoek (handdoek), seperai (sprei), bolzak (bultzak), opsiender (opziener), telepon (telefoon), kenèk (knecht), kenap (knaap), gelas (glas), karap (karaf), koesier (koetsier), isetal (stal), pelanel (flanel), djas (jas). Onherkenbaar tenzij voor een oud-gast zijn daarentegen:

apokat (advokaat), obroes (een overste), kopral aplos (korporaal van aflossing). Wij noemden alleen Maleisch-Nederlandsche woorden, maar hetzelfde verschijnsel neemt men waar bij het Javaansch, het Soendaneesch, het Madoereesch, de talen der buitenbezittingen.

9. Waar het hart vol van is...

De meeste der in de inlandsche talen opgenomen woorden zijn kenmerkend door hunne beteekenis. Het zijn *lage cultuurwoorden*, namen vooral van stoffelijke dingen. Woorden voor geestelijke begrippen ontbreken bijna geheel. Hiervoor is maar een oorzaak aan te geven. De Nederlanders hebben zich eeuw in, eeuw uit, zeer weinig bekommerd om de geestelijke nooden hunner onderdanen. Voor de Compagnie was de handel het voornaamste. Leger en vloot kwamen in de tweede plaats, daar men hiermede de voor den handel noodzakelijke rust moest handhaven. De rest liet de Bewindhebbers vrij wel koud. Een innerlijke vervorming van den inlander in den geest van hun heeren, heeft men in vroeger tijd niet nagestreefd. En toch is het volstrekt noodig, dat een volk de mentaliteit van een ander volk in zich opneemt, indien het de taal van dit volk wil overnemen.

10. Beteekenis van het Christendom.

Merkwaardig is in dit verband het feit, dat daar, waar het Christendom onder de bevolking van Indië de meeste vorderingen heeft gemaakt, de invloed van het Nederlandsch op de inlandsche talen het grootste is, zooals op Ambon, in de Minahassa en de Molukken. Van zuiver stoffelijk oogpunt waren de Spanjaarden en Portugeezen, als we ze naar onze nieuwere denkbeelden beoordeelen, slechte kolonisten. Maar 1e. waren ze hierin toch beter dan vele andere Europeesche volken van die dagen en 2e. zijn zij er veel beter dan wij in Indië in geslaagd hun talen en daarmee min of meer de West-Europeesche beschaving te verspreiden in de door hen in bezit genomen landen. Spaansch of Portugeesch worden er nog steeds gesproken, zelfs daar, waar de oude veroveraars voor goed verdreven zijn. Overal, dus ook in Amerika, Afrika en Ceylon, waar het Nederlandsch in aanraking is gekomen met een of andere inlandsche taal, doet zich hetzelfde verschijnsel voor. Vooral in Indië is dat zoo opvallend, omdat de Nederlanders eeuwenlang deze kolonie ongestoord hebben kunnen besturen.

Oefening.

1. Heeft het Nederlandsch grooten invloed uitgeoefend op de Archipel-talen? Van welken aard is deze invloed geweest? - 2. Maak een vergelijking tusschen het Nederlandsch en het Spaansch of Portugeesch in de koloniën dezer volken. - 3. Wat zijn lage cultuurwoorden? Vertel iets omtrent het verband tusschen godsdienst en taaluitbreiding. - 4. Waarom werden door de bewoners van Indië woorden als: biet, kool, bier, enz. overgenomen? Wat stond o.a. het overnemen van andere woorden dikwijls in den weg? - 5. Welke klankverschijnselen merk je in de volgende overgenomen woorden op: seperai - opsiender - gelas - koesier - bolzak - kopral -

Geef gelijksoortige voorbeelden uit de Nederlandsche dialecten, vergeleken met het A.B.N.

11. De Indische papieren stijl.

Het gesproken en geschreven Nederlandsch der Europeanen had vooral in de jaren tusschen 1870 en 1880 deze karakteristieke eigenschap, dat het zich kenmerkte door een zekere boekentaalachtige deftigheid. De meeste Nederlanders waren ambtenaren, opgegroeid in den tijd van de heerschappij der boekentaal, die door hun ambt telkens de deftige stadhuistaal der officieele staatstukken onder de oogen kregen en zelf moesten gebruiken. In den nieuweren tijd heeft het geschreven Nederlandsch veel van het boekentaalachtige verloren en is de gesproken taal soms heel wat natuurlijker dan in het moederland.

12. Indische woorden.

Natuurlijk is men gedwongen specifiek Indische begrippen door Indische woorden weer te geven op straffe van misverstaan te worden. De terminologie van den rijstbouw neemt men derhalve in hoofdzaak over. Namen van Indische ambten (radja, mandoer), dieren (orang oetan, kalong = vliegende hond), planten (sirih, vroeger betel, pisang), kleedingstukken (sarong, kabaai), gereedschappen en wapens (patjol, kris), muziekinstrumenten (gamelan, rebab = tweesnarige viool) zijn na korten tijd iederen baar bekend en worden een deel van zijn taalschat.

13. Het fijne taalgevoel gaat verloren.

Men moet in Indië onderscheid maken tusschen ‘blijvers’ en ‘trekkers’. De trekkers, zij, die na korteren of langeren tijd Indië verlaten, verliezen niet hun fijner taalgevoel. Integendeel zij gaan er meestal op vooruit: hun dialectische eigenaardigheden slijten af en met een zuiverder Nederlandsch dan zij gekomen zijn, keeren zij terug naar het moederland. Iets anders is het met de blijvers, die in Indië blijven en soms door hun huwelijk met een inlandsche vrouw vreemd worden aan de vroegere Europeesche omgeving. Zij verliezen zeer dikwijls een deel van hun fijner taalvoelen: zij gebruiken allerlei zegswijzen verkeerd, onderscheiden niet meer de beteekenis-nuancen van synoniemen, kortom hun taal verindischt in den ongunstigen zin van het woord.

14. Indische klanken.

Een karakteristieke eigenschap bij hen, die te midden van inlanders hun jeugd doorbrengen, of gedeeltelijk overgelaten worden aan inlandsch dienstpersoneel, is een verschil van uitspraak met het Nederlandsch uit het moederland. Onder invloed van de Indische landstalen wordt bij de uitspraak van de *r* o.a. sterk geroffeld. Indische jongens en meisjes behouden deze uitspraak hun leven lang, zelfs als zij hun latere opvoeding in Holland krijgen. Epenthesis, apocope der slot-*t*, verlenging van korte klinkers is bij de in Indië opgevoede Europeanen zeer gewoon en gaat bij hen terug op invloed van hun omgeving. Het Indisch, meer in het bijzonder het Maleisch, deed verder zijn

invloed voelen bij den klemtoon (schertsend: klemtòòn), die bij de in Indië opgevoede Nederlanders soms geheel anders is dan in ons land.

15. Indische omgangstaal.

Het spreekt van zelf, dat de taal van den Nederlander groote schakeeringen vertoont. In de sociëteit, aan bitter- en rijsttafel wordt er een heel wat lossere omgangstaal gesproken dan op de officieele bijeenkomsten. Daar ontwikkelt zich een taal doorspekt met allerlei Indische woorden, terwijl aan Nederlandsche woorden een zeer speciale beteekenis wordt gegeven. Een *kanarievogel* of *geelvink* is een inlandsch politieagent. Iemand, wien men in ons land een glas *stroop* aanbiedt, zal vreemd op kijken, maar in Indië begrijpen, dat men hiermede een of anderen drank van vruchtensap bedoelt. Bij ons in huis gaat men *naar boven*, d.i. de trappen op, maar in Indië gaat men dan per spoor de bergen in om *een kouden neus te halen*.

16. Soldatentermen.

Soldaten zijn *mennekes* en de tropische zon draagt den naam van *koperen ploert*. De *B.V.* is de Buitenlandsche Vijand, zooals de *I.V.* de Inlandsche Vijand is. Vaak zoekt de soldaat zijn troost bij een *muskietenvestje* of een glaasje *Jan Doedel*. De *slokjesboer* of *staart* (Chinees)(*) zal hem hieraan helpen.

17. Ambtenaarstermen.

Een ambtenaar, die in zijn plichten is te kort geschoten, zal ‘middels’ *Tante Pos* van zijn chef een *boterbriefje* ontvangen, waarin hem een zachte wenk wordt gegeven om pensioen te nemen en de heeren van den *stipzolder* (rekenkamer) zullen wel zorgen, dat hij niet meer ontvangt dan hem toekomt.

18. Jongenswoorden.

Een leerling, die *voorkaait* (voorzeggen) of een *strootje* (sigaret) *smookt* in den vrijen tijd tusschen de schooluren, zal de kans loopen een *katje* (uitbrander) te ontvangen. Zijn de opgaven bij een examen *paja* (moeielijk), dan zal hij *snijen* (een slechte beurt maken). En *rijen* beteekent een goeie beurt maken, dus beide juist het omgekeerde als hier te lande.

19. Andere groepen.

Naast den verreweg overwegenden ambtenaarsstand vindt men in Indië kooplieden, planters en industrieelen, wier talen minder stijf zijn dan de ambtenaarstaal en meer aan de inwerking der Archipeltalen bloot staan. Ook hier onderscheidt men weer verschillende groeptalen. De taal der tabaksplanters van Medan heeft natuurlijk typische eigenaardigheden, evenzoo de taal van hen, die werkzaam zijn in de suikerplantages, de tin-mijnen, petroleum-bronnen enz.

20. Het temperament der inlanders.

Ook kunnen verschillen ontstaan als gevolg van het sterk onderling afwijkende karakter der Archipel-bewoners, waartusschen de Europeanen wonen en waarvan zij eigenaardigheden overnemen. Zoowel de bescheiden onderworpenheid van den Javaan, soms uitbarstend als een vulkaan in woeste driftbuien, als de luidruchtige blufferigheid en ruwheid van den Madoerees

wijzigen het karakter van de onder hen wonende Europeesche jongens en meisjes en derhalve ook hun taal. Van den anderen kant echter, krijgt menige volwassen Europeaan te midden der inlandsche bevolking een al te sterk gevoel van eigenwaarde, dat onder bedaalde omstandigheden niet veel verschilt van grootheidswaanzin en overslaat tot ‘tropenkolder’. Ten slotte heeft het Engelsch van Engelsch-Indië vooral in handelskringen een onmiskenbaren invloed op den woordenschat uitgeoefend.

Oefening.

1. Welke karakteristieke eigenschap had vroeger het Indisch Nederlandsch der Europeanen? - 2. Verklaar het ontstaan dezer eigenschap. - 3. Noem eens eenige Nederlandsch-Indische sociale groeptalen. - 4. Wat weet gij van het Nederlandsch der blijvers en trekkers? - 5. Vertel iets van den invloed door de Indische landstalen op het Nederlandsch uitgeoefend bij volwassenen en bij kinderen.

21. De taal van Sinjo's en Nonna's.

Boven zagen wij, dat een eigenlijke mengtaal van het Nederlandsch en de Indische talen niet ontstaan is en dat de kansen op het oogenblik hiervoor al zeer gering zijn. Toch is er een soort mengtaaltje of liever zijn er allerlei mengtaaltjes ontstaan, waaraan men den naam van Nederlandsch niet mag geven, omdat de wezenlijke eigenschappen van het Nederlandsch voor het grootste deel zijn verdwenen en de vreemde bestanddeelen verreweg de meerderheid vormen. Wij noemen deze taal beter: de taal der Sinjo's en Nonna's. Sinjo's en Nonna's zijn afstammelingen van een Europeaan en een inlandsche vrouw. Deze Sinjo's en Nonna's behooren van moederszijde veelal tot de lagere standen. Hun ontwikkeling is meestal gering. Zich vooral thuis gevoelend te midden van het volk hunner moeder en niet of slechts even geduld door den Europeaan, vormen zij een eigenaardig element in Indië. De taal der Sinjo's en Nonna's valt in verschillende sterk afwijkende mengtaaltjes uiteen. Immers zij bestaat uit het Nederlandsch van den vader en het Javaansch, Maleisch of een der andere dialecten, dat door de moeder wordt gesproken. Van deze moeder ontvangen zij in de meeste gevallen hun opvoeding (?) en hooren dus in hun jeugd geen of slecht Nederlandsch. In den laatsten tijd brengt de school in dezen een verandering aan en wordt de taal van vele Sinjo's en Nonna's dan ook gaandeweg meer vernederlandscht.

22. Afwijkingen in de klanken.

Eenige vaste eigenaardigheden kenmerken bedoelde mengtaaltjes. Verschillende Nederlandsche klanken vallen niet in het gehoor van den Sinjo en men wijzigt ze dan zoodanig, dat de woorden onherkenbaar zijn. Het is hetzelfde verschijnsel, dat zich bij het Nederlandsch der Europeanen vertoont, al is het daar in minder sterke mate. De *g* en *h* uit het Nederlandsch worden niet alleen verkeerd uitgesproken, maar ook vaak met elkaar verwisseld, zoodat zinnen als: Jij bent niet *h*ek genoeg om *g*ulp te verwachten, ik

reis *g*een en weer, niet zeldzaam zijn. Het weglaten der *t* en het verlengen der klinkers komt bij den Sinjo in nog sterkere mate voor dan in het Nederlandsch der Europeanen. De *w* wordt dikwijls met een vocaal *oe* uitgesproken, dus *oewil* voor *wil*. De *r* wordt sterk geroffeld.

23. Grammatische en idiomatische afwijkingen.

De Indische talen hebben een geheel anderen zinsbouw dan het Nederlandsch, maken dikwijls geen onderscheid tusschen enkel- en meervoud, kennen geen lidwoord, en missen tijdsuitgangen. Vele dezer eigenaardigheden vindt men terug in de taal der Sinjo's en Nonna's. Nog veel sterker vertoont zich het bij de Europeanen reeds opgemerkt verschijnsel, dat men de beteekenis der geijkte uitdrukkingen niet juist doorvoelt. Daarenboven vertaalt men letterlijk figuurlijke Javaansche of Maleische uitdrukkingen en komt aldus tot allerdwaaste zegswijzen: 't is allemaal pot water, ik laat mijn kaas niet van mijn boter nemen (zie n° 27).

24. Mengtaaltjes.

Nog enkele lokale mengtaaltjes zijn er in Indië waar te nemen. Zij zijn echter van zoo weinig belang en hun invloedssfeer is zoo beperkt, dat het voor ons geen nut heeft ze te bespreken. *Chineesch-Nederlandsch*, een vermenging van Chineesch en Nederlandsch, is in gebruik onder Chineesche koelies en kleinere kooplieden.

25. Taal en karakter der Sinjo's.

De bekende schrijver Fabricius laat in zijn stuk *Tòtòk en Indo* twee Sinjo's een gesprek voeren, waarin niet alleen al de typische eigenaardigheden van hun Indisch-Nederlandsche kromtaal voorkomen, maar waarin men ook eenige hunner karaktertrekken terugvindt. Het milieu is al dadelijk, karakteristiek. Op een zachten mooien Indischen avond met schitterend maanlicht ligt de Sinjo Herman voor het open raam te ‘guitaar-spelen’ en flauw-weemoedige liedjes te kweelen. Kinderlijk naïef is de wijze, waarop zij, hij en zijn vriend, zitten te praten over een grooten brand, een bal, ziekte, reizen en jacht. Deze belangrijke conversatie gaat gepaard met allerlei uitroepen en verwenschingen. IJdelheid en genotzucht typeert deze Sinjo's. Men vergete echter niet, dat alle Sinjo's niet zijn als Herman en Cornelis. Er zijn er ook, die uitmunten door trouw, aanhankelijkheid, matigheid. Men wachte er zich dus voor al te haastig te generaliseeren. Uitdrukkelijk vermeldt Fabricius, dat bij de opvoering de tooneelspelers, die voor Herman en Cornelis optreden, in de woorden, die zij zeggen, de *g* met de *h* moeten verwisselen.

Totok en Indo. [aant.] door Fabricius.

Opzichterswoning van Herman Devallière. Het is avond. De maan schijnt door het open venster.

Herman (Zit in slaapbroek en kabaja op een rustbank, de beenen omhoog getrokken, te guitaar-spelen aan het venster, waardoor men het uitzicht heeft op een klappertuin. Hij zingt. Zijn vriend Cornelis komt hem opzoeken

en weldra ontspint zich het volgende gesprek)

Herman. Zeg, ken jij deze? (Speelt en zingt):

Brapa dalem kali Palembang,
Saja brani memboewang djala.
Brapa dalem kris masoeq pinggang,
Saja brani memboewang djiwa (aant.).

Cornelis, Ja, dâ's goed zeg! Maar wat nòg, één toch te weinig loh?

Herman. Ach, de rest komt terech! Zeg, hoor je nog wel eens iets van jouw tante, die toen op Randoe Sarie bij jou is?

Cornelis. O, zeg, zij is nou op Batavia. Ik krijg juist gisteren brief van haar. Zij is pas verhuisd naar Kemajoran. Haar huis is afgebrand.

Herman. Wah, zeg, ik heb in Holland één keer een brand gezien, zeg; was een groot huis, zeg. En riboet! (*drukte*) Van alle kanten komen menschen, inééns vóór dat je weet vier brandspuiten met bellen, één met stoom; die lui maken de straat open en ze passangen (*aanbrengen*) die pijpen d'r in. En toen gaan ze in dat huis. Je moet zien, zeg, met van die helmhoeden op, kan hun niks schelen zeg, de rook kwam al overal d'r uit: b'l! b'l! ze gaan toch maar d'r in, en alles kaaien ze naar buiten, stoelen, glazen, sajang (*jammer*), zeg.

Cornelis. Waren nog menschen in dat huis?

Herman. Ze waren allemaal al d'r uit, alleen één kleine meneer, hij kon niet d'r uit. Hij wordt van boven naar beneden gekaaid zeg.

Cornelis. Oh, maar ik heb op Batavia al één keer één groote brand gezien, zeg.

Herman. Ben je al ooit op Batavia gewees.

Cornelis. Ja zeg, verleden jaar krijg ik 14 dagen verlof van de baas. Nou, ik heb lol daar, zeg. Was nooit eerder gewees, moet je weten. Ik gaat ook naar Petit Trouville (aant.). Wij hebben van alles meegenomen, lontong, ketoepat (aant.). Eerst zijn wij op Priok (aant.) gaan kijken. Adoe (*uitroep van bewondering*), je moet zien, zeg, zoo groote zeeschepen, nog grooter als die booten naar Griessik.

Herman. No ja, met zoo'n boot was ik indertijd gegaan.

Cornelis. Ja zeg, en ze liggen zoo maar aan de muur, je kan zóó pàkken zeg, je kan zóó pàkken!

Herman. Wah, in Amsterdam net eender, allemaal zoo. - En hoe lang zijn jelui daar gaan baaien, daar op Petit Trouville?

Cornelis. O, tot 's middags. En 's avonds maken wij afspraak om naar Dierentuin te gaan, naar 't bal.

Herman. Maar vanwaar haal jij kleeren om te dansen?

Cornelis. Na, ik heb toch zwarte pak met witte vès. Bruine schoenen koop ik op Pasar Baroe (*winkelhuis*) (aant.). En van mijn nichtje krijg ik das (gebaar over de lengte van zijn borst), geel met rooie bloemen. En mijn tante zij geef mij odeur, zeg. Oh, heerlijk op je zakdoek, tjinta hati (aant.).

Herman. (Lacht).

Cornelis. Na tien dagen ben ik weer teruggegaan.

Herman. Wat heb jelui nog meer gedaan op Batavia?

Cornelis. Na ja, nontonnen[1] zoo, naar bioscoop en na afloop elken keer naar

1) bij een uitvoering buiten staan kijken en luisteren.

die bami-chinees (aant.) op Noordwijk.... hoe heet hij nog weer.... na, a, soeda (aant.) (*uitroep*), al vergeten zeg.... bami eten en tsjap-tsjaï (aant.). Maar je heb toch niet zooveel lol als op Soerabaja, zeg.

Herman. Ja, op Soerabaja meer rameh (*pret, lol*), ja? - En nou, wat schrijf jouw tante in die brief die jij ontvangen heb?

Cornelis. Zij is ziek geworden, kasian (*och arm*). Zij had mij weer gevraag of ik wil loseeren bij haar; maar nou.... kèn niet.

Herman. Tjilaka (aant.) loh! Wat scheelt haar? Als maar niet.... die ziekte!

Cornelis. No, ja, wat meen je. Eh, de cholera?

Herman. Ja, zeg.

Cornelis. Waarom durf je niet te zeggen?

Herman. Ja Tji, durf niet Tji; ik weet zelf niet, maar ik ben bang die naam uit te spreken. Als ìk... zou niet naar Batavia durven gaan in deze cholera-tijd.

Cornelis. Ben je gek, zeg, kom terèch!

Herman. En wat een lol; je mag niet eten dit, je mag niet eten dat. Ys mag je niet drinken, alleen maar thee.

Cornelis. Wie zeg dat?

Herman. No, ik heb gehoord. De residèn heef verbojen, is overal bekend gemaakt.

Cornelis. Ik hoef niets van aan te trekken. Ik heb toch mijn djimat[1], hier deze ring, kijk maar, onder de steen zijn kruiden.

Herman. Ja, vandaar jij heb altijd geluk. Als ik jou djimat had... ach soeda, laat maar staan. - - Ik denk maar aan Sorsien. Maar altijd heb ik ongeluk, zeg nou sèllef!

Cornelis. Nou wach maar, jij krijg haar. Ik voorspel jou. Niet aan denken eers.

Herman. Je heb gelijk. Als ik denk, Allah, zeg, ik wor zenuwachtig.

Cornelis. No daarom, beter, je denk maar niet eraan. Nou, maar ik wil jou vertellen van mijn tante, ja? Zij is niet door de cholera aangetast. Kun je nagaan! Hoe kan je brief schrijven, als je de cholera te pakken heb! (Grijnst).

Herman. Wat heef zij dan?

Cornelis. Andere buikziekte; al een week lang is zij in de buik. De dokter wil zij niet raadplegen. Zij zeg, de medicijn, die hij haar geef, heef haar nog nooit genezen. En van dieet, hoe ken hij weten, zeg zij, die dokter is pas tien jaar in Indië. De doekoen (aant.) heef haar belezen en zij moet nou sterke voedsels nemen.

Herman. Waarom schrijf zij niet een brief aan Mama-Tjang (*grootmoeder*) op Soerabaja? Zij weet immers alles van obat-obatan[2].

Cornelis. Ja zeg, en voor buikziekte weet zij een acrobaat middel. Zij heef mij zelf eens gegeven. Wach, hoe is dat nog... Je neem laboe-aër (*soort watermeloen*) en ketjap-benteng (*beste soja*), maar nommer satoe (*prima*), weet je, en goela djawa (*bruine suiker*) en nog wat, maar de punaises van weet ik niet, zie je. Maar 't is een acrobaat middel. Ik heb eens zelf gehad. Ik werd beroerd in mijn kop. Na een dag zakte de pijn naar mijn rug en van mijn rug naar mijn buik. Ik heb van haar obat[3] ingenomen en mijn buik

1) voorbehoedmiddel, talisman.
2) geneeskrachtige kruiden, geneesmiddelen.
3) medicijn, genees-toovermiddel.

laten oeroeten (*masseeren*) met minjaq poeti (*kajapoeti-olie*). Na twee dagen verdwenen, zeg. Weg heelemaal!

Herman. (Tokkelt op de guitaar.)

Herman en Cornelis. (Zingen samen). *Na eenigen tijd loopt het gesprek over de jacht*.

Herman. Is hier veel te jagen?

Cornelis. Oh! Wilde zwijnen en ajam alas (*boschkip*). Vol!

Herman. Nou, dan gaat ik Zondag jagen. Ik heb kaliber 16, een gladloop, een voorloopers.

Cornelis. Weet je nog wel, wij indertijd op jacht? Dat jij hem smeert?

Herman. Oh, mm-mm, in die djagang-tuin (*maïsveld*) van de loerah[1)], maar ik had hem toch geraak, één keer maar, dòrr... gwiek gwiek, en was hij dood.

Cornelis. Wij hebben toen immers nog dengdeng[2)] gezonden aan Mama-Tjang?

Herman. Was jij al eens op drijfjacht geweest hier?

Cornelis. Nou zeg, nog niet lang, ik kom met vier thuis; rameh, zeg. Ik gaat met een tuinmandoer en vier kerels, allemaal met toembah (*lansen*), achter de tuinen. Daar is een rawah (*moeras*). Eerst de honden d'r opuit en wij wachten in een groote kring. In eens hooren wij: Kaïng Kaïng, gong gong, gong gong; ik dach daar heb je 't gedonder. Ik stond alvast gereed en ineens vlak bij mij: kresek (*klanknabootsing*) kresek, een groot zwijn: ik geeft 'm; raak, maar aangeschoten. Hij smeert hem; ik achtervolg hem, en vlak bij de rawah, hij springt er in: djegoer! (*klanknabootsing*) Net kom een koelie en die kaait hem met zijn toembah: djris! (*uitroep*) achter zijn kop. Toen riepen ze mij: 'Toean, toean! di sini ada tiga! Nga brani kloear!'(aant.) Ik laad mijn spuit weer en er naar toe; één groote met twee kleine gendjih (*jongen*); drie kerels er omheen; ze dorsten niet d'r uit. Ik spant allebei hanen en ik schiet: drèl! Alle drie geraak, dood! Toen pikoelan (*draagstok*) gemaak en naar huis gebrach, maar ik was dood-af, zeg. Ik heb ze allemaal weggegeven, één aan de baas.

Herman. Als ik zooveel krijg, ik maak dèngdèng en babi kètjap[3)], ik stuurtnaar Mama-Tjang.

Cornelis. Ik heb ook gedaan, zeg. (af)

Herman. (Alleen. Leunt het venster uit. Kijkt naar de maan. Steekt een sigarette op. Gaat op de bank zitten. Neemt de guitaar. Gaat languit liggen, trekt zijn beenen omhoog en zingt).

26. Indische krantentaal.

Beschaafde Sinjo's kennen natuurlijk beter Nederlandsch dan Herman en Cornelis en dezelfde schrijver Fabricius typeert in zijn stuk *Dolle Hans* een anderen Sinjo, die zeer zuiver Nederlandsch spreekt. In kleinere Indische couranten vindt men soms Nederlandsch van een taalonkundigen Sinjo-redacteur, dat terecht den lachlust van den Europeeschen lezer opwekt. De groote Indische bladen schrijven zulk Nederlandsch niet, tenzij bij wijze van aardigheid.

1) inlandsch kamponghoofd, dorpshoofd op Java.
2) in de zon gedroogd gekruid vleesch.
3) varkensvleesch met soja klaargemaakt.

Oefening.

1. Wat zijn Sinjo's en Nonna's? - 2. Is de uitdrukking, de taal van Sinjo's en Nonna's wel geheel juist? Licht uw antwoord nader toe. - 3. Noem eenige kenmerken van de z.g. taal der Sinjo's en Nonna's. - 4. Zoek uit het fragment van Totok en Indo voorbeelden van de in 3 genoemde kenmerken der Sinjo-taal. - 5. Geef uit de Nederlandsche dialecten en uit het Afrikaansch zoo mogelijk overeenkomsten met de Sinjo-taal. - 6. Verbeter het kranten-Nederlandsch van no. 26. - 7. Gebruik de woorden uit no. 27 in goede zinnen of omschrijf duidelijk de beteekenis. - 8. Bewijs uit de wijze, waarop in nr. 27 de woorden in zinnen worden gebruikt, dat de figuurlijke en eigenlijke beteekenis door elkaar geward worden. - 9. Vertel iets omtrent den invloed van Indië op het A.B. Nederlandsch.

Het lied van Insulinde
door G. Jonckbloet.

Het geurt in 't paradijs-aroom der vruchten,
Het snikt en weent in 't gamelan-geklank,
Het regenboogt in Salak's bliksemluchten,
Het tippelt met de glatiks[1] rank op rank.

Fluweelzacht klinkt het uit de pantoen[2]-droomen,
Geneuried door het geluw maagdelijn,
Dat stralend spreekt met bloemen en met boomen
Van liefdeweelde of liefdezielepijn.

Lied van mysterie!... Van mysterieleven,
Dat oog en oor des Westerlings verbaast,
Schijnbaar in hèm begrijplijk schrift geschreven,
In waarheid voor zijn geest geheim-omwaasd.

Geheim-omsluierd trots ons trotsche wanen:
Ons een gesuis van ziele-omneevling blank;
Voor sluik gesloten zielen van Javanen
Hellichte tintling van kristallen klank.

Klank van het grootsch-majestueus verleden
Van keizerrijken met geweld ontwricht,
Van 't zwijmel-zwarte en somber-slaafsche heden,
Van schooner toekomst glanzend zonnelicht.

Indisch Hollandsch. [aant.]
Uit de Indische bladen.

Ziehier enkele berichtjes, van occasionals der Soerabaja-bladen, door de folkloristische, etymologische redacties dier couranten gewetensvol nauwkeurig in druk gebracht: ‘Een dief drong een der nachten in het hotel van een Chinees, waaraan hij zich te goed deed. Daarna wist hij door een braakmiddel de deur open te dringen, die hij bestal voor diverse kleedingstukken. Toen de Chinees gerucht hoorde, werd hij wakker en zocht den dief in de kamer, die intusschen verdwenen was. Schade 120 pop’. ‘Aan de Kali Pegirian gaan twee dieven het varken stelen van een Chinees, die door hen geslacht werd en daarna de rivier is overgezwommen. Daarna bemerkte de Chinees, wat hem overkomen was en gaat de politie inroepen, die vergeefs zoekt, terwijl de dieven zich er aan te goed doen’. ‘Kampong Kapoeran is door vele regens onder water gezet als een sawah, vooral nabij de woning van den loerah, omdat deze niets kan afvoeren, en geeft een onaangenamen geur. Kan de

1) rijstvogeltje.
2) Maleisch vers, gedicht.

gemeente hieraan niets doen? ‘Zaterdag ging een auto van Soerabaia op weg naar de kota Mokjokerto, die bestuurd wordt door een inlandschen chauffeur, een inlandsche vrouw Bok Sarimin overrijden, zoodat zij met luide keel gilde. De politie was onmiddellijk flink ter been, noteerde den naam en het nummer der auto en werd vervolgens naar het stadsverband gebracht, die gelukkig niet levensgevaarlijk gewond is’.

27. Taal bij het klein-ambtenaars-examen. [aant.]

Ziehier wat de heer Boissevain, die eenigen tijd in Indië vertoefde, ons omtrent de taal van aanstaande klerken mededeelt:

Maar ik acht het van waarde en van beteekenis, dat men wel wete, hoe jongens, ouder dan 18 jaar, die om betrekkingen solliciteeren, en hoe volwassenen van gemengd ras in Tropisch Nederland, Nederlandsch spreken en schrijven. Om dit te vernemen heb ik officieele gegevens vergaderd. Ik heb gevraagd welk Nederlandsch geschreven wordt door jonge mannen, die een aanstelling begeeren bij instellingen van openbaren dienst, bij spoorweg-directies en handelshuizen. Ik heb uit vier steden bijeen een groote verzameling authentieke stukken, doch kies er slechts zeer enkele van uit. Eerst schrijf ik eenige antwoorden over, die schriftelijk gegeven zijn door adspirant-ambtenaren ([aant.]) op het klein-ambtenaars-examen. Eenige woorden en zegswijzen waren hun voorgelegd, die ze in een zin te pas moesten brengen om te bewijzen, dat ze bijvoorbeeld wisten wat het woord *huichelen* of *snoeven*, wat *eigendunkelijk* en een *drijfveer* beteekenen. Ik cursiveerde de woorden wier beteekenis moest aangeduid worden:

Gehuicheld liep de jongen weg, omdat hij een gulden kreeg. - De *eigendunkelijke* prent toont aan, hoe een duiker te water gaat. - Wanneer het regenen gaat, kan men aan de wolken het *drijfveer* zien. - Door kouvatten kan men wel tering krijgen en de *tering naar de nering zetten*. - De booswicht liep *snoevende* de straat op om zich niet te laten pakken. - De Javanen *bevroeden* zich alle met djagoeng (*maïs*). - De goed *ingewikkelde* man is *bevattelijk* voor alles wat opgegeven wordt. - *Eigendunkelijk* zal ik in dit examen slagen. -

Het beste raad ik je aan Piet, dat je met je neus niet overal *snoeft*. - De gierigaard is *huiselijk*, omdat hij geen geld wil uitgeven. - Hij *haalde zijn hart* aan die vrouw *op,* door ze te vermoorden. - Het mocht den visscher gelukken den drenkeling *zijn hart op te halen* aan een haakstok. - *Bloeiend* als een vroege druif is de wijsheid bij dien jongen ingeprent. - *Hij is de Benjamin* wil zeggen: Hij is het hoofd van al die ondeugden. - *Water in zijn wijn doen* = bedriegen, iemand in het ooitje nemen, iemand zijn geheimen openbaren, iemand beleedigen. - *Veel noten op zijn zang hebben* = iemand die nog jong is, waarvan veel te verwachten is, - zegt men van iemand, die veel kwaad heeft uitgevoerd. - *Een spaak in het wiel steken* = de eerste steen leggen. - *Iemand voor het hoofd stooten* = iemand te vertikken. - *Lont ruiken* = hij is er niet bij met zijn werk. - *Alles op één kaart zetten* = niet met het verstand werken, - Een steen is *onvermurwbaar*, daar geen enkel persoon een steen met de hand kan murwen. Nu volgen antwoorden geschreven door aspirant-ambtenaren bij een spoorwegonderneming: De *ingewikkelde* zaak werd buiten alle verwachting in enkele dagen door den scherpzinnige *berooid*. - De soldaten hebben een *drijfveer* noodig om de paarden over de rivier te voeren. - Men gevoelt zich overal erg verzwakt over de ledematen en dat het wel noodig is zich flink te *verkrachten* met sterk voedsel. - *Weshalve* wege men naar huis gaande, begon het te regenen. - De eigenaar van den toko begaf den kassier *zelfvertrouwen* het geld te bewaren. - De *voorbarige* man was gisteren met zijn *voorbarige* dingen overladen. - Wees toch niet zoo *voorbarig* zei een vader tot zijn zoontje, die uit school kwam. - De koetsier sprong uit den wagen en brak zijn been, *weshalve* ik hem verboden had. - De klerkentraktement wordt door den chef *zich bepaald tot 120*. - De arme vrouw kermde van honger op straat, doch *haar* smeekenging was *hulpeloos. - Ik vertrouw die man zelfs niet, dat hij zwemmen kan, als ik er bij ben*. - De sneltrein is in de *verdwaalde* spoor terecht gekomen. - Daar het bootje anders zal zinken, heeft de jongen er een *drijfveer* aan gemaakt. - De jongen zette de *tering na de nering* aan dat meisje. - De gulzige jongen werd *beroerd* door veel mangas (*Indische vrucht*). - Ik *vertrouw* mij zelfs eigen niet, dat mijn zinnen goed zijn. - De jongen zat op de brug - een bandiet kwam bij en hem heeft z'n horloge *gehuicheld. - IJs van een nacht* = niet spreken over pas geleden leed. - Niet over *ijs van een nacht* = niet denzelfden weg volgen. - Tot het *aandienen* van een muur laat men de zeilen in de voorgalerij zakken. - Daar de *versnapering* van den dief zeer vlug was, hadden de eigenaren, die zaten te loeren, hem niet kunnen krijgen. - Zij *beroeren* den dood hunner vader. - Ik had een tijger gezien die *huiselijk* was, anders behooren ze niet tot de huisdieren. - Menschen, die iemand graag helpen, zijn *hulpelooze* menschen. De *laatste hand leggen aan iets* wil zeggen, dat de handel op de flesch is en er nog wat geld bij doet. - De *dans ontspringen* wil zeggen: als ik een dame ten dans heb gevraagd, die daarin weigerde. De *laatste hand aan iets leggen:* iemand de laatste eer bewijzen. - Een dief *ontvreemd* zich

dikwijls, als hij iémand wil inbreken. - Mijn neef *weifelt* zich nog daarom, omdat hij niet vast in zijn schoenen zit. - De stad is *roekeloos* door de hongersnood. - Het *ontvreemde* mij een kip met 4 pooten te zien. - Het meisje werd op het bal *roekeloos ontvreemd*. - De candidaten, die voor het examen hun les nakeken, zullen *bedenkelijk* geslaagd zijn. - De dief *ontvreemdde* zich door zijn naam te veranderen. - De soldaat lag *bedenkelijk* te slapen toen de vijand aanviel. - *De vlag strijken*: de overwinning behalen. - *Ongerijmd:* met een ongerijmd versje brengt hij ieder aan 't lachen. - Met gepelde djagoeng (*maïs*) kan men gemakkelijk de kippen *toelonken*. - Het lijk van den drenkeling *druip* met de bandjir naar zee af. - Het schaapje in de weide *lokt* de beer toe. - *Bloeiend* is de inhoud van dit boek. - De knechten *dommelen* de ratten in het water. - De man *haalde* de held van zijn *hart* op de daden die hij gedaan had. - Willem je moet goed *toetasten* dat je geen verkeerde huwelijk aangaat. - 't Kind verklaarde de moeder dat zij de pleizierige Zondag moest *teleurstellen*. De moeder bepraatte het kind op een allerlei *mogelijkheid*, zoodat ze met huilen ophield. - Marthe is ziek. Ze *scheel* koorts. Een dag gaat zij niet naar school - want tot onderweg was zij ziek. -

Uit deze voorbeelden moet men echter geen verkeerde conclusies trekken. De stand van hen, die bovenbedoeld examen doen, is vrij gering en veel invloed gaat van hen niet uit. Ook moet men bedenken, dat niet alle deze taaldwaasheden specifiek Indisch behoeven te zijn, maar, zij het dan in mindere mate, ook bij menig toelatingsexamen in ons land voorkomen.

28. Invloed van Indië op het A.B.N.

Het A.B.N. heeft natuurlijk ook den invloed van Indië ondergaan. De band tusschen kolonie en moederland is in de latere jaren te nauw toegehaald, dan dat men in het koele Westen niets zou bespeuren van de talen uit het warme Oosten. Diepgaande is de invloed echter niet. Immers hij uit zich vooral in den *woordenschat*, maar is voor *grammatica* of *syntaxis* van geen beteekenis geweest. Verschillende Indische woorden voor specifiek Indische begrippen kent tegenwoordig ieder beschaafd Nederlander. Namen van Indische waren zijn natuurlijk ten eerste in handelskringen bekend, maar breiden zich dikwijls ver buiten deze kringen uit. Ook Indische militaire termen worden levende bestanddeelen van het A.B.N. Sarong, kabaai, klapper, bamboe, kraton, bakkeleien en dergelijke woorden hebben het Nederlandsche burgerrecht verworven. De invloed van Indië wordt echter gaandeweg grooter. Onze voorname dagbladen hebben een afzonderlijke rubriek over Indië, in de Tweede Kamer trekken de beschouwingen over Indië altijd meer de aandacht, in onze literatuur speelt Indië een steeds aanzienlijker rol. Indische romans en verhalen worden hoe langer hoe talrijker, terwijl in den laatsten tijd ook het tooneel Indische begrippen met veel succes helpt verspreiden. Een der eersten, die ons land meer vertrouwd heeft gemaakt met Indië

en Indische woorden, is Multatuli geweest met zijn Max Havelaar. die echter tegelijkertijd de leverancier is geworden van allerlei scheeve en verwrongen voorstellingen omtrent den inlander. Eindelijk houde men in het oog, dat hoe langer hoe meer families naar Indië gaan en den bestaanden invloed bij hun terugkeer weer helpen uitbreiden.

Aanteekeningen.

blz. 16. **Haagsch dialect** - Ontleend aan een artikel van Stellwagen in het weekblad De Amsterdammer van 1887 N° 500 blz. 4. Sommige taaleigenaardigheden zijn niet alleen in Den Haag, maar ook elders waar te nemen zoo b.v. *zijnde* in Amsterdam (zie blz. 177).

blz. 18. **Spijbelen** - Uit het Vaktijdschrift voor Onderwijzers Febr. 1906 blz. 202-204.

Bovenmeester - Hoofd der school. Officieel zijn de benamingen boven- en ondermeester niet meer in gebruik en vervangen door hoofd- en hulponderwijzer.

blz. 21. **De Dom van Utrecht** - Uit In huis en op Straat, door J. v. Rennes Utrecht 1882 J.L. Beyers.

blz. 26. **'n Gevaerluk aogenblik** - Feuilleton uit de Middelburgsche Courant door J.K. Pz.

Ankommen - aanspoelen van wrakhout. De inwoners meenen, dat zij recht hebben op hetgeen aanspoelt, waarbij zij zich beroepen op voorrechten, die hun in den grafelijken tijd inderdaad gegeven zijn.

Strange - Strand, maar ook afstand tusschen twee paalhoofden. Zoo spreekt een strandjutter van ‘’t zevende strange’.

blz. 27. **Vroon** - Vrijland, een strook weiland langs de duinen, waarop paarden en koeien mogen weiden tegen een jaarlijksche vergoeding aan de gemeente.

Boeie - Boei, ton voor de vaargeul vlak voor het dorp; het is een waagstuk wegens de sterke zeestrooming er naar toe te zwemmen.

blz. 29. **Paele van 'n nieuw oodje** - Goederen van een of ander werk afkomstig, worden niet als zeedrift beschouwd.

blz. 30. **Plumepet** - Pet met zwarte pluim, een hoofdbedeksel, dat hoe langer hoe meer in onbruik raakt.

Eistellienge - Toestel om te heien, waaraan een zwaar houten blok is bevestigd, hetwelk door touwen wordt opgetrokken en dan zwaar neervalt op de in den grond te drijven palen. Bij de regelmatige beweging van op en neer laten zingen de arbeiders daarbij passende liedjes o.a. Haal op je hei. Hij is gewassen al in de klei, Hij is gewassen al in den grond, Daar staat hij prompt enz.

blz. 32. **Een verkooping bij Brugge** - Uit Maurits Sabbe, Een Mei van Vroomheid. Maurits Sabbe is een der jongere Vlaamsche schrijvers geb. 1873. Een Mei van Vroomheid is van 1902. Andere werken zijn: Aan 't Minnewater, De filosoof van 't Sashuis, In 't gedrang.

blz. 34. **Stokhouder** - Afslager, verkooper (stok = menigte, hoeveelheid).

blz. 37. **∃t Spook - Də Giest** - Ontleend aan Dr. Jac. v. Ginneken, Handboek der Nederlandsche taal. De Oudenbosche versie is van den heer Frans Vermeulen

blz. 42. **Sielenoctaof ien Siengt Willəbers** - De octaaf van Allerzielen in St. Willebrorduskerk.

blz. 47. **De Kuitoeng** en **Het Schork** - De twee Leuvensche typenbeschrijvingen zijn ontleend aan Leuvensche Bloemlezing, Bijdrage tot de Folklore door Tom Frandels (ps. Frans Delmot) Leuven v. Linthout 1912, blz. 41 en 90.

blz. 49. **Stoppeke gedaan** enz. - namen van jongensspelen.

blz. 51. **De Taal** - Uit Hugo Verriest, Voordrachten, Rousselare en Amsterdam 1904. Verriest geb. 1840, wonende te Ingoyghem is een der voormannen van de Vlaamsche beweging. Hij is dichter en prozaschrijver. Van zijn proza is vooral nog bekend: Twintig Vlaamsche Koppen 1901. Voor den oorlog vertoefde hij herhaaldelijk in ons land, waar hij als spreker optrad.

Gouna* en *vriddhi (bij ons meestal guna en vrddhi geschreven) - twee termen uit de Sanskrit-grammatica.

blz. 53. **Wie is hij** enz. - De aanhef van de eerste rei uit Vondels treurspel Lucifer, waarin de engelen de Godheid prijzen.

blz. 55. **René de Clercq**, geboren 1877; voor den oorlog leeraar aan het Athenaeum te Gent, evenals Verriest een der jongere Vlaamsche voormannen. Hij schreef vooral volksliederen, huiselijke poëzie en gedichten over de natuur. Tot zijn beste behooren: Terwe, Liederen voor het volk en Natuur (allen van 1903).

blz. 78. **De St. Servaas-processie** heeft jaarlijks tweemaal plaats, de eerste male op den Zondag volgende op 13 Mei, den feestdag van den patroon der stad. Dit is de groote processie; 8 dagen later heeft de tweede ommegang plaats, waarbij minder pracht ten toon gespreid wordt. Dat is de z.g. kleine processie.

blz. 79. **Bruutsjəs** - Kleine meisjes gekleed als bruidjes.

Sintə-Berrəb - De Broederschap van St. Barbara behoort tot de oudste van de stad. Jaarlijks in de maand December houden de leden er van een plechtigen omgang binnen de kerk van St. Servaas.

blz. 83. **De Kaptein vaan Köpenick** van het jaar 1908. Het stuk werd herhaaldelijk met het grootste succes opgevoerd.

blz. 84. **Es 't speccavis hinktuis** - Potjeslatijn gemaakt uit het Maastrichtsche spreekwoord: Es 't spek aof is, hink de wis (of: het tuike = touwtje) = Als het spek weg is, hangt alleen nog maar het touw, waaraan het spek vastgemaakt was.

Sjievəl - Glijbaan op de kermis.

Jacobus Vuur - Hollandsche kermisreiziger.

Rad van avontuur - Bekende kermistent.

blz. 85. **Burgemeester van Valkenburg** - De oppositie in den gemeenteraad had den burgemeester in dien tijd het leven zeer onaangenaam gemaakt en hem min of meer tot ontslagname gedwongen.

blz. 85. **Bèrrəg** - Gevangenis, zoo genoemd, omdat ze op een hoog gedeelte der stad is gelegen.

Momus' mannəhoes - Een liefdadige inrichting van de societeit Momus voor oude gebrekkige mannen; de Apostələ en Calvarie eveneens liefdadige inrichtingen.

blz. 86. **Mind'r**ə - Term bij het kousenstrikken.

Paul en Vergənie - De bekende roman van Bernardin de St. Pierre, zeer in zwang bij de verfranschte jeugd van voor 50 jaar.

blz. 87. **Mèrrətsjeep** - Trekschuit van Maastricht naar Luik en omgekeerd.

blz. 88. **In 't Golj**ə **Kraenk**ə - Gedicht van Seipgens uit Langs Maas en Geul. Seipgens is een navolger van Cremer en schreef vooral Limburgsche schetsen en novellen. Uit dezelfde school zijn M. Gijsen en P. Heering. De spelling is door ons eenigszins gewijzigd en meer met de uitspraak in overeenstemming gebracht.

blz. 89. **I Heejəl**ə - Opstelletje van Ch. Gemmeke te Heerlen. Pater Royen, leeraar H.B.S. aldaar was zoo vriendelijk ons dit stukje Heerlensch te bezorgen.

blz. 90. **Baas Ganzendonck** - Uit de gelijknamige novelle van den bekenden Vlaamschen schrijver Conscience.

blz. 93. **Man en Fik** - Geschreven door R. Verdeyen tijdelijk in het Vluchtelingenoord te Uden. De schrijver bracht in Zout-Leeuw zijn jonge jaren door.

Veesder - Tuin op den ouden vestingmuur.

Kolk - Naam van een der veesders, waarin een waterplas was.

blz. 96. **Het huis van Bewaring** - Uit de schets Suntemethijsnacht van Marie Gijsen in haar novellenbundel: Uit het Hart van Brabant, Amsterdam, van Langenhuijsen.

blz. 97. **Mirkswurtəlk**ə en **maonblaaiər** - Geneeskrachtige planten, zooals er zooveel in de volksgeneeskunde voorkomen.

blz. 103. De vertelling is uit Noord en Zuid, Jaarg. IV, blz. 101-106 en wordt medegedeeld door Taco de Beer.

blz. 105. **Kent reeds den naad voor alle soorten van zoolgleuven** - Het bevestigen der zolen aan het schoenwerk met houten pinnetjes is een Amerikaansche uitvinding uit het 2de kwart der 19de eeuw. Deze tekst van 1820 weet daar dus nog niets van. In dien tijd sneed men een schuine gleuf in de zolen. Binnen in die gleuf werd dan met pikdraad de naad genaaid en daarna werd de gleuf weer toegedekt. Wie deze kunst bij de verschillende soorten van zoolleer machtig was, heette een leerling-halfwas.

blz. 107. Uit Overijselsche Vertellingen van P. Heering, Leiden, D.J. Brill 1883. Het fragment is uit de schets: Vaders Engel.

blz. 110. Uit Drie van Christine Vetter. Futura uitgave 1908, Leiden. Dit fragment is uit de schets: Drankellende.

blz. 112. **Peekoffie** - Surrogaat van koffie: tot poeder gemalen gebrande wortelen van planten, inzonderheid cichorei.

blz. 114. Uit Driemaandelijksche Bladen, 14 Jaarg., afl. 3, blz. 87. Evenals in Vlaanderen vele Vlamingen naar Frankrijk gaan werken, gaan vele bewoners van Drente en het Oosten van ons land naar Duitschland. Vroeger gebeurde het omgekeerde, zie aant. bij blz. 131.

blz. 119. Ontleend aan Hoppersvolk door T.K.E. De Haas-Okken. Met een voorwoord van Dr. G.W.S. Lingbeek, 1911, Uithuyzen H.H. Fongers.

blz. 120. **boeskoolakker** - Akker van boeskool, een oostelijke vorm van buiskool, een soort van witte of roode kool.

blz. 124. **De Slijf** - Uit Nanuts-Bijdragen, Moppen en mopjes in Groningsch dialect door G.E. Wildeboer, rustend hoofdonderwijzer te Sappemeer. Met een voorwoord door J. Wijn, districts-schoolopziener, Sappemeer, Borgesius en Zoon, 1882.

blz. 129. Uit Driemaandelijksche Bladen, 14 Jaarg., afl. 4.

blz. 130. **Blauwvingers** - Spotnaam voor de Zwollenaars, die hun vingers blauw hadden geteld aan door hebzucht verkregen penningen. Blaufinger wordt in het Duitsch ook gezegd van een meineedige, wiens vingers, waarmede hij den meineed deed, zwart of blauw worden.

blz. 131. **Van God eteekent** - In verschillende talen bestaan waarschuwingen tegen schelen, bultenaars, lammen, menschen met rood haar enz. De meeste dezer gebreken zijn volgens het volksbijgeloof eigenschappen van den duivel. Zonder eenigen twijfel was op het voortleven dezer uitdrukking van grooten invloed de bijbelplaats ‘De Heere stelde een teeken aan Kaïn’ en de daarvan afgeleide uitdrukking ‘Kaïnsteeken’.

Moffen en poepen - Scheldnaam voor de Duitschers in het algemeen, meer in het bijzonder voor de bewoners van Westfalen, die doorgingen voor zeer lomp en onbeschaafd. De naam Hannekenmaaier werd oorspronkelijk aan de bewoners van Westfalen en aangrenzende streken gegeven, omdat zij in den oogsttijd in ons land kwamen maaien.

blz. 136. Novelle van Sljucht en Rjucht. 19 Jaarg. no. 47 en 48, Frysk Wykbled, ûnder bistjûr fen J. van der Tol to Wikel, Uitjower W.A. Eisma. C. Ljouwert. De novelle is vrij vertaald uit het Engelsch van Henry van Dyke door D.H. Zijlstra.

blz. 154-156. Beide stukken zijn uit Phonology and Grammar of Modern West Frisian by P. Sipma. Oxford University Press Humphrey Milford M.A. 1913.

blz. 160. **'T Fertelsel van 't Frouke van Staveren** - Uit Van de Schelde tot den Weichsel door Joh. A. Leopold en L. Leopold, Wolters, Groningen, 1882, 3de deel, blz. 231.

blz. 162. no. 17 en 18. Ontleend voor een groot deel aan School en Leven, Wolters, Groningen, 7 September 1916, no. 2, blz. 28: Schoolhollandsch in Friesland door Noach.

blz. 165. **Jongensleven** - Uit West-Friesche woorden door J. De Vries, Firma Gebr. Groot, Nieuwe Niedorp, 1909. De naam van *St. Maarten* is evenals die van *St. Jan* en *St. Nicolaas* aan allerlei volksgebruiken verbonden, deels van heidenschen oorsprong, maar gekerstend: St. Maartensvuur, St. Maartensgans. Verschillende rijmpjes en liedjes worden door de kinderen gezongen.

blz. 170 e.v. Verschillende bijzonderheden van het Amsterdamsch ontleenden wij aan de artikelen van Wolthuis in Schoolwereld, Jaarg. I 1913-14, blz. 137-140, De Amsterdammer Jaarg. 27, 1914, no. 1934, 1936, 1937.

blz. 172 en 173. Beide stukken zijn ontleend aan Is. Querido, De Jordaan, Maatschappij v. Goede en goedkoope Lectuur 1912 Deel I blz. 447 e.v. Deel II blz. 401 e.v.

blz. 179 Uit Multatuli, Ideeën, Elsevier Amsterdam, Deel III en IV der Verzamelde Werken blz. 239 e.v.

blz. 184. **Op het Noordwijksche strand** - Uit het Handboek van Dr. Jac. v. Ginneken, Deel I blz. 40 e.v.

let - Meestal de vorm voor *niet*. Een enkele keer vindt men in dit stuk ook den vorm *niet*.

blz. 185. **De wörf** - Het plateau tusschen de huizen en het strand, waar bij goed weer de menschen staan te praten. Bij slecht weer zitten ze in het 'klaphuis' een houten loods, met openingen naar den zeekant, die echter door schuiven kunnen gesloten worden (klappen = babbelen).

Klompen en holleblokken, - Er wordt hier een verschil gemaakt tusschen beide woorden. Klompen zijn een soort houten muilen, holleblokken=klompen.

Overloap - Steur-haringvangst op de Engelsche kust. Er worden alleen de flinkste zeelui voor genomen, daar er nog al gevaar bij is. Het vertrek van de schepen is een dorpsfeest.

Neer - De schepen, die op het duin zijn opgetrokken, worden naar beneden naar het lage water getrokken.

Klink - Bekken van den omroeper om de zeelui te waarschuwen dat zij 'op see' d.i. aan zee op het strand moeten komen, om de vaartuigen, op het zand getrokken en soms diep ingezakt, op rollen naar zee te voeren. Ieder helpt hierbij gratis. De mannen leggen een stuk zeildoek (panje) op hun rug om het te pijnlijk drukken of schuren van het hout te verhinderen. De uitdrukking: *zet je panje reé* wordt fig. gebruikt in den zin van: *maak je klaar*.

Alfzössie - Half-zesje, of twaalfuurtje; half zes is de tijd, waarop men koffie drinkt.

blz. 186. **Bramzijgertje** - Dampen, die uit zee opstijgen en door bijgeloovige zeelieden voor spoken en booze geesten worden aangezien.

Braaemand - Hetgeen de visschers voor eigen gebruik houden en niet op den afslag brengen.

Takkelessie - Krijgertje eig.: ik tik je het leste.

blz. 190. Ontleend aan het Tijdschrift voor Nederlandsche Taal en Letterkunde D. 33 N.R.D. 25. Hugo Schuchardt, Zum Negerholländischen von St. Thomas, en het Naschrift van D.C. Hesseling, blz. 127-130 en 136-139.

Waarde Doctor - Het woord maester voor Dokter is, evenals later baas vóór Domini een beleefdheidsformule; het Duitsch drukt dit uit door Lieber Herr Doctor.

Kaputo - sp. capoton, capotillo, vrouwenmanteltje.

Geera - sp. guerra (oorlog), als werkwoord gebruikt of het fr. la guerre.

Powerdjáck. - Misschien een afleiding (verengelsching) van het Fransche poldre de duc of het Nederl. polverduic, naam van een nagerecht van kaneel en suiker.

Bambu - Waarschijnlijk het Nederl. bombazijn of het sp. bombasi.

Gaimas - Onzeker, misschien katoen.

Stibbo - Afgeleid van Lat. stipendium (= loon) als stadhuiswoord ingevoerd.

Kab-uett - ? waarschijnlijk een strafwerktuig.

Sukkufell - zeekoevel?; de Afr. sjambok wordt van nijlpaardenvel vervaardigd en is door de slavenhandelaars naar West-Indië gebracht. Misschien is sukkufell afk. v. Port. chicote (zweep).

Nõlĭ - muildier? onzeker evenals de vertaling van mii door koemest.

blz. 195. **Jan van Boendale** de 'scepenclerck' (secretaris) van Antwerpen, een leerling van Jacob van Maerlant en schrijver vooral van leerdichten.

blz. 201. **Die Afrikaanse Taal** uit Vijftig uitgesochte Afrikaanse Gedichte door Reitz. 1888, Argusdrukkerij, Leiden.
J.W. Reitz heeft deze gedichen gedeeltelijk uit het Engelsch vertaald. Oorspronkelijk en nationaal zijn echter vooral die gedichten, die den strijd van de Boeren tegen Engelschen en Kaffers bezingen. Tot de meest bekende behoort het lied van 'Die Natal Voortrekkers'.

blz. 202 e.v. Het proza is uit de inleiding van den bundel van Leipoldt: Oom Gert vertel en andere Gedigte, uitg. te Kaapstad en Pretoria-Johannesburg 1911. De verzen van blz. 211 zijn ook uit dezen bundel. De inleiding schreef Johannes J. Smith. C. Louis Leipoldt is een der jongere Afrikaansche dichters, met den gevoeligen eenvoud van den echten volksdichter

Jan Frans Willems (1794-1846) is de vader der zoogenaamde Vlaamsche beweging. Voor de herleving van Vlaanderen heeft hij zijn geheele leven gestreden. Het was de Vlaamsche taal, die hij in de eerste plaats wilde doen herleven.

blz. 204 **Jacob van Maerlant** is een onzer groote Middelnederlandsche dichters uit de 13de eeuw: hij schreef vooral didactische gedichten.

Chaucer is een Engelsch schrijver uit de Middeleeuwen, ook uit de 13de eeuw.

Caedmon, een Angelsaksisch dichter uit de 7de eeuw, wiens gedichten als de eerstelingen der Engelsche letterkunde worden beschouwd.

Shakespeare is de beroemde Engelsche dramaschrijver uit de 16de eeuw. Geen dezer drie Engelsche dichters is door een Engelschman van tegenwoordig zonder toelichting verstaanbaar, evenmin als dat het geval is met v. Maerlant, wanneer een tegenwoordig Nederlander hem leest.

blz. 205. **Diamanten**. - Uit een bundel novellen van Jan Lion Cachet (pseudoniem: Oom Jan) een geboren Hollander, maar jarenlang als predikant onder de Afrikaners levende. De bundel heet: Sewe Duivels en wat hulle gedoen het. In 1911 verscheen de 4de druk. De novellen zijn van denzelfden aard als die van Cremer, moraliseerende verhalen uit het Boerenleven.

blz. 206. **Klaim** - Het Eng. claim eig. eisch, vordering. Hier heeft het de beteekenis van een stuk grond, waarop men recht heeft om diamanten te graven.

blz. 209. **Fields** - De velden, waar de diamanten gevonden worden, vooral door Engelschen geëxploiteerd.

blz. 211. **Die Vlakte** uit: Die Vlakte en andere gedichten 1908, met een inleiding van G.J. Preller. Jan F.E. Celliers is een der jongere Afrikaansche dichters, waarbij zich D.F. Malherbe aansluit met zijn bundeltje Karroo-blommetjies en Totius (J.D. Dutoit), die in Die Besembos ook in de maat Celliers geheel volgt.

blz. 213. **De Iris** van Jacques Perk is geïnspireerd door een gedicht van den Engelschen dichter Shelley: The Cloud.

blz. 214. Ontleend aan Neerlandia, Jaargang 18, blz. 236 e.v.

Downing straat - Straat in Londen, waar het ministerie van Buitenlandsche Zaken is gevestigd, en de richting der buitenlandsche politiek wordt aangegeven.

De La Rey - Een der Afrikaansche voormannen. In het begin van den wereldoorlog werd hij per ongeluk door Engelsche politie doodgeschoten. De anti-Engelsch gezinden meenden, dat dit met opzet gebeurd was.

blz. 216. **Baai-Hoek** - De Wet bedoelt hiermede waarschijnlijk degenen, die thuis hooren in de Engelsch-gezinde streken bij de baai van Lorenzo-Marques en op wier trouw niet te rekenen is, integendeel, die er niet voor terugdeinzen op verraderlijke wijze het Boeren-element te bestoken.

blz. 217. **Hertzog of Botha-partij** - Twee partijen in Zuid-Afrika, waarvan de eerste den overdreven Engelschen invloed bestrijdt en trouw opkomt voor de rechten van het Nederlandsch.

blz. 218. De spreekwoorden zijn ontleend aan Neerlandia 17 Jaarg. no. 9 art. van A. Francken, blz. 212 en 213. Ibid. het gedichtje van Totius.

blz. 222 e.v. Veel voorbeelden zijn ontleend aan: Een doode taal in Indië door S. Kalff, Hollandia-drukkerij, Baarn 1915 en F. Prick van Wely, Neerlands Taal in het verre Oosten, Semarang Soerabaia 1916.

blz. 229. **Tòtòk en Indo** door Jan Fabricius, L.A. Dickhoff Jr. Den Haag 1915.

blz. 230. Hoe diep de rivier van Palembang ook moge zijn, ik durf mijn netten er in uitwerpen. Hoe diep het mes ook in het lichaam worde gestooten, ik durf mijn ziel (voor haar!) op te offeren.

Petit-Trouville - Zeebadplaats bij Batavia, zoo genoemd naar de bekende Fransche badplaats Trouville.

Lontong - Rijst in kubusvorm, ingepakt in gevlochten blaren en zoo gekookt.

Ketoepat - Rijst met kruiderijen en fijn gehakt vleesch in rolvorm.

Priok - Tandjong Priok, de haven van Batavia.

Pasar-Baroe - De nieuwe pasar; pasar is eig. de inlandsche markt.

Tjinta-hati - letterlijk liefde-hart. Misschien een odeur-merk of een uitroep.

blz. 231. **Bami-Chinees** - Houder van een café in de badplaats Noordwijk bij Batavia.

bami - Chineesche vermicelli met groenten en rijst; **tsjap-tsjaï** -Chineesch gerecht.

soeda - Uitroep, waarmee ‘een heele toonschaal van gevoelens wordt uitgedrukt, van af volslagen berusting tot en met het laatste stadium van ongeduld’.

Tjilaka - ongeluk, loh - uitroep; het beteekent samen zoo iets als: een beroerd koopje.

doekoen - Inlandsche concurrent van den Europeeschen geneesheer, die vooral empirisch te werk gaat. Meestal tracht hij den zieke door toovermiddeltjes te genezen of met een of ander *djimat* de ziekte te voorkomen.

blz. 232 **Toean** enz. - Mijnheer hier zijn er drie; wij durven er niet uit.
De spelling van sommige woorden bij Fabricius is onjuist b.v. *loh* lees *lo, toembah* lees *toembak, djagang* lees *djagoeng*.

blz. 233. **Indisch-Hollandsch** - Uit het Nieuws van den Dag van Nederlandsch-Indië.

No. 27. - Uit Tropisch Nederland door Ch. Boissevain. Haarlem H.D. Tjeenk Willink en Zoon. 1909.

aspirant-ambtenaren - Het zijn meestal leerlingen der lagere school, die later ondergeschikte betrekkingen als klerk vervullen. Het bedoelde examen staat beneden ons toelatingsexamen voor Gymnasium en H.B. School.

blz. 237. De Surinamismen zijn ontleend aan Het Onderwijs, Juli 1910. Art v.P. Enuma.

blz. 238. Voor het Djoe-Tongo en Neger-Engelsch raadpleegden wij o.a. Die Sprache der Saramakkaneger in Surinam von Hugo Schuchardt. Verhandelingen der Kon. Academie van Wetensch. D. XIV, n°. 6, Amsterdam, J. Müller, 1914. De beide eerste taalproeven (spreekwoorden en eerste dierenfabel) zijn er aan ontleend, en dus in het Djoe-Tongo dialect. Men houde er rekening mede, dat, zooals Daniel IJveraar, van wie deze teksten afkomstig zijn, schrijft, ‘De letter *r* ontbreekt in de meeste woorden of geheel. In woorden waar die zich bevindt wordt uitgesproken als *l*, b.v. *wata*, het zou zijn *watra* in de regte negerengelsche taal, in het Hl. *water; lio* in 't neg. *riba*, in 't Hol. *rivier*, enz.’

blz. 240. De tweede dierenfabel uit het leven van Vriend Spin is gewoon Neger-Engelsch en ontleend aan de Bijdragen tot de Taal-, Land-en Volkenkunde van Nederl. Indië. Deel 72, 1916. H. van Cappelle: Surinaamsche Negervertellingen blz. 329 vlgd.

blz. 244. Voor het Papiamentoe raadpleegden wij o.a. Tijdschrift voor Ned. Taal- en Letterkunde D. 33. N.R.D. 25. A.A. Fokker. Het Papiamentoe of Basterd-Spaans der West-Indiese eilanden, blz. 54 vlgd.

Lijst der leesstukken.

		Bladzijden
Een Hagenaar over Hagenaars door Stellwagen	(Haagsch)	16-18
Spijbelen	(Scheveningsch)	18-20
De Dom van Utrecht door v. Rennes	(Utrechtsch)	21-25
'n Gevaerluk Aogenblik	(West-Kapelsch)	26-31
Een verkooping bij Brugge door Maurits Sabbe	(Brugsch)	32-35
∃t Spook Də Giest	(Oudenbosch, Antwerpsch)	37-46
De Kuitoeng door Frans Delmot	(Leuvensch)	47-48
Het Schork door Frans Delmot	(Leuvensch)	49-50
De Taal door Hugo Verriest	(A.B. Vlaamsch)	51-53
*Het Puiteken en Wit Geitje door René de Clercq	(A.B. Vlaamsch)	55-56
*Groetə Pərcessie door E.J. Jaspar	(Maastrichtsch)	78-79
*Sintə Berrəb door E.J. Jaspar	(Maastrichtsch)	79-80
*Də Lindəboum van Kan door G.D.L. Franquinet	(Maastrichtsch)	80-81
*Zon door E.J. Jaspar	(Maastrichtsch)	81-82
*De Kaptein vaan Köpənick.	(Maastrichtsch)	83-86
*Awwən Tied door E.J. Jaspar	(Maastrichtsch)	86-87
*In 't Goljə Kraenkə door E. Seipgens	(Roermondsch)	88
I Heejələ door Ch. Gemmeke	(Heerlensch)	89-90
Baas Ganzendonck door Hendrik Conscience		90-93
Man en Fik door R. Verdeijen	(Zout-Leeuwsch)	93-96
Het Huis van Bewaring door Marie Gijsen	(Berlicumsch)	96-102
*De Arme Joost un Greetje	(Plat-Duitsch)	103-105
Vaders Engel door P. Heering	(Twentsch)	107-109
Sokkena door Christine Vetter	(Zutphensch)	110-113
Kiekje uit het leven in een Drentsche Veenkolonie	(Drentsch)	114-118

Aardmannetjes door T.H.E. De Haas	(Groningsch)	119-124
*De drij wenschen of De Slijfdoor G.E. Wildeboer	(Groningsch)	124-127
Skeldnaemen	(Zwolsch)	129-132
Do 't hy toalf jier wier troch D.H. Zijlsta	(Letterkundig Friesch)	136-147
De lieppe Skieppedief	(Landfriesch)	154-156
De Koal	(Landfriesch)	156-159
't Fertelsel van 't Frouke van Staveren	(Leeuwardsch-Stadfriesch)	160-162

Jongensleven door J. De Vries	(Noord-Hollandsch)	165-170
Een verloting door Is. Querido	(Jordaansch)	172-173
Lien en Mientje door Is. Querido	(Jordaansch)	173-176
Een Salie-Avondje door Multatuli	(Kleinburgerlijk-Amsterdamsch)	179-183
Op het Noordwijksche Strand	(Strand-Hollandsch)	184-186
Uit het leven van de bewoners van St. Thomas	(Neger-Hollandsch)	190-194
*Die Afrikaanse Taal door Reitz	(Zuid-Afrikaansch)	201-202
Die Taal is die Volk self door Johannes J. Smith	(Zuid-Afrikaansch)	202-203
Twee Taalstandaarde door Johannes J. Smith	(Zuid-Afrikaansch)	203-204
Diamanten door Jan Lion Cachet	(Zuid-Afrikaansch)	205-211
In die Boesmanland en Die Soutpan door Leipoldt	(Zuid-Afrikaansch)	211
Die Vlakte door Jan Celliers	(Zuid-Afrikaansch)	211-213
Christiaan De Wet aan het woord	(Zuid-Afrikaansch)	214-217
Tòtòk en Indo door Fabricius		229-232
Indisch-Hollandsch - Uit de Indische bladen		233
Het Lied van Insulinde door G. Jonckbloet		236
Dierenfabel		240
Verhaal uit het leven van Vriend Spin		240-244